

II. BAYEZİD'İN AİLESİ VE GÜLRUH HATUN

Zehra KANDAL

Nisan - 2021

DENİZLİ

II. BAYEZİD'İN AİLESİ VE GÜLRUH HATUN

**Pamukkale Üniversite
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Yeniçağ Tarihi Programı**

Zehra KANDAL

Danışman: Prof. Dr. Yasemin BEYAZIT

Nisan 2021

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riâyet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza:

Zehra KANDAL

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin sekizinci padişahı II. Bayezid, siyasî, sosyal hayatı kadar aile bireyleriyle de öne çıkması gereken bir hükümdardır. Bayezid uzun şehzadeligi ve sultanlığı döneminde çok evlilikler yapmış, bu sebeple tarihimizde geniş aileye sahip padişahlar listesinde yerini almıştır. Bu çalışmada o ve onun aile fertlerinin kısaca biyografisi verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın en önemli amacı ise; Bayezid'in geniş aile bireylerinden önemli bir sima olan, Gülrüh Hatun'un biyografisini meydana koymaktır. Böylece onun biyografisi üzerinden, kadınların Osmanlı haremine dâhil edilmesinden ölümüne kadar ki serüvenlerinin, kendilerine verilen rollerin anlaşılması amaçlanmıştır. Ayrıca XV. yüzyıl saraylı kadınların, Osmanlı Devleti'ndeki siyasî ve sosyo-kültürel yaşantıya etkilerinin, özellikle de Gülrüh Hatun'un Denizli'de ve Osmanlı Devleti'nin çeşitli mevkilerinde yaptığı imar faaliyetleriyle kadınların Osmanlı ülkesine yaptıkları katkıların gösterilmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın vücuda getirilmesi sürecinde yanımda olan birkaç güzel insana teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Öncelikle; lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca bana güvenen, manevi desteklerini ve zengin bilgi donanımını benden esirgemeyen, değerli vaktini benimle paylaşan, kütüphanesinin kapılarını sonuna kadar aralayan saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Yasemin BEYAZIT'a çok teşekkür ederim. Yine bu süreçte engin bilgilerini benimle paylaşan, çalışmama kıymetli yorumlarıyla katkılarda bulunan saygı değer hocalarım Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL ile Doç. Dr. Zübeyde Güneş YAĞCI'ya teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Her koşulda eğitimimi sürdürmemi, “çalışan kulların hakkı zayi olmaz” sözleriyle başarmamda öncü olan değerli annem Dudu KANDAL'a, maddi ve manevi tüm hazinesini bana aralayan sevgili babam Yusuf KANDAL'a, yorulduğum, pes etme eşiğine geldiğimde ruhumu canlandıran kardeşim İsa KANDAL'a, abim Mustafa KANDAL ve ailesine sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca benimle aynı süreci paylaşan, sevgilerini ve desteklerini benden esirgemeyen dostlarım Çiğdem ŞENGÜL ve Zekiye EFEOĞLU'na da şükranlarımı sunarım.

Zehra KANDAL

ÖZET

II. BAYEZİD'İN AİLESİ VE GÜLRUH HATUN

KANDAL, Zehra

Yüksek Lisans Tezi

Tarih ABD

Yeniçağ Tarihi Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Yasemin BEYAZIT

Nisan 2021

IX+242

Tez çalışmamızda birer önemli şahsiyet olan, Bayezid ve Gülrüh Hatun'a ıfık tutmaya çalıştık. Bayezid'in bilinen sekiz kadınından ve tarihimizdeki önemli kadın simalardan biri olan Gülrüh Hatun'a dikkat çekmeyi hedefledik. Sultan Bayezid'in siyasî, sosyo-kültürel, dinî, içtimaî politikalarının yansımalarını aile bireylerinde aramak gerekmektedir. Bu sebeple tezde, Bayezid'in cariyesi Gülrüh Hatun ve oğulları şehzade Alemşah üzerinden Osmanlı harem siyaseti değerlendirilmeye çalışılmıştır. Gülrüh Hatun, karanlıkta kalmış XV. yy kadınlarını temsil eden bir saraylı hatundur. Dolayısıyla bu çalışmada, Gülrüh Hatun'a ayna tutularak, XV. ve XVI. yüzyılda Osmanlı coğrafyasının çeşitli vilayetlerine oğluyla birlikte giden ve şehzade hanesinin en yüksek rütbeli kadınına düşen rollerin, statüsünün, faaliyetlerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Tezimiz, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; şehzadelik kurumunun anlaşılması, sancaklarda şehzadelere düşen rolleri, taht yolunda onları bekleyen mücadeleyi Bayezid'in şehzadeligi dönemindeki faaliyetleri ve tahta geçmesinin akabinde de devam eden saltanat mücadelesine değindik. Böylece şehzade Alemşah ile Gülrüh Hatun'u bekleyen kaderi resmetmeye çalıştık.. İkinci Bölümde; Bayezid'in Amasya Sancağında kurduğu geniş aile fertlerinin kısaca biyografilerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise; Gülrüh Hatun'un biyografisi ele alınarak, Osmanlı sarayında kadının rolü ve etkinliği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sultan Bayezid, Gülrüh Hatun, Gülbahar Hatun, Şehzade Alemşah, Kamer Sultan, Harem.

ABSTRACT

II. BAYEZİD'S FAMILY AND GULRUH HATUN

KANDAL Zehra

M. A. Thesis

History

Early Modern History Programme

Thesis Supervisor: Prof Dr. Yasemin BEYAZIT

April 2021

IX+242

We tried to shed light on the line of Bayezid and Gulruh Hatun, which are important personalities in our thesis. We aimed to call attention Gulruh Hatun was the one of the eight women of Bayezid and one of the important women in our history. It is necessary to seek the reflections of the political, social cultural and religious, social policies of Sultan Bayezid in family members. For this reason in the thesis, the politics of Ottoman harem was tried to be evaluated through the concubine of Bayezid, Gulruh Hatun and her sons prince Alemsah. Gulruh Hatun is a courtier who represents XV. century women left in the dark. Therefore in this study, it is aimed to understand the activities of the roles of the highest ranking woman of the prince's household who went to various provinces of the Ottoman geography with her son in the 15 th and 16 th centuries by mirroring the Gulruh Hatun.

Our thesis consists of three parts. In the first part, we touched upon the duties of sehزade's in sanjak to be understood the role that waiting for them at the throne way the actions of Bayezid in his sehزade times and the throne struggles that still going on the time when Bayezid took the throne. So we tried to picturize the destiny of sehزade Alemsah and Gulruh Hatun. In the second part, it is included that brief biographies of the members of the extended family that Bayezid founded in the Amasya Sanjak of Bayezid. In the third part, the biography of the Gulruh Hatun was handled and the role and activity of women in the Ottoman palace was tried to be emphasized.

Keywords: Sultan Bayezid, Gulruh Hatun, Gulbahar Hatun, Prince Alemsah, Kamer Sultan, Harem.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
A. Konunun Takdimi	1
B. Literatür Değerlendirmesi	4
C. Kaynaklar ve Yöntem	7

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. BAYEZİD (1448-1512)

1.1. II. Bayezid'in Amasya'daki Şehzadeliliği	10
1.1.1. Şehzade Bayezid'in Sancak Beyliği Dönemindeki Faaliyetleri	11
1.2. II. Bayezid'in Tahta Çıkması ve Hükümdarlığı	14
1.2.1. Sultan Bayezid'in Kardeşi Cem Sultan İle Saltanat Mücadelesi	16
1.2.2. Sultan Bayezid'in Saltanatının Son Yılları ve Şehzadeler Arasında Baş Gösteren Saltanat Mücadelesi	21
1.2.2.1. Şehzade Ahmed	22
1.2.2.2. Şehzade Korkud	24
1.2.2.3. Şehzade Selim	27
1.2.2.4. Şehzade Ahmed'in İstanbul'a Hareket Etmesi ve Yeniçerilerin Ayaklanması	32
1.2.2.5. Şehzade Selim'in İstanbul'a Gelişi ve Osmanlı Tahtına Geçişİ	33

İKİNCİ BÖLÜM

II. BAYEZİD'İN AİLE HAYATI

2.1. Bayezid'in Annesi Gülbahar Hatun.....	36
2.2. Bayezid'in Kadınları	48
2.3. Bayezid'in Kızları	57
2.4. Bayezid'in Oğulları	65

III. BÖLÜM

GÜLRUH HATUN'UN HAYATI

3.1. Gülrüh Hatun'un Doğumu, Menşei ve Osmanlı Sarayı'na Alınması.....	81
3.2. Gülrüh Hatun'un Haremdeki Yaşamı ve Aldığı Eğitim.....	94
3.3. Gülrüh'un Acemilikten Hatun Statüsüne Yükselmesi	109
3.4. Gülrüh Hatun ve Annelik	123
3.5. Şehzade Alemşah'ın Amasya Sarayında Aldığı Eğitim.....	129
3.6. Gülrüh Hatun, Kamer Sultan ve Şehzade Alemşah'ın Amasya Sarayı'ndan Ayrılıp Eski Saray'a Yerleşmeleri	131
3.7. Gülrüh Hatun ve Şehzade Alemşah'ın Sancaklardaki Hayatı	138
3.7.1. Gülrüh Hatun ve Şehzade Alemşah'ın Menteşe Sancağındaki Hayatı.....	139
3.7.1.1. Gülrüh Hatun ve Şehzade Alemşah'ın Lazıkıyye (Denizli) Kazasındaki Faaliyetleri.....	152
3.7.2. Gülrüh Hatun ve Şehzade Alemşah'ın Saruhan (Manisa) Sancağındaki Hayatı.....	158
3.7.2.1. Gülrüh Hatun'un Sultan Bayezid'e Yazdığı Mektup.....	165
3.8. Gülrüh Hatun'un Çocukları.....	175
3.8.1. Kamer Sultan/ Kamerşah Sultan.....	175
3.8.2. Şehzade Alemşah.....	175
3.9. Gülrüh Hatun'un Vakıfları	179

3.9.1. Gülrüh Hatun'un Vakfiyeleri.....	181
3.9.2. Gülrüh Hatun'un Evkâfı.....	184
3.9.2.1. Gülrüh Hatun'un Şehzade Alemşah İçin Kurduğu Vakıf.....	184
3.9.2.2. Gülrüh Hatun'un Kızı Kamerşah İçin Kurduğu Vakıf.....	185
3.9.2.3. Gülrüh Hatun'un Güzelhisar'daki Vakfı.....	186
3.9.2.4. Gülrüh Hatun'un Bursa'daki Vakfı.....	187
3.9.2.5. Gülrüh Hatun'un Gördes'teki Vakfı.....	189
3.9.2.6. Gülrüh Hatun'un Akhisar'daki Vakfı.....	189
3.9.2.6.1. Vakfın İdaresi.....	192
3.9.2.6.2. Vakfın Gelirleri.....	195
3.9.2.6.3. Vakfın Görevlileri.....	198
3.9.2.6.4. Vakfa Yapılan Müdahaleler.....	199
3.10. Gülrüh Hatun'un Vakıf Eserleri	205
3.10.1. Gülrüh Hatun ve Oğlu Şehzade Alemşah'ın Lazıkıyye (Denizli) Kazasındaki Eserleri.....	206
3.10.1.1. Gülrüh Sultan Camii (Saray Camii).....	206
3.10.1.2. Gülrüh Sultan Mektebi.....	206
3.10.1.3. Şehzade Alemşah Camii (Kurşunlu Camii).....	207
3.10.2. Gülrüh Hatun'un Saruhan (Manisa) Sancağındaki Eserleri.....	209
3.10.2.1. Akhisar Gülrüh Sultan Camii (Yeni Camii).....	209
3.10.2.2. Akhisar Gülrüh Sultan Mescidi.....	210
3.10.2.3. Akhisar Gülrüh Sultan Hamamı (Yeni Çifte Hamam).....	210
3.10.3. Gülrüh Hatun'un Bursa Muradiye Külliyesi'nde Yaptırdığı Türbesi.....	212
SONUÇ	214
KAYNAKÇA.....	220
A. Arşiv Kaynakları	220
1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi	220

2. Topkapı Sarayı Müze Arşivi	220
4. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi	221
B. Kaynak Eserler	221
C. Araştırma Eserler.....	223
EKLER.....	232

KISALTMALAR

(...)	Belgede Okunamayan Kelime
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
COA.	Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
Çev. Kont.	Çeviri Kontrol
Çev.	Çeviren
D.	Defter
Dpn.	Dipnot Numarası
E.	Evkaf
Ed.	Editör
Ek.	Ekler
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
HD.	Hurûfât Defterleri
hkm.	Hüküm
İLTED	İlahiyat Tetkikleri Dergisi
KTA	Klasik Türkçe' den Aktaran
M.	Miladi
MŞH.	Meşihat
nr.	Numara
s.	Sayfa
Sad.	Sadeleştiren
Sad. Yay. Haz.	Sadeleştirip Yayına Hazırlayan
ŞSC	Şer' iye Sicili
TDB	Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı

TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TKGM	Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü
TSMA	Topkapı Sarayı Müze Arşivi
TTD	Tapu Tahrir Defteri
vd.	Ve Diğerleri
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vr.	Varak
Yan. Yön.	Yayın Yönetmeni
yay.	Yayınları
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

A. Konunun Takdimi

II. Bayezid, 24 yıla yakın bir süre Amasya Sancağında kalmış ve burada yöneticilik yapmıştır. Yaşadığı vilayeti ilmî, dinî, sanatsal ve kültürel yönden geliştirmiştir. Amasya şehri, zaten önemli bir kültür kenti iken onun döneminde daha da sivrilen bir vilayet olmuştur. Sancağı, şairlerin, kadın ve erkek ediplerin, dinî ve ilmî bilimleri icra etmek isteyen insanların tercih ettiği bir şehir olmuştur. İlme, sanata duyulan bu ilgi, alaka ve hamilik saltanatı devamınca da sürmüştür. Nitekim Osmanlı Tarih yazıcılığında II. Bayezid döneminin özgün bir yeri vardır. İlk standart Osmanlı tarihlerinin müellifleri; *İbn Kemal*, *İdrîs-i Bitlisî*, *Âşıkpaşazâde* ve *Neşrî* eserlerini bu dönemde kaleme almışlardır. Üstelik Kemalpaşazâde ve İdrîs-i Bitlisî, bizzat Bayezid'in isteği üzerine yapıtlarını kaleme almışlardır. Bunların yanı sıra; *Tursun Bey*, Fatih Sultan Mehmed devrinin tarihini ve Bayezid'in saltanatının ilk yedi yılını konu aldığı *Târîh-i Ebü'l-Feth* adlı yapıtını Bayezid döneminde tamamlamıştır. *Oruc b. Âdil*, *Ruhi Çelebi*, *Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi*, *Suzi Çelebi*, *Uzun Firdevsî*, *Kivâmî* gibi meşhur müellifler zikredilebilir.¹ Ayrıca; *Şükrullah*, *Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi*, *Tâcizâde Cafer Çelebi*, *Sadi Çelebi*, *Şeyh Hamdullah*, *Hayrettin Maraşî*, *Zenbilli Ali Efendi*, *Refikî*, *Âfitabî*, *Kabulî*, *Şerefeddin Sabuncuoğlu*, *Mihri Hatun*, o devirden günümüze tarih, şiir, ilim mecralarında tanına gelmiş isimlerdir.²

Bayezid, uzun yıllar kaldığı Amasya'da ailesini de kurmuştur. Amasya onun, aile fertlerinin hemen hemen hepsinde olumlu etkiler bırakmıştır. Şehzadelerinin her biri, buradaki ilmî ve kültürel birikimden yararlanmıştır. Şehzadelere devrin önemli hocalarından dersler alınmış, onlar da iyi bir eğitim görerek, sanata yönelmişler, sanatın farklı dallarında hüner sahibi bireyler olmuşlardır. Sosyo-kültürel yaşamın etkileri Bayezid'in kadınlarında da görülür. Şehzadeler ve anneleri ileriki yaşamlarında bu kültür ocağından ayrıldıklarında gittikleri yerlere buradaki yaşantılarını taşımışlar, ikamet ettikleri sancakların her yönden gelişmesinde büyük çabalar sarf etmişlerdir. Gülruh Hatun ve oğlu Alemşah'ta bunu görmek mümkündür. Bayezid'in şehzadeliliği döneminde sancağındaki faaliyetleri dikkate alındığı zaman, atılğan bir şehzade

¹ Abdülkadir Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı. 2, Güz 2013, s. 143-145, s. 150.

² Hilâl Kazan, "Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesinin Mâli Boyutları (XVI. Asrın İlk Çeyreğinde II. Bayezid'in İn'âmât Defteri Çerçevesinde)", *Tarih Dergisi*, Sayı. 47 (2008), İstanbul, 2009, s. 107.

olduğu, devletin İran sınırını koruduğu göze çarpmaktadır. O, Amasya’da ilmî, askerî hem de yönetim konusunda yeterince tecrübe kazanmıştır. Bu yüzden o, yönetim faaliyetleriyle başta şehzade Alemşah olmak üzere, diğer şehzadeleri için bir rol modeldi. Şehzadelerin her birinin babalarından öğrenecek çok şeyleri vardı.

Şehzade Alemşah’ı dolayısıyla da annesi Gülrüh Hatun’u bekleyen ikbal göz önüne alındığında Bayezid’in siyasî yaşantısı önemli bir konuydu. Gülrüh’u, bir şehzade annesini anlayabilmek, o şehzade annesinin ileride padişah olabilecek şehzadesi için neler yapabileceğini, neden siyasî olaylar içerisinde yer alıp, yönünün tayin edilmesinde aktif olmasının gerekliliğinin anlaşılması açısından dönemin siyasî hadiseleri önemlidir. Bu gayeler çerçevesinde Bayezid’i tahta götüren siyasî olaylar nelerdi? sorusundan yola çıkarak, onun şehzadelik dönemi faaliyetlerine, tahta geçmesindeki itici güçlere değinmeye çalıştık. Bayezid, 13 yıl boyunca kardeşi Cem Sultan ile aralarında yaşanan hadiseler ile Osmanlı tarihinin unutulmaz, tecrübe edilen olaylarından birini yaşamasıyla da örnek bir padişahtır. Onun şehzadeleri, tahta giden yolun neler olduğunu, kimlerin desteğini almaları gerektiğini hepsini babalarından tecrübe etmişlerdir.

1509 yılından itibaren şehzadeler arasında yavaştan baş gösteren saltanat mücadeleleri, 1511 yılından itibaren hız kesmeden keskin bir şekilde yürütülmüştür. Safevî Devleti lideri Şah İsmail ve Kızılbaş öncüsü Şahkulu önderliğindeki faaliyetlerin memlekette yaşattığı siyasî, ekonomik, psikolojik etkiler, reayanın ve yeniçerilerin açıktan açığa şehzadeler arasında seçim yapmalarına sebep olmuştur. Devletin kalbindeki yöneticilerle taşradaki reaya, Anadolu’da Kızılbaşlarla mücadele eden yeniçerilerin arasında da taht kavgalarının etkileri görülmüştür. Soluksuz sürdürülmeye çalışılan saltanat mücadelesinde istikballerini düşünen harem mensupları da üzerlerine düşeni yapıp, kendi şehzadelerini desteklemişlerdir. Gülrüh Hatun ve şehzadesi Alemşah, Bayezid’in kardeşiyle vuku bulan saltanat mücadelesine yakından şahit olmuşlar, bu konuya dair ana-oğul gerekli dersi almışlardır. Ancak ileriki tarihlerde kardeşler arasında baş gösteren mücadeleye şehzade Alemşah’ın ömrü yetmemiştir. Fakat Gülrüh Hatun ve şehzade Alemşah’ın oğlu şehzade Osman, bu olaylardan doğrudan etkilenmiştir.

Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde I. Bölümde, Bayezid’in şehzadelik ve saltanatı döneminde yaşanan belli başlı siyasî mütalaalara değindik. Şehzadelik dönemi önemlidir. Çünkü Bayezid’in annesi Gülbahar Hatun, bir şehzade annesi

olarak Gülrüh ve diğer kadınların önünde duran önemli bir rol modeldi. Kadınlar, şehzade hanesinin yönetimini bizzat görerek, yaşayarak öğreneceklerdi. Bundan dolayı şehzadelerin yönetici olarak gittikleri sancaklarda kendilerine ve onlarla birlikte giden annelerine düşen rolleri Bayezid ile annesi Gülbahar Hatun üzerinden göstermeye gayret ettik. Burada Cem Sultan hadisesini tüm yönleriyle değerlendirmeye çalıştık. İki kardeşin başlattığı mücadele, sonraki şehzadeler için pek çok tecrübeyi içerisinde barındırıyordu. Nitekim şehzadelerden amcası Cem Sultan gibi Memlûk Sultanlığının desteğine başvuranlar olmuştur. Yine bu olaylar sırasında Gülbahar Hatun, Cem'in annesi Çiçek Hatun ve büyük hala Selçuk Hatun'un doğrudan veya dolaylı yollarla etkin bir şekilde siyasî arenada yer almaları, şehzade annelerinin izleyeceği yol için de örnek davranışlar barındırmakta, kadınların ikballeri için gerektiğinde siyasetin içinde yer alabileceklerinin mesajı verilmektedir. Şah İsmail ve Şahkulu liderliğindeki Kızılbaş etkileri, şehzadelerin dolayısıyla da annelerinin kaderlerinin ve istikballerinin yönünü tayin edici siyasî, dinî ve sosyal bir olay olmasından dolayı değinilmesi gerekli bulunmuştur.

Çalışmamızın ana konusuna gelince; Gülrüh Hatun'un hayatı, XV. ve XVI. yüzyılın diğer saraylı kadınları gibi karanlıkta kalmaktadır. Esasında Bayezid'in kadınlarının hepsi de kendilerine ışık tutulmayı, biyografi çalışmalarının yapılmasını beklemektedirler. Biz Bayezid'in kadınlarından Gülrüh Hatun'u seçtik. Bunda Gülrüh Hatun'un bir müddet oğlu ile birlikte Denizli'de ikamet etmesi, bu süreçte hayata geçirdiği faaliyetleri ve bir de kaleme aldığı mektubu etkili oldu. Ancak biz bu çalışmamızda onun hayatına ve yaşanmışlıklarına dair sadece bir mumun aydınlatması kadar ışık tutabildik. Hâlâ eksik kalan, doldurulmayı bekleyen boşluklar söz konusudur. Bunda en büyük etken, kadınlara dair dönem kaynaklarında hemen hemen hiçbir bilgi kırıntısının olmayışıdır. Gülrüh'a dair gün yüzüne çıkartabildiğimiz hakikatler yine onun sayesinde mümkün oldu. Yazdığı mektup, tarihimiz açısından müstesna ve önemli bir belgedir. Gülrüh Sultan'ı erken dönem kadınları içerisinde ayrıcalıklı kılan bu mektubudur. O, mektubunda belirttikleriyle bir şehzade annesine verilen sorumlulukları, Osmanlıların kadınlara biçtiği rolleri en güzel şekilde anlatmaktadır. O, bu uğurda yaptıklarıyla da çağdaşı olan kadınlardan ayrışır. Ayrıca bu mektup, sancaklardaki şehzadelerden ve maiyetindeki vazifelilerden beklenen hizmetlerin sınırlarını da belirlemesi açısından kıymetlidir.

Gülrüh Hatun'un yaptığı imar faaliyetleri de, onun adının günümüze taşınmasında önemlidir. O, bu sayede yeryüzüne imzasını bırakmıştır. Yine bu etkinlikleri, dönemin adet ve koşullarını yürüttüğünü, silsileyi devam ettirdiğini göstermektedir. Başta Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun olmak üzere, kadınlarının da hemen hemen hepsi, Osmanlı sınırları dâhilinde, memleketin her köşesinde eserleriyle adlarını yaşatıp, reayanın dualarında yer edinebilmişlerdir. Öncelikle Gülrüh olmak üzere, Bayezid'in kadınlarının cami, bedesten, imaret, çeşme, mekteb inşa ettirmeleri önemlidir. Gülrüh, oğluyla birlikte gittiği sancaklarda sosyal, kültürel, dinî, ticarî ve eğitim açısından bölgeyi kalkındıracak yapılar inşa ettirmiştir. Bunlar için zengin vakıflar kurup, bu vakıfların gelirlerinin sağlanması için zengin mülkler tahsis etmiştir. Böylece hayırseverlikle kendisini topluma ifade edebilmenin yolunu açmış oluyordu. Bu sayede de tanınan, anılan, saygı duyulan bir kadın olmuştur.

Bayezid döneminde, kültürel ve mimari açıdan büyük bir gelişimin yaşandığı kabul görmüş bir gerçektir. Onun, Amasya, Edirne ve İstanbul'da yaptırdığı külliye, yine Edirne ve Manisa'da yaptırdığı köprüler, Bayezid'in memleketi bayındır hale getirme tasarılarının boyutlarını yansıtır niteliktedir. Edirne'de hizmete açtığı darüşşifa ve burada uygulanan tıbbî yöntemler kendi devri ve sonraki devirler için önemli atılımlardır. Bütün bu toplumsal kalkınma reformlarında Bayezid'in kendisinin gerçekleştirdiği imar faaliyetleri kadar, kadınlarının, şehzadelerinin, kızlarının hatta damatlarının, gelinlerinin yaptırdığı sanatsal ve fonksiyonel yapılar etkili olmuştur. Onun kadınlarının çeşitli hizmetleri karşılayabilmek için yapılar inşa ettirmelerinin önemi, Bayezid dönemine kadar görülen bir uygulamanın ötesine geçilmiş olmasıdır. Bayezid'in saltanatına kadar dikkati celbeden kadın baniler padişahların bizzat kendi kızlarıdır. Bu geleneği devam ettirebilecek Bayezid'in çok sayıda kızı olmuştur. Fakat onların yanı sıra, bu dönemde Bayezid'in kadınları da birçok yapıt yaptırmışlardır.³ Bu sayede Bayezid'in kadınları, kendilerinden sonraki saraylı kadınlara da, rol model olmuşlardır.

B. Literatür Değerlendirmesi

İsmail H. Uzunçarşılı ve Şerafettin Turan'ın kaleme aldıkları "II. Bayezid" maddesi öncelikle başvurulması gereken kaynaklar arasındadır.⁴ Uzunçarşılı'nın,

³ Leslie Peirce, *Hürrem Sultan*, Çev. Renan Akman, İstanbul, Eylül 2019, s. 103.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bayezid II.", *İslam Ansiklopedisi*, C. II, Eskişehir, 1997.

Osmanlı Tarihi C. II⁵ adlı eseri; Bayezid'in şahsiyeti, onun şehzadelik ve saltanat dönemi hadiseleri açısından başvurulması gereken mühim bir yapıttır. Dahası onun, döneme dair ışık tutan makaleleri de önemli kaynaklar arasındadır. Sdney Nettleton Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*⁶ adlı eserini Venedik raporlarına dayanarak hazırlamasından ve şehzadelere dair çeşitli anekdotlar vermesinden dolayı oldukça yararlı bir kaynaktır. Selâhattin Tansel'in *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*⁷ adlı eseri başlı başına önemli bir yapıttır. Bayezid dönemi benimsenen politika, içte ve dışta yürütülen siyaset, olayların detaylı verilip, tüm yönleriyle ele alınması, kaynaklar arası tahlillerin yer alması bakımından değerli bir çalışmadır.

M. C. Şehabettin Tekindağ⁸, Selâhattin Tansel⁹ ve M. Çağatay Uluçay'ın konuya ve döneme dair çeşitli yerlerde yayımladıkları makaleleri son derece kıymetlidir. Özellikle Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?"¹⁰ adlı makale; şehzade Ahmed, şehzade Korkud ve şehzade Selim arasında cereyan eden, saltanat mücadelesine dair çok önemli bir çalışmadır. Bu çalışma içerisinde, şehzadelerin babalarına ve vezirlere gönderdikleri mektuplara da yer verilmiş olması, çalışmayı daha da değerli kılmaktadır. Feridun M. Emecen'in pek çok çalışması da tezimiz açısından mühim katkılar sağlamıştır. Emecen'in İlhan Şahin ile ortak hazırladıkları *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*¹¹ adlı eser, dönemin siyasi olaylarının ve bu olaylar karşısında Bayezid'in öncelikle şehzade Alemşah'a olmak üzere, diğer şehzadelerine verdiği görevlerin, emirlerin anlaşılması açısından oldukça kıymetlidir. Son olarak Münevver Okur Meriç, *Sultan Cem Hayatı-Esareti-Edebi Kişiliği-Eserleri-Şiirleri*¹² adlı yapıtı, Bayezid ve Cem Sultan arasındaki meseleyi tüm yönleriyle ele alması açısından kıymetli bir eserdir.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara, 2016.

⁶ Sdney Nettleton Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, Çev. Hazal Yalın, İstanbul, Ocak 2014.

⁷ Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, Ankara, 2017.

⁸ Şehabeddin Tekindağ, "Bayezid II.'in Tahta Çıktığı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hâdiseler Üzerine Notlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 10, Sayı 14, 1959, s. 85-96; Şehabeddin Tekindağ, "II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova'da Nüfuz Mücadelesi", *Belleten*, C. XXXI, Sayı. 123, 1967, s. 345-373; Şehabeddin Tekindağ, "Bayezid'in Ölümü Meselesi", *Tarih Dergisi*, Sayı. 24, İstanbul, 1970, s. 1-14.

⁹ Selâhattin Tansel, "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezit Hakkında Bazı Mütalâalar", *Belleten*, C. XXVII, Sayı. 106, 1963, s. 185-236.

¹⁰ M. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, Sayı. 9, 1953, Sayı. 10, 1954, Sayı. 11-12, 1955.

¹¹ İlhan Şahin -Feridun Emecen, *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm- II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul, 1994.

¹² Münevver Okur Meriç, *Sultan Cem Hayatı-Esareti-Edebi Kişiliği-Eserleri-Şiirleri*, PYS Vakıf Sistem Matbaa Müdürlüğü, Ankara, 2006.

Bayezid'in ailesi üzerine yapılan çalışmalarda kuşkusuz başvurulması gereken en önemli kaynak; Çağatay Uluçay, "Bayezid II. İn Âilesi"¹³ adlı makaledir. Bayezid'in kadınlarına, şehzadelerine ve kızlarına dair kısa biyografik malumatlar sunmaktadır. Ayrıca Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*¹⁴, *Haremde Mektuplar*¹⁵ adlı eserler ve onun, Tarih Dergisinde yayımladığı makaleleri de Bayezid'in kadınlarını ve kızlarını anlama açısından son derece kıymetlidir. Yine aynı hususta Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları- Vâlîde Sultanlar-Hâtunlar-Hasekiler-Kadınfendiler-Sultanfendiler*¹⁶ adlı çalışması, Uluçay'dan farklı olarak, Bayezid'in birkaç kadınına ve kızına da yer vermesi, farklı yorumlar getirmesi mühimdir. A.D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*¹⁷ ve Selim Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar"¹⁸ adlı çalışmalar başvurulması gereken kaynaklar arasındadır.

Arşiv belgeleri haricinde doğrudan Gülruh Hatun'a temas edilen müstakil bir çalışma yoktur. Kroniklerde de Gülruh'a dair herhangi bir bilgi yer almaz. Yapılan sünnet merasimlerinde dahi, kadınlara hiçbir surette temas edilmemiştir. Bayezid'in ailesine dair bilgiler veren eserlerde Gülruh Hatun'a rastlamak mümkündür. Uluçay'ın çalışmalarında ve Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*¹⁹ adlı eserinde Gülruh'a rastlanır. Kâmil Kepecioğlu, "İkinci Bayazid'in Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları"²⁰ adlı makalesi, Gülruh'a dair önemli bilgiler barındırır. Bursa Kadı Sicilleri, Denizli Şer'îye Sicilleri, Gülruh Sultan vakfına ait belge suretleri, Gülruh'un Bursa ve civarındaki, Denizli ve çevresindeki vakıf eserlerine dair mühim bilgiler barındıran vesikalardır.

Hurûfât Defterleri çerçevesinde hazırlanılan Ahmet Sargın'ın *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar)*²¹ adlı tez çalışması, Gülruh Hatun ve oğlu Alemşah'ın Denizli'de yaptırdığı eserlere dair önemli bilgiler

¹³ M. Çağatay Uluçay, "Bayazid II. İn Âilesi", *Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, Sayı 14, İstanbul, 1959.

¹⁴ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul, 2012.

¹⁵ M. Çağatay Uluçay, *Haremde Mektuplar*, İstanbul, 2012.

¹⁶ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları- Vâlîde Sultanlar-Hâtunlar-Hasekiler-Kadınfendiler-Sultanfendiler*, İstanbul, 2011.

¹⁷ A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, Çev. Şefaettin Severcan, İstanbul, 1998

¹⁸ Selim Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, Sayı XV, 2013. s. 58-77.

¹⁹ Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul, 1961.

²⁰ Kâmil Kepecioğlu, "İkinci Bayazid'in Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları", *Uludağ*, Sayı. 74, Bursa, 1945, s. 6-8.

²¹ Ahmet Sargın, *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar)*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2019.

sunmaktadır. Gülruh'a dair bir diğer önemli başvurulması gereken kaynak; Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*²² adlı eserdir.

C. Kaynaklar ve Yöntem

Bayezid dönemi siyasî, dinî, sosyal, bayındırlık ve ilmî faaliyetlere dair bilgilere ulaşmak için kronikler çok önemlidir. Kronikler incelendiğinde bahsettikleri olaylar benzerlik gösterdiği gibi, farklı bilgiler ve rivayetler de barındırmaktadırlar. Çalışmamızda başvurduğumuz Bayezid tarihini konu alan müellifler şunlardır: Tursun Bey, Âşıkpaşazâde, Mehmed Neşrî, Kemalpaşazâde, İdrîs-i Bitlisî, Hoca Sadettin Efendi, Kâtip, Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebî, Kıvamî, Celalzâde Mustafa, Matrakçı Nasuh. Bayezid dönemine dair kuşkusuz en önemli dönem kaynakları: İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân VII. ve VIII. Defterlerdir. VII. defterde*²³; Bayezid'in şehzadelik dönemi faaliyetleri hususunda yer bulan bilgiler önemlidir. Ayrıca müellifin, Bayezid'in şehzadelerinin 1480 yılında gerçekleşen sünnet düğünlerine dair teferruatlı bilgiler aktarması ve şehzadeler ile dedeleri Fatih arasında geçen bir rivayetten bahsetmesi çalışmamız açısından önemli bir detaydır. Yine Fatih'in ölümü sonrasında İstanbul'da patlak veren hadiselerin anlaşılması, şehzade Korkud'un nâib olarak seçilmesi meselesinde aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. *VIII. defter*²⁴ ise; Bayezid'in saltanatı dönemi siyasî, sosyal olayları, şehzadelerinin sayısı, görev yerleri, şehzadelerin ölüm tarihleri, şehzadelere dair çeşitli rivayetler ve şehzadelerin de oğullarına dair malumatlar vermesi, Bayezid'in ailesini tespit etmek açısından önemlidir. Yine Cem hadisesinde büyük halaları *Selçuk Hatun*'a yer vermesi, XV. yüzyıl kadınının siyasette faal olduğuna delil olması açısından değerlidir.

Bir diğer önemli kaynak da; İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*'tir. Müellif, Bayezid dönemi olaylarını *VIII. Ketibe*'de anlatmıştır. Ancak ulaşım sağlayamadığımız için burada yer alan kıymetli bilgilerden mahrum kaldık. *VII. Ketibe*²⁵ de ise; Fatih Sultan Mehmed dönemi hadiselerine değinmiştir. Bayezid'in şehzadeligi dönemi faaliyetlerine dair bilgilere ulaşmak mümkündür açısından önemlidirler. Hoca Sadettin Efendi,

²² Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara, 2000.

²³ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli Transkripsiyon)*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara, 1991.

²⁴ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter, (Transkripsiyon)*, Haz. Ahmet Uğur, Ankara, 1997

²⁵ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481*, Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara, 2013.

Tacü't-Tevarih, C. III-IV²⁶ Bayezid'in saltanatının başından sonuna kadar siyasî, içtimai hadiseleri sıralaması, şehzadeler mücadelesine genişçe yer vermesinden dolayı önemli bir kaynaktır. Bayezid dönemine dair ulaşabildiğimiz birincil ve ikincil kaynaklardaki bilgiler ışığında, şehzadelere sancaklarda düşen rolleri, saltanat uğruna yürüttükleri politikalara temas etmeye çalıştık. Bunu yaparken kronik eserlerden, İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân VII. ve VIII. Defterler*'in Transkripsiyonlarını, ikincil kaynaklardan ise en çok, Sdney Nettleton Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512* ve Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı* adlı eserlerden yararlandık. Bayezid'in siyasî faaliyetlerine yer verdiğimiz I. Bölümde arşiv kayıtlarına başvurmayışımızın başlıca nedeni tezimizin asıl odaklandığı Gülrüh Hatun konusundan fazla uzaklaşmama gayesidir.

Gülrüh Hatun'un hayatına dair ihtimaller çerçevesinde hareket etmemizde yol gösterici olan en önemli kaynak Leslie Peirce, *Hürrem Sultan*²⁷ adlı eserdir. M. Çağatay Uluçay, *Harem II*²⁸, Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun-Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*²⁹, Leyla Saz, *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*³⁰, Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*³¹, İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*³² adlı eserler en çok başvurduğumuz yapıtlardır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi³³ ve Çağatay Uluçay, *Manisa'daki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*³⁴ adlı eserlerde çalışmamızda rehber oldu.

Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 560 numaralı evkâf defteri³⁵, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden temin ettiğimiz 00617 numaralı defterdeki³⁶ Gülrüh Sultan vakfiyesi, ferman, ilâm ve buyuruldu suretleri Gülrüh Sultanın sahip olduğu vakıf eserler ve bu mülklerden sağlanan gelirler hakkında geniş bilgilere ulaşmamızda aracı oldu. Yine Mehmet Ali Ünal'ın editörlüğünde Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

²⁶ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. III-IV, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1999.

²⁷ Leslie P. Peirce, *Hürrem Sultan*, Çev. Renan Akman, İstanbul, 2019.

²⁸ M. Çağatay Uluçay, *Harem-II*, İstanbul, 2011.

²⁹ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun-Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul, 2016.

³⁰ Leyla Saz, *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*, Haz. Sedat Demir, İstanbul, 2012.

³¹ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, İstanbul, 1964.

³² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara, 1988.

³³ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 7. Kitap, C. 2, 2010, 9. Kitap, C. 1, 2011, İstanbul.

³⁴ M. Çağatay Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*, İstanbul, 1941.

³⁵ TKGM-TADB-TTD-E. 560.

³⁶ VGM. D.00617.

hocalarımın hazırladığı, yayınlanan ve yayımlanmayı bekleyen Denizli Şer'îye Sicilleri³⁷ çalışmaları, Gülruh'un Denizli'de sahip olduğu vakıf eserler ve bu mülklerden sağlanan gelirler hakkında teferruatlı bilgilere ulaşmamızda çok büyük katkıları oldu. Denizli Hurûfât defterleri³⁸ de Gülruh Sultan ve şehzade Alemşah'ın Lazıkıyye (Denizli) Kazasında yaptırdıkları yapılar ve bu kurumlardaki görevlilere dair bilgiler edinmemize imkân tanıdı.

Cumhuriyet Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müze Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde ulaştığımız belgeler, Gülruh Hatun ve oğlu şehzade Alemşah'a dair doğrudan bilgiler edinmemizde en önemli kaynakları sağladı. Ancak Covid-19 nedeniyle bizzat arşive gidip araştırma yapma imkânı elde edemememiz ve bazı belgelerin restorasyon çalışmasına alınmasından dolayı internet üzerinden de erişim sağlayamamamız çalışmamız açısından çok büyük talihsizliktir. Fakat tüm bunlara rağmen Gülruh Hatun'un uzun soluklu ve tarihimiz açısından kıymetli bir vesika olan mektubuna erişim sağlayabilmemiz en büyük şansımızdır.

³⁷ 671 Numaralı Denizli Şer'îye Sicili (Hicri 1195-1202/Miladi 1781-1788), Ed. Mehmet Ali Ünal, Haz. Kamuran, Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., Denizli, 2019; 672 Numaralı Denizli Şer'îye Sicili (Hicri 1204-1213/Miladi 1789-1799), Ed. Mehmet Ali Ünal, Haz. Kamuran, Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., (Yayın Aşamasında), Denizli; 673 Numaralı Denizli Şer'îye Sicili (H. 1203-1233/ M. 1788-1818), Ed. Mehmet Ali Ünal, Haz. Kamuran, Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, (Yayın Aşamasında), Denizli.

³⁸ VGMA. HD. 1090.

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. BAYEZİD (1448-1512)

1.1. II. Bayezid'in Amasya'daki Şehzadeliliği

Bayezid, Fatih Sultan Mehmed ve Gülbahar Hatun'un oğludur. Doğumu 1448 yılında gerçekleşmiştir.³⁹ Bayezid'in çocukluk yıllarının Manisa'da geçtiği bilinmektedir.⁴⁰ 1451 yılında şehzade Mehmed'in Edirne'ye gelerek, Osmanlı tahtına geçmesiyle birlikte küçük şehzade Bayezid ve annesi Gülbahar Hatun'un günlerini Edirne Sarayı'nda geçirdikleri söylenebilir. Şehzade Bayezid, henüz daha yedi yaşına eriştiği⁴¹ 1455-1456 senelerinde Amasya Sancağına sancakbeyi olarak gönderilmiştir.⁴² Şehzadelerin sancağa çıkarılma yaş sınırları padişahların çocuklarının sayısına ve yaşına göre değişiklikler gösterebilirdi. Şehzade Bayezid'de de görüldüğü gibi sancağa yedi yaşında çıkan olabileceği gibi, yirmi yaşında çıkan şehzadeler de vardır. Buna örnek olarak, Kanunî'nin yirmi yaşında sancağa gönderilen oğlu şehzade Mehmed verilebilir.⁴³

Bayezid, Amasya Sancağında annesi Gülbahar Hatun ve çeşitli aralıklarla değişen lalalarının gözetiminde yetişmiş, hocalarının eğitmenliğinde de din ve fen ilimlerinde kendini geliştirmiştir. Şehzade Bayezid için, kendi çağının en güzide hocaları tahsis edilmiştir. Genç şehzade bilime önem verdikçe ilgi duymuş, ilgi duydukça sanatı ve sanatkârı sevmiş, onları himaye eden bir kimse olmuştur. Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinden ve çevre devletlerden gelen bilginler ve şairler şehzadenin etrafında bulunmayı tercih etmişlerdir. Bu sayede şehzade, Amasya'nın bir kültür ocağı olmasında daha da öncü olmuştur.⁴⁴ Şehzade Bayezid, değerli ilim hocaları arasında ve ileri seviyede bir kültür merkezinde bulunmasına rağmen, hayatında babasının ve etrafındaki insanların tasvip etmeyeceği bir dönemden de geçmiştir. Şehzade, sarayında zaman zaman ilim meclisleri, zaman zaman da işret meclisleri tertip etmeye başlamıştır. Artık Bayezid, başta *Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi* olmak

³⁹ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul, Nisan 2012, s. 39.

⁴⁰ Feridun M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları- I-Bayezid (II)*, Yavuz Kanunî, Ankara, 2018, s. 16.

⁴¹ Şerafettin Turan, "II. Bayezid", *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 234.

⁴² Feridun M. Emecen, "Gülbahar Hatun", *TDVİA*, C.14, İstanbul, 1996, s. 231.

⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", *Belleten*, C. XXXVI, Sayı. 156, Ankara 1975, s. 667.

⁴⁴ F. M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları- I-*, s. 16.

üzere, sohbet arkadaşlarıyla birlikte sık sık zevk ü sefa âlemleri düzenlemeye başlamış ve içki, afyon gibi zararlı alışkanlıklarını sürdürmüştür. Şehzadenin günden güne artan bu durumu, babası Fatih Sultan Mehmed'e bildirilmiştir. Bu haberi alan Fatih, derhal şehzadenin o sırada lalası olan, *Fenerîzâde Ahmed Bey*'e H. 884 (M. 1479) tarihli bir hüküm yazarak, oğlunun bu kötü yola sapmasında etkili olan isimlerin cezalandırılmasını buyurmuştur.⁴⁵ Fatih, özellikle Abdurrahman Efendi'nin öldürülmesini emretmiştir.⁴⁶ Şehzade, padişahın buyruğunu Fatih'in çevresinde bulunan adamları aracılığıyla öncesinde haber alarak, musahibinin kaçıp, idamdan kurtulmasına yardım etmiştir.

Öte yandan şehzade Bayezid, babası tarafından ikaz edilmiştir.⁴⁷ Bunun üzerine şehzade, babasının affına sığınmıştır. Muhtemelen bu olay baba-oğul arasında geçen ilk sürtüşmedir.⁴⁸ Fatih tarafından ve toplum tarafından hoş karşılanmayan bu alışkanlıklara yalnızca Bayezid değil, kardeşi şehzade Mustafa da âdet edinmiştir. O da içki meclisleri tertip ederek,⁴⁹ günden güne içki tüketimini artırıp, sıhhatini daha da bozacak duruma gelmiştir.⁵⁰ Anlaşıldığı üzere, genç şehzadeler çevresindekilerin etkisi ile ya da kendi meyilleriyle zaman zaman sıhhatlerini bozacak seviyede keyif verici maddeler tüketmişlerdir. Bayezid, zamanla bu alışkanlıklarını azaltmıştır. Saltanatının ilk devirlerinde de içki âlemleri düzenlediği bilinmektedir.⁵¹ Fakat sonraları tüm bu zararlı alışkanlıklarını terk etmiş ve bu terk edişindeki etkili isim, hocası Muarriżâde olmuştur.⁵²

1.1.1. Şehzade Bayezid'in Sancak Beyliği Dönemindeki Faaliyetleri

Bayezid'in bilinen bütün şehzadeleri Amasya Sancağında sancakbeyliği yaptığı sırada dünyaya gelmişlerdir. Dolayısıyla Bayezid, başta *Gülruh Hatun*'dan doğan oğlu şehzade *Alemşah* olmak üzere, diğer şehzadeleri için de en yakın rol modelidir. Şehzadeler, ileride kendilerini bekleyen sorumlulukları öncelikle babalarından görüp, aşına olacaktırlar. Bundan dolayı şehzadelere bulundukları sancaklarda düşen siyasî görevlerin anlaşılması açısından Bayezid ve kardeşleri şehzade Mustafa ve şehzade

⁴⁵ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara, 2016, s. 662.

⁴⁶ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları- 36 Osmanlı Padişahı*, s. 114.

⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bayezid II.", *İslam Ansiklopedisi*, C. II, Eskişehir, 1997, s. 392.

⁴⁸ F. M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları- I-*, s. 17.

⁴⁹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, Haz. Şerafettin Turan, Ankara, 1991, s. 374.

⁵⁰ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt- VII. Ketibe- Fatih Sultan Mehmed Devri- 1451-1481*, Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara, 2013, s. 230.

⁵¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 246.

⁵² F. M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları- I-*, s. 17.

Cem'in faaliyetleri önemlidir. Bu sebeple Bayezid'in şehzadeliği dönemindeki etkinliklerine değinerek, şehzadelere sancaklarda düşen bir takım vazifelerin çerçevesini çizmek gerekmektedir.

Şehzadeler valilik yaptıkları sancakların asayişinden, güvenliğinden, en önemlisi de komşu devletlerin tehdit edici saldırılarına karşı, sınırları korumakla ve her türlü tedbiri almakla yükümlüdür.⁵³ Bu nedenle şehzadelerin görev yaptıkları sancaklarda kendi emirleri altında bulunan orduları vardı. Şehzadeler, *Ordu Komutanlığı* sıfatını üstlenerek vilayetlerinin savunulmasında ve bir takım iç hadiselerin bastırılmasında aktif roller üstlenmekteydiler.⁵⁴ Ayrıca padişah, sefere çıktığında ve savaş anında sancaklarda bulunan şehzadelerinden, yapılacak olan bu sefer için hazırlık yapmalarını isterdi. Padişahın buyruğunu alan şehzadeler, yaşlarına göre sefere katılırlar ve savaş anında ordunun *Sağ Kol* ve *Sol Kol* Komutanlıklarını üstlenirlerdi.⁵⁵ Sancaklardaki şehzadeler padişahın arzusu ile bağımsız bir şekilde ordunun başında sefere gidebilirdi. Şehzadeler kendi sancaklarında ve kendilerine bağlı olan orduları ile beraber, ayaklanma çıkartarak halkın huzurunu kaçıranlara ve devletin topraklarına dış mihraklarca düzenlenen saldırılara karşı, ordu komutanı olarak savaşabiliyorlardı. Fakat tüm bunları yapabilmeleri için, padişahın iznini almaları gerekmekteydi.⁵⁶

1470'li tarihlerde Osmanlı Devleti'nin doğudaki komşusu Akkoyunlu Devleti'dir. İran coğrafyasına hükmeden bu devletin sınırları ile şehzade Bayezid'in yönetimi altındaki bölge birbirine yakındır. Dolayısıyla doğudaki sınırları koruma görevi şehzade Bayezid'e düşmektedir. Akkoyunlu Devleti'nin hükümdarı *Uzun Hasan*, 1472 yılında⁵⁷ otuz bin askerden müteşekkil ordusunu,⁵⁸ Musullu Bektaşoğlu *Emir Ömer Bey* komutasına verip, Anadolu'ya göndermiştir.⁵⁹ Emir Ömer'in ordusu; genç-yaşlı, kadın-erkek, Müslüman-Gayrimüslim ayırt etmeksizin Tokat insanına her türlü zulmü yapmışlardır.⁶⁰ Bu korkunç olayı eserlerinde değinen müelliflerin kalem birliği yaptıkları nokta, Timur'un bile bu denli büyük kötülükler etmediği değerlendirilmesidir. Tokat yöresinin başına gelen bu musibet şehzade Bayezid'e ulaşınca, emrindeki

⁵³ Kenan Ziya Taş, *Osmanlılarda Lalalık Kurumu*, Ankara, 2017, s. 126.

⁵⁴ Haldun Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadeliği Kurumu*, Ankara 2004, s. 147

⁵⁵ İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 676.

⁵⁶ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadeliği Kurumu*, s. 147.

⁵⁷ Mehmed Neşrî, *Neşrî Tarihi II*, Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, Ankara, 2014, s. 799; Tursun Bey, *Târih-i Ebû'l-Feth*, Haz. Mertol Tulum, İstanbul, 1977, s. 153.

⁵⁸ İbn Kemal, , *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 319-320.

⁵⁹ İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt- VII. Ketîbe*, s. 200.

⁶⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 321-323.

kuvvetlerle düşmanın üzerine hareket etmiştir. Şehzadenin haberini alan Türkmenler ise bölgeyi terk etmişlerdir. Şehzade Bayezid'in bu başarısı, Fatih Sultan Mehmed nezdinde takdirle karşılanmış, şehzadeye, *Rumiye-i Suğra* yani Amasya Sancağına ek olarak Tokat ve Sivas bölgelerinin emirliği de tevcih edilmiştir.⁶¹ Öte yandan şehzade Mustafa'ya kaçan Türkmen ordusunu durdurma emri gönderilmiştir. Padişahın buyruğu üzerine Karaman'dan Karahisar'a gelen şehzade, burada Davut Paşa komutasındaki Anadolu askeri ile birleşerek düşman üzerine hareket etmiştir. Neticede Beyşehir ile Akşehir arasında zalim Türkmen ordusu hezimete uğratılmıştır.⁶² Yaşanılan bu acı hadisede görüldüğü üzere, her iki şehzade de ordu komutanlığı görevini üstlenerek, Osmanlı topraklarından Akkoyunlu zulmünü defetmişlerdir.

Fatih Sultan Mehmed, 1473 yılına gelindiğinde Akkoyunlular üzerine sefere çıkma kararı almıştır. Padişah, bu savaşta oğullarının da hazır bulunmasını istemiştir.⁶³ Sultan Mehmed, her türlü tehdide karşı oğlu şehzade Cem'i Rumeli'nin korunması için Edirne'ye göndermiştir.⁶⁴ Böylece Fatih, ardını güvende bırakarak, Anadolu'ya geçtiğinde, şehzade Mustafa ve şehzade Bayezid, ordularıyla birlikte Sultanın ordusuna katılmıştır.⁶⁵ Fatih Sultan Mehmed ve Uzun Hasan arasında 11 Ağustos 1473'te Otlukbeli Savaşı cereyan etmiştir.⁶⁶ Bu savaşta ordunun sağ kol komutanlığına şehzade Bayezid, sol kol komutanlığına ise şehzade Mustafa tayin edilmiştir.⁶⁷ Bu savaşta şehzade Cem devletin güvenliği için Edirne'de bırakılırken, şehzade Bayezid ve şehzade Mustafa da kol komutanlığı görevinde babasıyla önemli bir savaşa katılıp, ayrı cephelerde büyük başarılar göstermişlerdir. Böylece şehzadelerin her biri, verilen bu vazifelerle padişah nezdinde kendilerini kanıtlamışlardır.

Fatih, 1479-1480 yılında şehzade Bayezid'e bir ferman göndermiştir. Torul Kalesi'ni fethetmesini istemiştir. Bayburt ve Erzincan yakınlarında yer alan bu kalenin ve bölgenin beyi, Uzun Hasan ile iş birliği içerisinde olup, bölgede uzun zamandır anlaşmazlıklar çıkartmış, asayişin bozulmasına sebep olmuştur.⁶⁸ Bu sebeple kalenin alınması elzem olmuştur ve şehzade Bayezid, veziri *Rakkas Sinan Bey*'i ordunun başına

⁶¹ İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt- VII. Ketibe*, s. 200-201.

⁶² Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi II*, s. 799-803.

⁶³ İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt- VII. Ketibe*, s. 204-205.

⁶⁴ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 98.

⁶⁵ İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt- VII. Ketibe*, s. 205.

⁶⁶ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 369; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 101; Erhan Afyoncu, "Otlukbeli Savaşı", *TDVİA*, C. 34, İstanbul, 2007, s. 6.

⁶⁷ Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, C. I, Haz. Vahid Çubuk, Ankara, 1989, s. 326; İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt- VII. Ketibe*, s. 206-207.

⁶⁸ Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, C. I, s. 353.

komutan tayin ederek, Torul'a göndermiştir. Sinan Bey emrindeki ordu, Torul Kalesini ve bölgeyi fethetmişlerdir.⁶⁹ Bu çevrede *Cezre* ve *Cânehâh* adlarıyla anılan iki önemli kale daha bulunmaktaydı. Bayezid'in ordusu bu kaleleri de almışlardır. Bu kaleler civardaki eşkıyaların ocağı, dinlenme yeri olması nedeniyle Osmanlı hâkimiyetine katılması önemlidir.⁷⁰ Bu hadiseler göstermektedir ki, Osmanlı-İran sınırı şehzade Bayezid tarafından oldukça başarılı bir şekilde korunmuştur.⁷¹

1.2. II. Bayezid'in Tahta Çıkması ve Hükümdarlığı

II. Bayezid'in 31 yıl boyunca icra ettiği saltanatı döneminde oldukça hareketli olaylar vuku bulmuş, kritik dönemlerden geçilmiş, birbirini tetikleyen pek çok siyasî hadise yaşanmıştır. Bu siyasî arenada konumuz gereği bizi doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren birkaç siyasî faktör vardır. Bunlar; Bayezid tahta çıkarken vuku bulan hadiseler ve Cem Sultan olayı, Safevî tehdidi ve Anadolu'da hızla genişleyen Şahkulu isyanı, son olarak da Bayezid'in oğulları arasındaki saltanat mücadelesi. Bu hadiselerin tahlilinin yapılması dönemi, şehzadeleri, şehzade annelerini dolayısıyla Gülruh'u anlayabilmek ve bir şehzade annesinin ileride padişah olabilecek oğlu için neler yapabileceğini ortaya koymak açısından elzemdir. Özellikle de şehzade Mustafa'nın ölmesi, böylece Fatih öldüğünde geride şehzade Bayezid ile şehzade Cem'in kalması ve aralarında yaşanan taht çatışmaları, Bayezid'in şehzadeleri için tahta giden süreçte kendilerini bekleyen mücadeleleri göstermesinden dolayı mühim bir hadiseler silsilesidir.

Bayezid ve Cem arasındaki saltanat mücadelesinde Bayezid'i galibiyete ulaştıran unsurlar nelerdi? Her iki şehzadeyi de destekleyenler kimlerdi? Ve bu mücadelede kimler neden Bayezid'i tercih ederek, zafere ulaşmasını sağladı? Bu gibi soruların yöneltip, cevaplarının aranması, kaderleri kocalarına ve veliaht olan şehzadelerine bağlı olan kadınların anlaşılmasından dolayı gereklidir. Üstelik tahta geçmeye aday olan şehzadelere düşen görevlerin belirgin olarak hissedilmesi, tahta geçemediklerinde kendilerini bekleyen kaderin çarpıcı olarak bilinmesi konusunda Bayezid ve Cem arasındaki mücadele ile sonraki tarihlerde Bayezid'in oğulları

⁶⁹ İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt- VII. Ketîbe*, s. s. 254-255; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. s. 465-466; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't- Tevarih*, C. III, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1999, s. 167-168.

⁷⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 466-467.

⁷¹ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, Çev. Nilüfer Epçeli, Çev. Kont. Kemal Beydilli, İstanbul, 2009, s. 151.

arasındaki saltanat davası önemlidir. Şah İsmail önderliğindeki Kızılbaş faaliyetleri ile Anadolu’da büyük bir taraftar toplamayı başaran Şahkulu isyanı, şehzadelerin yeniçeriler ve reaya nezdinde tercih edilmelerinde çok önemli bir belirleyici siyasî olay olmuştur.

1481 senesinde Fatih öldüğü zaman hayatta bulunan iki şehzadesi vardır. Amasya valisi şehzade Bayezid ve Konya merkezli Karaman valisi şehzade Cem. Padişahın ölüm haberinin vakit kaybetmeden şehzade Bayezid’e bildirilmesi için, *Keklik Mustafa Çavuş* Amasya Sancağına gönderilmiştir. *Karamanî Mehmed Paşa* da, gizlice şehzade Cem’e ulak göndererek, hemen payitahta gelmesini istemiştir.⁷² *Karamanî Mehmed Paşa* ve *Kazasker Manisalı Çelebi*, şehzade Cem’in Bayezid’den daha önce payitahta gelerek, tahta geçmesi için bazı önlemler de almışlardır.⁷³ Sadrazamın bütün tedbirlerine rağmen, ona rakip ve aynı zamanda şehzade Bayezid’in damatları olan Rumeli Beylerbeyi *Hersekzâde Ahmed Paşa* ile Anadolu Beylerbeyi *Sinan Paşa* ve İstanbul muhafızı vezir *İshak Paşa* gibi Bayezid yanlısı olan devlet erkânından bazı isimler de tedbir almışlardır. Öncelikle Sadrazamın şehzade Cem’e gönderdiği ulak yakalanarak, tutuklanmıştır. Padişahın ölüm haberini de açığa vurarak, yeniçerilerin ayaklanmasında etkin olmuşlardır.⁷⁴

Sadrazam *Karamanî Mehmed Paşa*’nın şehzade Cem taraftarı olduğu yeniçeriler tarafından anlaşılınca, konağı basılarak öldürülmüştür. Ayrıca askerler şehirde yağmaya başlamışlardır. Bu anın dehşetini Kivâmî şu sözleri ile açığa vurmuştur: “*Allah halka padişah eksikliğini nasip etmesin.*”⁷⁵ Bu sırada vezir *İshak Paşa* da, ardı arkasına şehzade Bayezid’ e acele İstanbul’a gelmesi gerektiği hususunda ulaklar göndermiştir. ⁷⁶ Durumun vahametinden dolayı, Bayezid Amasya’dan gelene kadar İstanbul’da bulunan oğlu şehzade Korkud, emaneten saltanata geçirilmiştir.⁷⁷ *Keklik Mustafa*, 7 Mayıs 1481 tarihinde nihayet Amasya Sancağına vararak babasının ölüm haberini Bayezid’e ulaştırabilmiştir.⁷⁸

⁷² Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bâyezid’in Siyasî Hayatı*, Ankara, 2017, s. 17-18.

⁷³ Sdney Nettleton Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, Çev. Hazal Yalın, İstanbul, Ocak 2014, s. 18.

⁷⁴ Şehabeddin Tekindağ, “Bayezid II.’ in Tahta Çıktığı Sırasında İstanbul’da Vukua Gelen Hâdiseler Üzerine Notlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 10, Sayı. 14, 1959, s. 86-87.

⁷⁵ Kivâmî, *Fetihnâme-Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, Haz. Ceyhun Vedat Uygur, İstanbul, Mart 2018, s. 531.

⁷⁶ İsmail H. Uzunçarşılı, “Fâtih Sultan Mehmed’in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa’nın İkinci Bayezid’i Saltanata Dâveti Arızası”, *Bellekten*, C. XXV, Sayı. 97, Ocak 1961, s. 75-77.

⁷⁷ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü’l-feth*, s. 189-190; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, C. I, s. 365; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 533.

⁷⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t- Tevârih*, C. III, s. 187-190.

Bayezid'in saltanata doğru adım adım ilerleyişinde birtakım hadiseler olmuştur. Bu olaylar ise yeniçerilerin etkin rolünü göstermesi açısından önemlidir. İshak Paşa'nın kışkırtmaları neticesinde yeniçeriler, Hamza Bey oğlu *Mustafa*'yı istemediklerini, onun geriye dönmesini istediklerini Bayezid'e bildirmişler, o da askerin bu isteğini kabul etmiştir. Nihayet İstanbul'a varan Bayezid, şehre gireceği sırada askerlere âdet olduğu üzere cülûs bahşişlerini dağıtmıştır. Bâb-ı Hümayûn'a gelindiği sırada yeniçeriler tekrar yeni sultanın önünü keserek arzları olduklarını bildirmişlerdir. Padişah'tan, veziriazam Karamanî Mehmed Paşayı öldürdükleri ve şehri yağma edip, perişana uğrattıkları için affedilmelerini istemişlerdir. Bayezid bu isteklerini de kabul etmiştir.⁷⁹ Bayezid tahta geçerken kendisinden istenilen bir husus da, bir kez yeni akçe bastırmasıdır. Çünkü babası Fatih'in saltanatı süresince tam beş kez yeni akçe çıkarılmıştır. Bu da reayada hoşnutsuzluklara neden olmuştur. Halk sürekli artan vergilerden yılmıştır.⁸⁰ Bu şartı da kabul etmesinin nihayetinde Bayezid, H. 20 Rabiulevvel 886 (M. 20 Mayıs 1481)'da sekizinci Osmanlı Sultanı olarak tahta oturmuştur.⁸¹

1.2.1. Sultan Bayezid'in Kardeşi Cem Sultan İle Saltanat Mücadelesi

Bayezid, tahta geçtiğinde otuz dört yaşında, şehzade Cem ise yirmi iki yaşındadır. Genç şehzade, ağabeyinin tahta geçtiği haberini alınca kendisini destekleyenlerin de kışkırtmalarıyla isyan etmiştir. Ona göre, tahta geçme hakkı abisinin değil, kendisininindir. Bu düşüncesine dayanak olarak da kendisinin babasının padişahlığı sırasında abisinin ise babasının henüz daha şehzadeligi yıllarında dünyaya gelmiş olmasını öne sürmüştür. Bu yüzden de asıl veliahtın kendisi olduğunu düşünmüştür.⁸² Cem'i destekleyenlere göre, Bayezid, babasının şehzadelğinde doğmuştu ve bu yüzden tahtın varisi değil, ancak babasının malının, mülkünün varisi olabilirdi. Cem ise babasının padişah olduğu zamanda doğması nedeniyle asıl taht varisi olan şehzadeydi. Üstelik babası ona, daha küçük yaştan itibaren mühim görevler vererek, saltanata hazırlıyordu. Fatih'in kanunnamesinde onu bizzat varis olarak seçtiğini de ileri

⁷⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't- Tevarih*, C. III, s. 189-190.

⁸⁰ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları*, İstanbul, 2013, s. 217-218.

⁸¹ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezî'tin Siyasî Hayatı*, s. 23; Dimitri Kantemir ise, Bayezid'in tahta geçişini daha farklı ele almıştır: Babasının vefat ettiği haberi kendisine ulaşınca, hacca gitmekten vazgeçemeyeceğini, hacdan dönene kadar oğlu Korkud'un hükümdar olarak tanınmasını ve kendisine itaat edilmesini istemiştir. Bunun üzerine şehzade Korkud, dokuz ay gibi bir süre hükümdarlık yapmış, kendi adına hutbe okutup, sikke bastırmıştır. Yazara göre hacdan dönen Bayezid, 29 Cemaziyelâhir 886'da İstanbul'a varır ve vekâleten tahtta bulunan şehzade tacını babasına bırakır. (Bkz. Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I*, Çev. Özdemir Çobanoğlu, İstanbul, Mart 2005, s. 168-170).

⁸² Ahmet Refik Altınay, *Cem Sultan*, İstanbul, Ekim 2006, s. 12, s. 14.

sürmüşlerdir.⁸³ Bazı müneccimlerinde Fatih'ten sonra padişahlığa şehzade Cem'in geçeceğini söylemeleri, şehzadenin taraftarlarının sayısını artırmaya yetmiştir. Âşık Paşazâde'nin belirttiğine göre, müneccimlerin çoğu söylentileri doğru olmamakla birlikte bazıları doğrudur. Şehzade Cem, Osmanlıların asıl, ilk tahtına padişah olmalıydı. Yani şehzade Bursa'ya gelmeliydi.⁸⁴

İki kardeşten birinin galibiyeti kazanabilmesi için güç dengeleri büyük önem arz etmiştir. Bayezid taraftarları; Fatih'e ve onun veziriazamı Karamanî Mehmed Paşa'ya düşman olan kesim, vakıf mutasarrıfları ve mülk sahibi olanlar, Halvetiye tarikatı mensupları, Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa, İstanbul muhafızı vezir İshak Paşa ve en önemlisi de, yeniçeri ordusudur. Cem Sultan'ın taraftarları ise; Karamanlılar ve bunlardan Karamanoğlu Kasım Bey, Turgut ve Varsak Türkmen Beyleri, yani Osmanlı otoritesini kabul etmeyen zümrelerdir. Halk arasında onu destekleyenler varsa da bu dengeleri değiştirmeye yetecek bir kuvvet değildir. Cem'in güçleri arasında bir birlik ve bütünlük yoktur. O, bir kuvvetin başında lider olmaktan ziyade, bu çıkarıcı beylerin adeta kuklası konumundadır. Bu nedenle ağabeyi ve taraftarlarının karşısındaki mücadelesi çetin ve hazin olmaya mecburdur. Nitekim öyle de olacaktır.⁸⁵ Cem Sultan, ağabeyi Bayezid'in cülusunu ışitince hemen Bursa üzerine hareket etmiştir. On sekiz güne yakın Bursa'da kalan Cem,⁸⁶ kendisini Anadolu'nun padişahı ilan etmiştir. Kendi adına hutbe okutup, para bastırmıştır.⁸⁷

İki kardeşin başlattığı bu saltanat mücadelesinde Cem Sultan'ın annesi Çiçek Hatun'un oğluna olan destekleri ve hırsı göz ardı edilemez. Çiçek Hatun, oğlunun padişah olması yolunda, bir şehzade annesinin desteğini ve etkinliğini göstermesi açısından da önemli bir karakterdir. Annenin, saltanat davasının sürdürüldüğü bu süreçte, oğluna yazdığı mektuplardan onu desteklediği ve pes etmeyip, mücadele

⁸³Münevver Okur Meriç, *Sultan Cem Hayatı-Esareti-Edebi Kişiliği-Eserleri-Şiirleri*, Ankara, 2006, s. 50.

⁸⁴Âşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi- Tevârih-i Âli Osman*, Haz. M. A. Yekta Saraç- Kemal Yavuz, İstanbul, 2018, s. 232-233.

⁸⁵Nicolas Vatın, *Sultan Djem*, Ankara, 1997, s. 376; İki kardeşin başlattığı saltanat mücadelesinde Karamanoğulları oldukça fazla öneme sahiptir. Çünkü şehzade Cem, Konya-Karaman vilayetinde sancakbeyliği yapmaktadır. Şehzade bu yörede kendisini sevdirmeyi başarmıştır. Bu nedenle bölge halkı Cem'in yanında yer almıştır. Turgutlu, Bayburtlu, Atçeken, Varsağı gibi büyük Türkmen aşiretleri Cem'in en büyük destekçileri olarak onun safında yerlerini almışlardır. Türkmen aşiretlerinin Cem'in tarafında yer almalarının önemli bir nedeni ise, Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçi devlet politikasını yürütmeleridir. Çünkü bunun neticesinde Türkmenler, maddi olarak, vergilendirme yöntemiyle gelirlerine darbe almış oluyorlardı (Bkz. Cemal Kafadar, "Cem Sultan Bayezid Kavgası", *Atlas Tarih Dergisi*, Sayı. 48, Ağustos-Eylül 2017, s. 52, s. 55).

⁸⁶Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't- Tevârih*, C. III, s. 195.

⁸⁷İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter (Transkripsiyon), Haz. Ahmed Uğur, Ankara, 1997, s. 11-12.

etmesini önerdiği anlaşılmaktadır. Bu mücadeleyi sonuna kadar sürdürmesini, gözünü açarak, elini açık tutmasını ve padişahlara yakışır şekilde bol ihsanlar dağıtıp, tatlı dil ve güler yüzle halkı kendi yanına çekmesini öğütlemiştir. Üstelik *Molla Gürani*'nin de desteklediğini vurgulayarak, evliyaların da arkasında olduğunu, duacı olduklarını belirterek, oğluna manevi güç vermeyi de ihmal etmemiştir.⁸⁸ Öte yandan Cem Sultan ağabeyi ile arasındaki mücadeleye son vermek için, büyük halası (Fatih'in halası) *Selçuk Hatun*'u ve beraberinde *Mevlâna İyas* ile Mevlâna Şükrullah oğlu *Ahmed Çelebi*'yi Sultan Bayezid'le konuşmak üzere göndermiştir. Selçuk Hatun ve ulemadan oluşan bu heyet, Sultan Bayezid'e, Osmanlı İmparatorluğunun iki kardeş arasında bölünmesini, Rumeli'nin kendisinin hükümdarlığı altında, Anadolu'nun tamamının da kardeşi Cem Sultan tarafından idare edilmesini teklif etmişlerdir.⁸⁹ Ancak "İki hükümdar bir memlekete sığmaz", "imparatorluk tahtında iki sultan dost olup da oturmaz" gibi görüşler neticesinde devlet erkânı tarafından teklif reddedilmiştir.⁹⁰

Sultan Bayezid ve Cem, Yenişehir Ovası'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Cem, savaş meydanını terk ederek, Konya'daki annesini ve bazı cariyelerini de alarak, Kahire'ye gitmiştir.⁹¹ Karamanoğlu Kasım Bey şehzadeye mektuplar yazarak, taht konusunda kışkırtmalarına devam edince, saltanat umutları yeniden filizlenen şehzade Cem, tekrar ülkesine gelmiştir. Ancak Cem Sultan, Anadolu'daki faaliyetlerinde başarılı olamayacağını anlayarak, Rodos şövalyelerine sığınıp, Temmuz 1482'de Rodos'a gitmiştir. Cem'in şövalyelerden umduğu bazı çıkarları vardır. Kendisine yardım etmeleri neticesinde Rumeli'ye geçerek, hükümdar olmayı planlamıştır. Şövalyeler ise onu, Osmanlı İmparatorluğuna karşı bir koz olarak kullanmayı tasarlamışlardır. Şövalyeler reisi, derhal Papaya, Macaristan ve Napoli Krallarına birer mektup yazarak, Cem Sultan'ın yanlarında bulunduğunu bildirmiştir.⁹² Böylece Cem Sultan, artık

⁸⁸ M. O. Meriç, *Sultan Cem Hayatı*, s. 65.

⁸⁹ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 25; S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, s. 32.

⁹⁰ Kivâmî, *Fetihnâme-Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, s. 569; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, s. 16.

⁹¹ Âşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, s. 233 İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, s. 17-23.

⁹² Mahmut H. Şakiroğlu, "Cem Sultan", *TDVİA*, C. 7, İstanbul, 1993, s. 283-284; M. O. Meriç, *Sultan Cem Hayatı*, s. 120; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, s. 38; Cem'in hedefinde Avrupa'ya gitmek gibi bir gaye yoktur. Onun amaçladığı, Rumeli'ye geçmektir. Rodoslulardan istediği şey de Rumeli'ye geçerken kendisine yardım etmeleridir. Onun tasarladığına göre, Rodos, Rumeli'ye geçişte kısa bir uğrak noktasıdır. Rumeli'ye geçmekteki arzusunun altında yatan etken ise, burada akıncı beyleri ve tımarlı sipahilerin bulunmasıdır. Sipahi ve akıncılar, Rumeli'de zaman zaman siyasete müdahil olmuşlardır. Cem de onların desteğini alabilmeyi ummuştur. Akıncıları ve Rumeli Türkmenlerini yanına alarak, bir de bu cihetten Bayezid'e karşı mücadele etmeyi ümit etmektedir. Ancak, hadiseler şehzadenin umduğu gibi olmamıştır. (Bkz. C. Kafadar, "Cem Sultan Bayezid Kavgası", s. 57-58).

Osmanlı Devleti'nin sadece iç meselesi olmaktan büsbütün uzaklaşarak, ülkeler arasında rolleri belirleyecek bir dış siyasî sorun haline bürünmüştür. Venedik Cumhuriyeti ve Macar Kralı *Mathias* da Cem Sultan'dan faydalanmanın türlü yollarını aramışlardır.⁹³ Fakat şövalyeler için, Cem büyük bir hazinedir. Hem Osmanlı padişahından yararlanıyorlar hem de Cem'in Mısır'da bulunan annesine sahte mektuplar yazarak, para kopartıyorlardı.⁹⁴

Cem Sultan, 1483'te Fransa'nın *Chambery* kentine götürülmüştür.⁹⁵ Artık devletler Cem'i elde etmek için Paris'e elçilerini göndermeye başlamışlardır. Fransa Kralı *VIII. Charles (Şarl)* ile Papa bir uzlaşmaya varmıştır ve Cem Sultan Fransa'dan İtalya topraklarına götürülmüştür. 13 Mart 1489 tarihinde Roma'ya getirilmiştir.⁹⁶ Cem Sultan'ın Roma'ya gelmesi üzerine kent siyasî görüşmelerin yürütüldüğü bir merkez haline gelmiştir. Memlûk Sultanı ve Macar Kralı hâlâ Cem Sultan'ı istemektedirler ve yeni yeni tekliflerle elçilerini göndermişlerdir.⁹⁷ Fransa Kralı, Cem'i almak amacıyla, 1495'te Roma'yı kuşatmıştır. Papa, kral ile antlaşma masasına oturmaya mecbur kalmıştır ve kral beraberinde Cem'i de alarak Roma'dan ayrılmıştır. Ancak Cem Sultan yolculuk esnasında, 25 Şubat 1495'te vefat etmiştir. Öldüğünde 36 yaşında olan Cem Sultan, 13 yıl boyunca süren bu esaret günlerinden ancak ölümüyle birlikte kurtulabilmiştir. Şehzadenin cenazesi de bir mesele haline gelmiştir. Şehzadenin ölü bedeni de Hristiyan devletlerce bir pazarlık malzemesi haline getirilmiştir. Nihayet 29 Ocak 1499 tarihinde Cem'in naaşını vermeğe razı olmuşlardır.⁹⁸

Cem Sultan'ın ağabeyine karşı başlattığı mücadelenin başından sonuna kadar ki hatta ölümünden sonra yaşanan siyasî tüm çekişmeler Osmanlı tarihinde şehzadeler için unutulmaz bir acı örnek olmuştur. Bayezid ve Cem Sultan mücadelesinde yeniçerilerin desteği zafere ulaşmada en önemli faktör olmuştur. Bu desteği arkasına alamayan ve başlattığı mücadelede büyük bir mağlubiyet kazanan Cem, şansını Memlûk Sultanına sığınmakta aramıştır. O, yanlış kişilerin tavsiyeleri, saltanat için kışkırtmaları neticesinde ülkede yeni mücadeleler verdiyse de başarılı olamamıştır. Rodos şövalyelerine iltica etmesi de yaptığı en büyük çılgınlık olup, geri dönülmez bir acı hayata sürüklemiştir. Tüm bu olaylar şehzadelerin saltanat mücadelesi için yürütecekleri

⁹³ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 34-35.

⁹⁴ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, s. 52-53.

⁹⁵ M. H. Şakiroğlu, "Cem Sultan", s. 284.

⁹⁶ İsmail H. Uzunçarşılı, "Cem Sultan'a Dair Beş Orijinal Vesika", *Belleten*, C. XXIV, Sayı. 95, Temmuz 1960, s. 457-458, s. 469, s. 471.

⁹⁷ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, s. 65, s. 70-71.

⁹⁸ M. O. Meriç, *Sultan Cem Hayatı*, s. 235-236, s. 241, s. 254-255, s. 260-261.

faaliyetlerin rotasını belirleyip, sınırlarını çizmiştir. Öncelikle şehzadelerin mutlaka ama mutlaka yeniçerilerin desteğini kazanması gerekiyordu. Müttefik arayışını ise ülke sınırları içerisinde temin etmeleri başta kendilerinin olmak üzere devletin selameti için de gerekli bir politikaydı. Şehzadelerin niçin ülke sınırlarını aşmamaları gerektiği sorusuna Cem Sultan'ın faaliyetleri tüm şeffaflığıyla yanıtlamaktadır. Aynı arayış, benzer hata Bayezid'in şehzadeleri arasında baş gösteren mücadeleler sırasında da görülecektir. Fakat bu konuda tecrübe kazanmış olan Bayezid tarafından önüne daha çabuk geçilebilecektir.

Öte yandan Bayezid ve Cem'in saltanat davasında, bir şehzade annesi olarak Gülbahar Hatun ve Çiçek Hatun'un ne gibi roller üstlendikleri de önemli bir konudur. Bayezid'in ardındaki destekçileri ve taraftarları sayesinde tahta geçme olasılığının yüksek olduğunun farkında olan Gülbahar Hatun, oğlunun en kısa sürede İstanbul'a vararak hakkı olan tahta geçmesi için duacı olup, şehzadenin maiyetindekilerin bir an evvel toparlanıp yola koyulmasında yardımcı olmuş olabilir. Dolayısıyla Gülbahar Hatun'un bu süreçte etkin bir rol oynamasını gerektiren bir durum yoktur. Çünkü oğlunun tahta, kendisinin de bir valide sultan olarak payitahttaki Eski Saray'a geçeceği bellidir. Ancak olayların gidişatından anlaşıldığı üzere bu serinkanlılık Çiçek Hatun için geçerli olmamıştır. Çiçek Hatun, oğluna mektuplar göndererek pes etmemesini ve sonuna kadar çabalamasını istemiştir. Oğluna karşı teşvikkâr davranmıştır. Çünkü bunu yapmaya zorunludur. Kendisinin kariyeri ve yaşamı oğlunun kaderine bağlıdır. Ancak ne yazık ki oğlu, tüm mücadelesine rağmen tahta geçememiştir. Çiçek Hatun'un da devletin başındaki padişahın annesi olarak "Valide Sultan" sıfatıyla saray içerisinde yerini alma hayali bir hayalden ibaret kalmıştır. Bu kader, anne ve oğlu özlem dolu, zorlu bir hayata mahkûm etmiştir. Çiçek Hatun, bir şehzade annesi olarak, oğlunun üzerinden maddi-manevi desteklerini evladının hayatı boyunca da devam ettirmiştir. Oğlu için Rodos şövalyeleri reisine ödeneklerde bulunması, Çiçek Hatun'un siyasette yer aldığına kanıt niteliğindedir.

XV. yy kadınıni temsil etmesi açısından Çiçek Hatun'un faaliyetleri dikkate değerdir. Oğlunun padişah olması yolunda, bir şehzade annesinin desteğini ve etkinliğini sergileyen bir karakterdir. Dolayısıyla tüm bu hadiselerde Gülbahar Hatun ve Çiçek Hatun, başta Gülrüh olmak üzere diğer saraylı kadınlara iki önemli rol model olmuşlardır. Bir şehzade annesinin kariyer çitasını en yükseğe ulaştırabilmesi için oğlunun mutlaka tahta geçmesinin gerekliliği hususunda Gülbahar Hatun güzel bir

örnektir. Oğlu tahta geçemeyen bir şehzade annesinin başına en kötü neler gelebileceğini en çarpıcı biçimde gösteren figüran da Çiçek Hatun'dur. Onun kaderini yaşamayı aklından dahi geçirmek istemeyen şehzade anneleri, Gülbahar Hatun gibi valide sultanlığa yükselmeyi hayal etmeli ve onun siyasetini iyi öğrenip, örnek almalıydılar. Dolayısıyla Gülruh için valide sultanlığa ulaşmış olan kayınvalidesi Gülbahar Hatun iyi bir başarı örneğidir.

1.2.2. Sultan Bayezid'in Saltanatının Son Yılları ve Şehzadeler Arasında

Baş Gösteren Saltanat Mücadelesi

Sultan Bayezid'in sekiz oğlu olmuştur. Bunlar; şehzade Abdullah, şehzade Şehinşah, şehzade Alemşah, şehzade Ahmed, şehzade Korkud, şehzade Selim, şehzade Mehmed ve şehzade Mahmud'dur.⁹⁹ Sultan Bayezid'in evlatlarının yarısından fazlası 1511 yılına ulaşmadan, babalarının sağlığında vefat etmiştir. Yaşlanan, rahatsızlıkları artan padişah, tahtından çekileceğini açıklamıştır. Bu durum da şehzadelerin erken tarihte taht kavgalarını başlatmalarında önemli bir etken olmuştur.¹⁰⁰ Fatih Sultan Mehmed'in yürürlüğe koyduğu kanun çerçevesinde, tahta geçmeyi başaran şehzade "nizam-ı âlem için" kardeşlerini yasal olarak katletme hakkına sahip olmuştur. Bundan dolayı başta katledilme korkusu olmak üzere, padişah olma hırsı da şehzadeleri harekete geçirmeye yetmiştir.¹⁰¹ Şehzadelere avantaj sağlayacak hususlardan birisi, yeterince devlet erkânının ve kapıkulunun desteğini almaktır. İstanbul'a yakın olmak, dolayısıyla hazine ile devletin defterlerini ele geçirebilmek ve bütün bunları taraftar toplayabilmede kullanabilmek oldukça önemli olmuştur. Bu sebeple şehzadelerin her biri payitahta yakın sancaklarda bulunabilmek için çabalamışlardır. Çatışmanın ilk evreleri 1509 yılında başlamış, 1513 yılına kadar devam etmiştir.¹⁰²

Uzunçarşılı'ya göre, şehzadeler saltanat için harekete geçtikleri zaman, şehzade Şehinşah, bu mücadeleye girişmemiştir.¹⁰³ Ancak şehzade, anne tarafından

⁹⁹ M. Çağatay Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", *Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, Sayı. 14, İstanbul, Eylül 1959, s. 109-117.

¹⁰⁰ Behset Karaca, "Safevî Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri", *Türkler*, C. 9, Ed. Hasan Celâl Güzel, vd., Ankara, 2002, s. 770.

¹⁰¹ M. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, C. VIII, Sayı: 11-12'den ayrı basım, İstanbul, 1956, s. 57.

¹⁰² Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1300-1600)", *Türkiye Tarihi 2 Osmanlı Devleti 1300-1600*, Yay. Yön. Sina Akşin, İstanbul, Eylül 2014, s. 101.

¹⁰³ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 238; Hayatta kalan dört oğuldan en büyüğü şehzade Şehinşah olmasına rağmen, bacağının sakat olması sebebiyle aday olarak düşünülmemiştir.(Bkz. S. N.

Karamanoğulları ile akrabadır ve onlarla yakından ilgilenmiştir. Ayrıca Türkmenlerle yakın ilişkiler kurmuş, kısa zaman sonra da Kızılbaşlarla birlik olmuştur. Böylece şehzade, kendisinin iktidara gelebilmesini kolaylaştıracak zemini oluşturmak için, Türkmen ve Kızılbaşlardan faydalanmayı planlamış olmalıdır. Bu sayede taht mücadelesi sırasında lazım gelen insan topluluğunu sağlamış olacaktır.¹⁰⁴ Fakat çok geçmeden şehzade Şehinşah hayatını kaybetmiştir. Böylece saltanat mücadelesi de fiilen geriye kalan üç şehzade arasında vuku bulmuştur. Hayatta kalan bu üç şehzade arasında en büyükleri şehzade Ahmed olup, daha sonra sırasıyla şehzade Korkud ve şehzade Selim gelmektedir.¹⁰⁵

1.2.2.1. Şehzade Ahmed

Sultan Bayezid, kendisinden sonra yerine geçecek olan veliahdın, merhametli olmasını istemiştir. Ona göre, şefkatli olduğuna inandığı evladı, şehzade Ahmed'dir. Onun insanî duygularının ağır bastığına inanarak, halkın onun yönetiminde refah ve huzur içerisinde yaşayabilecekleri kanaatine varmıştır. Bu yüzden de kendisinden sonra yerine onu geçirmeye niyetlenmiştir.¹⁰⁶ Padişahın onu varis olarak düşünmesinin bir nedeni de onun çocuklarının sayısının daha fazla olmasıdır.¹⁰⁷ Venedik senatosuna raporlar takdim eden *Andrea Gritti*, şehzade Ahmed hakkında şu bilgileri vermiştir: Şehzade, Amasya Sancağında valilik vazifesini icra etmek için bulunmaktadır. Şehzade, burada rahat ve avare bir hayat sürdürmektedir. Padişahlara yakışacak duruşa ve oldukça cana yakın bir kişiliğe sahiptir. Ancak taşıdığı bu karakteristik özelliklere rağmen, pek çok kişice devlet işlerine vâkıf olmadığı kanaatine varılmıştır. Çünkü o, daha çok danışmanlarının beyan ettiği görüşler doğrultusunda hareket etmeyi yeğlemektedir. Şehzade, gayret göstermekten, dünyevi meşgalelerle uğraşmaktan uzak, rahat bir hayat sürdürmek arzusundadır ve yaşının büyük olması nedeniyle de babasından sonra Osmanlı tahtına kendisinin geçeceğini ümit etmektedir.¹⁰⁸

Şehzade Ahmed'in en büyük taraftarı Sultan Bayezid'dir. Şehzade, vezirlerin de desteğini kazanmıştır. Vezirler, padişahın yanında şehzade hakkında iyi sözler sarf edip,

Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 129); Şehzade Şehinşah, saltanat mücadelesine karışmaktan geri durmuştur. (Bkz. M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 57).

¹⁰⁴ Reha Bilge, *1514 Yavuz Selim ve Şah İsmail-Türkler, Türkmenler ve Farslar*, İstanbul, 2010, s. 85.

¹⁰⁵ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 234.

¹⁰⁶ Selâhattin Tansel, "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezit Hakkında Bazı Mütalâalar", *Belleken*, C. XXVII. Sayı.106, Nisan 1963, s. 212.

¹⁰⁷ Matrakçı Nasuh, *Tarih-i Sultan Bayezid*, s. 75; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, Haz. İsmet Parmaksızoglu, Ankara, 1999, s. 11.

¹⁰⁸ H. Erdem Cıpa, *Yavuz'un Kavgası I. Selim'in Saltanat Mücadelesi*, İstanbul, Ekim 2013, s. 27.

yücelterek, sultanın nezdinde itibarını artırma gayretinde olmuşlardır. Şehzadenin arzularını yerine getirmeyi de kendilerine görev edinmişlerdir. Bu nedenle sık sık sadaret makamına şehzadenin adamları gelip gider olmuştur. Böylece şehzade Ahmed, payitahtta olup bitenler hakkında, divanda görüşülen ve alınan kararlara dair her türlü bilgiyi edinme fırsatını bulmuştur. Bu avantajları sayesinde şehzade, Amasya gibi taht kentine uzak bir şehirde olmaktan şikâyetçi olmamıştır.¹⁰⁹

Şehzade'nin babasının sarayındaki en büyük taraftarı ise, Hadım Ali Paşa'dır. Paşa'nın şehzade Ahmed'in rakiplerinin pozisyonlarını zayıflatmaya yönelik belirgin bir şekilde çaba sarf ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin paşa, şehzade Korkud'un haslarına el koyarken, şehzade Selim'in faaliyetlerini de isyan ve taşkınlık olarak değerlendirmiştir.¹¹⁰ Hadım Ali Paşa, Anadolu'yu kasıp kavuran Şahkulu'nun bertaraf edilmesi için görevlendirilmiştir. Padişah, bu isyan hareketinin sonlandırılmasında şehzade Ahmed'i de vazifelendirmiştir.¹¹¹ Ali Paşa, ilk fırsatta şehzade ile konuşarak, asıl amacının asiler olmayıp, kendisini tahta geçirmek için geldiğini söylemiştir. Bunun üzerine şehzade, yeniçerilerden kendisine biat etmelerini istemiştir. Ancak askerin ret cevabı ile karşı karşıya kalan şehzade, bundan böyle yeniçeriler aleyhinde kötü davranışlar sergilemiştir. Dahası Hadım Ali Paşa'nın şehit düşmesi üzerine çok üzülen şehzade, Anadolu ve kapıkulu askerlerine çok kızmış, kötü sözler söylemiştir. Bu tavrı da ordu ile arasında mesafelerin doğmasına neden olmuştur. Şehzadenin Afyonkarahisar'da durup, Kızılbaş facialarına seyirci kalması da kendisini sevenlerin ona sırtlarını dönmelerine neden olmuştur.¹¹² Yeniçeriler de, Hadım Ali Paşa'nın ölümünden şehzade Ahmed'i mesul tutmuşlardır.¹¹³

Şehzade Ahmed, *Mirim Çelebi* ve *Ahi Çelebi* gibi önemli isimlerin desteğini almayı başarmıştır. Böylece şehzadeyi bu davada destekleyenlerin sadece seyfiyye sınıfı olmayıp, kalemiyye ve ilmiyye sınıflarına mensup isimlerinde yer aldığı söylenebilir. Ayrıca şehzade Ahmed, sancağına yakın olan komşu sancakbeylerinin de desteğini sağlamayı becermiştir. Gerektiğinde Karaman ve Taşili sancakbeyleri

¹⁰⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 11; Şehzade Ahmed, padişahın yüce katından kapı kullarını eksik etmezdi. Kendisine sadaret makamı tarafından sürekli olarak saltanatı müjdeleyen mektuplar gönderilmekteydi. Komutanların, askerlerin göz bebeği olan şehzadenin, Osmanlı tahtına geçmesi herkesçe istenmekteydi. (Bkz. Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, C. I, s. 440).

¹¹⁰ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 119.

¹¹¹ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasi Hayatı*, s. 284.

¹¹² M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 70- 74; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 237.

¹¹³ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 52.

şehzadeye askerî yardımda bulunmuşlardır. Şehzade, konar-göçer Türkmen aşiret beyleri arasında saygınlık kazanmayı başarmıştır. Dulkadiroğlu, Ramazanoğlu, Turgutoğlu, Reyhanoğlu, Mıdikoğlu, Şehsüvaroğlu, Karaoğlu Ahmed Bey ve Taciddin Bey gibi daha pek çok önemli isim ve üstün meziyetli kumandanların desteğini alarak, Anadolu’da geniş bir siyasî ve askerî güç kaynağı kurmakta muvaffak olmuştur. Öyle ki, şehzadenin yardımına katılan Karaman kuvvetlerine ek olarak, “Yumlular/Yumlu taifesi” olarak zikredilen bir zümrenin katıldığı da bilinmektedir.¹¹⁴ Yine cömert ve adil bir yönetici olarak tanınan şehzadenin, reaya arasında da büyük bir sevgi ve rağbet kazandığı söylenebilir.¹¹⁵ Şehzade Ahmed’in dezavantajı ise, fazla kilolarıdır. Bu sebeple de atılganlık göstererek, öne çıkamamıştır. Fakat tüm bunlar hatta yeniçerilerin gözünden düşmüş olması dahi, babası Bayezid’in ve Divân’daki onu destekleyen memurların gözetmelerine ve saltanat için doğrudan onu tercih etmelerine engel teşkil etmemiştir.¹¹⁶

1.2.2.2. Şehzade Korkud

Şehzade Korkud, bilimle uğraşmayı seven, şairane ruhlu bir şehzadedir.¹¹⁷ İlmî meselelerde diğer kardeşlerine nazaran daha donanımlı olduğunun farkında olan şehzade, kendisini saltanata daha layık birisi olarak görmüştür.¹¹⁸ İbn Kemal’e göre şehzade Korkud; doğrulukta Hz. Ebubekir, adaletlilikte Hz. Ömer, sabır gösterme ve yumuşak huylulukta Hz. Osman ve ilimde Haydar gibidir.¹¹⁹ O, Osmanlı coğrafyasında âlim olarak ün kazanmış bir padişah oğludur. Bir âlim olarak tanınmasından dolayı da hürmete değer biri olmuştur.¹²⁰ Şehzade, edebiyata karşı öylesine büyük bir tutkuya sahiptir ki, bu yüzden amcası Cem Sultan’a benzetilmiştir. Fakat bu benzetilmenin kendisine avantajdan ziyade, dezavantaj getirdiği söylenebilir. Çünkü yeniçeriler bu sebeple onu, tahtın mirasçısı olarak görmemişlerdir.¹²¹

¹¹⁴ H. E. Çıpa, *Yavuz’un Kavgası*, s. 121-122; Şehzadenin ihsanlarını gören beyler, askerler de onu destekleyenler arasında yerlerini almışlardır. (Bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, C. IV, s. 11).

¹¹⁵ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid’in Siyasî Hayatı*, s. 291.

¹¹⁶ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s.130; Eğlence düşkünü, fazla kilo almaya meyilli biri olan şehzade Ahmed, şu ana kadar herhangi bir askerî başarı da gösterememiştir. O, yaşından önce yaşlanmış bir kimsedir. Fakat her ne olursa olsun babası onu tercih ettiğini açıkça belirtmiştir ve vezirlerinde destekleri sayesinde tahta geçeceğini ümit etmiştir. (Bkz. N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, s. 262).

¹¹⁷ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 130.

¹¹⁸ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid’in Siyasî Hayatı*, s. 293.

¹¹⁹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, s. 52.

¹²⁰ H. E. Çıpa, *Yavuz’un Kavgası*, s. 123.

¹²¹ N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, s. 262.

Şehzadenin kendisini tahta layık olan tek kişi olarak görmesinin en önemli nedeni ise bir müddet saltanat naipliği yapmış olmasıdır.¹²² Andrea Gritti, şehzade Korkud'a dair şu bilgileri vermiştir; şehzade sıksa görünümüdür ve Saruhan Sancağında görev yapmaktadır. O, kendisini felsefî ilimlere vermiş, Kelâma dair eserler vücuda getirmiştir. Dindar bir kimse oluşuna güvenerek, babasından sonra tahta geçecek kişi olması konusunda endişe taşımayıp, kardeşlerine de sadakat göstererek, şu an için devlet meselelerinden uzak kalmayı uygun görmüştür. Diğer yandan şehzadenin, padişahlığa aday olarak görülmemesinin sebebi sadece ilmî yöndeki uğraşları değildir. Şehzadenin savaş sahasındaki yetersizliği onun, padişahlığa aday olarak düşünülmemesine yetmiştir.¹²³ Fakat zaman zaman devlet ricalinden bazı kimselerin ve yeniçerilerin birazının onu desteklediği de malumdur.¹²⁴ Osmanlı hanedan prensiplerine göre, tahta geçecek olan şehzadenin mutlaka kendisinden sonra saltanatı devralacak bir oğlunun olması gerekmektedir. Şehzade Korkud'un her ne kadar bir oğlu olsa da saltanat mücadelesinin başladığı sıralarda ölmüştür.¹²⁵ Bu durumda onun saltanata aday olarak görülmemesinde bir diğer etken olmuştur.

Şehzade Korkud, ağabeyi Ahmed ve kardeşi Selim karşısında sürdürdüğü saltanat davası için gereken desteği Osmanlı sınırları içerisinde yeter derecede bulamamıştır. Nitekim bu durumun farkında olan şehzade, sınır dışına taşmış, komşu hükümdarların desteğine müracaat etme gereksinimi duymuştur.¹²⁶ Şehzade padişahın izin almaksızın 1509 yılında Antalya'dan Mısır'a gitmiştir.¹²⁷ Bir yıla yakın Kahire'de kalmış olmasına rağmen umduklarını bulamamıştır ve Anadolu'ya dönmüştür. Fakat burada da durmak istemeyerek, sağlığını öne sürüp kendisine İzmir, Menemen, Ayasluğ (Selçuk), Tire olmak üzere, Aydın Sancağının verilmesini istemiştir.¹²⁸ Ancak

¹²² M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 58-59; Şehzadenin iki haftalık süren naipliği, onun, padişah olma yolundaki umutlarını taze tutan etken olmuştur. Şehzade, vekâleten tahtta bulunduğu sırada yeniçerilerin yatıştırılması için ulufelerini arttırma yoluna gitmiştir. Bu durumda yeniçeriler nezdinde unutulmayacak, şehzadeye karşı olumlu etkiler uyandırmıştır. (Bkz. Feridun M. Emecen, "Korkut, Şehzade", *TDVİA*, C. 26, Ankara, 2002, s. 205).

¹²³ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 27, s. 123.

¹²⁴ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, s. 296.

¹²⁵ M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 57-58; Şehzade Ahmed, İstanbul'a gitmek isteyip, şehzade Korkud'a da haber ulaştırmıştır. Korkud'un oğlunu, dedesinin elini öptürmek üzere beraberinde götürmek istediğini belirtmiştir. Ancak oğlunun can güvenliğinden endişe duyan şehzade Korkud, oğlunun hayatına dokunulmayacağını güvencesini verirse gönderebileceğini söylemiştir. (Bkz. İsmail H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", *Belleten*, C. XXX, Sayı. 20, Ankara, 1960, s. 565).

¹²⁶ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 123.

¹²⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 1; Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, Haz. Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar, Ankara, 1990, s. 297.

¹²⁸ M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 59.

şehzadenin bu istekleri kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Korkud, kız kardeşi *Fatma (Sofu) Sultan*'a mektup yazmıştır. Antalya'da durmak istemediğini ve birkaç güne kalkıp Tire'ye gidip yerleşeceğini belirtmiş, yine riayet edilmezse tekrar Mısır'a mı gideyim? Yoksa Rodos'a mı kaçayım demiştir.¹²⁹ Şehzadenin kız kardeşine böyle bir mektup yazması manidardır. Belli ki kendisinin dikkate alınmadığının farkında olan şehzade, babası ile arasına kız kardeşini aracı koymakta, kız kardeşinin babasıyla konuşup, razı etmesini ummaktadır. Ayrıca tekrar Mısır'a mı yoksa Rodos'a mı kaçayım sorularını yöneltmesi onun, isteklerini yaptırmak için sadaret makamını dış güçlerle tehdit etmeye niyetli olduğunu da göstermektedir.

Şehzade Korkud, bir gece ansızın Saruhan Sancağına gitmek üzere hareket edince, Kızılbaş eşkıyaları, padişahın öldüğünü düşünüp, bu durumu da fırsat bilerek, Şahkulu'nun önderliğinde isyan ateşini fitillemişlerdir.¹³⁰ Mart 1511 tarihinde Şahkulu, hızla harekete geçmiştir ve kısa sürede Anadolu'da pek çok faciaya sebep olmuştur.¹³¹ Şehzade Korkud'un bu kadar çok sancak değiştirmesi, atandığı sancağını ansızın terk etmesi gibi faaliyetleri dikkatlerden kaçmayan ve hoş karşılanmayan eylemler olmuştur. Şehzade, payitahta yaklaşmak hırsıyla sancağını bırakıp, Saruhan'a gitmesi ve akabinde önüne set çekilmesi imkânsızlaşan, ülkeyi felakete sürükleyen Şahkulu ayaklanmasının baş göstermesinde, başlıca faktör olarak etiketlenmiştir. Bu durum onu, pek çok insanın gözünden düşürmüş, itibarını sarsmıştır. Ayrıca şehzade, bu durumu kullanabilmeleri için rakiplerinin eline büyük bir fırsat da vermiştir.¹³²

Şehzade Ahmed, asi kardeşi Korkud'u ikaz etmek gerekçesiyle Amasya Sancağından ayrılarak, Ankara'ya gelmiştir.¹³³ Şehzadenin İç Anadolu'ya doğru hareket etmesi sonucunda Amasya ve havalisinde Kızılbaş tıfesi rahat at koşturur olmuştur. Amasya Sancağının önde gelen sofulara ev sahipliği yapan bir yer olması ve onların, şehzadenin himayesinde rahatça faaliyetlerini yürütmeleri Amasya'daki Sünnî kesimi kızdırmış, çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Pek çok Sünnî inanca sahip insan, şehzade Ahmed'in Şîîleri koruyucu düzenlemelerinden rahatsızlık duydukları için Trabzon'a yönelip, şehzade Selim'in yanına gitmişlerdir. Yine oğlu şehzade Murad'ın

¹²⁹ İ. H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", s. 563; M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 59-60.

¹³⁰ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 42-43; İdrîs-i Bidlîsî, *Selim Şah-Nâme*, s. 120.

¹³¹ M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 64-72

¹³² H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 51.

¹³³ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 51-54; M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 60.

isyancılara katılması da onun itibarını sarsan bir gelişme olmuştur.¹³⁴ Dolayısıyla Şahkulu hadisesi şehzadelerin kaderini tayin edici olayların doğmasına sebep olmuştur. Yani şehzadelerin bu süreçte yaptıkları faaliyetler, düşledikleri hayallerini etkilemiştir. Nitekim ayaklanma öncesinde şehzade Korkud ve şehzade Ahmed, devleti hakkıyla yönetebilecek niteliklere sahip adaylar olarak göz önünde bulundurulurken, isyan anında gösterdikleri performanslarından dolayı herkesin nezdinde bu algı silinmiştir. Her iki şehzadenin de devlet yönetimi konusunda yetersiz oldukları ortaya çıkmıştır.¹³⁵ Şehzade Selim ise bu süreçte zafer bayrağını taşıyan olmuştur.

1.2.2.3. Şehzade Selim

Şehzade Selim, emin adımlarla hareket etmeyi seven, bir kez verdiği karardan dönmemeye özen gösteren bir kişiliğe sahiptir. Uluçay'a göre, şehzadenin saltanat mücadelesindeki başarılarının sırlarından biri de insan seçimleridir. O, güvendiği adamlarını payitahta, diğer şehzadelerin yanına göndererek, raporlar göndermelerini istemiştir ve bu sayede de gelişen olaylardan haberdar olup, tedbirlerini de ona göre almıştır.¹³⁶ O, kardeşler arasında İstanbul'a en uzak sancakta bulunan adaydır. Bu durumun görünürde şehzade için negatif yanları olsa da aslında artılarda kazandırmıştır. Çünkü Trabzon şehri, bir tarafı Kafkaslar ve Gürcistan ile bir tarafı da İran coğrafyasına tabi olan Azerbaycan'a bitişik konumdadır.¹³⁷ Şehzadenin, sancağının Safevî topraklarına yakınlığından ötürü, Şah İsmail'in başlattığı gelişmelerden haberdar olması daha kolay olmuştur. Kardeşlerine nazaran Kızılbaşların yürüttükleri propaganda faaliyetlerinin ciddiyetinin farkına varan ilk isim olmuştur. Şah İsmail'in yürüttüğü faaliyetler karşısında müdahaleci ve savaş yanlısı bir tavırla karşılık vermiştir.¹³⁸ Şah İsmail ve taraftarları Trabzon'a yöneldikleri zaman şehzade Selim, Safevîleri geri püskürtmek amacıyla bir ordu hazırlatmıştır.¹³⁹ Şehzade, İran sınırında bulunan Erzincan üzerine de hareket ederek, şehri fethetmiştir.¹⁴⁰ Ayrıca şehzade ve sancağında toplanan akıncılar, Gürcistan üzerine hareket ederek, akınlar düzenlemiştir.¹⁴¹ Böylece

¹³⁴ M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 56-57, s. 69.

¹³⁵ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 50-51.

¹³⁶ M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 74-75.

¹³⁷ Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 271.

¹³⁸ M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 76; H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 33-34.

¹³⁹ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 114; Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 273; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter*, s. 232-233.

¹⁴⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter*, s. 260.

¹⁴¹ Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 273-274, s. 283-284; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII. Defter*, s. 233.

şehzade Selim, askerleri huzurunda savaşçı yanını göstererek, gaza yanlısı biri olduğunu kanıtlamıştır. Ancak şehzadenin bu halleri, şehzade Ahmed'i destekleyen devlet erkânı arasında babasına karşı yapılan bir itaatsizlik sayılmıştır.¹⁴²

Andrea Gritti, 1503 yılında Venedik senatosuna sunduğu raporunda şehzade Selim hakkında şu bilgileri nakletmiştir: Şehzade Selim, orta boyludur ve sağlam yapılı olup, atik biridir. O kardeşlerine göre, daha zalim ve uyanıktır. Gözlerindeki acımasızlık ifadesi rahatlıkla okunabiliyor. Fazlasıyla cömert olan şehzade, savaştan da hoşlanan biridir. Taşındığı bu iki özelliği sayesinde de öyle emin adımlarla yürümektedir ki, bazıları babasından sonra tahta geçecek şehzadenin o olduğunu söylemektedirler. Bunu söyleyen kişiler, hangi şehzadenin padişah olacağı konusunda şu görüşleri öne sürmüşlerdir; belirleyici bir faktör olan yeniçeriler, tek icraatı kendi keyfine bakmak olan şehzade Ahmed'i ve bütün zamanını kitaplarla tüketen şehzade Korkud'u tercih etmezler. Onlardan ziyade devleti başarıyla yönetebilecek, yeni fetihler yapacak, lütuflarını cömertliği sayesinde kurduğu yeni ve cesur askerlerinden esirgemeyecek olanı, yani şehzade Selim'i isteyeceklerdir.¹⁴³ Padişah ise yumuşak tabiatlı, daha sakin olan oğlu şehzade Ahmed'in tahta geçmesini istemektedir. Çünkü Hersekzâde Ahmed Paşa bir gün bana şunu söyledi; “padişahımız şehzade Selim'in aşırı gaddarlığından korkuyor.” Esasında tahta şehzade Ahmed'in geçmesi Venedik Cumhuriyeti başta olmak üzere, bütün Hristiyan liderler için en iyi sonuç olacaktır. Çünkü barışçıl bir kişiliğe sahip olan şehzade Ahmed, kardeşleri ve kardeşlerine taraftar olan kimselerle sürekli savaş halinde kalacaktır.¹⁴⁴

Şehzade Selim, ağabeyleri gibi dışarıdan bir gücün desteğini alma stratejisini uygulama girişiminde bulunmuştur. Nitekim o, Kırım Hanlığının desteğini sağlamıştır. Kırım Hanı Mengli Giray, şehzade Rumeli'ye geçtiği zaman 1.000 kişilik kazak birlikleri göndermiştir. Dahası 300 kadar Tatar kuvvetleriyle birlikte, küçük oğlu *Saadet Giray*'da şehzadenin askerlerine katılmıştır.¹⁴⁵ Şehzade Ahmed, kardeşinin Kırım Hanı'nın yanına gittiğine dair haber alınca, Han'a mektup yazmıştır. Şehzade, kardeşinin asıl isteğinin Rumeli'ye geçmek olduğunu, ancak Han'ın yardımı olmazsa bunu katiyen başaramayacağını altını çizmiştir ve Han'a çeşitli tekliflerde bulunarak,

¹⁴² H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 35; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 238.

¹⁴³ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 27; Şehzade Selim, kurnaz, acımasız, enerjik ve cömerttir. (Bkz. S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 130).

¹⁴⁴ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 27-28.

¹⁴⁵ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, s. 311; M. Ç. Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, s. 83.

şehzade Selim'in Rumeli'ye geçmesine mani olunmasını istemiştir.¹⁴⁶ Bu bilgilerden hareketle, Kırım Hanlığının desteğini almanın saltanat mücadelesinin seyri açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Celâl-zâde Mustafa, şehzade Selim'i destekleyen insanları “*Merdûm-zâdeler*” deyimıyla ifade etmiştir.¹⁴⁷ Kast ettiği insanlar ise devşirme kökenli olmayan Osmanlı tebaasıdır. Osmanlı Devleti'nin kendi topraklarında yaşayan ve devlet içerisinde önemli kademelere gelmeyi hak eden insanlar ve devlete de sadık olan sipahilerdir. Müellif, Sultan Bayezid tarafından göz ardı edilen insanlar ve dışlanmış gruplar için bu deyim kullanmayı tercih etmiştir. Osmanlı Devleti'nde komutanlık ya da sancakbeyliği vazifesini icra etmiş olan atalarının mesleklerine ve rütbelerine atıflarla tanımlanan beyzâdeler zümresi ile Celâl-zâde'nin merdümzâde olarak adlandırdığı grup benzerlik taşımaktadır. Bu durumda merdümzâde için; devşirme kökenli olmayan askerî sınıfı ve beyzâdeler gibi soylu sülalelere mensup olanları içine aldığı söylenebilir. Ayrıca bu terim, devlet kademelerine gelmeyi hak eden, layık olan kulları da kapsamaktadır.¹⁴⁸ Dolayısıyla şehzade Selim'in ağabeylerinden farklı olarak, saltanat mücadelesini sürdürebilmesinde, geniş bir siyasî, askerî ve soylu zümrelerin desteğine sahip olduğu söylenebilir.

Şehzade Selim'i, payitahttaki gelişmelerden haberdar eden casusları arasında hareme mensup bazı kişiler de önemli roller oynamıştır. Oğulları ile birlikte sancağa giden kadınlar, ara sıra Sultan Bayezid'i görmek amacıyla başkente de gidip gelmişlerdir. Ayrıca payitahttaki haremde, şehzadelerin henüz evlenmemiş kız kardeşleri, dadıları, sütanneleri ve bazı cariyeleri de bulunmaktadır. Her bir şehzade farklı kadından dünyaya geldiği için, her şehzadenin haremdeki dairesine mensup olan kadınlar ve cariyeler, doğal olarak kendi şehzadelerinin padişah olmasını isteyerek, daima bu yolda onlarda, mücadele içerisine girmişlerdir. Harem kadınları, burada gördüklerini, işittiklerini doğrudan ve ya dolaylı yollarla destekledikleri şehzadelerine ulaştırmaya gayret etmişlerdir. Şehzade Selim'e, Divan'da yapılan toplantı ve gündemdeki konuşmalardan adamları haberdar ederken, haremde yaşananları da kardeşleri ya da cariyeleri rapor etmiştir. Padişah ile görüşen kadınlar, ellerine geçen her fırsatta taraftar oldukları şehzadenin adını anmaktan geri durmamışlardır. Bu yüzden

¹⁴⁶ Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 290-293.

¹⁴⁷ Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 54, s. 59, s. 61.

¹⁴⁸ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 135-137, s. 139-140.

harem, şehzadelerin lehinde ya da aleyhinde, padişah üzerinde dosdoğru tesirler yapmaya imkân tanıyan bir organ olmuştur.¹⁴⁹

Yavuz Selim'in en büyük gayelerinden bir tanesi de Rumeli beylerinin desteğini almaktır. Balkanlardaki sancakbeyleri yani Rumeli beyleri, saltanat için verilen mücadelenin galibiyetinin belirlenmesi hususunda siyasî otoriteleri hafife alınamayacak kadar büyük bir önem arz etmektedir.¹⁵⁰ Sultan Bayezid, Şahkulu isyanı patlak verdiğiğinde, saltanatı şehzade Ahmed'e bırakmak istemiştir. Bunun için, Rumeli beylerinin sancaklarındaki askerleri ile birlikte Edirne'ye gelmeleri istenmiştir. Böylece padişah, saltanat değişikliği sırasında çıkabilecek olaylara karşı taht kentinin güvence altına alınmasını amaçlamıştır. Rumeli beylerinin çağrılmasındaki bir diğer neden de Osmanlı tahtına oturacak olan şehzade Ahmed'e bütün beylerin biat etmelerini sağlamaktır.¹⁵¹ Buradan hareketle, cülûsun tamamlanabilmesi için Rumeli beylerinin onayının şart olduğu kabul edilebilir. Rumeli beylerinin ve akıncılarının desteğini sağlamanın bu denli önemli olduğunun farkında olan şehzade Selim, bu beylerin desteğini alma noktasında da başarılı olmuştur. Öte yandan M. Hanefi Bostan'a göre, Yavuz'u saltanat mücadelesinde zafere ulaştıran itici güç, yalnızca Rumeli beyleri yani merkez dışı kuvvetler, bilhassa da devşirme grubu değildir. Bunlara ek olarak, Trabzon ile Kırım'dan gelen askerî güçler ve Dobruca Çepni Türkmenleri de yer almışlardır. Ayrıca merkezdeki yüksek rütbeli paşaların ve yeniçerilerin de önemli derecede katkıları olmuştur. Üstelik şehzadenin safında yer alanlar arasında, Şah İsmail'in zulûmlerinden kaçarak, Trabzon'a sığınan Akkoyunlu beylerin de sayısı azımsanmayacak kadar fazladır.¹⁵²

Şehzade Selim, babası Sultan Bayezid'den oğlu Süleyman'a bir sancak verilmesi talebinde bulunmuştur.¹⁵³ Üstelik siyasi emellerini göz önünde bulundurarak, Trabzon'a yakın mevkillerde bulunan Karahisar Sancağı ya da Kefe Sancağının verilmesini rica etmiştir.¹⁵⁴ Atama meselesinden haberdar edilen şehzade Ahmed, Şebinkarahisar'ın

¹⁴⁹ M. Çağatay Uluçay, *Haremden Mektuplar*, İstanbul, Nisan 2012, s. 62; M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 75; Şehzade Selim'in padişah olması için çaba sarf eden hanım Sultanlar, daha sonra Yavuz tahta geçince ona, cülûs tebriki adı altında mektuplar yazmışlardır. (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Haremden Mektuplar*, s. 63 [İlaldı Sultan'ın mektubu], s. 64 [Aynışah Sultan'ın mektubu], s. 68-69 [Ayşe Sultan'ın mektubu]).

¹⁵⁰ H. E. Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 132.

¹⁵¹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 55.

¹⁵² M. Hanefi Bostan, "Yavuz Sultan Selim'in Şehzadelik Dönemi (1487-1512)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı. 40, Bahar 2019, s. 73-75.

¹⁵³ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, Kasım 2010, s. 46.

¹⁵⁴ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezid'in Siyasî Hayatı*, s. 301-302.

kendi egemenliğindeki bölgeyle bağlantılı olasından ve en büyük rakibinin oğlu ile komşuluk etmek istemeyerek, mani olmuştur.¹⁵⁵ Bunun üzerine şehzade Süleyman'a Bolu Sancağının verilmesi tasarlanmıştır. Fakat şehzade Ahmed, Bolu'nun İstanbul'a yakın ve Amasya'dan payitahta hareket edeceği güzergâh üzerinde yer almasından dolayı karşı çıkmıştır. Neticede vezirleri harekete geçiren şehzade, bu emelinde de başarılı olmuştur¹⁵⁶ ve Bolu Sancağına oğlu şehzade Murad atanmıştır.¹⁵⁷ Bu sayede şehzade Ahmed, yolunun üzerinde bitmekte olan dikenlere mahal vermeyerek tahta varan yolunu açmış, hatta kendi oğlunun atanmasını sağlayarak işini daha da sağlama almıştır. Şehzade Süleyman'a ise 6 Ağustos 1509 tarihinde Kefe Sancağı tevcih edilmiştir. Böylece şehzade Selim'e Rumeli'nin kapıları aralanmış olup, iktidar mücadelesini rahatlıkla yürütebileceği fırsatı da elde etmiştir.¹⁵⁸

1510 yılında şehzade Selim, bir gece ansızın oğlu şehzade Süleyman'ı görmeyi bahane ederek, Kefe Sancağına hareket etmiştir. Şehzade Selim'in Kefe'de olduğu haberlerini alan şehzade Ahmed, padişaha ve Kırım Hanına mektuplar yazıp, Selim'in eski sancağına gönderilmesini istemiştir. Şehzade Ahmed'in bu istekleri karşısında Sultan Bayezid ve sadrazam, defalarca kez şehzade Selim'e sancağına dönmesi için emirler göndermişlerdir.¹⁵⁹ Trabzon Sancağına dönmek istemeyen şehzadeye Bosna, Semendire ve Mora sancaklarından hangisini isterse kabul edileceği bildirilmiştir. Şehzade, Semendire Sancağını seçmiş ve padişahın emirlerine uyacağını bildirmiştir. Haber padişaha ulaşınca pek memnun olmuştur ve şehzadenin sancağına ek olarak, Vidin ve Alacahisar sancaklarının yönetimi de verilmiştir.¹⁶⁰ Ayrıca şehzadenin arzusu üzerine padişah bir de “*ahidnâme*” yazmıştır. Padişah, hayatta olduğu müddetçe kardeşlerinden herhangi birini tahta geçirmeyeceğine söz vermiş, saltanat meselesi Allah'ın emaneti olup, ölümünün ardından Allah'ın dilediğinin padişah olabileceğine dair teminat vermiştir.¹⁶¹ Ancak çok geçmeden Sultan Bayezid, şehzade Ahmed taraftarlarının baskılarına daha fazla dayanamayıp, oğlu Ahmed'i İstanbul'a davet etmiştir.¹⁶²

¹⁵⁵ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 7.

¹⁵⁶ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 7-8.

¹⁵⁷ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 48.

¹⁵⁸ M. Ç. Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, s. 77.

¹⁵⁹ M. Ç. Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, s. 78, s. 80.

¹⁶⁰ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 28-29; Matrakçı Nasuh, *Tarih-i Sultan Bayezid*, s. 129-131; S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 132.

¹⁶¹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 29-30.

¹⁶² F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 60.

1.2.2.4. Şehzade Ahmed'in İstanbul'a Hareket Etmesi ve Yeniçerilerin

Ayaklanması

İstanbul'da şehzade Ahmed'in gelmesi ve saltanatın devredilmesi için hummalı hazırlıklara başlanmıştır. Durumdan haber alan yeniçeriler, gülbank çekmişlerdir. Yeniçeriler, divândakilere tehdit içerikli mektuplar yazmışlardır. Fakat *Mustafa Paşa*, kazasker *Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi*, *Nişancı Tacizâde Cafer Çelebi* ve *Hasan Paşa* gibi devlet adamları, yeniçerileri küçümseyip onlara nahoş sözler sarf etmişlerdir. Bunun üzerine yeniçeriler tehdit içerikli mektuplar yazarak, bu vezirlerin kapılarına asmışlardır.¹⁶³ Yeniçeriler, Üsküdar'a kadar varmış bulunan şehzade Ahmed için karşılama merasimlerinin hız kesmeden sürdürülmekte olduğu haberini alınca, 21 Eylül 1511 gecesi kazan kaldırmışlardır. Sayıları beş bin kadar olan yeniçeriler, sokaklara dökülmüşlerdir.

Yeniçeriler, Hersekzâde Ahmed Paşa,¹⁶⁴ Nişancı Tacizâde Cafer Çelebi, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, Mustafa Paşa ve Hasan Paşa gibi devlet adamlarının konaklarını basıp, yağmalamışlardır. Ancak bu paşalar kaçmayı başarmışlardır. Daha sonra yeniçeriler, yeniçeri ağası aracılığıyla padişaha bir mektup göndermişlerdir. Bu dört devlet adamı da dâhil olmak üzere Mirim Çelebî ve Ahi Çelebî'nin payitahtı terk etmesi, şehzade Ahmed'in de geri dönmesini istemişlerdir. Eğer bu istekleri de dikkate alınmazsa, ayaklanmanın hız kesmeden devam edeceğini de belirtmişlerdir.¹⁶⁵ Bunun üzerine padişah, yeniçerileri daha fazla karşısına almak istemeyerek, bir tek Mustafa Paşa'yı görevinde bırakıp, diğerlerini vazifelerinden uzaklaştırmıştır.¹⁶⁶

Yeniçeriler, İstanbul iskelelerini zapt ederek, Üsküdar'dan hiçbir kayığın karşıya geçmesine müsaade etmemişlerdir. Şehzade Ahmed, padişah olma ümidiyle geldiği yolların bir bir kendisine kapandığını görmüştür. Padişah, şehzade Ahmed'e umut verici ve teskin edici mektuplar göndermiştir. Ancak o, yeniçerilerin bu karşı çıkışları neticesinde hayallerinin suya düştüğünü, bu şekilde tahta ulaşamayacağını anlamıştır. Neticede şehzade Ahmed, Anadolu içlerine ilerleyip Anadolu topraklarını buyruğu altına sokmayı, akabinde de zamanla yeniçerilerin gönlünü kazanmaya karar vermiştir.

¹⁶³ M. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, Sayı. 10, s. 119-120.

¹⁶⁴ İdrîs-i Bidlîsî, *Selim Şah-Nâme*, s. 128; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 79; S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 134.

¹⁶⁵ M. Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", s. 120-121.

¹⁶⁶ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 80.

Şehzade Ahmed, Anadolu’da bağımsızca hareket etmeye, görevden almaya, atamalar yapmaya başlayıp, bir padişah gibi buyruklar vermeye başlamıştır.¹⁶⁷ Yeniçeriler, şehzade Ahmed’in yaptıklarından ötürü ayaklanıp, padişahın şehzade Selim’i payitahta çağırmasını ve onu kendilerine başkumandan olarak tayin etmelerini istemişlerdir. Bu hadiseler karşısında Sultan Bayezid, 27 Mart 1512 tarihinde oğlu şehzade Selim’i ordunun başına serdarlık göreviyle atamak durumunda kalmıştır.¹⁶⁸

Şehzade Ahmed taraftarları, padişahın şehzade Selim’e meyletmeye başladığını görünce, şehzade Korkud’a gizliden saltanata davet mektubu göndermişlerdir.¹⁶⁹ Şehzade Korkud, bu davet mektubunu cazip bulmuştur ve 30 Mart 1512 tarihinde İstanbul’a gelmiştir. Şehzade, hiç vakit kaybetmeden yeniçerilerin bulunduğu *Yeniçeri Mescidi (Orta Camii)*’ne gitmiştir. Şehzade, yeniçerilere eski günlerini hatırlatmıştır. Tahtta yegâne hakka sahip olanın kendisi olduğunu, çünkü daha önce tahta geçen o olup, babasına karşı olan hürmetinden dolayı ona naiplik yaptığını ve şimdi babası tahttan çekiliyorsa, tahta yeniden geçmek istediğini belirtmiştir. Yeniçeriler arasında şehzadeye hak verenler, hatta meyledenler olmuştur. Fakat şehzade Selim taraftarları hemen duruma el atarak, yeniçerilere daha önce şehzade Selim’e verdikleri sözü hatırlatmışlardır.¹⁷⁰ Yeniçeriler, şehzade Selim’den vazgeçmeyeceklerini ve onu padişah olarak görmek istediklerini açıkça belirtmişlerdir. Öte yandan yeniçeriler, şehzade Selim padişahlığı devraldığı zaman şehzade Korkud’un canına kastedilmeyeceği yönünde ant içmişlerdir. Ayrıca yeniçeriler, şehzadeyi kollayarak, bir başkası ile görüşmesine imkân tanımamışlardır. Bu sayede niyetleri kargaşa ortamı doğurtmak olan şehzade Ahmed taraftarları, niyet eyledikleri sonuca bir kez daha varamamışlardır.¹⁷¹

1.2.2.5. Şehzade Selim’in İstanbul’a Gelişi ve Osmanlı Tahtına Geçiş

Hoca Sadettin Efendi, eserinde şehzade Selim’in tahta geçişine dair şu bilgilere yer vermiştir: Rumeli beyleri ve yeniçeriler, şehzadenin huzuruna çıkarak, tahtın kendisine layık olduğunu dile getirmişlerdir. Şehzade Selimse, tahta geçemeyeceğini, ancak diğer iki kardeşi arasından kendisi tercih edilip, padişah kabul ederse bunun mümkün olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine mecliste bulunanlar, bir tek ona tabi

¹⁶⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, C. IV, s. 81-84; M. Ç. Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, s. 121-122; S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 135.

¹⁶⁸ M. Ç. Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, s. 125-126.

¹⁶⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, C. IV, s. 88.

¹⁷⁰ İ. H. Uzunçarşılı, “II İnci Bayezid’in Oğullarından Sultan Korkut”, s. 574-575.

¹⁷¹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, C. IV, s. 90-91.

olacaklarını belirtmişlerdir. Neticede şehzade Selim kalabalık bir alay eşliğinde, her iki tarafta da sıraya dizilmiş olan yeniçeriler arasından Topkapı Sarayı'na doğru ilerlemiştir. Padişahın huzuruna çıkan şehzade, babasının elini öpmüştür. Nihayetinde Sultan Bayezid, oğluna nasihatlerde bulunup, hayır dualar ettikten sonra tahtı oğlu Selim'e bırakmıştır (H. 7 Safer 918/M. 24 Nisan 1512)¹⁷².

Hoca Sadettin Efendi ve bazı Osmanlı kaynaklarında anlatıldığı gibi Sultan Bayezid'in saltanatı oğluna devreşi pek de kolay gerçekleşmemiştir.¹⁷³ Padişahın şehzadeyi İstanbul'a davet etme nedeni, Anadolu'daki karışıklıklara son vermek için ordunun başına komutan tayin etmektir. Tahttan oğlu Selim lehine feragat etme gibi bir maksadı bulunmamaktadır. Nitekim bazı kaynakların verdiği bilgilere göre, padişah, tahtından asla feragat etmek istememiştir. Padişah, her ne yaptıysa oğlu Selim'i İstanbul yakınlarından uzaklaştırmayı başaramamıştır. Şehzade Yenibahçe'ye geldiğinde yeniçeriler, on yayabaşını paşaların huzuruna göndermişler, şehzade Selim'i padişahlığa getirmek istediklerini bildirmişlerdir. Dahası, eğer bu istekleri yerine getirilmezse paşaları öldürmekle tehdit etmişlerdir. Mustafa Paşa, işin ehemmiyetini hünkâra izah etmiştir. Sultan Bayezid, tahtı bırakmak istemeyerek, "Padişahlık koltuğunu terk etmezsem benim sonum ne olur, beni de öldürürler mi?" şeklinde paşaya sorular yöneltmiştir. Bunun üzerine paşa; "belki sizi katletmezler ama kaftanınızdan tutup, tahtınızdan alaşağı ederler" yanıtını vermiştir.¹⁷⁴ Tüm baskılar karşısında yalnız ve çaresiz kalan Sultan Bayezid, tahttan oğlu Selim lehine feragat etmek zorunda kalmıştır. Nihayetinde şehzade Selim, 24 Nisan 1512 tarihinde Osmanlı Devleti'nin dokuzuncu padişahı olarak Osmanlı tahtına geçmiştir.¹⁷⁵

¹⁷² Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, s. 92-97.

¹⁷³ Şehzade Selim'in tahta geçişine dair Osmanlı kaynaklarındaki farklılıkların tahlili için, (Bkz. S. Tansel, *Sultan II. Bâyezî't'in Siyasî Hayatı*, s. 338-342).

¹⁷⁴ S. Tansel, *Sultan II. Bâyezî't'in Siyasî Hayatı*, s. 339-340; Sultan Bayezid, gözyaşları içerisinde mecburen tahtı oğlu şehzade Selim'e bıraktı. (Bkz. Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 323).

¹⁷⁵ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 65-66; S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 136-137.

İKİNCİ BÖLÜM

II. BAYEZİD'İN AİLE HAYATI

Bayezid, 1455-1456 senelerinde yedi yaşına geldiği sırada Amasya Sancağına gönderilmiştir ve burada 1481 yılında Osmanlı tahtına geçeceği zamana kadar yaklaşık yirmi beş yıl kalmıştır.¹⁷⁶ Henüz çocuk yaşta bu şehre yerleşen şehzade, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik çağını burada geçirmiş, neredeyse hayatının yarısını Amasya Sancağında sürdürmüştür. Geniş ailesini de Amasya Sancağında kurmuştur. Şehzadenin aile hayatı kurması hem toplum nezdinde hem de padişah nezdinde olumlu bir davranıştır. Aile hayatı yaşanması, halk nazarında ahlâkî bir düzenin oturtulduğuna dair kanıt olduğu söylenebilir. Bir şehzadenin padişah olma yolundaki mücadelesinde, bulunduğu vilayetin halkının desteğini alması, çevresindeki cemaatçe sevilip, sayılması kendisi için bir avantaj sayılabilir. Yine bir şehzadenin aile üyelerinin kalabalık olup olmaması, çocuklarının sayısı gibi faktörlerde kendisine padişah olma yolunda avantaj/dezavantaj sağlamaktadır. Padişah kendisinden sonra şehzadelerinden herhangi birini veliaht olarak seçmeyi düşündüğü anda, o şehzadenin ailesinin kalabalık olup olmaması, çocuklarının sayısını göz önünde bulundurabilirdi.

Genç şehzade zevk ve eğlenceye düşkün olduğu kadar, kadınlara da fazlasıyla meyil göstermiştir. Şu an ki mevcut kaynaklar doğrultusunda şehzadenin sekiz kadınının ismi bilinmektedir. Bayezid, eşlerinden sadece ikisi ile nikâhlanmıştır. Kadınlarından sadece iki tanesi Türk asıllı olup, diğerleri cariyeye kökenlidir. Bayezid, bilinen bu sekiz kadını ile şehzadeliliği döneminde birlikte olmuştur ve çocuklarının pek çoğu da Amasya Sancağında, sancak beyliği görevini icra ettiği sırada dünyaya gelmiştir. Bayezid, harem yaşantısı ile kendisinden önceki atalarından farklılıklar göstermektedir. Atalarına kıyasla daha fazla kadınla birliktelik kurmuş, bu nedenle de çok kız çocuğuna ve çok oğula sahip bir baba olmuştur.¹⁷⁷ Bostanzâde Yahya Efendi'nin aktarmış olduğu bir rivayete göre, Bayezid'in sultanlığı döneminde kırk tane cariyesi varmış ve bu cariyelerin her biriyle ayrı ayrı ilgilenmiştir. Sürekli cinsi münasebetlerde bulunması neticesinde de sıhhati bozulmuş, bu da bedenen çökmesine,

¹⁷⁶Sydney Nettleton Fisher, *Sultan Bayezid Han-1481-1512*, Çev. Hazal Yalın, s. 15; Feridun M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları- I-Bayezid (II), Yavuz Kanunî*, Ankara, 2018, s. 16; Necdet Sakaoğlu ise, Bayezid'in Amasya Sancağına İstanbul'un fethinin gerçekleşmesinin hemen ertesi yılında sancak beyi olarak gönderildiğini ve burada yirmi yedi yıl kaldığını belirtmiştir. (Bkz. Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Osmanlı Sultanları-36 Osmanlı Padişahı*, s. 114.

¹⁷⁷ M. Çağatay Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi" *Tarih Dergisi*, Sayı.14, İstanbul, Eylül 1959, s. 104.

yaşlı ve üzgün görünmesine sebep olmuştur.¹⁷⁸ 1499 tarihine gelindiği zaman sarayında on kadın bulunmaktayken, seksen kadın da Yeni Saray'ın dışında yaşamaktadır. Yabancıların tuttuğu bir rapora göre, 1507 tarihinde Bayezid'in Topkapı Sarayı'nda kadınları yaşamaya devam etmektedir.¹⁷⁹

Bayezid'in sultanlığı döneminde, dedelerinin ve babasının komşu devletlerin kızları ile haraç veren sultanların kızlarıyla evlenme geleneğini terk ettiği söylenebilir. Yani Bayezid'in padişah olması ile birlikte Osmanlı sarayının haremi, soylu kadınları terk etmiştir. Bayezid'den itibaren hükümdarlar, esir alma, hediye etme, satın alma gibi yollarla tedarik ettikleri cariyelerden çocuk sahibi olmaya başlamışlardır. Bu usul, Bayezid'den sonra adeta bir kanun haline gelmiştir.¹⁸⁰ Bu sistem Osmanlı'nın dört padişahı hariç tutularak, imparatorluğun sona ermesine kadar sürdürülmüştür. Bu dönemden itibaren Osmanlı haremının ana ögesini ve hanedanın özünü cariyeler teşkil etmiştir.¹⁸¹ Hareme alınan kadınlarda değişikliğe gidilmesi Fatih Sultan Mehmed, Bayezid ve I. Selim'de dâhil edilmek üzere, üç sultan döneminde gerçekleşmiştir. Yaklaşık yetmiş yıl gibi bir dönemi kapsayan zaman zarfında sultanlar tarafından evlilik politikasında istikrarlı bir şekilde devam ettirilerek, aşama aşama değişikliklere gidilmiştir.¹⁸² Nitekim Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı haremını devşirmelerden müteşekkil kılmıştır.¹⁸³ Bayezid döneminden itibaren Selçuklu Devleti'nden bu yana süre gelen ve hanedan kadınlarının soylu-onurlu kimliklerini gösteren “*Hâturn*” unvanı da terkedilmeye başlanmıştır.¹⁸⁴ Yine bir diğer farklılık da Bayezid'in erkek ve kız torunlarının birbiriyle evlendirilmesidir.¹⁸⁵

2.1. Bayezid'in Annesi Gülbahar Hatun

Şehzade Bayezid'in kadınları ve çocuklarına geçmeden önce ailesinin en önemli fertlerinden biri olan Gülbahar Hatun'a değinmek daha uygun görülmüştür. Bu çağdaki harem kurumunun işleyişi, haremdeki hiyerarşiyi anlamak, Bayezid'in kadınlarının statüsünün daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayabilir. Öncelikle belirtilmelidir ki,

¹⁷⁸ Bostanzâde Yahya Efendi, *Duru Tarih- Tarih-i Sâf-Tuhfetu'l-Ahbab*, Haz. Necdet Sakaoğlu, İstanbul, Ocak 1978, s. 79.

¹⁷⁹ Gülru Necipoğlu, *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı- Mimarî, Tören ve İktidar*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul, Ocak 2007, s. 209.

¹⁸⁰ M. Ç. Uluçay, “Bayazid II. in Âilesi”, s. 104-105.

¹⁸¹ M. Ç. Çağatay Uluçay, *Harem-II*, İstanbul, Ağustos 2011, s. 45.

¹⁸² M. Ç. Uluçay, “Bayazid II. in Âilesi”, s. 105.

¹⁸³ M. Ç. Çağatay Uluçay, *Harem-II*, s. 89.

¹⁸⁴ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları- Vâlide Sultanlar-Hâturnlar-Hasekiler-Kadınfendiler-Sultanfendiler*, İstanbul, 2011, s. 134.

¹⁸⁵ M. Ç. Uluçay, “Bayazid II. in Âilesi”, s. 105.

Gülbahar Hatun, Bayezid'in annesi olması sebebiyle onun kadınlarının “*kayınvalidesi*” sıfatını üstlenmektedir. Dolayısıyla kendisinden beklenen, bu kadınlar üzerinde bir takım otoritesi olduğudur. Ayrıca Gülbahar Hatun'un bu kadınlar için “*rol model*” olduğu da şüphe taşımaz. Nitekim bu kadınlar da Bayezid'e şehzade doğurdukları takdirde ve vakti geldiğinde oğulları ile beraber sancaklara gideceklerdir. Sancaklarda şehzade annesine düşen vazifeleri, kayınvalideleri Gülbahar Hatun'dan gözlemleyerek öğrenmelerini beklemek yanlış olmaz. Bu çerçevede Gülbahar Hatun'un hayatına değinerek, bir kadının kariyer hayatına çocuk doğurmakla, özellikle de erkek bir çocuk doğurmayla başlayıp, şehzade sancağına giderek oğlunun haremindeki yönetimini ve oğlunun padişah olması ile devam eden kariyer çizgisini inceleyerek, dönemin kadınlarını bekleyen bu uzun vadeli sürecin anlaşılabilmesi önemlidir. Özellikle başta *Gülruh* olmak üzere, Bayezid'in diğer kadınlarının daha iyi anlaşılması açısından Gülbahar Hatun önemli bir simadır.

Bir şehzadenin Osmanlı tahtına oturması hem kendi çıkarına hem de annesinin çıkarına uyacak bir durumdur. Fatih Sultan Mehmed'in kanunnamesine göre, “*devletin nizamı için*” kardeş katli yasallaşmıştır. Eğer şehzade tahta geçemezse katledilmesi kaçınılmaz bir sonudur. Oğlunun tahta geçememesi ve en kötü sonuçla da öldürülmesi halinde, şehzade annesi olarak başladığı kariyer hayatı burada son bulmuş olacaktır. Bir kadının hele ki cariye ise siyasî statüsü şehzade annesi olmasına bağlıdır. Gülbahar Hatun'un yaşadığı dönemde yani XVI. yüzyıla gelinceye değin bir şehzade annesi, bir Valide Sultan saygın, fakat henüz kurumsal bir güce erişememiş kişidir. Gülbahar'ın siyasî kariyer hayatı Bayezid'i doğurması ile başlamış ve bu kariyerini oğlu ile gittiği sancakta, onun hayatını sürdürdüğü şehzade sarayını nezaret etme göreviyle devam ettirmiştir.¹⁸⁶ Şayet oğlunun sancak beyliği görevinde ölmesi ya da taht kavgalarında katledilmesi durumunda Bursa'ya yerleşip, inziva bir hayat geçirmesi kaçınılmaz bir sonudur. Bu yüzden de oğlunun tahta geçmesi şehzade annesinin kendi çıkarları için hayati bir önem taşımaktadır.¹⁸⁷

Şehzadenin annesi, diğer hanedan fertleri arasından şehzadeye en yakın ve en sadakatli olan müttefiktir. Bu durumda Bayezid'in güven konusunda önde gelen ilk danışman annesi Gülbahar Hatun'dur. Şehzade annesinin padişahın sarayında kurduğu ilişkiler, kendisinin zenginliği, padişahın kadınlarından biri olarak statüsü ve şehzade

¹⁸⁶ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümdarlık ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul, Mart 2016, s. 30.

¹⁸⁷ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 68.

sarayında oğlundan sonra en saygın kişi olması gibi etkenlere sahip olması nedeniyle oğlu için, oldukça etkili bir araçtır.¹⁸⁸ Bütün bu belirtilenler doğrultusunda, şehzade Bayezid de tahtın bir varisidir ve onu kardeşlerinden ayrıcalıklı konuma getirecek bir takım unsurlar olmalıydı. Aile yaşantısı da bu unsurlar arasında sayılabilir. Yine aile yaşantısına hazırlanmasında ve eş seçiminde Gülbahar Hatun'un her ne kadar elimizdeki kaynaklar bu hususta sessiz kalsalar da oğluna yardımcı olduğuna dair tahminlerde bulunulabilir. Nitekim bu genç şehzadelerin anneleri, oğullarının haremde otoriterdi ve onlara danışmanlık görevinde bulunmaktaydılar.¹⁸⁹

Kaynaklarda, Gülbahar Hatun'un doğum tarihi ve Osmanlı sarayına alınışına kadar ki hayatı hakkında bilgilere şu an için ulaşılamamaktadır. Osmanlı sarayına 1446 yılında alınarak, şehzade Mehmed'in haremine verilmiştir. Ancak onun haremine nasıl geldiğine dair de herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Menşei hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır.¹⁹⁰ Aslen Arnavut asıllı bir köle olduğu üzerinde durulsa da bir takım efsaneler uydurulduğu da tespit edilmiştir. “*Fransa Kralının kızı*” olduğu da iddia edilmiştir.¹⁹¹ Fatih Sultan Mehmed'in üçüncü kadını kabul edilen Gülbahar'ın 1468 tarihini taşıyan Arapça yazılı hüccetinde, “*Gülbahar Hatun Bint-i Abdullah*” olarak adı geçmektedir.¹⁹² Adının “*Bint-i*” olarak anılması, onun soylu bir ailenin kızı olmayıp, bir köle asıllı olduğunu göstermektedir.¹⁹³

Savaşlarda esir alınarak sultana sunulan bu cariyeler, sultanın kulu sayılırlardı. Şeriat kanunlarına göre bir cariyeye, Sultanın malı sayılıyordu ve o, kulunu istediği gibi kullanabilirdi. Padişahlar, cariyelerinden beğendikleri ile cinsel bir münasebette bulunmak istediklerinde nikâh akdi aranmıyordu. Çünkü şeriatın getirmiş olduğu hükümler nedeniyle nikâh yapılmamaktaydı.¹⁹⁴ Gülbahar, bir cariyeye olduğu için, şehzade Mehmed'in nikâhlı kadını değildir. Onu ayrıcalıklı konuma getiren hiç şüphesiz şehzade Bayezid'i doğurması olmuştur. Cariyelerden herhangi biri Sultanın aklını ve gönlünü çelerse *has odalık* veya *İkbal* denilmekteydi. Şayet ikbal, sultanın yatağını

¹⁸⁸ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 65-66.

¹⁸⁹ A.D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, Çev. Şefaettin Severcan, İstanbul, 1998, s. 47.

¹⁹⁰ Feridun M. Emecen, “Gülbahar Hatun”, *TDVİA*, C. 14, İstanbul, 1996, s. 230.

¹⁹¹ Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Çev. Dost Körpe, İstanbul, 2010, s. 62.

¹⁹² M. Tayyib Gökbilgin, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası-Vakıflar- Mülkler- Mukataalar*, İstanbul, 2007, s. 320.

¹⁹³ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul, Nisan 2012, s. 38.

¹⁹⁴ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 89.

paylaşır ve ondan hamile kalırsa, *kadınlığa* geçerdi. Zevce derecesine yükselen kadına samur kürk giydirilir, kendine ait bir oda, hizmetine de cariyeler verilirdi.¹⁹⁵

Cariyeler, çocuk doğurdukları zaman yasal olarak ve toplum nezdinde daha üst bir mevki elde etmekteydi. “*Ümm-i veled*”-“*Çocuk anası*” olarak tanınırdı. Artık bu cariyeye, efendisi tarafından satılamaz ve efendisinin evinden de gönderilemezdi. Şayet efendisi kendinden önce ölürse cariyeye özgür kalırdı. Bir efendi, kölesi ile evlenmek isterse o zaman ilk olarak, o cariyesini azat etmesi gerekmekteydi. Diğer taraftan bir cariyeden doğan çocuk özgür sayılırdı. Cariyelerden doğan çocuklar, efendilerinin hür kadınlarından doğan çocuklarla aynı eşit haklara sahip tutulurdu.¹⁹⁶ Gülbahar Hatun, ilk evladı Bayezid’i doğurunca, başta Sultan Murad olmak üzere, devlet erkânı ve halk da ziyadesiyle sevinmiştir.¹⁹⁷ Oğlunun doğum haberini alan şehzade Mehmed de büyük bir kıvanç duymuş, Gülbahar Hatun’a maaş bağlamış, onun ve oğlunun hizmetlerinin karşılanması için emrine yeni cariyeler tahsis etmiş olabilir. Nitekim hamile kalan bir cariyenin maaşı artırılır ve çeşitli ihsanlarla onurlandırılırdı.¹⁹⁸ Şehzadeler için *Dâye Hatun* tutulurdu. Zira şehzadelerin ve sultanın kızlarının hizmetinde daye ve dadılar bulunuyordu.¹⁹⁹ Şehzade Bayezid için tahsis edilen daye, *Huni Hatun*’dur.²⁰⁰

Bir şehzade doğurmanın mutluluğunu tadan Gülbahar, *Gevherhan Sultan* adında da bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. Sultan, şehzade Bayezid’in anne-baba bir olmak üzere öz kız kardeşidir. Bugünkü bilgiler dâhilinde Gevherhan Sultan’ın doğum tarihi bilinmemektedir.²⁰¹ Ancak onun, şehzade Bayezid’den birkaç yıl sonra doğduğu düşünülmektedir. Kız çocukları, evlenme çağına gelene kadar annesinin gözetiminde bulunur, annesi tarafından eğitilirdi.²⁰² Dolayısıyla Gülbahar, hem oğlunun hem de kızının yetiştirilmesinden sorumlu olan ilk sıradaki kişiydi. 1455-1456 yıllarına gelindiğinde, şehzade Bayezid Amasya Sancağına sancakbeyi görevini ifa etmek amacıyla gönderilmiştir.²⁰³ Böylece Gülbahar için yeni bir kariyer başlamış oluyordu.

¹⁹⁵ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara, 1988, s. 148.

¹⁹⁶ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 39.

¹⁹⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, C. II, Ankara, 1999, s. 234-235; İdris-i Bitlisî, *Heşt Behişt*- VII. *Ketûbe- Fatih Sultan Mehmed Devri- 1451-1481*, s. 84-85.

¹⁹⁸ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 64.

¹⁹⁹ Betül İpşirli Argıt, *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18.yüzyıl*, İstanbul, Nisan 2017.

²⁰⁰ Betül İpşirli Argıt, *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, İstanbul, Haziran 2014, s. 188.

²⁰¹ M. Çağatay Uluçay, *Harem-II*, s. 42.

²⁰² L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 64-65.

²⁰³ F. M. Emecen, “Gülbahar Hatun”, s. 231.

Şehzadelerin sancağa gönderilmesi devlet tarafından önemsenen ve sıradan olmayan bir âdettir ve anneleri de oğulları ile birlikte sancağa giderlerdi. Şehzade annelerinin oğlu ile beraber sancaklara gönderilme âdetinin tam olarak ne zaman başladığı konusunda kesin bir tarih bilinmemektedir. Ancak Gülbahar Hatun'dan önceki ve sonraki şehzade annelerinin de oğulları ile beraber sancaklara gittikleri bilinmektedir. Gülbahar ile aynı dönemde Şehzade Mustafa'nın annesi *Gülşah Hatun*'da oğlu ile birlikte sancağa gitmiştir. *Giovanni Maria Angiolello*, Gülşah Hatun'un Konya Sancağında valilik yapan oğlu ile birlikte olduğunu, hatta Gülşah Hatun'un oğlunun Kayseri Sancağında bulunurken ki, ölümüne kadar hep yanında bulunduğunu ifade etmiştir.²⁰⁴ Şehzadeler için tahsis edilen saraylar, payitahttaki padişahın sarayı ile benzerlikler taşımaktadır. Onların sarayları da iç hane ve dış hane bölümlerinden oluşmaktaydı. Şehzadenin sancağında ikamet ettiği hanesi, şehzadenin sancağını rahatça yönetebilmesi için gereken tüm imkânlarla, gerekli birimlere sahip, donanımlı başlı başına bir kurum niteliğindedir. Şehzadenin sancağında ihtiyaç duyabileceği her türlü görevli düşünülmüş ve kendisi ile birlikte sancağa gönderilmiştir. Yine bu sarayda çalışan görevliler de sultanın sarayındaki gibi benzer unvanlar taşımaktaydılar.²⁰⁵

Şehzade sarayında, şehzadeden sonra gelen en önemli isim şehzadenin bizzat annesiydi. Gülbahar Hatun, oğlunun eğitmenliğini burada da sürdürmüştür. 1457 yılında oğlu Bayezid'in sünnet merasimi için oğluyla birlikte Edirne'ye gitmiştir. Bu törende oğluna nezaret etmek için bulunmuştur.²⁰⁶ Merasimin ardından şehzadenin sıhhatine kavuşması üzerine tekrar Amasya Sancağına dönmüştür. Şehzade ve annesi burada uzun yıllar kalmışlardır. Gülbahar Hatun'un kızı Gevherhan Sultan'a gelince; o, 1474 yılında *Uğurlu Mehmed Bey* ile evlendirilmiştir.²⁰⁷ Dönemin kaynakları bu evliliğe dair sessiz kalmışlardır. Fatih'in kızına nasıl bir düğün yaptığı, bu düğünde Gülbahar'ın yer alıp almadığına dair şu an için malumatlı bir bilgi yoktur. Şayet ilerleyen zamanlarda bu konuya ışık tutan yeni bilgilere ulaşırsa, XV. yüzyıl kadını, özellikle de bu düğünde sultanın annesi Gülbahar Hatun'un görevi ve konumu daha iyi anlaşılabacaktır. Öte yandan çiftin *Göde Ahmed* adında bir oğulları olmuştur.²⁰⁸

Gülbahar Hatun'un H. 872 (M. 1468) tarihini taşıyan bir hücceti bulunmaktadır. Buna göre, emir Sinan Bey bin *İshak* vekilliğinde, Amasya'da *Veled-i Kuzgun*

²⁰⁴ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 65.

²⁰⁵ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 63.

²⁰⁶ A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, s. 47.

²⁰⁷ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 42.

²⁰⁸ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, C. II*, s. 105.

mahallesinde arazi satın almıştır. Gülbahar Hatun’a kocası tarafından gönderilen ve H. 883 (M.1478) tarihini taşıyan bir ferman mevcuttur. Gülbahar Hatun, Taci beyin karısına bir köy satmıştır. Bu köyün tımara verilmesine dair²⁰⁹ yazılan fermanda Fatih, Amasya ve Tokat havalisindeki bir takım mülklerin kanunlara aykırı olarak karısının üzerine alındığını, bu mülklerin tekrar tımara açılması gerektiğini belirtmiştir.²¹⁰ Fatih tarafından, değişik yöntemlerle mülk ya da vakıf olarak devletin elinden çıkmış olan toprakların mirîye mal edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm vakıf ve mülkler yeniden incelenerek, pek çok köy ve mezra tımarlı sipahilere işletilmek üzere verilmiştir. Fakat uygulamaya konulan bu toprak reformu, ülkede büyük bir memnuniyetsizlik doğurmuştur. Şehzade Bayezid, babasının getirdiği bu uygulamayı kendi bölgesi olan Amasya-Tokat-Trabzon vilayetlerinde uygulamaya geçirmemiştir ve babasıyla arası açılmıştır. Uygulamadan memnun olmayan halk da yönünü Bayezid’den yana çevirmiştir.²¹¹ Bayezid’in padişahlığı döneminde toprak reformundan bezmiş kesim farkına varılmıştır, neticede de mülk ve vakıfların pek çoğu gerçek sahiplerine iade edilmiştir.²¹² Öte yandan Fatih’in H. 884 (M. 1479) tarihini taşıyan ve zevcesi adına gönderdiği bir ferman daha bulunmaktadır. Bu fermana göre, Gülbahar Hatun’a Amasya Sancağındaki *Bağluca* köyünü tımar olarak vermiştir.²¹³ Anlaşıldığı kadarıyla padişah, çocuklarının annesine maaşına ek olarak belirli aralıklarla yeni tımarlar da tevcih etmiş, haslarını artırmıştır.

Bayezid, padişahlığı döneminde annesi adına Tokat’ta, bugün şehrin merkezinde sayılan *Meydan Mahallesi*nde cami, imaret ve medrese yapılarından oluşan bir külliye inşa ettirmiştir. Bu yapılardan medrese, günümüze kadar ulaşamamış, imarethane ise harabe olmuş durumdadır. *Hatuniye* adıyla inşa edilen cami, bugün *Meydan Camii* olarak da bilinmektedir. Caminin taç kapısı üzerindeki kitabede yazılanlara göre, cami 1485 yılında Bayezid tarafından annesi Gülbahar Hatun adına inşa ettirilmiştir. Külliyenin mevcut vakfiyesi ise H. 898 (M. 1492) tarihini taşımaktadır.²¹⁴ Bu vakfa gelir sağlamak amacıyla; “*Çerkeş, Kurşunlu, Mecidözü, Geldigelenâbad, Çorumlu, Karıpazarı, Tananözü, Çankırı, Kalecik*” adlarını taşıyan köy ve kasabalarda yer alan elli iki miri arazi ve köy tahsis edilmiştir. Gülbahar Hatun’un isteği üzerine,

²⁰⁹ M. T. Gökbilgin, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 320.

²¹⁰ Ali Akyıldız, *Harem’in Padişahı Valide Sultan – Haremde Hayat ve Teşkilat*, İstanbul, 2017, s. 352.

²¹¹ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları*, İstanbul, 2013, s. 218.

²¹² Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul, Nisan 2019, s. 141.

²¹³ M. T. Gökbilgin, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 379.

²¹⁴ Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Meydan Camii”, *TDVİA*, C. 29, Ankara, 2004, s. 499.

Sorkuoğlanı köyünde bir cami yapılarak, bu caminin masrafları için de vakıf gelirlerinden bir kısmı ayrılmıştır. Tokat'taki medresenin vakfiyesinde yapılması gereken düzen ve kurallar belirtilmiştir.²¹⁵ Yine Gülbahar Hatun, Amasya'da da bir takım hayır işlerinde bulunmuştur. Amasya'da *Cami-i Enderun Mahallesinde* yer alan *Enderûn Camii*'ne H. 879 (M. 1474) yılında, ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için köy ve kasabaları vakıf olarak tahsis etmiştir.²¹⁶

Gülbahar Hatun, uzun yıllar kaldığı vilayette halkın ihtiyaçlarını göz ardı etmemiş, bazı yapıların masraflarının karşılanması için vakıflar kurmuş ve bulunduğu coğrafyayı iyi tanıyıp, hangi köy ve kasabaların daha iyi gelir sağlayabileceğini de hesaba katarak, bu vakfa bağlamıştır. Şüphesiz şehzade Bayezid'in annesi adına Tokat'ta bir külliye inşa ettirmesinin altında yatan sebep de yöre halkının bu valideyi tanıması, onun adına duacı olacaklarının hissedilmesidir. Buradan hareketle şehzade anneleri, bulundukları vilayetlerin şenlendirilmesinde, halkın ihtiyaçlarının giderilmesinde, ihtiyaç duyulan kamusal yapıların inşa edilmesi konularında aktiftirler. Bu durum önceki kadınlarda ve Gülbahar'ın gelinlerinde, ayrıca sonra ki yüzyıl kadınlarında da görülmektedir. Gülbahar Hatun'un, hayatının ikinci evresi ise İstanbul'da geçmiştir. 1481'de uzun yıllar kaldığı Amasya Sancağını ve şehzade sarayını geride bırakan Gülbahar, artık payitahta adım atarak, ömrünün geri kalanını burada tüketecektir. Gülbahar Hatun'un yeni hayatını ve payitahttaki rollerini daha iyi kavrayabilmek için, Osmanlı Devleti'nin iki sarayına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Böylece, iki sarayın birbiri ile olan ilişkisi, benzerlikleri ve farklılıkları Gülbahar Hatun'un konumu ve bu dönemde henüz daha kurumsallaşmamış olan "Valide Sultan" sıfatının yine de bir ağırlığı, bir önemi olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Eski Saray: İstanbul'da inşa edilen ilk Osmanlı sarayı özelliğini taşımaktadır. Fatih, fethin ardından, İstanbul'da bir saray inşa ettirmeye karar vermiştir. Sarayın inşa edildiği arsa, bugün II. Bayezid'in yaptırdığı Beyazıt Camii ile Kanunî'nin yaptırdığı Süleymaniye Camii'nin bulunduğu alanı ve İstanbul Üniversitesi Rektörlük binası da dâhil olmak üzere diğer üniversite binalarını da kapsayan geniş alandır.²¹⁷ Fatih, bu sarayın yapımından sonra bir sarayın daha yapılmasına karar vermiştir. Bu yeni yapılan saray, *Sarây-ı Cedîd-i Âmire (Yeni Saray)* olarak adlandırılmıştır. Bugün ise *Topkapı*

²¹⁵ İbrahim Pazan, *Padişah Anneleri-Eserleriyle Valide Sultanlar*, İstanbul, Ocak 2013, s. 54.

²¹⁶ Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. I, Sad. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş, Ankara, 1986, s. 97-99.

²¹⁷ Banu Bilgicioğlu, "Sarây-ı Atîk-i Âmire", *TDVİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 122.

Sarayı adıyla ünlenmiştir. Bu yeni saray için düşünülen yer, halk arasında “*Zeytunluk*” olarak bilinen,²¹⁸ Üsküdar, Haliç ve Pera ’ya bakan 70 dönümlük bir arsadır. Topkapı Sarayı’nın işlevsel olarak dört örgütlenmeden oluştuğu söylenebilir. Hizmet ve koruma alanlarının bulunduğu *Bîrun*, idarî merkez ünitesi olan *Dîvân-ı Hümayun*, içoğlanlarının kaldığı ve eğitim aldıkları *Enderun*, son olarak özel hayatın başladığı saha *Harem*.²¹⁹ Sarayın tüm yapılarının temel atma töreni, H. 864 (M. 1459) yılı kabul edilmektedir.²²⁰ Uzunçarşılı’nın belirttiğine göre, sarayın temelleri 1465 yılında atılmış olup, 1478 senesinde tamamlanmıştır.²²¹ Fakat Topkapı Sarayı XIX. yüzyılın ortalarına kadar hemen hemen her padişah döneminde yeni yapılara, onarımlara, değişikliklere maruz kalmıştır.²²² Bu yüzden saray, her dönemde gelişen ve değişen dinamik bir mekanizma olmuştur. Bu sarayın yapımından sonra bugünkü Beyazıt Meydanı’nda, İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasının yerinde inşa edilmiş olan ilk saray, *Sarây-ı Atîk-i Âmire* (Eski Saray) olarak adlandırılmıştır.

Erken dönem kaynaklarında harem, o kadar seyrek ifade edilmiştir ki, bu nedenle de harem üzerine çalışmalar yapan bazı araştırmacılar, Sultan Mehmed’in Yeni Saray’ında harem bulunmadığı kanısına varmışlardır. Oysa Yeni Saray’da, Fatih döneminden bu yana bir harem var olduğu söylenebilir. Fakat ilk zamanlar, sonraki dönemlere nazaran ziyadesiyle küçük olan harem, padişahın aile hayatı için değil, daha çok seçkin cariyelerin yaşadığı bir mekân olarak kullanılmaktadır. *Kritovoulos*, 1465 tarihinde Yeni Saray’da içoğlanları bölümünü tamamlayıcı konumda kadın dairelerinin olduğunu belirtmiştir. Padişah, Eski Saray’da yaşayan şehzadelerini, sultanlarını, kadınlarını ve validesini Yeni Saray’ın dışında tutmuştur.²²³ Öte yandan Venedik asıllı bir tüccar olan *Promontorio de Campis*,²²⁴ Sultan Mehmed’in haremindeki sayıları 400’e varan kadınlarından sadece 150 kadarının Yeni Saray’da yaşadığını, geri kalan 250 kadının ise Eski Saray’da yaşadığını ifade etmiştir. Yine *Promontorio*’ya göre, padişahın sarayına alınanların hemen hemen hepsi kuldular. Her odanın hizmetinden sorumlu tutulan yirmi kadar hizmetkâr bulunurken, harem ise başında bir saray ağası bulunan yirmi beş hadımın emanetine verilmiştir. Yazar Eski Saray içinse, “kadınların

²¹⁸ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli Transkripsiyon)* Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991, s. 103.

²¹⁹ Zeynep Tarım Ertuğ, “Topkapı Sarayı”, *TDVİA*, C. 41, İstanbul, 2012, s. 256.

²²⁰ G. Necipoğlu, *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, s. 32.

²²¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 18.

²²² Z. Tarım Ertuğ, “Topkapı Sarayı”, s. 256.

²²³ G. Necipoğlu, *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, s. 208-211, s. 214.

²²⁴ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 168.

ikinci sarayı” tabirini kullanmıştır ve yine bu sarayı da hadım ağaların, fakat sultanın sarayındaki ağalara nazaran daha az rütbede yönettiklerini ifade etmiştir.²²⁵

Şehzade Mustafa’nın maiyetinde bulunan ve Fatih’in sarayına alınan Giovan Maria Angiolello, payitahtta iki tane saray bulunduğunu, bu sarayların birinde sultan ve devlet erkânı yaşarken, diğer sarayda dünyanın pek çok vilayetinden getirilen cariye ve kadınların yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca her iki sarayda da kadınların varlığına dikkat çekmiştir. Fatih’in ardılı olan Bayezid döneminde de Saray-ı Cedid’de kadınlar bulunmaktaydı.²²⁶ Saray-ı Cedid’de kadın dairelerinin, padişahın o zamanlarda gözdesi olan genç kadınları ve bu kadınlara hizmet eden hizmetli cariyeleri barındıracak fonksiyonda olduğu söylenebilir. Yani harem bölümü “*saray-ı duhteran*” (kızlar sarayı) olarak anılırdı. Diğer taraftan Eski Saray’ın fonksiyonu ise sultanın ailesini ve bu aile fertlerinin kadın hizmetkârlarını barındırmak, beslemek ve en önemlisi de eğitmektir. Sultan Mehmed, 1468 senesine gelindiğinde kendisine ikamet yeri olarak Saray-ı Cedid’i seçmesine rağmen, sultanın ailesi neredeyse bir yüz yıl daha Saray-ı Atik’te kalmıştır. Fatih döneminden Kanunî dönemine gelinceye kadar Saray-ı Atik’teki harem, sultanın ailesinin yaşadığı yerdi. Yine sultanın annesi olan valide sultan da Eski Saray’da ikamet ederdi. Valide sultan burada padişahın annesi sıfatıyla ve harem en yüksek statüsüne sahip olan kişi olarak bulunuyordu.²²⁷

Bütün bu anlatılanlar çerçevesinde de 1481 yılında Amasya Sancağından gelip, Osmanlı tahtına oturan Bayezid, Topkapı Sarayı’na yerleşirken, annesi Gülbahar Hatun’da Eski Saray’a “*Valide Sultan*” sıfatıyla yerleşmiştir.²²⁸ Her ne kadar bu unvan henüz bu dönemde resmileşmemiş olsa da padişahın annesi olması ve Osmanlı sultanlarının annelerine gösterdikleri hürmetler ve değerler çerçevesinde Eski Saray’ın haremde en üst konumu işgal ettiği söylenebilir.²²⁹ Osmanlı Devleti’nde bir şehzade padişah olduğu zaman annesi de *Valide Sultan* olarak, harem-i hümayunun kendi içerisindeki hiyerarşik sisteminde en yüksek statüye yerleşmekteydi. Nitekim bu mevki bir cariyenin ömrü boyunca gelmeyi düşlediği en yüksek konumdur. Bundan sonra Valide Sultan, padişahın annesi olması nedeniyle ve yücelik kazanan rolü sebebiyle

²²⁵ G. Necipoğlu, *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, s. 209; L. P. Peirce, Campis’in vermiş olduğu bu rakamların biraz abartılı olabileceği ihtimalini vermiştir. (Bkz. L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 169).

²²⁶ B. İpşirli Argıt, *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18.yüzyıl*, s. 28.

²²⁷ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 167, s. 169, s. 174.

²²⁸ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 111.

²²⁹ II. Bayezid, Mayıs 1481 senesinde tahta çıkmasının ardından Amasya’dan İstanbul’a gelen Gülbahar Hatun, “*Valide Hâtun*” unvanı ile Eski Saray’a yerleşmiştir (Bkz. N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 111).

artık bir daha evlenememekteydi. Cinsel güdülerini bırakmış, saygın bir kadın olarak, yaşadığı Eski Saray'ın sultanı olurdu.²³⁰ Valide Sultan, sarayın yegâne amiridir ve haremın tüm işleri onun verdiği emirler üzere yapılır, kimsede buyruklarına karşı gelemeydi. Valide Sultan'ın kalabalık maiyetini valide kethüdası yönetirdi. Valideler, Paşmaklık denilen haslar aldıkları gibi belirli ödeneklerde alırlardı²³¹ Valide Sultanlar; *Mehd-i Ulya*, *Mehd-i Ulya-yı Saltanat*, *Valide-i Muazzama*, *Tacü'l-Mesturat* gibi unvanları da taşırlardı.²³² Dolayısıyla pek çok ayrıcalığı bünyesinde barındıran bu en yüksek statüye erişmeyi her kadının arzulamasına şaşırmamak gerekir. Tarihimizde de bu unvana erişen çok az kadın vardır.

Venedikli tüccarlar Eski Saray'ı “sultanın annesinin ve eşlerinin sarayı” olarak tanımlamışlardır. Kaynaklardan anlaşıldığı üzere, padişah ile Saray-ı Cedid'deki harem halkı arasında düzenli olarak ziyaretleşmelerin olduğu anlaşılmaktadır.²³³ Padişahlar; kadınlarını, çocuklarını görmek, annelerine hürmetlerini sunmak, fikir alışverişinde bulunmak için belirli aralıklarla Eski Saraya gidip geliyorlardı.²³⁴ Yine padişahlar, özel günlerde, bayramın üçüncü gününde buraya gelerek, annelerinin elini öperler, bayramlaşırlar ardından kadınları ile de bayram tebrikleşmesi yaparlardı.²³⁵ *Menavino*, Bayezid'in sarayında içöğlanı olduğu zamanlardaki anılarını şöyle belirtmiştir: Bayezid, her ziyaretinde üç ya da dört gün boyunca Saray-ı Atık'te kalırdı. *Contarini* de Bayezid'in arada bir Saray-ı Atık'te yaşayan kadınlarını ziyaret ettiğini belirtmiştir.²³⁶ Gülbahar Hatun, senelerce oğlu ile birlikte aynı sarayı paylaşmışken, bu kez oğlundan ayrı bir sarayda kalmaktadır. Bu nedenle de oğlunu görme şansı Amasya'daki günlerine nazaran daha azdır. Ancak oğlunun bu saraya gerçekleştirdiği ziyaretleri sırasında görebiliyordu. Belki de zaman zaman kendisi de oğlunun yanına ziyaretler düzenlediyse de bunun hangi zamanlarda ve hangi sıklıkla mümkün olduğu şu an için cevapsızdır.

Bayezid, bir defasında Eski Saray'a yaptığı ziyaretleri geciktirmiştir. O kadar uzun zaman olmuştur ki, annesi Gülbahar Hatun, 40 gündür görmediğini, hasret acısına katlanmakta güçlük çektiğini ve artık kesin surette görmek istediğini oğluna yazdığı

²³⁰ G. Necipoğlu, *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, s. 211.

²³¹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, Ekim 2011, s. 713.

²³² *Mâhpeyker Kösem Vâlide Sultan'ın Haremeyn-i Şerifeyn Vakfiyesi*, İstanbul, 2008, s. 12, s. 14.

²³³ G. Necipoğlu, *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, s. 211.

²³⁴ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 167.

²³⁵ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 13.

²³⁶ G. Necipoğlu, *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, s. 209.

içten satırlarla dile getirmiştir.²³⁷ Buradan anlaşılıyor ki, Gülbahar Hatun'un oğlunu görebilmesi için daha çok onun Eski Saray'a gelmesini beklemesi gerekmekteydi. Gülbahar Hatun'un yazdığı duru ve duygusal satırlar incelendiğinde onun, oğlu ile arasındaki güçlü duygusal bağlar da fark edilmektedir. Oğlundan başka tutunacak hiçbir dalı olmadığını, nevrüzünü kutlayıp, bu özel günü bahane ederek dahi gelmesi arzusunu belirtmektedir. Ayrıca Valide Sultan, oğlunun çıkacağı seferden de haberdardır ve başarılarını murad etmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere, her ne kadar Gülbahar Hatun oğlunu göremese dahi, ondan tamamen habersiz değildir. Devletin içinde bulunduğu durumlardan, oğlunun izlemekte olduğu siyasetten haberdardır. Öte yandan Gülbahar Hatun'un mektubunda bahsini ettiği bu sefer, Bayezid'in 1483 baharında çıkmayı planladığı Morova seferi olmalıdır. Henüz bu sefer için hazırlıkların sürdüğü bir sırada mektubunu kaleme aldığı düşünülen Valide Sultanın, oğlunun İstanbul'dan ayrılmadan önce kendisini bir iki kez de olsa ziyaret etmesi ricasında bulunduğu anlaşılmaktadır.²³⁸

Her ne kadar "*Vâlide Sultan*" unvanını resmî olarak kullanan kadın, III. Murad'ın annesi *Nurbanu Sultan*²³⁹ kabul edilse de Gülbahar Hatun'un da bu dönemde Eski Saray'daki statüsü, Valide Sultan olarak nüfuzu ve tesirleri göz ardı edilemez. Nitekim Gülbahar Hatun'un bu sarayda, Valide Sultan olarak etkileri günden güne artmış, devlet işlerine dahi karışmıştır.²⁴⁰ Ancak Nurbanu Sultan ve ardıındaki kadınların uzun süreli siyasî etkilerinden ziyade, Gülbahar Hatun ve XVI. yüzyıl kadınlarının siyasî etkileri gelip geçici olmuştur.²⁴¹ Yine de Gülbahar Valide Sultan'ın oğluna yazdığı bir diğer mektuptan da anlaşılacağı üzere, siyasî nüfuzu dikkate alınabilecek değerdedir.²⁴²

²³⁷ "Ba'de'l-dua Sultanım Hazretlerine selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim, kabul kılasız! Benim Sultanım nevrüz dahi mübarek olsun, hemişe bunun gibi mübarek günler ve şerif saatlere yetişsin devletle. Benim devletimi göresim geldi; sizin göresiniz gelmediyse, bizim geldi. Devletlü başınız-çün gelün göreyim. Benim beyciğezim yakın sefer dahi ederseniz, sağlıklarla bâri bir iki gezcik devletlü yüzünüzü görelüm gitmeden. Kırk günden artucak oldu kim, göremedim. Benim Sultanım küstahlığımızı ma'zur dutasız. Benim dahi sizden gayri kimimiz var, siz sağ olun. Baki devlet-i ebedî ve saadet-i sermedi. Kemter Kemine Valideniz" (Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Haremde Mektuplar*, İstanbul, Nisan 2012, s. 21-21).

²³⁸ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 111.

²³⁹ G. Necipoğlu, 15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, s. 214; Nurbanu Sultan, "*Valide-i saadet Penah*", "*Mehd-i ulyâ-yı saltanat*" unvanlarını almıştır. Artık sarayda padişah annelerine özgü yeni bir mevki vardır ve bunun ilk temsilcisi de Nurbanu Sultan'dır. (Bkz. Necdet Sakaoğlu, "*Valide Sultanlar*", *Tarih Dergi*, Sayı:70, Mart 2020, İstanbul, s. 23).

²⁴⁰ F. M. Emecen, "*Gülbahar Hatun*", s. 231.

²⁴¹ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 99.

²⁴² "Ba'de'l-dua benim devletlim, çiğerköşem, çok selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim. Benim Sultanım, devletlü başınızçün göresimiz geldi, desturcuk verin, varayım, göreyim devletlü yüzünüzü. Yoksa size hatırcığazım kaldı, kendim ararım, hiç gubar gelecek yerde kadem basmadım. Siz dahi bilirsiniz

Gülbahar Hatun, bu mektubunda da oğlunu özlediğini, görmek istediğini, şayet sultanın gelmeye imkânı yok ise izin verilip, kendisinin yanına varmak istediğini belirtmiştir. Valide Sultan'ın kurduğu ve satırlara döktüğü “*desturcuk verin, varayım*” cümlesi, padişahların arzusu ve vermiş oldukları rızalar doğrultusunda, Eski Saray'daki kadınların en azından Valide Sultan'ın Topkapı Sarayı'na ziyaretler yaptığına dair bir ışıltı tutacak niteliktedir. Mektuptan anlaşılacağı üzere, Valide Gülbahar Hatun, oğlunun devlet görevlilerinde yaptığı değişikliklerden haberdardır. Hızır Beyoğlu Mehmed Paşa'ya²⁴³ vezirlik verildiğini memnuniyetle karşılayıp, oğlunu sevenleri kendisinin de sevdiğini, desteklediğini ve adeta oğlunu sevmeyenlerin de karşısında olduğunu ifade etmektedir. Yine lalası Ayas Paşa'ya verilen rütbenin de yerinde olduğunu, onun görmüş geçirmiş, tecrübeli ve atadan, dededen kalma değerli bir devlet adamı olduğunu belirterek, kararını yerinde bulmuştur. Fakat Hersekzâde Ahmed Paşa'nın pek çok asker tarafından istenmediğini, ona verilen sadrazamlık rütbesinin yerinde olmadığını, imparatorlukta pek çok sancak bulunduğunu ve sancakbeyliği verilebileceğini söylemektedir.²⁴⁴ Hersekzâde Ahmed Paşa bu dönemde Anadolu Beylerbeyi görevindedir. Aslen Hersekli Stefen Vukçiç- Kosaça'nın oğlu olmasından dolayı Hristiyan kökenlidir. Bu nedenle Valide Sultan, Ahmed Paşa'nın sadrazamlık görevine getirilerek, Divan-ı Humâyûn görüşmelerine katılmasının hoşnutsuzluklar doğuracağını, bunun için de İstanbul dışında bir sancakta görevlendirilerek, payitahttan uzaklaştırılması gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁵

Valide Gülbahar Sultan, gayet de devletin siyasî meselelerinden, yapılacak seferlerden ve devlet ricalinin atama ve azillerinden haberdardır. Bu atama ve azillerde askerin göstereceği tepkinin dahi farkında olan valide, oğlu ve kendisinin konumunu düşünmüş olmalıdır. Askerin çıkaracağı bir ayaklanma oğlunu tahtından, kendisini ise bulunduğu konumdan men edebilirdi. Ayrıca Valide Sultanın da oğlunun çevresinde

kim, ezeli duacınızım ve dahi Allah yarcınızın olsun. Hızır Beyoğlu'na vezirlik vermişsiz, hem dahi öyle gerekti, sizi sevenleri biz dahi severiz. Sultanım, Ayas Lalanız dahi bunda imiş. Ol dahi gayet sizin muhibbinizdir. Hem atandan, dedenden kalmış pirdir, iş görmüş kişidir. Sultanım ol dahi sizin yanınızda yaraşur. Sultanım sağ olsun, hem elin şimdi dilinde bu kim, Hersek oğlunu pek çeri istemez, kapıya geldiği acıdır, yine bir kavga etmezlerse, derler, anıncın dahi siz sağ olun, sancaklar çok benim beyciğizim, ne hacet kim ol itleri söyletesiz. Duacınız Valideniz” (Bkz. M. Ç. Uluçay, Haremde Mektuplar, s. 22-23).

²⁴³ F. M. Emecen, “Gülbahar Hatun”, s. 231.

²⁴⁴ Gülbahar Valide Sultan, oğlunun Hızır Beyoğlu ve lalası Ayas Paşa'yı getirdiği pozisyonlardan dolayı doğru bir karar olduğunu beyan etmektedir. Fakat Hersekzâde Ahmed Paşa'nın Sadrazamlığa getirilmek istenmesini doğru bulmayıp, karşı çıkmaktadır. (Bkz. M. Ç. Uluçay, Haremde Mektuplar, s. 22).

²⁴⁵ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 112.

bulunan bir takım simaları desteklerken bazılarını da karşısına aldığı anlaşılmaktadır. Bu simaların oğlunun sancakbeyliği zamanındaki görevlilerinden olması, Valide Sultan ve bu şahıslar arasındaki ilişkiyi açıklar niteliktedir. Amasya'dan payitahta uzanan bu tanışıklıkla Valide Sultan şimdi gücünü ve etkisini göstermektedir. Sancakta olduğu gibi bugün de oğlunu sevenlerin yanında olduğunu, desteklediğini belirtmekte olduğu söylenebilir.

Valide Gülbahar Hatun'un kaleme aldığı mektuplarından yola çıkarak, kendisinin siyasî arenayı çok iyi gözlemlediği, her türlü dedikodulara kulak vererek, çeşitli söylentilerin çıkmasına mahal vermediği, önde gelen devlet adamlarını çok iyi tanıdığı ifade edilebilir. Dahası oğluna bir anne olarak, sadece “*analık duygularıyla*” değil, önsezileri olan, ileriye dönük bir danışman rolünü üstlenerek, çeşitli ikaz ve önerilerde bulunduğu; dolayısıyla da salt bir “*harem kadını*” olmadığı söylenebilir.²⁴⁶ Gülbahar Hatun, oğlunun tahta geçmesinin ardından yaklaşık on bir yıl kadar sarayda güçlü bir kadın sima olarak yaşamıştır²⁴⁷ ve 1492 yılında altmış yaşlarında iken vefat etmiştir. Bayezid annesi adına, Fatih Camii'nin avlusunda babası Fatih'in türbesi karşısında bir türbe yaptırmıştır. Gülbahar Hatun, İstanbul'da türbesi bulunan ilk kadın olması nedeniyle de ayrıcalık kazanmıştır.²⁴⁸ Bugün Gülbahar Hatun'un yanında kızı Gevherhan Sultan'ın mezarı ve iki tane de adları tespit edilememiş saraylı kadın mezarı bulunmaktadır.²⁴⁹

2.2. Bayezid'in Kadınları

Bayezid'in ilk olarak hangi kadınıyla münasebette bulunduğunu tespit etmek ve sonraki kadınları ile olan ilişkilerini de belirli bir evlilik sıralamasına yerleştirmek oldukça zordur. Fakat bazı sıralamalar yapan tarihçilerimiz de olmuştur. Ancak tarihçiler arasında Bayezid'in kadınlarının sıralamasında değişiklikler olduğu gibi, kadınlarının sayısında da farklılıklar göze çarpar. Enver Behnan Şapolyo'ya göre, Bayezid'in ilk kadını Dulkadiroğulları Beyi'nin kızı Gülbahar Hatun'dur. İkinci sıradaki kadını vermeksizin üçüncü sıradaki kadınının Bülbül Hatun olduğunu, dördüncü kadınının ise Gülruh Hatun olduğunu belirtmektedir. Bayezid'in Amasya'da

²⁴⁶ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 112.

²⁴⁷ F. M. Emecen, “Gülbahar Hatun”, s. 231.

²⁴⁸ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 112.

²⁴⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. I, Eski Yazıdan Ak. Seyit Ali Kahraman, İstanbul, Nisan 1996, s. 15.

evlendiği kadınlardan birinin de Amasya ileri gelenlerinden Emir Beyin kızı Hatun Sultan olduğunu belirten yazar, bu sultanı herhangi bir sıraya koymamaktadır.²⁵⁰

Bayezid'in kadınlarına dair tartışmalı olan bir diğer konu da Yavuz Sultan Selim'in annesi meselesidir. Kimi kaynaklar Yavuz'un annesini Ayşe Sultan göstermekteyken, kimileri de Gülbahar Hatun'u göstermektedir.²⁵¹ Dönem kaynaklarının bu konuda sessiz kalmaları ve henüz arşiv kaynaklarında da bu konuyu aydınlatacak bir belgeye erişilememiş olması bu durumu içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Öyle ki Peirce, eserinin bir yerinde Yavuz Sultan Selim'in annesini Gülbahar olarak belirtmekteyken bir diğer sayfasında Ayşe olarak belirtmiştir.²⁵² Bütün bunların yanı sıra, belki de bu iki ismin yani Ayşe ve Gülbahar isimlerinin tek bir kadına ait olabileceğine dair görüşlerde de bulunulmuştur.²⁵³

²⁵⁰ Enver Behnan Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, İstanbul, 1961, s. 126; Çağatay Uluçay ise Bayezid'in kadınlarını şöyle listelemiştir: Ayşe Hatun, Bülbül Hatun, Ferruḡşâd Hatun, Gülbahar Hatun, Gülrüh Hatun, Hüsnüşâh Hatun, Nigâr Hatun, Şirin Hatun. (Bkz. M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 106-109); Necdet Sakaoğlu: Âişe (?) Gülbahar Hatun, Hüsnüşâh Hatun, Bülbül Hatun, Gülrüh Hatun, Şirin Hatun, Nigâr Hatun, Mühürnâz Hatun, Ferruḡşâd Hatun, --Hatun olarak sıralamıştır. (Bkz. N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 135-142); Alderson ise Bayezid'in kadınlarını şöyle vermektedir: Ayşe, Bülbül, Gülrüh, Hüsnüşâh, Mühürnaz, Nigâr, Şirin. (Bkz. A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, s. 245).

²⁵¹ Babinger, Yavuz'un annesini Ayşe Sultan olarak belirtmiştir (Bkz. F. Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamani*, s. 67); Emecen de Yavuz Selim'in annesini Ayşe Hatun göstermektedir ve XVI. yüzyıl tarihçilerinden Cenâbî'nin de Ayşe Hatun olarak ifade ettiğine değinmektedir. (Bkz. Feridun M. Emecen, "Selim I", *TDVİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 407; Yavuz Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi" *Türkler*, C. 9, Ed. Hasan Celâl Güzel, vd., 2002, s. 783); Bu hususta Çağatay Uluçay ise Halil Edhem'in Yavuz'un annesi olarak Ayşe Sultanı gösterdiğini fakat bu konuda kesin delillerin bulunmadığını²⁵¹ dahası, Ayşe Hatun'a ait şu an için hiçbir belgenin bulunmadığını da belirtmiştir. Bayezid'in kadınlarının hemen hemen hepsinin naaşlarının nerelerde bulundukları bilinmekle birlikte, Gülbahar Hatun ve Ayşe Hatun'un türbelerine dair kesin bilgiler mevcut değildir. (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 45); Tayyib Gökbilgin ise Yavuzun annesinin Gülbahar Hatun olduğunu belirtmiştir. (Bkz. M. T. Gökbilgin, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 46); Abdüssamed kızı olan Gülbahar Hatun, muhtemelen Yavuz Selim'in annesidir. (Bkz. Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, İstanbul, Eylül 1995, s. 328.) Sicill-i Osmanî'de ise Yavuz Sultan Selim'in annesi olarak Bezmiâlem Vâlide Sultan kaydedilmiştir. Bayezid'in kadınları arasında Bezmiâlem'i ne Uluçay ne de dönem kaynakları zikretmiştir. Burada yer alan bilgilere göre, Bezmiâlem, oğlunun saltanatı döneminde vefat etmiştir. Manisa'da Sultan Camii'ni ve bir de darüşşifa inşa ettirmiştir. Darüşşifaya meşhur tabip Merkez Efendi getirilmiş, "mesir" adı verilen kırk farklı maddeden hazırlanarak yapılan macunun, nevrüzda Sultan Camii'nin kubbesinden saçılmasını âdet haline getirmiştir. (Bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.1 s. 9) Müellif, burada anneyi, Yavuz Sultan Selim'in zevcesi Hafsa Sultan ile karıştırmaktadır.

²⁵² L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 54-55.

²⁵³ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 45; Sakaoğlu'nun belirtmiş olduğuna göre, Gökbilgin, "belki de adı Âişe Gülbahar'dı" önerisinde bulunmuş, Uluçay'da bu öneriyi desteklemiştir. Bu kargaşalığı doğuran etkenlerden belki de en önemlilerinden bir tanesi de Bayezid'in annesinin adının da Gülbahar olmasıdır. Şehzade sancağındaki sarayda kaynana gelin olmak üzere iki Gülbahar'ın aynı çatı altında bulunması da bu sorunu aşılmaz kılmaktadır. Oğlunun tahta geçmesi üzerine Valide Gülbahar, Amasya'dan İstanbul'a gelip yerleşirken, gelini Gülbahar ise oğlu şehzade Selim ile onun sancakbeyi olarak atandığı Trabzon Sancağına gitmiştir. Sonuçta yazar eserinde; "Âişe Gülbahar" önerisini uzun uzadıya ele alarak, Bayezid'in oğlu Selim'i doğuran kadınının Âişe Gülbahar olduğunu kabul etmenin kesin olamayacağını dile getirmektedir. (Bkz. N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 135-137).

Ayşe Hatun: Dulkadiroğullarından Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızıdır. Bayezid ile Amasya Sancağında iken²⁵⁴ 1467 yılında evlenmiştir.²⁵⁵ Bu evlilik için nasıl bir düğün merasimi yapıldığı konusunda şu an için herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bayezid'in babası Fatih de Dulkadiroğulları Beyi'nin kızı Sitti Hatun ile evlenmiştir ve çiftin düğünü oldukça görkemli anlara sahne olan bir merasimle gerçekleşmiştir. Bu düğün merasiminden yola çıkarak, Ayşe Hatun ile Bayezid'in düğünleri hakkında tahminlerde bulunulabilir. Öte yandan Ayşe Hatun, Sitti Hatun'un kuzeni oluyordu.²⁵⁶ Fakat kaynakların bu konuda sessiz kalması nedeniyle Bayezid ve Ayşe Hatun'un bir düğün merasimi olup olmadığını, olduysa nasıl bir ihtişamda olduğunu, Ayşe Hatun ile Sitti Hatun'un düğün merasimleri arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar olduğu şu an için yanıtızsız kalmaktadır.

Gerçekleşen bu evliliğin siyasî gayeler taşıdığı söylenebilir. Bu birliktelik sayesinde Dulkadiroğullarından Alâüddevle Bey, dünürü Fatih Sultan Mehmed'in yardımcılarıyla kardeşi Şahbudak'ı yenerek 1480 senesinde Dulkadiroğulları'nın tahtına oturmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu evlilikten çıkarı ise 1468 yılında Akkoyunlu Devleti'nin hükümdarı Uzun Hasan'a karşı girişeceği doğu seferi için bir ön hazırlık olmuştur. Osmanlılar kurulan bu akraba bağlarıyla doğuda Dulkadiroğulları'nın tarafsız kalmalarını güvence altına almış bulunuyorlardı. Bu evliliğin getirdiği ilişkiler sayesinde her iki devlet de rakiplerine karşı zaman zaman birlikte hareket edeceklerdir. Öyle ki, ileride Bayezid, Osmanlı tahtına geçtiği sırada kardeşi Cem kabullenemeyip ayaklanma başlattığı zaman, Alâüddevle Bey damadının yardımına yetişecektir. Yine Memlûk Sultanlığına karşı yapılacak mücadelelerde de birlik beraberlik söz konusudur. Ayrıca Alâüddevle, damadının gerçekleştireceği seferler sırasında da askerî birlikleri ile yardıma yetişecektir.²⁵⁷ Ayşe Hatun, Gökdere Suyundan Abdal Mehmed Camii yanında bulunan çeşmeye su getirtmiştir. Bu hizmete öncülük eden Ayşe Hatun olduğu için, "*Ayşe Bacı/Ayşe Hatun Suyu*" olarak anılagelmiştir. Onun, bu çeşmenin haricinde de yaptırdığı çeşmeler vardır.²⁵⁸ Ayşe Hatun, 1512 yılında vefat etmiştir.²⁵⁹

²⁵⁴ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 106

²⁵⁵ Selim Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, Sayı. XV, Eylül 2013, s. 64.

²⁵⁶ F. Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, s. 345.

²⁵⁷ S. Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar", s. 61-62.

²⁵⁸ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 1, Bursa, Aralık, 2010, s. 158.

²⁵⁹ A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, s. 245.

Gülbahar Hatun: Fatih Sultan Mehmed, 1461 yılında Trabzon Pontus Rum İmparatorluğuna son vermek için Trabzon'u fethetmiştir. Burada ele geçirilen esirler arasında yer alan *Gülbahar*, Fatih tarafından oğlu Bayezid'e verilmiştir.²⁶⁰ Şapolyo'ya göre, Dulkadiroğulları Beyi'nin kızıdır ve Bayezid'in ilk kadınıdır.²⁶¹ Fakat *Gülbahar*, "*Gülbahar ibnî Abdüssamed*" olarak bilinmektedir. Bu da onun cariyeye kökenli olduğunu göstermektedir.²⁶² Emecen, bunun bir karıştırmadan ileri geldiğini belirtmektedir ve onun, Dulkadirli Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe/*Gülbahar* Sultan olduğunun altını çizmektedir.²⁶³ Tayyib Gökbilgin'e göre, Yavuz Sultan Selim'in annesidir. Edirne'de "*Gülbahar Hatun Mescidi*" ni inşa ettirmiştir. Bu mescid için, bir takım taşınmaz mallarını vakfetmiştir. Ayrıca bugün bu mahalle halen "*Gülbahar Hatun Mahallesi*" olarak anılmaktadır.²⁶⁴

Bayezid ile *Gülbahar Hatun*'un oğulları şehzade Selim, 1470 tarihinde Amasya Sancağında dünyaya gelmiştir.²⁶⁵ Şehzade Selim doğduğu sıralarda Bayezid'in Amasya'daki sarayında başka kadınlarından olma beş şehzadesi daha bulunmaktaydı. *Gülbahar* güzel bir kadın olup, o sırada onun en büyük rakibi olan diğer kadın ise *Bülbül Hatun*'dur. *Gülbahar*, ileride oğlunun, babasının varisi olarak tahta geçmesi arzusu ile onun, cesur ve kültürlü yetişmesinde etkin rol oynamıştır. Oğlunun diğer şehzadelerden daha üstün olarak yetişmesini amaçlayarak her türlü gayreti göstermiştir. Nitekim onun arzusu üzerine Bayezid, oğlu Selim için önde gelen hocalardan *Molla Muhiddin*'i ve *Taşköprülü Muhiddin Mustafa Efendi*'yi görevlendirmiştir.²⁶⁶ Oğlu şehzade Selim Trabzon Sancağına atanınca o da, oğlu ile birlikte Trabzon'a gitmiş, ölümüne kadar burada yaşamıştır.²⁶⁷ *Gülbahar Hatun*, uzun yıllar bulunduğu Trabzon'da bir külliye inşa ettirmiştir. Bu külliyyede yer alan yapılar ise şöyledir; cami, imaret,

²⁶⁰ Şâkir Şevket, *Trabzon Tarihi*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, İstanbul, 2013, s. 109.

²⁶¹ E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 126.

²⁶² M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 44.

²⁶³ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, Kasım 2010, s. 29.

²⁶⁴ M.T. Gökbilgin, XV. ve XVI. Asırlarda *Edirne ve Paşa Livası*, s. 46.

²⁶⁵ F. M. Emecen, "Selim I", s. 422; Evliya Çelebi, Selim'in doğduğu yer olarak Trabzon Sancağını zikretmektedir. Selim, bu vilayette doğduğu için çocukluğunda, kılıçlara yapılan altından kakma süsleme sanatını öğrenerek, babası Bayezid adına Darbhâne-i Trabzon için sikke dahi kazıdığını belirtmiştir. (Bkz. Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. II, Haz. Zekeriya Kurşun- Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, İstanbul, Ocak 1998, s. 52) Şehzade Selim'in Trabzon'da doğumu şüphelidir. Çünkü bu dönemde Bayezid, hâlâ Amasya Sancağında vali olarak bulunmaktaydı. Fakat Selim küçük yaşta Trabzon Sancağına sancakbeyliği görevi için gönderildiğinde burada çeşitli alanlarda eğitim alarak kendini geliştirmiş olmalıdır.

²⁶⁶ E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 135.

²⁶⁷ İ. Pazan, *Padişah Anneleri-Eserleriyle Valide Sultanlar*, s. 58.

mektepe, tabhane, şadırvan, medrese, dârülkurâ, hamam, türbe.²⁶⁸ Bugün bu yapılar topluluğundan günümüze ulaşanlar ise cami, şadırvan ve türbedir. Bu cami “*Gülbahar Hatun Camii/ Meydan Camii*” olarak bilinmektedir.²⁶⁹ Gülbahar Hatun Camii, Trabzon’da yapılmış olan ilk Osmanlı eseri olma ayrıcalığını da taşımaktadır.²⁷⁰ Külliye-den günümüze ulaşamayan en önemli yapılardan biri “*Sultâniye Medresesi*” adıyla anılan medresedir. Medrese, 1927 yılında bakımsız kalması nedeniyle kullanılamaz hale gelerek, ortadan kalkmıştır.²⁷¹

Evliyâ Çelebi, Trabzon’a yaptığı seyahatinde bu külliye-yi görmüştür ve seyahatnâmesinde bahsetmiştir. Öncelikle Gülbahar Hatun’un adını vermeksizin bu cami-yi Selim’in Trabzon’da doğması nedeniyle burada annesi tarafından yaptırıldığını yazmaktadır. Oldukça aydınlık bir cami olduğunu ve *Polata Bâzârı* sanıyla bilinen kasabanın da bu caminin evkafları arasında bulunduğunu belirtmiştir. Cami avlusunun içerisinde yer alan medrese için, avlunun dört yanını yüksekçe odalar ile çevrelenmiş ve iyi bir ilim irfan medresesi olduğunu söylemiştir. Bu medresede, ders veren hocalara ve talebelerine her ay düzenli olarak maaşlarının ve medrese ihtiyaçlarının da vakıf tarafından karşılandığına dikkat çekmiştir. Evliyâ Çelebi, Hâtuniye Câmii’nin yanında bulunan imâret içinse Trabzon’da eşi benzerinin olmadığını belirtmektedir. Buraya gelen gidene, kaptanlara ve nice insana bolca yiyecek verildiğini belirtir. Bir de ekmek fırını olduğunu, bu fırında has ve beyaz ekmek pişirilerek, camiye gelenlere bol bol dağıtıldığını zikretmektedir. Mutfağın bir kileri bulunduğunu ve bu kilerde envai çeşit yiyeceğin olduğunu kaydetmiştir. Mutfağa bitişik bir de fakir fukara ile medrese talebeleri için yemek yeme yeri bulunmaktadır ve talebeler için ziyafet yeri olduğunu belirtmiştir. Her gün sabah akşam olmak üzere iki defa bütün âlimlere birer tabak çorba, birer parça ekmek verildiğini, her Cuma gecesi de pilav, zerde ile yahni dağıtıldığını ve bütün bu şartların vakfeden kişi tarafından istendiğini belirtmiştir.²⁷²

Gülbahar Hatun, oğlunun padişah olduğunu göremeden 1505 yılında Trabzon’da vefat etmiştir. Oğlu tarafından yaptırılan “*Hatuniye Türbesi*” ne defnedilmiştir. Türbe

²⁶⁸ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 137.

²⁶⁹ Özkan Ertuğrul, “Gülbahar Hatun Camii ve Türbesi”, *TDVİA*, C. 14, İstanbul, 1996, s. 231.

²⁷⁰ Şâmil Horuluoğlu, *Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri*, Ankara, 1983, s. 82.

²⁷¹ Ö. Ertuğrul, “Gülbahar Hatun Camii ve Türbesi”, s. 232.

²⁷² Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. II, s. 50-52; Gülbahar Hatun imaretinin önünde şadırvan yer alırken etrafında medrese talebeleri için hücreler vardır. Güney tarafta mezarlık, doğu yönünde de türbe vardır ki, Yavuz Selim’in annesine aittir. Daha evvel mutfak ve fırından fakirlere, medrese talebelerine günde iki defa yemek verilmekteydi ancak şimdi yoktur. (Bkz. Hüseyin Albayrak, *Trabzon İmâret (Hâtuniyye) Külliyesi*, Trabzon, 1998, s. 18).

kitabesinde; “Sultan Selim’i büyüten annesi Sultan Gülbuşu, gül bahçesi, ay yüzlü, devlet Gülbaharı Trabzon’da bu dünyadan göçmüştür” yazılıdır.²⁷³ Gülbahar Hatun’un türbe kapısı üzerinde bulunan kitâbesinde geçen, “*Banuy-ı Rum*” kelimesi yanlış yorumlanarak “*Rum Güzeli*” olarak telaffuz edilmiştir. Esasen bu kelimenin o dönem için ifade ettiği anlam, “*Anadolu Hatunu*” olarak bilinmektedir.²⁷⁴ Bazı tarihçilerce, Banuyi Rum sanına dayanılarak, bu türbede yatan kadının Rum soyundan geldiği tezi öne sürülmüştür. Fakat “*Rum*” kelimesinin bu dönemde “*Anadolu*” yu ifade etmek amacıyla kullanıldığı gerekçesiyle bazı tarihçilerce, bu deyim “*Anadolu Hatunu*” olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁷⁵

Bülbül Hatun: Abdullah kızıdır. Böylece onun da Bayezid’in cariye eşlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bülbül Hatun ve Bayezid’in, şehzade Ahmed ve Hundi Sultan olmak üzere iki çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁷⁶ Bülbül Hatun, Bayezid’in üçüncü kadını olup, bu sıralarda Bayezid’in sarayında bulunan Gülbahar Hatun ile adeta rekabet etmiştir. Bülbül Hatun, kendisini kocasına öylesine sevdirmiştir ki, oğlu şehzade Ahmed’in tahta en yakın aday olması için büyük çaba göstermiştir.²⁷⁷ Bülbül Hatun da Amasya Sancağının kalkındırılmasında tıpkı kayınvalidesi Gülbahar Hatun gibi katkıda bulunmuştur. Bugün *Hâtuniye Mahallesi* olarak bilinen mevkide, cami, imaret ve mekteb inşa ettirmiştir. Bu yapılar için de 1509 yılında vakfiyeler düzenleyerek, ihtiyaçlarının giderilmesini temin etmiştir.²⁷⁸ Ayrıca burada çeşme de inşa ettirmiştir. Yine *Lâdik (Samsun)*’de *Bahşî Mahallesi*nde bir cami, imaret, Bursa’da da bir medrese yaptırmıştır. Bu yapıları için de 1509 senesinde vakfiyeler düzenletmiştir.²⁷⁹ Bülbül Hatun, 1513 yılında 52 dirhem vakfedip, Sultan Murad Türbesi dolaylarına defnedilmiş, kızı Hundî Sultan ve diğer çocuklarının ruhlarına kandil gecelerinde yemek verilmesini şart koşturmuştur. Şehzade Ahmed Türbesi’ne seccade, rahle ve üç Türkçe kitap

²⁷³ Kitabede; “Sultan Selim’i evvelin Maderi Şahı Perveri. Gülbuşu Gülzarı Devlet Gülbaharı mahru intikal etmiş Trabzon’da rahmete” yazılıdır. (Bkz. E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 136); Emecen’in verdiği bilgilere göre; Yavuz Selim’in annesi Ayşe (Gülbahar) Hatun’dur ve Kasım 1511 tarihinde ölümüne kadar oğlu ile birlikte Trabzon sancağında yaşamıştır. (Bkz. F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 42).

²⁷⁴ Ş. Horuluoğlu, *Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri*, s. 79; Ş. Şevket, *Trabzon Tarihi*, s. 109.

²⁷⁵ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 139.

²⁷⁶ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 44.

²⁷⁷ E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 126, s. 135.

²⁷⁸ Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. I, s. 108.

²⁷⁹ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 140.

vakfetmiştir. Ayrıca Huri, Hatice, Dilnûvaz olmak üzere üç cariyesini ve Ferhad ile Alagöz adındaki iki kölesini azat etmiştir.²⁸⁰

Şehzade Ahmed'in 1513 yılında öldürülmesi üzerine Bülbül Hatun, Bursa'ya gelerek buraya yerleşmiştir ve ölümüne kadar burada yaşamıştır. Yavuz Selim, abisi Ahmed'in mallarının bir kısmını Bülbül Hatun'a vermiştir. Bu sayede Bülbül Hatun, oğlunun türbesini yaptırabilmiş, türbe memurlarına da gelirler sağlayabilmiştir.²⁸¹ Ancak Bülbül Hatun, kendine verilen bu malların az olmasına dair Yavuz Selim'e bir mektup yazmıştır.²⁸² Şehzade Ahmed'in ölümünün ardından, iki yıl daha Bursa'da hayatını devam ettirebilen Bülbül Hatun, 1515 yılında vefat edince Muradiye'deki türbeye defnedilmiştir.²⁸³

Ferruḫşâd Hatun: Bazı kaynaklarda adı *Ferahşâd* olarak zikredilmektedir. Bu Hatun, şehzade Mehmed'in annesidir. Oğlu Mehmed'in 1505 yılında ölümünün ardından İstanbul'a dönmüştür. Sonrasında da Bursa'ya yerleşerek ölümüne kadar burada yaşamıştır.²⁸⁴ Oğlunun ölümünün ardından kendisine, oğlunun dadısına, Kefe'de ikamet eden kardeşinin kızlarına da maaş ve tâyinatlara bağlanmıştır. 1516 tarihini taşıyan vakfiyesi vardır.²⁸⁵ Ferruḫşâd Hatun'a ait olan Silivri'de bir vakıf bulunmaktadır.²⁸⁶ Tam olarak ölüm tarihi belli olmayan Ferruḫşâd Hatun, 1521 yılında Silivri'de yaptırmış olduğu hayır işleri için bir vakıf kurmuş olduğuna göre, bu tarihten sonraki bir zamanda vefat etmiş olmalıdır.²⁸⁷

Hüsnüşah Hatun: Uluçay ve Alderson'a göre, Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızıdır.²⁸⁸ Fakat Sakaoğluna göre, bu doğru değildir. Hüsnüşah'ın künyesinde "*Hüsnüşâh binti Abdülcelil*" bilgisinin yer aldığını belirtmiştir. Bu durumun ise, onun cariye kökenli olmasını kanıtlayan bir unsur olduğunu öne sürmektedir.²⁸⁹ Bu Hatun, şehzade Şehinşah ve Sultanzade'nin annesidir.²⁹⁰ Hüsnüşah Hatun, oğlunun sancakbeyliği yaptığı Saruhan Sancağında bulunduğu zamanlarda burada bir takım imar

²⁸⁰ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 1, s. 223; Osman Çetin, "Yavuz Sultan Selim Devrine Ait A23/25 Numaralı Bursa Şer'îye Sicili", *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, Bursa, Nisan 2018, s. 598.

²⁸¹ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 106-107.

²⁸² M. Ç. Uluçay, *Haremde Mektuplar*, s. 67-68.

²⁸³ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 44.

²⁸⁴ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 142.

²⁸⁵ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 107.

²⁸⁶ M. T. Gökbiçgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 379.

²⁸⁷ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 142.

²⁸⁸ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s.108; A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, s. 245.

²⁸⁹ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 140.

²⁹⁰ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46.

faaliyetlerine girişmiştir. Manisa’da *Hâtuniye Camii*’ni inşa ettirmiştir. 1497-1498 tarihli vakfiyesinden anlaşıldığı üzere, bu cami ile aynı tarihlerde *Kurşunlu Hanı*’nı da inşa ettirdiği düşünülmektedir. Yaptırdığı bu eserlerin ihtiyaçlarının karşılanması için de oldukça zengin gelir kaynakları vakfetmiştir. Vakfiyede belirtilenlere göre, Kurşunlu Hanı’na bitişik yirmi bir dükkân bulunmaktadır. Fakat bu dükkânlardan günümüze sadece dokuz kadarı ulaşabilmiştir.²⁹¹ Hüsnüşah Hatun’un inşa ettirdiği, cami, dârüşşifa, imaret, mekteb, Serâbâd Hamamı ve Kurşunlu Hanını içine alan bu binalar, Hâtuniye Külliyesi’nin birer unsurlarıdır. Bu külliye, 1497 yılında tamamlanmıştır ve vakıflar tahsis edilmiştir.²⁹²

Hüsnüşah Hatun, oğlunun Saruhan Sancağından Karaman’a atanması üzerine bu kez oğlu ile birlikte bu sancağa gelip yerleşmiştir. Fakat burada çok geçmeden oğlu Şehinşah 1511 yılında vefat etmiştir. Oğlunun ölüm haberini payitahta yazdığı mektupla bildirmiştir. Oğlunun ölümü ile Konya’daki günleri kısa sürede sona eren Hüsnüşah Hatun da Bursa’ya gelip yerleşmiştir.²⁹³ Yavuz Selim’in saltanatı döneminde ona mektuplar yazarak, oğlunun adamlarına maaş ve dirlikler bağlanmasını istemiştir. Böylece oğlunun adamlarının kayırılması hususunda başarı sağlamıştır. Kendisi de Bursa’da vefat edince oğlunun yanına defnedilmiştir.²⁹⁴

Nigâr Hatun: *Abdullah Vehbi* adlı bir kimsenin kızıdır. Şehzade Korkud ve Fatma (Sofu) Sultan’ın annesidir. Oğlu şehzade Korkud, Saruhan Sancağından Antalya sancakbeyliğine atanınca, oğlu ile beraber Antalya’ya gidip yerleşmiştir. Fakat burada çok bir zaman geçiremeden 1503 senesinde hayatını kaybetmiştir. Naaşı, o dönemin aksine Bursa’ya getirilmeyerek, Antalya’ya defnedilmiştir.²⁹⁵

Şirin Hatun: Künyesinde *Şirin binti Abdullah* yazılıdır. Şehzade Abdullah ve Aynışah Sultan’ın annesidir. Oğlu şehzade Abdullah, Saruhan Sancağına sancakbeyi olarak atandığı zaman o da, oğlu ile beraber Manisa’ya gelmiştir. Oğlunun 1483 yılında ölümü üzerine, Bursa’ya gelerek buraya yerleşmiştir.²⁹⁶ Sağlığında iken Bursa’da türbesini inşa ettirmiştir. Bursa ve *Mihaliç (Karacabey)*’te birer mekteb, Trabzon’da da

²⁹¹ Doğan Yavaş, “Kurşunlu Han”, *TDVİA*, C. 26, Ankara, 2002, s. 448.

²⁹² N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 140; Çiğdem Taş, *Maârif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilâyeti’nde Eğitim*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2006, s.101-102.

²⁹³ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46.

²⁹⁴ M. Ç. Uluçay, “Bayazid II’ in Âilesi”, s. 108.

²⁹⁵ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46.

²⁹⁶ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 141.

bir mescit inşa ettirmiştir.²⁹⁷ Şirin Hatun'un Trabzon'da adı ile anılan bir camisi olup, inşa edildiği yerden dolayı *İç Kale Camii* de denilmiştir. Bu cami, oğlu şehzade Abdullah tarafından, Trabzon Sancağında sancakbeyi olarak bulunduğu zamanlarda, 1470 yılında Şirin Hatun'un kendisine vakfedilmiştir. Caminin yapılış tarihini belirten kitâbesi halen bulunmaktadır. Bu cami mimarî olarak pek bir değer taşımasa dahi, tarihî değeri oldukça fazladır.²⁹⁸ Trabzon Orta Hisar'da H. 875 (M. 1470/1471) yılında Şirin Hatun Mescid'i (Ak Mescid) inşa edilmiştir. Semt de, Şirin Hatun Mahallesi ismiyle anılmaktadır.²⁹⁹ Ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen Şirin Hatun, Bursa'da Muradiye Külliyesi'nde inşa ettirdiği türbesine defnedilmiştir.³⁰⁰ Günümüzde türbe içerisinde Şirin Hatun'dan başka iki mezar daha bulunmaktadır. Bunlardan biri şehzade Abdullah'ın eşi Ferahşah Kadına, diğeri ise kızı Aynışah Sultan'a aittir.

Mühürnâz Hatun: Alderson, Bayezid'in aile tablosunda Mühürnâz Hatun'a yer vermiştir.³⁰¹ Fakat Uluçay, bu kadına hiç değinmemiştir. Dolayısıyla şu an için bu kadına dair malumat vermek zordur. Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin belirtmiş olduğuna göre, Bayezid'in kadınlarından birisi de Hâtun Sultan'dır. *Hâtun Sultan:* Amasya emirlerinden Emir Bey'in kızıdır. Hatun Sultan tarafından Amasya'da "*Sultan Hatun Dârülkurra*" sı inşa ettirilmiştir. Bu yapı, şu an mevcut olmadığı için yeri tam olarak tespit edilememiştir. H. 911 (M. 1505) tarihinde bir takım vakıflar tanzim olunmuştur. Bu yapı, Kur'an'dan cüzler okunulan yer olarak hizmet vermek için tahsis edilmiştir.³⁰² Şapolyo da Hâtun Sultan'ı Bayezid'in kadınları arasında zikretmiştir ve ona dair bu bilgileri yinelemiştir.³⁰³ Bayezid'in bilenen bir diğer kadını da Gülrüh Hatun'dur. Gülrüh Hatun, tezin üçüncü bölümünde ayrıntılarıyla bahsedileceği için, sadece ismen verilmiştir.

Genel olarak Bayezid'in kadınları dikkate alındığı zaman hemen hemen hepsinin tam olarak doğum tarihleri ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Bayezid'in bu kadınları ile izdivacı Amasya Sancağında bulunduğu zamana rastlamaktadır. Bayezid'in kesin olarak bilinen bir tane nikâhlı karısı vardır. Bunun dışındaki bir ya da iki kadını ile nikâhlı olup olmadığı bilinmemektedir. Nikâhlı olduğu konusundaki şüpheli bu kadınlar ise Karamanoğullarından Nasuh Bey'in kızı sayılan Hüsnüşah Hatun ve

²⁹⁷ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46.

²⁹⁸ Ş. Horuluoğlu, *Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri*, s. 79.

²⁹⁹ Hüseyin Albayrak, *Trabzon Orta Hisâr ve Çevresi*, Trabzon, 1998, s. 39.

³⁰⁰ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46.

³⁰¹ A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, s. 245.

³⁰² Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. I, s. 215-216.

³⁰³ E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 126.

Amasya emirlerinden Emir Bey'in kızı Hâtun Sultan'dır. Bunların dışında kalan diğer kadınları; Gülbahar, Bülbül, Gülruh, Şirin, Nigâr, Ferruşad ve kesinlik taşımadığı için, Hüsnüşah da olmak üzere hepsi de cariyeye kökenlidirler. Bu kadınları sarayına alan Bayezid, bunlardan bir ya da daha fazla çocuk sahibi olmuştur. Şehzade sarayında bulundukları sırada haremde kadınlar arasında bir rekabet olduğu anlaşılmaktadır. Bülbül Hatun ve Gülbahar Hatun arasında bu rekabet görülmektedir.

Bayezid'in zevcelerinin hepsi de oğulları ile birlikte, onlar hangi sancağa atandılar ise oraya gidip, oğullarının sancaklarındaki saraylarına yerleşmişlerdir. Yine bu kadınların hemen hemen tümü bulundukları sancaklarda bir takım yapılar inşa ettirerek, imparatorluğun çeşitli vilayetlerine imzalarını atmışlardır. Bu eserleri ile toplumun ihtiyaçlarını giderip, bulundukları vilayetlerin şenlenmesinde başrolü üstlenmişlerdir. Yine onların çeşitli nedenlerle Bayezid'e ya da ardılı Yavuz Selim'e yazdıkları mektuplar, okuma-yazma seviyelerini, aldıkları saray eğitimi de yansıtmaktadır. Oğullarının ölümüne kadar yanında bulundukları, onlara her türlü konuda destek oldukları ve hatta onların ölümünün ardından dahi geride kalan cariyelerinin, çocuklarının ve maiyetlerinin geçimleri için çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bu kaygı ile Hüsnüşah Hatun'un Yavuz Sultan Selim'e yazdığı mektup önemlidir. Öte yandan Bayezid'in Gülbahar Hatun ile Nigâr Hatun olmak üzere, iki kadını istisna sayılarak, diğer kadınlarının tümü de oğullarının ölümünün ardından Bursa vilayetini bir inziva yeri olarak seçmişlerdir ve burada ölmüşler, Muradiye'de inşa ettirdikleri türbelerine defnedilmişlerdir.

2.3. Bayezid'in Kızları

XV. yüzyılda padişahların, şehzadelerin kızlarının sayısını, isimlerini, doğum tarihlerini tespit edebilmek tıpkı kadınlarında olduğu gibi zordur. Padişahların doğan kızlarının adlarının, doğum tarihlerinin apaçık kaydedilmemiş olması bu güçlüğü doğurmaktadır. Padişahların doğan kız çocukları ya da torunları, özel adları ile değil, "*duhter*" olarak kaydedilmektedir. Bu şekilde genel bir ifade ile kaydedilmelerinin nedeni, doğan kızların gerçek isimlerinin bilinmemesi ya da saygı duyulmasından dolayıdır. Hükümdarın kızları için "*duhter-i hazret-i halide mülkehu*" adlandırması yapılmıştır.³⁰⁴ İlk Osmanlı hükümdarlarının doğan kız çocuklarına, Anadolu Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi "*Hatun*" denilmiştir. Fakat bu deyim, Fatih Sultan

³⁰⁴ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 117-118.

Mehmed'den sonra yerini “*Sultan*” sıfatına bırakmıştır. Padişahların kızlarının özel adlarına bakıldığında ise genellikle Arapça isimler verildiği görülmektedir. Ayşe, Fatma, Emine, Hatice, Esma, vb. Bunların yanı sıra Farsça isimlerde mevcuttur.³⁰⁵ Bayezid'in kızlarında da bu durum söz konusudur. Bayezid'in kızlarının sayısına gelince, tıpkı kadınlarında olduğu gibi kızlarına dair de kaynaklarda farklılıklar görülmektedir.³⁰⁶

Aynışah Sultan: Bayezid'in Şirin Hatun'dan doğan kızıdır. Şehzade Abdullah'ın anne-baba bir öz kardeşidir. Fatih'in kızı Gevherhan Sultan ve Uğurlu Mehmed Mirza'nın oğlu olan Göde Ahmed Bey ile 1489 yılında evlenmiştir.³⁰⁷ Hammer, bu düğün merasiminin payitahtta At Meydanı'nda yapıldığını kaydetmiştir.³⁰⁸ Böylece Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti akrabalık ilişkilerini tazelemiştir. Bayezid, zamanı geldiğinde, damadından yardımlarını ve desteğini esirgemeyerek onun, 1496 senesinde Akkoyunlu Devleti'nin tahtına oturmasında etkin olmuştur. Fakat çok geçmeden Göde Ahmed, 1497 yılında tahttan indirilmiş, kısa bir müddet sonra da vefat etmiştir.³⁰⁹ Kocasının ölümünün ardından Aynışah Sultan'a ne olduğu bilinmemektedir. Fakat muhtemelen halası Gevherhan Sultan'ın kaderini paylaşmış olabileceği düşünülebilir. O da, İstanbul'a gelerek ömrünü burada tüketmiş olmalıdır. Aynışah Sultan, Eminönü'nde Beşir Ağa Medresesi yanında kendi adı ile anılan bir mektep inşa ettirmiştir. Bu mektebin vakfiyesini 1506 yılında tanzim etmiştir.³¹⁰ İnşa ettirmiş olduğu eser dikkate alınırsa bu durum, Aynışah Sultan'ın kocasının ölümünün ardından, İstanbul'a gelerek yerleştiğine dair ipucu vermektedir. Aynışah Sultan ve Göde Ahmed Bey'in *Zeyneddin* adında bir oğulları ve kızları olmuştur. Kızlarından biri, *Yahya Paşazâde Bali Bey* ile evlenmiştir. O, üvey kardeşi Yavuz Sultan Selim'e cülus tebriki adı altında bir mektup yazmıştır.³¹¹

³⁰⁵ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 130.

³⁰⁶ Uluçay, “Bayezid II. in Ailesi” makalesinde Bayezid'in 11 kızından bahsetmekteyken, bir diğer eserinde ise 12 kızından bahsetmektedir. (Bkz. M. Ç. Uluçay, “Bayazid II. in Âilesi”, s. 119-124; M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 48-52) Necdet Sakaoğlu ise, Uluçay'dan farklı olarak dört “—*Hâtun*” kızından daha bahsetmiştir. Yani toplamda Bayezid'in 16 kızına değinmiştir. (Bkz. N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 142-146) Şapolyo ise Hatice Sultan, Aynışah Sultan, Gevhermülük Sultan, Selçuk Sultan, Hümâ Sultan olmak üzere beş kızına değinmiştir. (Bkz. E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 127).

³⁰⁷ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 143.

³⁰⁸ J. V. Hammer, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 320-321.

³⁰⁹ S. Parlaz, “Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar”, s. 63.

³¹⁰ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 143.

³¹¹ M. Ç. Uluçay, *Haremden Mektuplar*, s. 64.

Sultanın ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Yavuz Selim'e yazdığı mektuptan yola çıkılacak olursa 1512 tarihinden sonra öldüğü söylenebilir. Mezarının bulunduğu yer konusunda iki görüş mevcuttur. Bursa'da Muradiye Külliyesi'nde, annesi Şirin Hatun Türbesi'nde yattığı görüşü ve İstanbul'da yaptırmış olduğu sıbyan mektebi yanında metfun olduğu görüşüdür.³¹² Şirin Hatun'un türbesi yanında bulunan Aynışah Sultan, şehzade Abdullah'ın kızıdır. Yani Şirin Hatun'un kendi kızı değil, torunu Aynışah Sultandır. Bu durumda kızı Aynışah Sultan, büyük ihtimalle yaptırmış olduğu mektebinin yanında metfundur görüşü kabul edilebilir.³¹³ Nitekim Sicil-i Osmanî'de belirtildiği üzere Sultan, vefatının ardından Beşir Ağa Medresesi yakınlarında yaptırmış olduğu mektebinin yanına defnedilmiştir.³¹⁴

Ayşe Sultan: Bayezid'in hangi kadınından doğduğu meçhuldür. Bu dönemde kaptan-ı deryalık görevinde bulunan ve "Güveyi" lakabı ile tanınmış *Sinan Paşa* ile evlenmiştir.³¹⁵ Çiftin evliliği, 1480 senesinde gerçekleşmiştir. Ayşe Sultan, kocası ile birlikte Kütahya Sancağında ve Gelibolu'da yaşamıştır. Kocası Sinan Paşa, Bayezid ve Cem Sultan mücadelesinde aktif rol oynamıştır. Sinan Paşa, kayınpederi Bayezid'in yanında yer alarak, Fatih'in ölüm haberini Cem Sultan'a ulaştırmak üzere vazifelendirilen ulağı yakalatmıştır. Daha da önemlisi, Anadolu sipahileri ile birlikte kayınpederi Bayezid'in safında yer alarak, destek çıkmıştır.³¹⁶ Hükümdarın kızları genellikle kocaları ile birlikte gittikleri vilayetlerde lüks ve şaşa içerisinde bir hayat sürdürürlerdi. Mal varlığı yerinde olan sultanlar abidevi yapılar inşa ettirerek, bu dünyada adlarını bakî kılmışlardır. Ancak bu şaşalı hayat ve anıtsal eserler inşa ettirme her sultan için ne yazık ki geçerli olmamıştır. Pek çoğu kocalarının azledilmesi veya kocalarının ölümleri üzerine yoksul ve sefalet içerisinde kalarak, hayatlarını zor şartlarda sürdürmek zorunda kalmışlardır.³¹⁷ Ayşe Sultan'ın da zor durumda kaldığı anlar olmuştur. Saltanat mücadelesinin başladığı bu sıralarda, Sinan Paşa, Bayezid'in imdadına koşarken, Ayşe Sultan da Kütahya Kalesi'nde kalmıştır. Ayşe Sultan, kocasının yeterli miktarda para bırakmaması üzerine, kendi ihtiyaçları ve maiyetinde bulunanların geçimini sağlama konusunda zorluklar yaşamıştır ve devlete ait olan hazineden 25 bin akçeyi kullanmak durumunda kalmıştır. Daha sonra Kütahya Kalesi

³¹² N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 143.

³¹³ Nitekim Şapolyo, yaptırmış olduğu mektebin bahçesinde gömülü olduğunu belirtmiştir. (Bkz. E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 127).

³¹⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. I, s. 6.

³¹⁵ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 384.

³¹⁶ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 142.

³¹⁷ M. Ç. Uluçay, *Haremden Mektuplar*, s. 40.

dizdarı, sultanın bu davranışından davacı olmuştur. Bu olay üzerine Ayşe Sultan, babasına mektup yazarak yardımda bulunmasını rica etmiştir.³¹⁸

Ayşe Sultan, babasının ve kocasının sağlığında rahat günler yaşamıştır. Öyle ki, bir takım eserler de inşa ettirmekten geri durmamıştır. Edirne’de bir cami,³¹⁹ *Sungurca Mahallesi*nde mescit ve mekteb yaptırmıştır. Bu yapıların ihtiyaçlarının giderilebilmesi için de Anadolu’da *Bekirli* ve *Kemer* gibi bazı mülk köylerini H. 911 (M. 1505) tarihinde vakfetmiştir. Bayezid, *Gök Hasan* ve Keşan’daki Türkmen köylerini kızı Ayşe Sultan’a tüm sınırları, vergiler ve hukuku ile H. 896 (M. 1491)’da temlik etmiştir. Daha sonraki tarihlerde Sinan Paşa, bu mülkleri karısından satın alarak Gelibolu’da yaptırmış olduğu zaviyesine vakfetmiştir.³²⁰ Ayşe Sultan ve Sinan Paşanın uzun yıllar mutlu bir beraberlikleri olmuştur. Çiftin kızları ve oğulları dünyaya gelmiştir. Kızlarından Ayşe Hanım Sultan, *Dukakinzade Ahmed* Bey ile izdivaç etmiştir.³²¹ Padişah torununun çeyizi için i’nâmlarda bulunmuştur. 27 Kasım 1503 tarihinde verilen armağanlar arasında 30.000 nakit ve değerli kumaşlar vardır.³²² Ayşe Sultan ve Güveyi Paşa’nın diğer kızları *Gevherşah Hanım Sultan*, *Ömer Bey*’in oğlu *İbrahim Bey* ile saadetini birleştirmiştir. Adı tespit edilememiş olan üçüncü kızları ise 28 Haziran 1506 tarihinde *Mesih Paşa*’nın oğlu *Ali Bey* ile nişanlanmıştır. *Ali Bey*’in kardeşi ise kızlardan bir diğeri olan *Kamerşah* ile evlenmiştir. Kızlarından bir diğeri de *Mihrümâh Sultan*’dır. Ayşe Sultan, 1504 senesinde kocası Sinan Paşa’yı kaybetmiştir.³²³

Sinan Paşa, Rumeli Beylerbeyliği görevinde iken vefat etmiş ve padişah 14 Ocak 1509 tarihinde kızı Ayşe Sultan ve torunlarına taziyyede bulunmuştur.³²⁴ Ayşe Sultan, kocasının ölümünden sonra İstanbul’a gelerek buraya yerleşmiştir. Babası ve kardeşi *Yavuz Selim* tarafından kendisine maaş ve ödenekler bağlanmıştır.³²⁵ Fakat yazdığı mektuplardan anlaşıldığı üzere, Ayşe Sultan kocasının ölümünün ardından yoksulluk ve sefalet içerisinde kalmıştır. Bu yoksul günlerinin boyutu babasının ölümünün ardından daha fazla artmıştır.³²⁶ Ayşe Sultan, İstanbul *Vefa*’da kendisi için bir türbe yaptırmıştır.

³¹⁸ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 142.

³¹⁹ M. Ç. Uluçay, “Bayazid II. in Ailesi”, s. 120.

³²⁰ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 453-454, s. 384.

³²¹ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 48-49.

³²² M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 474.

³²³ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 48-49.

³²⁴ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 475.

³²⁵ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 48.

³²⁶ M. Ç. Uluçay, *Haremden Mektuplar*, s. 41-42.

Kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte 1512 tarihinden sonra öldüğü ve türbesine defnedildiği söylenebilir.³²⁷

Fatma (Sofu) Sultan: H. 915 (M. 1509) tarihini taşıyan vakfiyesinden annesinin, Nigâr Hatun olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda adı, “*Sofu*” ya da “*Sofîye*” olarak geçmektedir.³²⁸ 1509 tarihli vakfiyesinde, “*Sultan Fâtıma Hâtun el mârûfe bi-Sofî Sultan*” yazıyor olması, Sofu lakabını kullandığını göstermektedir. Öte yandan Fatma Sultan, şehzade Korkud’un öz kız kardeşidir. Hatta şehzade Korkud’un ölümünün ardından yas tutan Fatma Sultan, günlerini Bursa’da tüketmiştir. *Güzelce Hasan Bey* ile evlenmiştir ve bir kızları ve oğulları dünyaya gelmiştir. Kızları Mesih Paşa’nın torunu *Ahmed Bey* ile izdivaç etmiştir. Oğulları Mehmed Çelebi ise Bayezid’in diğer oğlu şehzade Alemşah’ın kızı ile evlenmiştir.³²⁹

Fatma Sultan’ın kocası konusunda bazı çelişkiler bulunmaktadır. Uluçay, “*Bayazıd II’ in Âilesi*” makalesinde ve “*Padişahların Kadınları ve Kızları*” adlı eserinde Fatma Sofu Sultan ile Güzelce Hasan Bey’in evli olduğunu belirtmiştir. Bir diğer makalesinde ise o dönemin önde gelen vezirlerinden Davud Paşa’nın oğlu *Mustafa Paşa* ile evli olduğuna dikkat çekmiştir. Uluçay’a göre, Bayezid’in kızları arasında en talihsizi Fatma Sultan’dır. Çünkü kocası Mustafa Paşa, oldukça çapkın ve oğlanlara düşkün, genç erkeklerle cinsî münasebetleri bulunan biridir. Sultan, kocasının bu çapkın hallerine senelerce tahammül etmiştir. Mustafa Paşa, Antalya Sancağına sancakbeyi olarak atanınca Antalya’ya yerleşmişlerdir. Paşa, bu sapkın hallerini burada daha da artırmıştır ve genç oğlan avına başlamıştır. Üstelik paşa, bu işte yalnız değildir. Kendisine yardım ve yataklık edenlerde olmuştur. Elmalı Kadısı ve kethüdası da bu işle uğraşmışlardır.³³⁰

Sofu Sultan, kocasının bu ihmalkâr muamelelerine ve rezil zevk âlemlerine uzun süre sabretmiştir. Fakat artık vilayette dedikodular uçtan uca yayılınca, bu utanç verici hadiseleri babası Bayezid’e yazdığı mektupla bildirmiştir.³³¹ Sultanın mektubunda belirttiklerine bakılırsa padişahın kızı olmaları onları, korkunç çileler çekmekten alıkoymamaktadır. Genellikle debdebeli, varlık içinde hayat sürdürdükleri düşünülen sultanların, gerçekte her zaman için bunun böyle olmadığını yansıtmaktadır. Fatma Sofu

³²⁷ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 142-143.

³²⁸ M. Ç. Uluçay, “Bayazıd II. in Âilesi”, s. 120.

³²⁹ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 145.

³³⁰ M. Çağatay Uluçay, “II. Bayezit’in Kızı Fatma Sultan’ın Kocasını Çapkın mıydı?”, *Yeni Tarih Dünyası*, Yıl.1, Sayı.10, İstanbul, Ocak 1954, s. 418.

³³¹ M. Ç. Uluçay, *Haremden Mektuplar*, s. 43-46.

Sultan'ın H. 907 (M. 1501) tarihini ve *Hacı Hasanzâde* imzasını taşıyan bir vakfiyesi mevcuttur. Borlu ve İznik için H. 915 (M. 1509) tarihli bir vakfiyesi daha vardır. Dimetoka'daki *Kara-Bürçek* köyleri Fatma Sofu Sultan'a "*Başmaklık*" olarak verilmiştir. Ayrıca başka bir köy de beylerbeyi hassı olduktan sonra mülk olarak kendisine tevcih edilmiştir.³³² O, bu kadar çok malını ve mülkünü çeşitli hayır işlerine vakfeylemiştir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen Fatma Sultan, Bursa'da Sultan Murad Han Türbesine bitişik durumdaki türbesine defnedilmiştir.³³³ Şayet Fatma Sultan, kardeşi şehzade Korkud'un ölümüne şahit olmuş ise muhtemelen kendisi de 1513 tarihinden sonra vefat etmiştir.

Gevhermülûk Sultan: Veziriazam Dukakinzâde Ahmed Paşa'nın oğlu Ankara Mirlivası *Mehmed Paşa*'nın eşidir. Bu çiftin iki çocuğu olmuştur. Kızları Neslişah ve oğulları Ahmed.³³⁴ *Gevhermülûk Sultan*, Eyüp'te Zal Mahmud Paşa Camii yakınlarında bir mekteb yaptırmıştır. Oğlu Ahmed, kimliği tam olarak tespit edilememiş olan, Fatma Sultan ile evlenmiştir. Kızı Neslişah Sultan da *İskender Bey* ile evlenerek, Dukakinzâdelere gelin gitmiştir. *Gevhermülûk Sultan*, 1550'de vefat ederek inşa ettirdiği mektebinin yanına defnedilmiştir.³³⁵

Hatice Sultan: İlk olarak *Kara Mustafa Paşa* ile evlenmiştir. Mustafa Paşa'dan oğlu Ahmed Çelebi dünyaya gelmiştir. Hatice Sultan, kocası 1481 yılında idam edilince dul kalmıştır. Daha sonra *Faik Paşa* ile evlenmiştir. Hatice Sultan, Edirnekapi Çukurbostan'da bir cami, mektep ve çeşme inşa ettirmiştir. Bursa'da vefat etmiştir. Oğlu Ahmed Çelebi'nin Kükürtlü Hamamın arka tarafına inşa ettirdiği türbesine defnedilmiştir.³³⁶

Hundî Sultan: Bayezid'in Bülbül Hatun'dan doğan kızıdır. 1484 senesinde *Hersekzâde Ahmed Paşa* ile evlenmiştir. Bu evlilik Ahmed Paşa'nın Anadolu Beylerbeyliği görevinde bulunduğu esnada gerçekleşmiştir. *Hundî Sultan* ve *Hersekzâde Ahmed* çiftinin iki kızları ve bir oğulları olmuştur. Büyük kızları Kameşah, küçük kızları Hümaşah iken, oğulları Mustafa'dır.³³⁷ Çiftin Bursa'da evleri olması sebebiyle ara ara gelip, burada yaşamayı tercih etmişlerdir. Yine bir gün *Hundî Sultan*, Bursa'daki evinde kalmak üzere maiyeti ile beraber evine gelmiştir. Fakat onu

³³² M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 382-384.

³³³ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 120.

³³⁴ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 146.

³³⁵ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 121.

³³⁶ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 145.

³³⁷ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 50-51.

istemeyen bir takım insanlar tarafından evi ateşe verilmek istenmiştir. Bu kundaklama girişiminde başarılı olunamamıştır. Ancak Hundî Sultan ve eşine karşı büyük nefret duyan bu kişilerce, çiftin evlerini ateşe verme girişimi tam beş kez tekrarlanmıştır. O, Bursa şehrinden gönderilmek istenmiştir.³³⁸

Hundî Sultan, yaşanan hadiselerden dolayı Sultan Bayezid'e mektup yazmıştır. Ancak sultan, bu saldırılara niçin uğradığı konusunda herhangi bir bilgi kırıntısı sunmamıştır.³³⁹ Necdet Sakaoğlu, bu kundaklama nedenini şu şekilde ifade etmiştir; Bayezid'in şehzadeleri arasında taht mücadelesi baş gösterdiğinde Hundî Sultan, öz kardeşi olan şehzade Ahmed'i desteklemiştir. Kocası Hersekzâde Ahmed Paşa da şehzade Ahmed taraftarıdır. Dolayısıyla şehzade Ahmed'e ve onu destekleyenlere karşı olan Bursa sakinleri de onları ve evlerini yakmak istemişlerdir.³⁴⁰ Bayezid, kızına Keşan'da *Seküllü Köyünü* mülk olarak temlik etmiştir.³⁴¹ Ölüm Hundî Sultan'ı çok sevdiği Bursa'da yakalamıştır ve kardeşi şehzade Ahmed'in türbesine defnedilmiştir.³⁴²

Hümâ Sultan: Antalyalı *Bâli Paşa* ile evlenmiştir. Bâli Paşa, İstanbul'da bir cami ve türbe inşasına başlamıştır. Fakat inşaat faaliyetleri halen daha sürmekte iken, 1495 tarihinde vefat etmiştir. Kocasının başlattığı bu eserlerin inşa faaliyetlerini daha sonraları Hümâ Sultan tamamlatmıştır. Kaynaklara göre, Hümâ Sultan'ın defnedildiği yer konusu tereddütlüdür. Bazı kaynaklara göre, Bursa'da ölmüştür ve Muradiye'deki Sultan II. Murad'ın türbesinin yakınlarındaki bir türbeye defnedilmiştir.³⁴³ Bazı kaynaklara göre ise tamamlatmış olduğu camideki türbesinde eşi Bâli Paşa yanına defnedilmiştir.³⁴⁴

İlaldı Sultan: Kocası *Ahmed Paşa*'dır. Devşirme kökenli Ahmed Paşa, sonraları "Hain" lakabı ile anılagelmiştir. Mısır valiliğine atandığında 1524 senesinde ayaklanmıştır ve bu ayaklanması idamla sonuçlanmıştır. Çiftin, Hanım Sultan adında bir kızları olmuştur.³⁴⁵ İlaldı Sultan, Karatova'da zengin mülklere sahiptir. Yavuz Sultan Selim tahta geçince ona, cülus tebriki için mektup kaleme almıştır. Sultan Selim tarafından 1518 tarihinde kızına maaş bağlanmıştır. Buradan hareketle de İlaldı

³³⁸ M. Çağatay Uluçay, "II. Bayezid'in Kızı Hundi Sultanın Konaklarını Neden Yakmak İstiyorlardı?", *Yeni Tarih Dünyası*, C. II, Sayı. 12, İstanbul, 28 Şubat 1954, s. 501.

³³⁹ M. Ç. Uluçay, *Haremde Mektuplar*, s. 52-53.

³⁴⁰ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 143.

³⁴¹ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 387.

³⁴² M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 122.

³⁴³ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 146.

³⁴⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. I, s. 18.

³⁴⁵ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 145.

Sultan'ın bu tarihten sonra vefat ettiği düşünülmektedir.³⁴⁶ Türbesinin nerede olduğu belli değildir.

Selçuk Sultan: Vakıf kayıtlarında adı, “*Selçik*” olarak geçmiştir. Akıncı komutanlarından *Ferhad Bey* ile evlenmiştir. Selçuk Sultan ve Ferhad Bey çiftinin 1480 senesinde doğduğu tahmin edilen Gazi Hüsrev Bey adında bir oğulları vardır. Babasının şehit oluşunun ardından Hüsrev’e Serez’de geniş bir çiftlik verilmiştir. Annesi Selçuk Sultan ile İstanbul’a yerleşmiştir.³⁴⁷ Selçuk Sultan, ikinci evliliğini *Ahmed Paşazâde Mehmed Bey* ile gerçekleştirmiştir. Bu eşinden Neslişah Hanım Sultan dünyaya gelmiştir. Vesikalarda başka kızları da zikredilmektedir. Dört kızı bulunan Sultan'ın, kızı Hatice Hanım Sultan'dan doğan Hanzâde adlı torunu bilinmektedir. Kızlarından bir tanesi Veziriazam Yunus Paşa ile nikâhlanmıştır. Fakat kocasının ölümü üzerine Mehmed Çelebi ile evlenmiştir. Diğer bir kızı da 1510 senesinde Halil Paşa'nın oğlu ile izdivaç etmiştir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla kızlarından bazılarının ömrü Kanunî'nin saltanatına yetişmiştir.³⁴⁸

Selçuk Sultan'ın, Drama’da iki, Serez’de dört köy, mülkleri arasındadır. Bütün bunları Serez’de yaptırdığı medresesine vakfeylemiştir. Vakfiyesi, H. 914 (M. 1508) tarihini taşımaktadır.³⁴⁹ Serez’de bir cami ve ribat yaptırmıştır. Ayrıca Bursa’da ve İstanbul’da birer mescit inşa ettirmiştir. Medine kentindeki fakirleri de unutmayan Sultan, onlar için vakıflarından ödenekler ayırmıştır. Babası Bayezid’in, yaptırdığı “*Beyazıt Camii*” nin avlusunda 1500-1505 tarihleri arasında, henüz daha sağlığında iken kendi türbesini inşa ettirmiş, 1508 senesinde ise vakfiyesini düzenletmiştir. Hemen akabinde de, 1508 senesinde vefat etmiştir ve türbesine defnedilmiştir.³⁵⁰ Ancak onun daha ileri tarihlerde öldüğünü kanıtlayan kayıtlar mevcuttur. 1514 senesinde Bursa Hisar’da *Umur Bey Mahallesinde* bir ev almıştır. 1519 yılına gelindiğinde ise Hisar’da *Dârüssade Mahallesinde* kale duvarına bitişik konumda bulunan evini 10. 500 akçeye satmıştır.³⁵¹

³⁴⁶ M. Ç. Uluçay, “Bayazıt II. in Âilesi”, s. 122.

³⁴⁷ Muhammed Tayyib Okıç, “Gazi Hüsrev Bey”, *TDVİA*, C. 13, İstanbul, 1996, s. 453.

³⁴⁸ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 51-52.

³⁴⁹ M. T. Gökbiçgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 388.

³⁵⁰ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 52; Alderson, Selçuk Sultan'ın ölüm tarihini 1512 olarak kaydetmiştir. (Bkz. A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, s. 247).

³⁵¹ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, Bursa, Aralık 2010, s. 91.

Şah Sultan: 1490 senesinde İskenderiye Sancağında sancakbeyi olan *Nasuh Bey* ile evlenmiştir. Bu çiftin bir kız çocukları dünyaya gelmiştir.³⁵² Dimetoka ya da Cısr-i Ergene mıntıkasında yer alan *Kurtoğlu Yakub*, *Altı ağac-ı Büzürk*, *Altı ağac-ı Küçük* ve *Umu Subaşı* köylerini Sultan Bayezid, H. 897 (M. 1492) senesinde Şah Sultan'a mülk olarak ihsan eylemiştir. H. 910 (M. 1504) senesinde de mülknamesi verilmiştir.³⁵³ Sultan, bu köyleri H. 912 (M. 1506) senesinde Edirne'de inşa ettirdiği sıbyan mektebi ve mescidine vakfeylemiştir. Şah Sultan ve eşi, sosyal hayatı canlandırmak ve bulundukları yerleri geliştirmek için pek çok yapı inşa ettirmişlerdir. Vakfiyelerin tarihinden anlaşılabacağı üzere, çiftin 1506 senesinden sonra vefat ettikleri söylenebilir. Şah Sultan vefat edince, Bursa'da kız kardeşi Hatice Sultan'ın yanına defnedilmiştir.³⁵⁴

Sultanzade Hatun: Sultanzade Hatun, Bayezid'in Hüsnüşah Hatun'dan doğan kızıdır. Uluçay'a göre, Alemşah'ın öz kız kardeşidir.³⁵⁵ Ancak Gülrüh Hatun'un kocası Bayezid'e yazdığı mektup göz önüne alınırsa, Alemşah'ın annesinin Gülrüh Sultan olduğu gerçeği daha doğrudur. Sultanzade Hatun, şehzade Şehinşah'ın öz kız kardeşidir. Şehzade Şehinşah, kız kardeşine kendi salyânesinden günlük 100 akçe ulûfe tahsis etmiştir.³⁵⁶ *Kamer Sultan*: Bayezid'in Gülrüh Hatun'dan doğan kızıdır. Bu konunun detaylıca üçüncü bölümde değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Sakaoğlu, Alderson'u kaynak göstererek Uluçay'dan farklı olarak Bayezid'in dört kızına daha değinmiştir. İsimleri kesin olarak bilinmeyen bu kızlar için “—*Hâtun*” adlandırmasını yapmıştır.³⁵⁷

2.4. Bayezid'in Oğulları

Bayezid'in bilinen sekiz oğlu vardır. Bunlar; *şehzade Abdullah*, *şehzade Şehinşah*, *şehzade Alemşah*, *şehzade Mahmud*, *şehzade Mehmed*, *şehzade Ahmed*, *şehzade Korkud* ve *şehzade Selim*'dir. İbn Kemal, Sultan Bayezid'in Amasya'da *Alâeddin* adında bir şehzadesinin daha doğduğunu ancak buluş çağına gelmeden vefat ettiğini belirtmiştir.³⁵⁸ Bu oğulların hepsi Bayezid'in farklı kadınlarından doğmadır. Bu noktada, her cariyeye bir şehzade politikasının uygulanmış olduğu belirtilebilir. Yine

³⁵² M. Ç. Uluçay, “Bayazid II. in Âilesi”, s. 124.

³⁵³ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 385.

³⁵⁴ M. Ç. Uluçay, “Bayazid II. in Âilesi”, s. 124; Şah Sultan 1554 senesinden önce vefat etmiştir ve Bursa'daki türbesine defnedilmiştir. (Bkz. K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 140).

³⁵⁵ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 52; Sakaoğlu, Uluçay'ın Bursa Şer'iyye Sicillerindeki şehzade Alemşah'a dair yer verilen bilgilere dayanarak tanıttığını ve Alemşah'ın Gülrüh Hatun'un oğlu olmadığını kanıtladığını vurgulamıştır. (N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 146).

³⁵⁶ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 124.

³⁵⁷ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 146.

³⁵⁸ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*(Transkripsiyon), Haz. Ahmet Uğur, Ankara, 1997, s. 56.

şehzadelerin de hemen hemen hepsinin Bayezid'in Amasya Sancağında görev yaptığı sırada dünyaya geldikleri söylenebilir. Şehzadelerin büyüklük küçüklük sıralanışlarını belirlemek sultanlara kıyasla daha mümkündür. Zira şehzadelerin doğum tarihleri hemen hemen bilinmektedir. Fakat bazı şehzadelerin doğum tarihleri konusunda da kaynaklarda farklılıklar olduğu belirtilmelidir.

Şehzade Abdullah: Bayezid'in Şirin Hatun'dan doğan oğludur. Şehzadeler arasında en büyüğüdür. Şehzade, amcası şehzade Mustafa'nın 1466 senesinde Karaman vilayetine tayin olması üzerine Saruhan (Manisa) Sancağına atanmıştır.³⁵⁹ Muhtemelen şehzadenin ilk görev yeri burasıdır. 1472 senesinde sünnet merasimi için Trabzon'dan İstanbul'a geldiği dikkate alınırsa, şehzade ilk sancak yerinde kısa bir müddet durarak, Trabzon'a atanmıştır. Fakat burada da uzun yıllar kalmayıp, tekrar Saruhan Sancağına atanmıştır.³⁶⁰ Şehzade Abdullah'ın Saruhan'daki ikinci valilik devri, babasının amcası Cem Sultan ile aralarında zuhura gelen taht mücadelesine rastlamıştır. Bayezid, Osmanlı tahtına oturmasının hemen üç gün sonrasında oğluna, 3 Mayıs 1481 tarihini taşıyan bir mektup göndermiştir. Kendisinden, amcası Cem'in olası bir saldırısına karşı maiyetindeki askerlerle birlikte Bursa Kalesine girerek, Bursa ve çevresini koruması istenmiştir. Derhal harekete koyulan şehzade, Bursa'nın Cem Sultan'a tabi olduğunu iştirmiştir. Bayezid, kardeşi ile karşı karşıya gelmek üzere hareket etmiş, şehzade, İzmit dolaylarında babasına yetişerek birlikleriyle ona katılmıştır. Bayezid, Cem Sultan'ın Memlûklere sığınması neticesinde onun sancakbeyliği yaptığı Konya Sancağına 1481 yılında oğlu Abdullah'ı atamıştır.³⁶¹

Şehzade Abdullah'ın lalalarından birisi, *Karagöz Mehmed Paşa*'dır. Paşa, emrindeki kuvvetlerle Adana-Tarsus dolaylarında Memlûk kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir. Paşa, bu sırada sergilediği olumsuz tavırlar neticesinde şehzade Abdullah'ın lalası olması hasebiyle kurtulmuştur. Fakat daha sonraki çarpışmalarda da gayretsiz davranışlar sergilemesi neticesinde idam edilmiştir.³⁶² Öte yandan şehzadelerin valilik yaptıkları sancaklarda kendi adamlarından ya da çevrelerinde bulunan kimselerden vergi almadıkları, onları vergiden muaf tuttuklarını gösteren berat verme yetkilerinin

³⁵⁹ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara, 2013, s. 29.

³⁶⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", *Belleten*, C. XXXVI, Sayı. 156, Ankara 1975, s. 663; Trabzon Orta Hisar semtindeki Şirin Hatun (İç Kale) Camii, H. 875 (M. 1470/1471) tarihinde annesi adına şehzade Abdullah tarafından Trabzon sancakbeyliği zamanında inşa edilmiştir. (Bkz. Hüseyin Albayrak, *Trabzon'un Fethi*, Trabzon, Mayıs 2010, s. 75).

³⁶¹ Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı*, Ankara, 2017, s. 29-37; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 32-33.

³⁶² İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 91-92.

olduğu bilinmektedir. Şehzade Abdullah, Karaman Sancağında vazifesini sürdürdüğü sıralarda bazı kimseleri vergilerden muaf tuttuğu olmuştur.³⁶³ Şehzade, 1480 senesinde amcasının kızı ile evlenmiştir. İki kızı dünyaya gelmiştir. Büyük kızı, Bolu Beyi *İsfendiyârzade Mirza Bey* ile evlenmiştir. Şehzadenin bu kızından Mustafa Çelebi ve Ahmet Çelebi adlarında iki torunu olmuştur. Küçük kızı ise Aynışah Hanım Sultan'dır. Şehzade Abdullah, 15 Ekim 1485 yılında vefat etmiştir.³⁶⁴ Şehzadenin ölüm haberi Bayezid'e ulaştırılmıştır. Padişah başta olmak üzere, önde gelenler matem tutmuşlardır. Padişah, taziye gelenlere zekâtlar dağıtıp, emirlere cömertçe hilatler giydirmiştir. Şehzade Abdullah'ın hizmetlileri ve maiyetindeki kimseler de göz ardı edilmemiştir. Kimisi sultanın hizmetine alınırken kimisine de tımarlar verilmiştir. Şehzade Abdullah'ın yerine Konya sancakbeyliğine kardeşi şehzade Şehinşah tayin edilmiştir.³⁶⁵

Şehzade Şehinşah: Bayezid ile Karamanoğlu Nasuh Beyin kızı Hüsnüşah Hatun'un oğludur. H. 865 (M. 1460/1461) yılında Amasya'da doğmuştur.³⁶⁶ Şehzade, Sarı Sinan'ın oğlu *Mevlânâ Mehmed Çelebi*'den ders almıştır. Şehzadenin maiyetinde bulunanlar arasında şunlar zikredilebilir: defterdarları Abdullah oğlu *Hamza* ve İskender Bey oğlu *Ahmed Çelebi*'dir. Nişancısı Rüstem Bey oğlu *Hızır Bey*, dârüssaâde ağası *Hamza Ağa*'dır.³⁶⁷ Şehinşah'ın lalalığını yapanlardan birisi de *Mustafa Bey*'dir. Şehzadenin daha önce defterdarlığını yapan Hüseyin Bey'in oğlu *Mehmed Çelebi*'ye şehzadenin lalalığı görevi verilmiştir. 15 Ocak 1504 tarihinde şehzadenin defterdarlığına İshâk Paşa oğlu *Şâdi Bey* tayin edilmiştir.³⁶⁸

Şehzade Şehinşah, abisi Abdullah'ın 1481 senesinde Konya Sancağına tayin olması üzerine, onun görev yeri olan Saruhan Sancağına annesi ile birlikte gelmiştir. 1491 senesine kadar Saruhan'da görev yapmıştır. Daha sonra Karaman Sancağına tayin edilmiştir. Şehzade, kendi sancağında çeşitli yetkilere sahiptir. Bunlardan bir tanesi muafiyet beratı verme hakkının olmasıdır. Adamlarının bazılarını vergiden muafiyet

³⁶³ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 188.

³⁶⁴ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 109.

³⁶⁵ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 51-52.

³⁶⁶ Hoca Sadettin Efendi, *Ta'cüt-Tevarih*, C. IV, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1999, s. 110; Uluçay, şehzadenin doğum tarihini M. 1461 olarak verirken, H. 870 tarihini kaydetmiştir. Bu tarihe göre ise, şehzadenin doğumu M. 1465/1466'ya tekabül eder. Bu Hicri tarih yanlış verilmiş olmalıdır. (Bkz. M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 116); Bursa Kütüğünde ise; şehzadenin doğumu 1460 ve 1464 olmak üzere, iki farklı tarihte gösterilmiştir. (Bkz. K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 145, s. 181).

³⁶⁷ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 145-146.

³⁶⁸ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 471-472.

beratı vermiştir.³⁶⁹ Şehzade, Konya Sancağında görev yaptığı sırada burada kendisine temlik edilen haslar bulunmaktadır. Ayrıca buradaki haslarına ek olarak, Bursa'da da mukataaları mevcuttur. Bursa'daki mukataalarından yıllık, 150 bin akçe geliri olurken, bu miktar 1491 senesinde 750 bin akçeye ulaşmıştır. Fakat buna rağmen şehzadenin maddi sıkıntı çektiği zamanlar olmuştur. Gerekçe olarak da Sultanın ordusunun kendi idarî bölgesinde bulunduğunu ve masraflarının arttığını öne sürmüştür. Zaman zaman Bursa tüccarından borç aldığı da olmuştur.³⁷⁰

Şehzade, Konya Sancağında iken bir takım kötü, sağlığını tehdit edici alışkanlıklara başlamıştır. Afyon şurubu kullanmayı alışkanlık edinen şehzade, ölüm tehlikesi yaşamıştır. Bu gidişatının farkında olan lalası *Murad Bey* ve defterdarı *Hacı Ivaz Paşa*, Sultan Bayezid'e bir arz göndermeyi, durumdan haberdar etmeyi gerekli görmüşlerdir. Şehzadeyi bu duruma sürükleyen, Ayaz Paşa'nın yeğeni *Mehmed*'dir. Şehzade ile yakınlık kurup, onun dostluğunu kazanmıştır. Böylece şehzadeyi, doğru yoldan saptırıp, afyon ve afyon şurubu tüketmeyi öğretmiştir. Onun bu çirkin davranışlara başladığını ve sancakbeyliği işlerini son zamanlarda ihmal ettiğini görüp, bu alışkanlıklarına yasaklar koyup, terk ettirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak şehzade, bunları tüketmekten hemencecik vazgeçmemiştir. Bir gün şehzadenin midesi iyice bozulmuştur ve gece gündüz öylece beyhude bir halde yatmıştır. Şehzadenin durumunun daha da kötüye gitmeden, bu alışkanlıkları bırakabilmesi için bozguncuların hakkından gelinmesini arz eylemişlerdir.³⁷¹

Şehzade Şehinşah'ın sancağında vuku bulan dış tehditlere karşı tedbirler aldığı ve reayanın sorunlarını giderme hususunda da gayretkâr davrandığı anlar olmuştur.³⁷² Şehzade, Amasya sancakbeyi olan kardeşi şehzade Ahmed ve kendi oğlu şehzade Mehmed Çelebi ile birlikte, Karamanoğulları ile mücadele etmiştir.³⁷³ Şehzade Şehinşah, Şahkulu ile irtibat kurarak, onunla birlik olmuştur. Lalası *Haydar Paşa*, Sultan Bayezid'e bir arz göndererek, hadiseden haberdar eylemiştir. Şayet kısa bir

³⁶⁹ F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 29, s. 40; Uluçay'a göre, şehzade Şehinşah, 1498 tarihine kadar Saruhan Sancağında valilik yapıp, bu tarihte Konya Sancağına atanmış, ölümüne kadar burada yaşamıştır. (Bkz. M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 116).

³⁷⁰ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 93; Şehzadeye Bursa salyanesinden ayrılan miktar, 100.000 akçe iken, 1487 tarihinde 100.000 akçe daha artırılmıştır. (Bkz. K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 145).

³⁷¹ İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 669.

³⁷² Şehzade Şehinşah'a gönderilen diğer hükümler için, (Bkz. İlhan Şahin-Feridun Emecen, *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm- II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul, 1994, s. 33/hkm. nr. 116, s. 124/hkm. nr. 451, s. 21/hkm. nr. 72, s. 31/hkm. nr. 109, s. 32/hkm. nr. 113, s. 118/hkm. nr. 431, s. 124-125/hkm. nr. 452, s. 126/hkm. nr. 454.

³⁷³ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 109.

zaman zarfında yetişilmezse şehrin ve şehzadenin elden gideceğini belirtmiştir. Şehzade Şehinşah, bu hadiselerin yaşandığı sırada 1511 yılında vefat etmiştir.³⁷⁴ Naaşı, Bursa Muradiye’de şehzade Ahmed Türbesi’ne defnedilmiştir.³⁷⁵ Bir başka kaynakta şehzadeye dair daha farklı bilgiler verilmektedir. Şehzadeler mücadelesinin fitillenmeye başladığı sıralarda Bayezid’in sağ kalan dört oğlundan birisi de şehzade Şehinşah’tır. Fakat şehzadenin bir ayağı sakattır. Bu da onun, Osmanlı tahtına aday olabilmesi için bir engel teşkil etmekteydi. Nedendir bilinmez ama şehzadenin, 1510 yılında kendisini denize atarak intihar ettiği belirtilmiştir.³⁷⁶

Şehzade Şehinşah’ın *Mükrim Hatun* adında bir zevcesi vardır. Mükrim Kadın, Bursa’da 91 bin dirhemlik vakıf kurdurmuştur. Vakfiyesinde, bu meblağın nasıl değerlendirileceğine değinilmiştir.³⁷⁷ Mükrim Hatun, 1517 yılında vefat etmiştir. Kocası Şehinşah tarafından Muradiye Külliyesi’nde inşa ettirilen türbesine defnedilmiştir.³⁷⁸ Şehzadenin oğlu Mehmed Çelebi’ye, 1494 yılında Bursa gelirlerinden yıllık 100.000 maaş tahsis edilmiştir.³⁷⁹ Şehzade Mehmed, ilk olarak Beyşehir Sancağına atanmıştır. Babasının ölümünün ardından Konya’ya atanmıştır. Şehzadeler mücadelesi baş gösterdiğinde amcası şehzade Ahmed tarafından vilayeti kuşatma altında kalmıştır. Sancağını amcasına karşı savunan şehzade, nihayetinde teslim etmeye mecbur kalmıştır. Daha sonra Bursa’ya getirilmiştir. Çok geçmeden de 1512 senesinde boğdurularak öldürülmüştür.³⁸⁰

Şehzade Ahmed: Bayezid ve Bülbül Hatun’un oğludur. 1465 yılında Amasya’da dünyaya gelmiştir.³⁸¹ Amasya Sancağında 32 yıl valilik yapmıştır. Hem babasının hem de kendisinin buradaki sancakbeyliği döneminde şairlerin, ediplerin sayısı artmıştır. Nitekim kendisi devrin ileri gelenlerinden, *Molla İbn Hatîb Kasım*’dan dersler almıştır.³⁸² *Gül Çiçek Hatun* ile evlenmiştir. Gül Çiçek Hatun, Amasya- Camii Enderun Mahallesinde bulunan cami ve kendi türbesi için 1505 senesinde gelirlerini ve mülklerini

³⁷⁴ M. Ç. Uluçay, “Bayazıd II. in Âilesi”, s. 116-117.

³⁷⁵ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 181.

³⁷⁶ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 129.

³⁷⁷ Hâle Demirel, *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006, s. 16.

³⁷⁸ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 182.

³⁷⁹ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 3, Bursa, Aralık 2010, s. 127.

³⁸⁰ M. Ç. Uluçay, “Bayazıd II. in Âilesi”, s. 117; Yedi yaşındaki şehzade Mehmed, 5 Ocak 1513 tarihinde diğer kuzenleri ile birlikte amcası Yavuz Selim tarafından Bursa’da boğdurulmuştur. (Bkz. F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 79).

³⁸¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 237; Sultan Bayezid’in Şehinşah’tan sonra doğan şehzadesidir. (Bkz. K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 123).

³⁸² Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri- eş-Şakâiku’n-Nu’mâniyye fî ulemâi’d-Devleti’l-Osmânniyye*, Çev. Muharrem Tan, İstanbul, 2019, s. 294.

vakfetmiştir. Türbesi caminin batı kesiminde yer almaktadır. Bayezid, oğlu Amasya Sancağında iken, 1481’de kendisinin Osmanlı tahtına oturmasına binaen Amasya’da cami, imaret, medrese, misafirhane, şadırvan gibi yapılar topluluğunu içeren bir külliye inşası için, şehzade Ahmed’e bir ferman göndermiştir. Bunun üzerine şehzade, 1481 senesinin Eylül ayında caminin temellerini atmıştır.³⁸³ Şehzade Ahmed, 1480 senesinde dedesi tarafından Çorum Sancağına atanmıştır. O halde Bayezid, Osmanlı saltanatını ele alınca hemen akabinde oğlunu da kendisinin yerine Amasya Sancağına atamış olmalıdır.

Şehzade Ahmed’in, şehzade Alâeddin, şehzade Murad, şehzade Osman, şehzade Süleyman, şehzade Kasım olmak üzere beş oğlu dünyaya gelmiştir.³⁸⁴ Şehzade Süleyman ve Alâeddin, babalarının Osmanlı tahtına geçmek üzere başlattığı ayaklanmalar sırasında Memlûk Sultanlığına sığınmak üzere, Kahire’ye gitmişler, 1513 tarihinde vebadan vefat etmişlerdir. Türbeleri burada yer almaktadır. Şehzade Kasım’da Kahire’ye geldiyse de o da vebadan ölmüştür.³⁸⁵ Bir diğer oğlu şehzade Murad, 19 Haziran 1509 tarihinde Bolu Sancağına, sancakbeyi olarak atanmıştır. Babasının isyanının baş gösterdiği sıralarda Çorum ve Amasya çevresinde yakıp-yıkıcı faaliyetler sergileyen Kızılbaş halifeleriyle ittifak olmuştur. Kızılbaşlığı tercih edip, taç giyerek İran’a sığınmıştır.³⁸⁶ Şehzade Osman’a gelince; o, şehzade Ahmed’in Abdullah kızı *Sittişah Hatun*’dan doğan oğludur³⁸⁷ ve amcası Yavuz Selim tarafından 1512 senesinde boğdurulmuştur. Şehzade Ahmed’in üç tane de kızı olmuştur. Kızları 1509 senesinde evlenmişlerdir. Kızlarından Fatma Sultan, Davud Paşa’nın oğlu *Mehmed Bey* ile bir kızı, Midilli sancakbeyi *İskender Paşazâde Mustafa Beyle*, bir diğeri de baş silahtar *Süleyman Beyle* evlenmiştir.³⁸⁸

Şehzadeler, görev yaptıkları sancaklarını dış tehditlere karşı ve içte huzuru bozacak sorunları gidermekle yükümlüydüler. Sancaklarda vukua gelen olayların

³⁸³ Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. I, s. 99, s. 101-102, s. 170, s. 176; 1496 yılında tanzim edilmiş olan vakfiyeden öğrenildiği kadarıyla külliye; cami, sıbyan mektebi, medrese, imaretten müteşekkildir. Bugün caminin güneydoğu kanadında türbe bulunmaktadır. Bu türbenin şehzade Ahmed’in oğlu şehzade Osman’a ait olduğu düşünülmektedir. (Bkz. Semavi Eyice, “Beyazıt II. Camii ve Külliyesi”, *TDVİA*, C. 6, İstanbul, 1992, s. 40-42); Buradaki türbenin şehzade Ahmed’in oğlu şehzade Osman’a ait olduğu, türbe kapısındaki kitabeden ve eski kayıtlardan tespit edilebilmektedir. (Bkz. Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. I, s. 168).

³⁸⁴ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 217.

³⁸⁵ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 249.

³⁸⁶ M. Ç. Uluçay, “Bayazıt II. in Âilesi”, s. 110; Şehzade Osman, amcası Yavuz Selim tarafından 14 Mayıs 1513 tarihinde boğdurulmuştur. (Bkz. Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 86).

³⁸⁷ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 124.

³⁸⁸ M. Ç. Uluçay, “Bayazıt II. in Âilesi”, s. 110-111.

büyüklüğüne küçüklüğüne göre, yani olayın gerektirdiği yöntemlerle giderilmesinden sorumluydular.³⁸⁹ Reayanın sorunlarıyla, yapılan haksızlıklar ve zulüm gibi meselelerin kovuşturulmasından bizzat mesuldüler. Bayezid, zaman zaman böyle vukua gelen olaylar karşısında şehzadelerine gerekli önlemler almaları hususunda bir takım hükümler yazmıştır.³⁹⁰ Şehzade Ahmed'e, Bursa ipek gelirlerinden yıllık 148.800 akçe ödenek ayrılmıştır. Daha sonraları bu miktar iki katına çıkartılmıştır. Şehzadenin oğlu şehzade Alâeddin için ayrılan ödenek de fazladır. Öyle ki, şehzade Alâeddin'e Bursa mukataalarından 20.000 akçe tahsis edilmiştir.³⁹¹ Şehzade Ahmed, babalarının saltanatının son senelerinde başlattıkları saltanat mücadelesini kardeşi Yavuz Selim tahta oturduktan sonrada sürdürmüştür. Selim, Osmanlı tahtına geçerken, o da Konya Sancağına yerleşerek, bir hükümdar gibi davranmıştır. Etrafa emirler yollayıp, asker toplamaya başlamıştır. Oğlu şehzade Alâeddin'i Bursa'ya göndermiş, Bursa'yı kendi hâkimiyeti altına almak istemiştir.³⁹²

Şehzade Ahmed, Afyonkarahisar'a yerleşmiş, burayı bir üs gibi kullanmaya başlamıştır. O, vergiler tahsil etmeye girişmiş, asker toplamaya başlamıştır. Bu süreçte beylerden, şehzade Ahmed tarafına geçenler olmuştur ve şehzade de bu beylere sancakbeyliği vazifesi vermiştir. Sultan Selim, gelen arzlar, şikâyetler dolayısıyla ağabeyinin Anadolu'da gerçekleştirdiği faaliyetlerden her an haberdardır. Sonuçta padişah, bu iki başlılığa son vermek amacıyla 29 Temmuz 1512'de Anadolu'ya geçmiştir ve Ankara'ya geldiğinde şehzade Ahmed de Amasya'ya yönelmiştir. Amasya Beyi, Yavuz Selim'e bağlı olduğu için Amasya'yı savunmuş, şehzadeyi püskürtmüştür. Bunun üzerine şehzade Ahmed, Türkmen boy beylerinin etkileri neticesinde, Memlûk Sultanına başvurmuştur. Fakat şehzade, bu sırada kardeşine de mektup yazıp, hükümdarlığını tanıdığını, kendisine Karaman Sancağının idaresinin verilmesini, sancağını padişaha bağlı olarak yöneteceğini bildirmiştir. Ancak Yavuz Selim, bu teklifleri kabul etmeyip, ağabeyinin Osmanlı sınırları haricinde yaşamayı kabul ederse kendisine maaş bağlanıp, müşkül durumda bırakılmayacağı vaadinde bulunmuştur.³⁹³

³⁸⁹ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadeliği Kurumu*, s. 181.

³⁹⁰ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 115/hkm. nr. 417; Şehzade Ahmed'e gönderilen diğer hükümler için (Bkz. İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 34/ hkm. nr. 120, s. 36/ hkm. nr. 128, s.66/ hkm. nr. 232, s.78/ hkm. nr. 281, s. 85/ hkm. nr. 304, s. 86/ hkm. nr. 308, s.95/ hkm. nr. 341, s. 112/ hkm. nr. 407, s. 113/ hkm. nr. 411, s. 114/ hkm. nr. 412, s. 115/ hkm. nr. 417, s. 125/ hkm. nr. 453, s. 132/ hkm. nr. 478).

³⁹¹ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 124.

³⁹² M. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, Sayı. 10, s. 132.

³⁹³ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 74-77.

Şehzade Ahmed, saltanat mücadelesini hız kesmeden sürdürmeye devam etmiştir. Amasya Sancağı üzerine hareket edip, şehri kontrolü altına almıştır. Şehzade, bu sevdadan vazgeçmeyince iki kardeş, 15 Nisan 1513 tarihinde Yenişehir Ovasında karşı karşıya gelmişlerdir. Şehzade Ahmed'in birlikleri, padişahın kuvvetleri karşısında fazla duramayınca, şehzade kaçmak istemiştir. Ancak atından düşüp, yakalanmış ve oracıkta *Kapıcı Sinan Ağa* tarafından boğdurulmuştur.³⁹⁴ Şehzade Ahmed'in naaşı Bursa'ya getirilerek, annesi Bülbül Hatun tarafından inşa ettirilen türbesine defnedilmiştir. Yavuz, kardeşi şehzade Ahmed'in kadınlarına, kızlarına ve şehzadelerine maaşlar bağlamıştır.³⁹⁵

Şehzade Korkud: Bayezid'in Nigâr Hatun'dan doğan şehzadesidir. Doğum tarihi konusunda kaynaklarda anlaşmazlıklar görülür. Bazı kaynaklara göre, 1467'de bazısına göre de 1469'da doğmuştur. Kaleme aldığı bir eserinden adının *Mehmed* olduğu, Korkud ismini ise mahlas olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Amasyalı ünlü hattat *Şeyh Hamdullah*,³⁹⁶ *Molla Seyyid İbrahim*³⁹⁷ gibi hocalardan dersler almıştır. Şehzade Korkud, bir devlet adamının taşıyacağı sıfattan çok, bir âlim gibi hayat sürdürmeyi tercih etmiştir. Zamanının çoğunu ilimle dolduran, musiki ile ilgilenen, şiirler kaleme alan bir şahsiyettir. O, bunlarla ilgilenmeyi daha çok önemseydiği için sancağındaki idarî ve siyasî görevlerini lalasına, defterdarına ve divandaki diğer önde gelen vezirlerine bırakmıştır.

Şehzade Korkud, yumuşak huylu, hayalperest, içli ve hayatını daha çok sükûn içerisinde geçirmekten hoşlanan bir karaktere sahiptir.³⁹⁸ İslâm hukukuna dair oldukça iyi bilgi sahibi olmuş, Arapça'dan hem anlayıp hem yazabilme kabiliyetine sahiptir. Şiirlerini "*Harimî*" mahlasını kullanarak kaleme almıştır. Şehzade muazzam bir kütüphaneye sahip olmuştur. Bulunduğu yerden bir başka yere gittiğinde dahi, kitaplarını develerle, katırlarla yanında götürterek, okumalarını, araştırmalarını sürdürmekte ihmal etmemiştir.³⁹⁹ Şehzade, fetvalardan "*Korkudiyye*" adlı dört mezhebe

³⁹⁴ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 78, s. 85; Şehzade Sinan Ağa tarafından Yavuz Selim'in huzurunda boğdurulmuştur. (Bkz. K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 123); Bu gün ve sonraki günlerde yaşananlar Bursa Şer'îye Sicillerine de yansımıştır. (Bkz. Osman Çetin, "Yavuz Sultan Selim Devrine Ait A23/25 Numaralı Bursa Şer'îye Sicili", s. 595-597).

³⁹⁵ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Ailesi", s. 110.

³⁹⁶ İsmail H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", *Belleten*, C. XXX, Sayı. 20, Ankara, 1960, s. 539 s. 541, s. 545, s. 590.

³⁹⁷ Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri- eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, s. 242-243.

³⁹⁸ İ. H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", s. 541, s. 545, s. 590.

³⁹⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 235, s. 644.

göre bir kitap yazmıştır. Yaşadığı çağın ilimlerinde başarılı olan şehzade, her çeşit sazı çalma ve besteleme maharetine de sahiptir. İran'dan *Zeynelâbidin* adlı musiki hocasından dersler almış, "*Gıdâ-yı Rûh*" adlı bir müzik aleti icat etmiştir.⁴⁰⁰

Fatih Sultan Mehmed, 3 Mayıs 1481'de vefat edince, sultanın ölüm haberi yayılıp kargaşaya mahal vermemek amacıyla İshak Paşa, devlet ricali ile görüşerek, sarayda bulunan şehzade Korkud, şehzade Alemşah, şehzade Mahmud ve Cem Sultan'ın oğlu Oğuz Han arasından en büyükleri olan şehzade Korkud'un nâib olarak tahta geçmesini sağlamıştır. Önde gelen kişiler ve hizmetliler olmak üzere, bütün maiyet tabi olma emri üzerine nâib hükümdara biat merasimi tamamlanmıştır. Daha sonra meşhur divan toplanmıştır. Neticede genç şehzadeye tahta geçmek kısmet olmuş, hükümdarlık ve devlet idaresine nâiblik etmiştir.⁴⁰¹

Korkud, Bayezid İstanbul'a gelene kadar yaklaşık olarak on sekiz gün hükümdarlık etmiştir. Daha sonra 30 Aralık 1483 tarihinde sancağa çıkmak üzere sadrazam İshak Paşa'nın sarayına çıkarılmış, annesi Nigâr Hatun'a ve maiyetine maaşlar tahsis edilmiştir. Şehzadeye günde yüz akçe verilirken, annesine elli, dayesine yedi, lalasına elli akçe verilmiştir. Şehzade annesi ile beraber sancağa tayin edildiği sırada abisi şehzade Abdullah vefat etmiştir. Bu nedenle Karaman valiliğine Saruhan Sancağında bulunan diğer ağabeyi şehzade Şehinşah tayin edilmiştir. Böylece şehzade Korkud da Saruhan'a atanmıştır.⁴⁰² Burada dikkat çeken iki husus vardır. Öncelikle şehzadenin annesi Nigâr Sultanla birlikte dayesine de akçe verilmesidir. Bu da bir sütannenin, şehzadenin annesinden sonra ilk sırada önem arz edecek konumda olduğunun düşünülmesine yardımcı olabilir. İkincisi de Nigâr Hatun ile şehzadenin lalasına aynı miktarda ödenek verilmesidir.

⁴⁰⁰ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 3, s. 48.

⁴⁰¹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 533.

⁴⁰² İ. H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", s. 543-544; İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 680-682; Şehzade Korkud'un öncelikle Saruhan Sancağına atandığı konusu tartışmalıdır. Emecen'e göre, şehzade Şehinşah'ın 1491 yılında Karaman Sancağına atanmasından sonra şehzade Korkud, Saruhan Sancağına atanmıştır. Müellif, şehzade Korkud'a sancağa çıkarken verilen ve Aralık 1483 tarihini taşıyan teşrifat listesinde, şehzadenin hangi sancağa atandığına temas edilmediğine dikkat çekmiştir. Ayrıca şehzade Şehinşah'ın en azından 1490'lara kadar Manisa'da valilik yaptığını, annesi Hüsnüşah Hatun'un 1490 tarihinde Hatuniye Camii'nin inşasını tamamlatmasıyla ilişkilendirmiştir ve şehzade Korkud'un 1483 tarihinde atamasının bir başka sancağa yapılıp, 1491'den sonra Saruhan'a gelmiş olabileceğine değinmiştir. Emecen, Uluçay'ın şehzade Korkud'un 1498 tarihinde Saruhan'a atandığı tezini, şehzade Korkud'un sipahi oğlanları ağası olan Karagöz'ün Nif Kalesi'ne kale dizdarı olarak, 6 Ağustos 1497 tarihli atama kaydına dayanarak, şehzadenin bu tarihten önce Manisa'da olduğunu belirterek çürütmüştür. (Bkz. F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 29-30, Dpn. 97).

1491 yılında Saruhan Sancağına atanan şehzade, 1502 tarihine kadar burada görevini yerine getirmiştir. Daha sonra çeşitli gerekçelerle sancağının değiştirilmesini talep etmiştir. Neticede Teke (Antalya) Sancağına atanmıştır ve annesi ile yeni görev yerine gitmiştir. Fakat şehzade, bu yeni atamadan da son derece mustarip olup, eski görev yeri Manisa'ya dönmek istemiştir. İstekleri reddedilince, 1509 senesinde Antalya'dan Mısır'a Memlûk Sultanlığına iltica etmiştir. Burada bir yıl kadar kalan şehzade, Antalya'ya geri dönerek buradan da babasının müsaadesine başvurmaksızın Manisa'ya eski görev yerine gitmiştir. Neticede kendisine Saruhan Sancağı tekrar verilmiştir.⁴⁰³

Şehzade Korkud, gerekli olduğunda sancakbeyliği vazifesini de başarıyla yerine getirebilmiştir. Sancağını dış tehditlere karşı koruyup, vilayetin kalkınıp, cazibe merkezi olmasında çaba sarf etmiştir. Saruhan Sancağını edebî ve sanatsal yönden kalkındırmıştır. Bir kültür yuvası olmasında katkıları göz ardı edilemez. Pek çok şair, âlim ve musiki üstadı burada toplamıştır. Manisa Kalesi'nde yüzü aşkın kitaptan müteşekkil kütüphanesi olmuştur. Şehzade, 1501 senesinde Saruhan Sancağında bulunduğu sırada, Venedik kuvvetleri Midilli'ye saldırı düzenlemişlerdir. Bunu işiten şehzade, beş yüz kadar askerî bir birlik hazırlatarak, silahtarı *Hamza Bey* kumandanlığında yardıma göndermiştir.⁴⁰⁴ Yine sorumlu olduğu vilayetin, her türlü güvenliğini ve huzurunu sağlamak, reayasını korumak için gerekli önlemleri almıştır.⁴⁰⁵ Şehzade Korkud'un bir oğlu olmuştur fakat küçük yaşta ölmüştür. Bundan başka Ferahşad Sultan, Fatma Sultan ve Selçuk Sultan adlarında üç kızı olmuştur.⁴⁰⁶ Kızlarından birini *Malkoçoğlu Ali Bey* ile bir diğerini Karesi sancakbeyi Mustanser oğlu *Ali Bey* ile peş peşe evlendirmiştir. Kızlarından Ferahşad Sultan, sonraları sırkatibi *Bâli Mehmed Efendi* ile nikâhlanmıştır.⁴⁰⁷

Şehzade Korkud, kardeşleri şehzade Ahmed ve şehzade Selim ile giriştiği taht mücadelesinden mağlup çıkmıştır. Yavuz Selim, tahta geçmesinin ardından ağabeyi şehzade Korkud'un Saruhan Sancağında sancakbeyliği vazifesini yürütmesine müsaade

⁴⁰³ F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 29-31.

⁴⁰⁴ İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 222; Tansel, 800 kişilik yardım gönderdiğini kaydetmiştir. (Bkz. S. Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı*, s. 245; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. III, s. 324).

⁴⁰⁵ Şehzade Korkud'a gönderilen hüküm için, Bkz. İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 31/ hkm. nr. 107.

⁴⁰⁶ İ. H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", s. 592.

⁴⁰⁷ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 114.

etmiştir.⁴⁰⁸ Ancak çok geçmeden, şehzade Korkud'un saltanat için harekete geçeceği yönünde söylentiler başlamıştır ve Sultan Selim ağabeyinden kuşku duymaya başlamıştır. Bunun doğruluğunu anlamak için padişah, şehzade Korkud taraftarlarının ağzından saltanata davet mektupları yazmıştır. Şehzade, bu mektupların gerçek olduğuna kanarak, içinde diri tuttuğu saltanat sevdasını satırlara dökmüştür. Bunun üzerine Yavuz Selim, ağabeyini bertaraf etmek için, Saruhan'a hareket edip, şehri kuşatmıştır. Ancak Korkud, kaçmayı başarmış, Teke Sancağında bir mağaraya gizlenmiştir. Çok geçmeden şehzade yakalanarak, Bursa'ya götürüldüğü esnada boğdurulmuştur. Cenazesi, 17 Mart 1513 tarihinde Bursa'ya getirilmiş ve Orhan Gazi Türbesine defnedilmiştir.⁴⁰⁹

Şehzade Mahmud: Bayezid'in hangi kadınından doğan şehzadesi olduğu yönünde bir netlik yoktur. Bazı kaynaklarca, Bayezid ile Bülbül Hatun'un oğludur.⁴¹⁰ Uluçay, Bülbül Hatun'un oğlunu sadece şehzade Ahmed olarak zikretmiştir. Şehzade Mahmud'a hiç değinmemiştir.⁴¹¹ Bayezid'in kadınlarında, bir anneye bir şehzade politikasının uygulandığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla şehzade Mahmud'un annesi bir başka kadın olmalıdır. Şehzade, 1475 yılında Amasya'da doğmuştur. O, hayatı boyunca sanatkârların ve ilim ehlinin koruyucusu olmuştur. Bu nedenle, onun vilayeti bilginlerle dolmuş, gelişmiştir. Ünlü şair *Necati Çelebi*, şehzadenin nişancısıdır.⁴¹² Yine onun sohbet arkadaşlarından biri de dönemim meşhur şairlerinden *Zâtî*'dir.⁴¹³ Şehzadenin lalalığını yapanlardan birisi de *Kasım Bey*'dir. Bir diğer lalası da *Hüsrev Bey*'dir.⁴¹⁴

Şehzade, ilk görev yeri olarak, XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı sancak merkezleri arasına dâhil edilmiş olan, Kastamonu Sancağına atanmıştır. Şehzade, Kastamonu Sancağına yaklaşık on yaşlarında iken, M. 1484 ya da 1485 tarihinde atanmış olmalıdır. Şehzade, Kastamonu'da cami, çeşme gibi yapılar inşa

⁴⁰⁸ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 71.

⁴⁰⁹ Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *Tarih Dergisi*, Sayı. 11-12, s. 190-191; Şehzade Korkud, Bursa'ya götürülürken muhtemelen *Eğrigöz (Emet) Kasabası* dolaylarında 12 Mart 1513 tarihinde boğdurulmuştur. (Bkz. F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 81); Osman Çetin, "Yavuz Sultan Selim Devrine Ait A23/25 Numaralı Bursa Şer'îye Sicili", s. 594.

⁴¹⁰ Cevdet Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, Sayı. 12, 2010, s. 319-339, s. 321; K. Kepecioğlu, *Bursa Kültüğü*, C. 3, s. 91.

⁴¹¹ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 44.

⁴¹² Hoca Sadettin Efendi, *Ta'cüt-Tevarih*, C. IV, s. 112.

⁴¹³ Osman Tosun, *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2010, s. 212.

⁴¹⁴ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 472-473.

ettirmiştir.⁴¹⁵ Ünlü şair *Revânî*, şehzade Mahmud için yazdığı kasidesinde, şehzadenin gölgesinde bütün reayanın mutlu olduğuna dikkat çekmiştir.⁴¹⁶ 1503 senesine gelindiğinde şehzade Alemşah, Saruhan Sancağında vefat etmiştir. Onun ölümünün ardından şehzade Mahmud, 1504 senesinde Kastamonu'dan Saruhan'a tayin edilmiştir.⁴¹⁷

Nettleton Fisher, şehzade Mahmud'a dair şöyle bir anekdota değinmiştir: 1505 senesinde İstanbul'da tahıl sıkıntısı baş göstermiştir. Bu sırada Kefe Sancağında bulunan ve bir Kırım sultanıyla evli olan şehzade Mahmud, bütün Kırım limanlarını kapatarak, gemilerin zahireyle ayrılmasını engellemiştir. Oğlunun bu hareketine kızan Sultan Bayezid, şehzadeye zehirli armağanlar göndermiştir.⁴¹⁸ Yazarın Venedik raporlarına dayanarak vermiş olduğu bu bilgilerin doğruluğu konusunda şüphe taşımakta olduğu söylenebilir. Çünkü şehzade, bu tarihte Saruhan Sancağında görev yapmaktadır. Ayrıca Bayezid, henüz daha oğlu şehzade Alemşah'ı yeni kaybetmişken, evlat acısına bir yenisini daha eklemesini düşünmek biraz zordur. Bayezid, oğlu şehzade Mahmud 1507'de öldüğü zaman, çok üzüntü ve acı çekmiştir. Beş sene içerisinde üç evladını da kaybeden padişahın son olarak, şehzade Mahmud'un acısını taşıması zor olmuştur ve bundan sonraki yaşamı hastalıklı ve ıstırap içerisinde geçmiştir.⁴¹⁹

Şehzade, Kastamonu Sancağını bilim açısından geliştirdiği gibi, Saruhan Sancağını da geliştirmiştir. İlim adamlarını, şairleri etrafında toplamıştır. Şair *Necati Çelebi* burada da nişancılığını yapmıştır. İlim sahasında önemli bir isim olan, Arslanoğlu *Hamza Balî Bey* de onun hamiliğinde çalışmalarını sürdürmüştür. Şehzadenin burada görev yaptığı esnadaki lalası ise *Kasım Bey*'dir.⁴²⁰ Öte yandan şehzadenin idarî bölgesinde gerektiği zaman yapılması gerekenleri yaptığı ve önlemler aldığı da bilinmektedir. Safevî topraklarına gidip gelen Sufilerin önlenmesi için gerekli

⁴¹⁵ C. Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", s. 322-323, s. 327; Şehzadenin sahip olduğu haslar için, (Bkz. C. Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", s. 324-325); Şehzade Mahmud'a 1476 ve 1485 senelerinde gönderilen armağanların listesi için, (Bkz. Efkân Uzun, "Sultan II. Bayezid'in Şehzadelerine Gönderdiği Armağanlar", s. 245-246).

⁴¹⁶ O. Tosun, *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri*, s. 212-213.

⁴¹⁷ F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 30.

⁴¹⁸ Şehzade Mahmud, sancağını terk etme alışkanlığını birkaç kez tekrarlamıştır. 1507'de bir kaptan kılığına girerek payitahta gelmiştir. Yine oğlunun günlerdir İstanbul'da olduğunu işiten padişah, sinirlenerek oğlunun zehirlenmesini istemiştir. Sultanın buyruğu yerine getirilip şehzade öldürülünce, sultan üzülmüş, sadakalar dağıtmıştır. (Bkz. S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 128-129); Jorja da, Şehzade Mahmud'un çeşitli kılığa girerek payitahta dolaştığını ve ajanlık yaptığı gerekçesiyle idam edildiğini belirtmiştir. (Bkz. N. Jorja, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, s. 261).

⁴¹⁹ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 114.

⁴²⁰ C. Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", s. 329-330.

tedbirleri yürütmüştür.⁴²¹ Şehzade Mahmud'un; şehzade Musa, şehzade Orhan, şehzade Emir Süleyman adlarında üç oğlu, Ayşe Sultan ve Hançerli Fatma Sultan adlarında da iki kızı olmuştur. Şehzade Mahmud'un ölümü üzerine Sultan Bayezid, torunlarını İstanbul'a getirtmiştir. Şehzadeleri sancaklara atayıp, Hanım Sultanları da evlendirmiştir. Şehzade Mahmud'un oğullarından Musa Çelebi, 1508 yılında Kastamonu sancakbeyliğine, şehzade Orhan da Sinop Sancağına tayin edilmiştir. Şehzadelerin üçü de 1512 yılında boğdurularak ölmüşlerdir. Kızları Ayşe Sultan, Ulufecibaşı *Ferruh Bey* ile Hançerli Fatma Sultan da Mustafa Beyin oğlu *Mehmed Çelebi*yle evlendirilmişlerdir.⁴²² Şehzade Mahmud, 1507 yılında vefat ederek, Bursa'daki türbesine defnedilmiştir. 32 yaşında vefat eden şehzadenin türbesi annesi Bülbül Hatun tarafından inşa edilmiştir. Bu türbede şehzade Mahmud'dan başka, oğulları Musa, Emir ve Orhan'ın sandukaları da yer almaktadır.⁴²³

Şehzade Mehmed: Bayezid'in Ferruhşâh adlı zevcesinden doğan oğludur.⁴²⁴ Büyük ihtimalle bu kadın Ferruhşâd Hatun'dur. Şehzadeye dair bilinen en teferruatlı hadise, 1490 baharında gerçekleştirilen sünnet düğünüdür. Sultan Bayezid, oğlu şehzade Mehmed'i ve şehzade Şehinşah'ın oğlu Mehmed'i sünnet ettirmek istemiştir. Bir ay müddetince insanlar eğlenceye doymuştur. Sünnet merasiminin akabinde, şehzadeler sıhhatlerine kavuşunca sancaklara atamaları gerçekleştirilmiştir. Böylece şehzade Mehmed, ilk görev yeri olan Kefe Sancağına atanmıştır.⁴²⁵ Bu atama, bugüne kadar ki adet ve uygulamalara aykırıdır. Çünkü Sultan'ın çocuklarına Rumeli'de bir sancak merkezi verilemezdi.⁴²⁶ Şehzade Mehmed, sancağında görev ve yetkilerini yerli yerinde kullanmıştır. Sancağının ihtiyaçlarını giderme, huzuru temin etmek için çabalamıştır. Ayrıca tayin ve görevden alma yetkilerini de kullanmıştır.⁴²⁷

Şehzade Mehmed, 1504 senesinde Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı ile evlenmiştir.⁴²⁸ Bu evlilik sebebiyle padişah, Kırım Hanı Mengli Giray'a 14 Mayıs 1504 tarihinde, şehzade Mehmed'in lalası *Hüseyin Bey* aracılığıyla i'nâmlar ve 500.000

⁴²¹ Bu konuda kendisine gönderilen hüküm için, Bkz. İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/ 1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 78-79/ hkm. nr. 281, s. 21/ hkm. nr. 71.

⁴²² M. Ç. Uluçay, "Bayazid II' in Âilesi", s. 114-115; Şehzade Mahmud'un üç oğlu da, amcaları Yavuz tarafından nizam-ı âlem için, Bursa'da H. 27 Şevval 918 (M. 5 Ocak 1513) tarihinde boğdurulmuşlardır. (F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 79).

⁴²³ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 3, s. 91; K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4, s. 182.

⁴²⁴ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 116.

⁴²⁵ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 118-120.

⁴²⁶ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 116.

⁴²⁷ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/ 1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 3/ hkm. nr. 11, s. 67/ hkm. nr. 237.

⁴²⁸ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 116.

irsaliye göndermiştir.⁴²⁹ Şehzade Mehmed, bir yıl sonra Kefe Sancağında iken vefat etmiştir⁴³⁰ ve naaşı, 24 Mart 1505 tarihinde Bursa'ya getirilerek, I. Murad (Hüdavendigar) Türbesine defnedilmiştir. Padişah, evladının ruhu için Şile'nin Hirfete Köyünü vakfetmiştir. Çakır ve Bey köyleri de şehzadenin vakıfları arasına dâhil edilmiştir.⁴³¹ Şehzadenin, Fatma Sultan adında bir kızı⁴³² ve şehzade Murad adında bir oğlu olmuştur. Oğlu Bolu Sancağına atanmıştır.⁴³³

Şehzade Selim: 1470 senesinde Bayezid'in Gülbahar Hatundan doğan oğludur. İdrîs-i Bitlisî, şehzade Selim'in doğduğu güne dair bilgiler vermektedir. Öncelikle doğum tarihini, H. 872 (M.1467-1468) senesinin aylarında doğmuştur şeklinde, net bir gün-ay belirtmeksizin tarihlemiştir. Şehzade doğduğu gün, gelenek olduğu üzere, birkaç gün eğlence ve kutlamalar tertip edilmiştir. Bazı ileri gelen kişilere de mevkilerine göre elbiseler, armağanlar, bahşiş ve ikramlar gönderilmiştir. Şehzade ise sütannelere teslim edilmiştir.⁴³⁴ Müellifin burada, “adet olduğu üzere” ibaresini kullanması önemlidir. Bu sayede şehzade Selim'den önce diğer kardeşleri bilhassa şehzade Alemşah için de bu ve benzeri kutlamaların yapıldığını, geleneklerin uygulandığına dair bir çıkarımda bulunulabilir.

Şehzade Selim'in Amasya'da, iyi bir eğitim hayatı olmuştur. İdrîs-i Bitlisî'ye göre, şehzade eğitim çağına geldiği zaman bir hoca tayin edilip, gümüş bir levha ile altın bir rahleyi yanına koymuşlardır. Daha sonra itibar edilen kural gereğince, levhanın üzerine altınla, “hocanın verdiği eziyet, baba şefkatinden daha iyidir” yazısı yazılmıştır.⁴³⁵ Bu bilgiler ışığında, şehzadelerin ilk eğitim hayatlarına bu gelenek çerçevesinde başladıkları düşünülebilir. Şehzadenin hocaları arasında; *Halîmi Çelebi*, Amasyalı *Şeyh Hamdullah*, *Molla Muhittin*, Taşköprülü *Muslihuddin Mustafa Efendi* gibi önemli isimler yer almaktadır. Tarih, edebiyat, fen ilimleri gibi dersler almasının yanında, binicilik, kılıç kullanma, ok-yay kullanma sanatlarında da kendisini geliştirmiştir.⁴³⁶ Şehzade Selim'in lalaları ise sırası ile şöyledir: *İlyas Bey*, *Sinan Bey*, eski Karahisar sancakbeyi olan *Sinan Bey*, *Nasuh Bey*, *Kızkapanoğlu Mehmed Bey*, eski

⁴²⁹ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 472.

⁴³⁰ M. Ç. Uluçay, “Bayazıd II. in Ailesi”, s. 116.

⁴³¹ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 3, s. 127.

⁴³² E. B. Şapolyo, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 127.

⁴³³ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 124.

⁴³⁴ İdrîs-i Bidlîsî, *Selim Şah-Nâme*, Haz. Hicabi Kurlangıç, Ankara, Eylül 2016, s. 112-113.

⁴³⁵ İdrîs-i Bidlîsî, *Selim Şah-Nâme*, s. 113-114.

⁴³⁶ Y. Ercan, “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, s. 783.

Sivas sancakbeyi olan Çaşnigirbaşı *Sinan Bey*, *Süleyman Bey*, *Fenerizâde Mehmed Bey* ve *Hamza Bey*.⁴³⁷

Şehzadenin bilinen ilk görev yeri, Trabzon Sancağıdır. 1487 yılında annesi ile birlikte sancağına gelen şehzade, burada 1510 yılına kadar, yaklaşık yirmi dört sene sancakbeyliği yapmıştır.⁴³⁸ Bu süre zarfında komşu prensliklere karşı zaferler elde etmiştir. 1508 senesinde Gürcülere karşı mücadeleye girişmiş, akınlar düzenlemiştir. Bu sayede şehzadenin Trabzon Sancağındaki hazinesi ganimet malları ile dolup taşmıştır. Bu başarısının ardından padişaha bir fetihname yazarak zaferi bildirmiştir. Haberdan ziyadesiyle kıvanç duyan padişah, şehzadenin murad etmekte olduğu Kefe Sancağına tayin etmiştir.⁴³⁹ Şehzade Selim, İran Şahı Şah İsmail'e karşı ve Kızılbaşlığa karşı mücadele etmiştir.⁴⁴⁰ Şah İsmail'in istilacı faaliyetlerini adım adım takip eden şehzade, bazı Türkmen kalelerini, İspir, Bayburt gibi bölgeleri Kızılbaş yağmacılarına karşı korumayı başaramamıştır. Dahası şehzade, Erzincan'ı kuşatmış ve zafer kazanmıştır.⁴⁴¹

Sultan Bayezid, Sufilerin İran'a gidip gelmelerine ve kale tamiratına dair şehzade Selim'e hükümler göndermiştir. Şehzade de, Erdebil Sufileri ve Şirvan taraflarının durumu hakkında padişaha bilgiler vermiştir.⁴⁴² Şehzade Selim, görev yeri olan Trabzon Sancağının kalkınmasında ve kültür yönünden de gelişim göstermesinde öncü olmuştur. Burada iken, alimler ve edipler etrafında toplanmışlardır. Safevîler'den kaçan ulemâ ve sanatkârlar dahi, şehzadenin himayesi altına sığınmıştır. Örneğin, Safevîler'den kaçarak, Trabzon'a gelen *Abdülali Bicerdi*, gözlem yaparak, Trabzon'un konumunu belirlemiştir. Bu konuda "*Tuhfe-i Selimiye*" adlı eserini vücuda getirerek, şehzade Selim'e sunmuştur.⁴⁴³ Şehzade Selim, Bursa mukataalarından gelir almıştır. Şehzadeye, 1504 yılında altı aylık 31.667 akçe ipek gelirlerinden ihsan olunmuştur.⁴⁴⁴

⁴³⁷ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 41; Şehzade Selim'in lalası Süleyman'ın nökerine 1503 tarihinde armağanlar verilmiştir. 22 Kasım 1503 tarihinde şehzadenin lalalığına Fenerizâde Şemsi- Çelebi tayin edilmiştir. (Bkz. M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 471).

⁴³⁸ Feridun M. Emecen, "Selim I", *TDVİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 407.

⁴³⁹ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 272-275.

⁴⁴⁰ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 114.

⁴⁴¹ S. Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, s. 299-300.

⁴⁴² İ. Şahin-F. Emecen, *Bâyezid Dönemine Ait 906/ 1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 32/ hkm. nr. 111; Şehzadeye gönderilen bir diğer hüküm için, (Bkz. İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/ 1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 78-79/ hkm. nr. 281).

⁴⁴³ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 43-44.

⁴⁴⁴ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 4. s. 92.

Şehzade, bir Türkmen Beyi'nin kızı olan, *Hafsa Hatun* ile evlenmiştir. Hafsa Hatun'dan oğlu Süleyman, 1495 senesinde doğmuştur.⁴⁴⁵ Şehzade Selim'in, kardeşi şehzade Mahmud'un Kırım Hanının kızı olan dul eşiyle evlendiği de ifade edilmektedir.⁴⁴⁶ Şehzade Süleyman Çelebi, 1509 senesinde Kefe Sancağına tayin edilmiştir.⁴⁴⁷ Şehzadenin oğlundan başka; Hafsa Sultan, Hatice Sultan, Fatma Sultan, Şah Sultan, Beyhan Sultan, Hanım Sultan adında kızları olmuştur.⁴⁴⁸ Ayrıca Yavuz Selim'in Trabzon Sancağında iken, şehzade Salih adında bir oğlu ve Kemerşah Sultan adında da bir kızı dünyaya gelmiştir. Fakat şehzade Salih, 1499 tarihinde Kemerşah ise 1503 senesinde vefat etmişlerdir.⁴⁴⁹ Kemerşah Sultan'ın ölüm haberi Sultan Bayezid'e ulaştırılınca, taziye için 27 Eylül 1503 tarihinde hem şehzade Selim'e hem de Kemerşah Sultan'ın annesine elbiseler gönderilmiştir.⁴⁵⁰ Şehzade Selim, ağabeyleriyle başlattığı taht mücadelesinde başarılı olmuştur. Yeniçerilerin ve bazı devlet ricalinin desteğini alan şehzade, babası Bayezid'i 24 Nisan 1512 tarihinde tahttan çekilmeye zorlayarak, Osmanlı tahtına geçmiştir.⁴⁵¹

Bayezid'in bir diğer oğlu da Gülruh Sultandan doğan şehzade *Alemşah'tır*. Şehzade Alemşah'a dair geniş bilgilerin bir sonra ki bölümde ele alınması daha uygun olacaktır.

⁴⁴⁵ Y. Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", s. 783.

⁴⁴⁶ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 132; Alderson ise şehzade Selim'in kardeşi şehzade Mehmed'in dul eşi, Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı Ayşe ile evlilik yaptığını belirtmiştir. Ayrıca Ayşe Sultan'ın şehzade Mehmed ile gerçekleştirdiği evliliğinin kendisini Osmanlı ailesine kattığını ve bu durumun onu, hür bir Müslüman kadın kimliği kazandırdığını, haremden artık köle olarak kalamayacağını, onun şehzade Selim ile kanuni bir evlilik yapmış olabileceğini belirtmiştir. (Bkz. A. D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, s. 142, s. 152) Alderson'un burada belirtmiş olduğu meselede bir hata payı olduğu söylenebilir. Ayşe Sultan, şayet Mengli Giray'ın kızı ise zaten köle değildir. Kölelikten gelerek saraya girmediği için de cariyeye olamaz. O, bir sultanın kızıdır ve gelin olarak şehzade Mehmed'e verilmiştir.

⁴⁴⁷ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 116.

⁴⁴⁸ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 55-58.

⁴⁴⁹ F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 42-43.

⁴⁵⁰ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 470.

⁴⁵¹ H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, s. 48.

III. BÖLÜM

GÜLRUH HATUN'UN HAYATI

3.1. Gülrüh Hatun'un Doğumu, Menşei ve Osmanlı Sarayı'na Alınması

Gülrüh Hatun'un karanlıkta kalan ve öncelikle ışık tutulması gereken yanı, hiç şüphesiz doğum yılı, menşei ve Osmanlı Sarayı ile ilk kez ne zaman, nasıl tanıştığı konularıdır. Ancak bugünkü mevcut şartlar, ne yazık ki bu bilgilere kesin ifadelerle yaklaşmaya olanak tanımamaktadır. Gülrüh, XV. yüzyıl ortalarından XVI. yüzyıl başlarına kadar yaşamıştır. Bu belirsizlik ve zifiri karanlıkta kalma durumu yalnızca Gülrüh'a has bir durum olmayıp, bu dönemki pek çok kadının paylaştığı bir kaderdir. Gülrüh'un kayınvalidesi olan Mehd-i Ulya Gülbahar Hatun'un ve Gülrüh ile aynı dönemde sarayda bulunan diğer saraylı kadınların da kimlik bilgilerine dair kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Öyle ki, Gülrüh'tan sonraki kadınlarda da bu belirsizliklere rastlanmaktadır. XVI. yüzyıl kadını ve III. Murad'ın hasekisi olan Safiye Sultan'ın doğum tarihi 1550 yılı olarak kaynaklarda yer verilmiştir. Bu kadar geç tarihlere varıncaya değin saraylı kadınların biyografilerine dair bilgi azlığının olmasının elbette bazı nedenleri vardır. Bunda en büyük etken, Osmanlı'nın benimsediği örf ve âdetlerdir.

Osmanlı reayası, padişahlarının kadınları hakkında konuşabilse de Osmanlı vakanüvisleri sessiz kalmıştır. Bu bilinçli bir sessiz kalış olmalıdır. Çünkü Osmanlı ve en başta da İslâm örfüne göre, bir başka erkeğin kadını hususunda hele hele padişahın hareminden bir kadına dair konuşulması hoş karşılanan bir durum değildir. Osmanlı hanedanını, reayasını, tüm bunların yaşayış tarzı ve aile yapısını gözlemleyip, rapor eden Avrupalılar; yani elçiler, seyyahlar, daha önce esir olmuş sonrasında hürriyetlerine kavuşan kimseler olmuştur. Bütün bunlar, padişahları, saraylarını, padişahın çocuklarını, çocuklarının annelerini teferruatlı olarak yazmaya, ülkelerine rapor etmeye gayret etmişlerdir. Ancak onların altını çizdikleri bilgilerde hanedan kadınlarının siyaset ve güç mekanizmalarında gösterdikleri performanslarla sınırlı kalmıştır.⁴⁵² Özellikle Avrupalıların bu gözlemleri ve aktardıkları bilgiler de XVII. yüzyıl ve sonrasına, “*kadınlar saltanatı*” olarak tarihe mal olan döneme rast gelmektedir.

Kâmil Kepecioğlu II. Bayezid'in kadınlarına dair kaleme aldığı makalesinde Gülrüh'a dair şu bilgilere yer vermiştir: Gülrüh'un doğum tarihini vermeksizin,

⁴⁵² Leslie Peirce, *Hürrem Sultan*, Çev. Renan Akman, İstanbul, Eylül 2019, s. 9.

Gülruh'un, 1502 yılında oğlu vefat ettiği sırada 55, kocası öldüğünde ise 62 yaşında olduğunu belirtir. Kendisi de 1519 yılında 70 yaşında iken hayata gözlerini kapamıştır.⁴⁵³ Bu bilgiler ışığında yola çıkılarak, Gülruh'un 1449-1450 senelerinde dünyaya geldiği söylenebilir. Çünkü Bayezid, 1512 senesinde vefat etmiştir. Öte yandan Yavuz Selim'in karısı Hafsa Sultan'ın oğlu Kanunî'ye yazdığı 1520 tarihini taşıyan mektubu da Gülruh'un doğum tarihinin tespit edilmesine yardımcı olabilir. Bu mektuba göre, Gülruh Sultan'ın ölümünün ardından geride korunmasız ve maddi olarak da yardıma muhtaç torunları kalmıştır. Hafsa Sultan, biricik oğlu Sultan Süleyman'dan bu biçarelere maaş bağlanılmasını istemiştir.⁴⁵⁴ Gülruh Hatun'un Safer 1520 tarihinde tanzim ettirdiği vakfiyesi de göz önünde bulundurulunca, Gülruh'un 1520 tarihinde vefat ettiği kuvvetle muhtemeldir.⁴⁵⁵ Bu da bizi tekrar 1449-1450 senelerine ulaştırır. Bu verilerden hareketle, aksi ispat edilene kadar Gülruh'un doğum tarihini H. 853 (M. 1449-1450) olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Bu durumda Gülruh ile Bayezid arasında bir ya da iki yaş vardır.

Gülruh'a dair, ulaşabildiğimiz arşiv vesikaları ve ikincil kaynaklardan edinilen en önemli bilgi, "*Abdülhay*" kızı olduğudur.⁴⁵⁶ Künye bilgilerinden baba adının Abdülhay olduğunun öğrenilmesi bizlere bir ipucu vermektedir. Onun "*Gülruh binti Abdülhay*" olması, gayrimüslim kökenli bir cariyeye olduğu yönünde ışık tutmaktadır.⁴⁵⁷ Bu sayede Gülruh'a dair silik kalan sayfaları, Gülruh öncesi ve sonrasındaki kadınlardan yola çıkarak, resmetmemiz bir nebze de olsa mümkün olabilir. Burada hemen şunu belirtmek gerekir ki, "*Gülruh*" ismi ona sonradan verilen bir isimdir. İlk doğduğu zaman kendisine nasıl bir ad verildiği bilgisine sahip değiliz. Ayrıca doğum yerinin neresi olduğu konusunda da bir malumata erişilememiştir. Ancak Gülruh'a dair eldeki bilgilerden yola çıkarak, menşei hakkında bir takım çıkarımlarda bulunma imkânı doğabilir.

Gülruh, Bayezid'den iki çocuk sahibi olmuştur. Kızının doğum tarihi bilinmezken, oğlunu 1466 yılında dünyaya getirmiştir. Bu sırada Bayezid, Amasya Sancağında sancakbeyliği görevini ifa etmektedir. Gülruh'un doğrudan şehzade

⁴⁵³ Kâmil Kepecioğlu, "İkinci Bayazid'in Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları", *Uludağ*, Sayı. 74, Kasım-Aralık 1945, s. 7.

⁴⁵⁴ M. Çağatay Uluçay, "Hafsa Sultan'ın Mektupları", *Yeni Tarih Dünyası*, C. II, Sayı. 18, s. 734.

⁴⁵⁵ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 483b.

⁴⁵⁶ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b; 420b; 483b; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul, Nisan 2012, s. 45.

⁴⁵⁷ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları- Vâlîde Sultanlar, Hâturnar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultaneferendiler*, İstanbul, 2011, s. 141.

sancağına mı yoksa payitahttaki saraya mı alındığı hususunda da bilgiler bugün için belirsizlik içerisinde. Fakat o, hangi saraya alınırsa alınsın pek çok eğitime tabi tutulduğu aşîkârdır. Bu yüzden oldukça küçük yaşta esir alınmış olması muhtemeldir. Oğlunun doğum tarihinden hareketle Gülruh'un harem hayatı ile tanışmasına biraz olsun açıklık getirilebilir. Çünkü şehzade Bayezid'in Gülruh'u cariyesi kabul edip, çocuk doğurabilme aşamasına gelene kadar, genç cariyenin yoğun bir eğitimden ve hiyerarşik bir disiplinden geçmesi gerekecekti. Bilindiği üzere Osmanlı harem bünyesinde, daha Orhan Bey zamanından beri kölelerin mevcut olduğu doğrudur. Ancak köle kadınların yani cariyelerin, Osmanlı haremde sayıca artmaları Fatih dönemine rast gelmektedir. Akabinde oğlu Bayezid döneminde de padişahların Türk kızları ile evlenme usulü kaldırılmıştır. Bu kararın alınıp, Osman Bey döneminden beri benimsenen ve bir nevi gereklilik ve gelenek haline getirilen âdetten kopuşta bir takım etkenler olmuştur. Daha Bayezid'in dedesi II. Murad'ın saltanat çağına kadar, şehzadelerin yabancı ailelerle evlilik akdi sayesinde siyasî ittifak bağlarının kurulması geleneği sürdürülmeye çalışılmıştır.⁴⁵⁸ Daha çok siyasi bir kaygı amacıyla yapılan bu evliliklerin artıları kadar eksi yanları da olmuştur.

XV. yüzyıl başlarında yaşanan karışıklıklar ve çalkantılı günler, Osmanlıları kendilerine vasal olan yabancı prensliklere güvenmemeleri gerektiğini acı bir şekilde öğretmiştir. Bütün bu yaşananlar da Fatih için, çok geçmişte kalan bir tarih değildir. Tüm bunlardan ders almış olabileceği düşünülmelidir ki, haraçgüzar devletlerle ilişki kurmaktansa Müslümanlaştırılmış kölelerle bağ kurmayı yeğlemiş olmalıdır. Fatih, asimile edilen Hristiyan kölelerin daha sadık olacağını düşünmüştür ki, köleleri Osmanlı idarî sisteminin bel kemiği haline dönüştürmeyi amaçlamıştır. Uygulanılmak istenilen bu yeni politikanın destekleyicisi olarak da Osmanlı padişahları ve şehzadeleri de bundan sonra yabancı prensesleri kendilerine eş olarak almaktan vazgeçeceklerdir.⁴⁵⁹

Yerel hanedanlarla yapılan siyasî evliliklere gelince; Fatih, Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Mükerrreme Hatun ile evlenirken, oğlu Bayezid de Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı Hüsnüşah Hatun ve Dulkadiroğullarından Alaüddevle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe Hatun ile evlenmiştir.⁴⁶⁰ Fakat bir süre sonra bu uygulamada rafa kaldırılacaktır. Fatih, saltanatı süresince pek çok fetihler yapıp, yeni topraklar

⁴⁵⁸ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 15.

⁴⁵⁹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 49.

⁴⁶⁰ Selim Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, Sayı. XV, Eylül 2013, s. 59-60.

kazanmıştır. Devletini geniş bir imparatorluk haline dönüştürmeyi prensip edinmişken, kendisini de büyük bir imparator olarak görmüştür. Dolayısıyla kendisine denk bir lider de görmemeye başlamıştır.⁴⁶¹ Yerel beyliklerin de Osmanlı bünyesine dâhil edilmesiyle ortada doğuştan Türk olan beylerde kalmayıp, bu tarz siyasî evlilikler de doğal olarak miadını doldurmuştur. Bayezid'in şehzadeleri, Yavuz Sultan Selim'in Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı ile gerçekleştirdiği izdivaç⁴⁶² ve şehzade Mehmed'in Kırım Hanının kızı ile yaptığı evlilik bir kenara bırakılırsa, hepsi de cariyelerle birliktelik yaşamışlardır.

Yukarıda izahı yapılan gelişmeler çerçevesinde, XV. yüzyıl ortalarından itibaren harem kurumunun temelini cariyelerin teşkil etmeye başladığı bilinmektedir. Nitekim Bayezid'in bir-iki kadını hariç de tutulursa, çocuklarının anneleri hep cariyeye kökenli kadınlardır. İmparatorluğun ilk devirlerinden beri savaş yapılan milletlerden esir kadınlar saraya alınmaya başlanmıştır. Öyle ki, devletin bir cihan imparatorluğu olarak yayılım göstermeye başladığı çağlarda esirlerin çok elde edilmesiyle birlikte, bunlar arasında güzel olanlar saraya alınırken, geri kalanları da satılmıştır. En çok da Çerkez, Gürcü ve Rus kölelerin satın alınarak, harem içerisine dâhil edilmesi revaçtadır. Hakikaten öteden beri Kafkasyalı güzeller, Doğu memleketlerinde büyük bir üne erişmişlerdir. Bu nedenledir ki, Kafkas asıllı kızlar, Osmanlı'nın kuruluşundan bu yana hareme alına gelmiştir.⁴⁶³ Gülruh'un kesin olarak Kafkasyalı bir cariyeye olduğunu söylemek şu an için yanlış olur. Fakat onun yapılan fetihler ya da akınlar sonucunda ele geçirilerek hareme alındığı söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde kölelerin temin edilmesi birkaç farklı kanaldan sağlanmaya çalışılmıştır. Öncelikle, savaşlarda esir alma yöntemiyle kadın-erkek kölelerin temini gerçekleştiriliyordu. Ayrıca akınlarda bu kategoriye dâhil edilebilir. Bir diğer kaynak da satın alma yoluyla köle temin edilmesidir.⁴⁶⁴

Üçüncü bir kaynak ise devletin önde gelen simalarının, yani ilk sırada sadrazam olmak üzere, divan erkânı, sancakbeyleri ve valiler padişaha köle armağan edebilirlerdi.

⁴⁶¹ XV. yy ortalarında padişahlar, eşleri ve çocukları aracılığıyla saltanat içerisine yabancı etkilerin sızmamaları için daha ölçülü davranmakla kalmayıp, başka hiçbir devlet hanedanı üyesinin Osmanlı padişahına layık olmadığını da düşünmeye başlamışlardır. Sonuçta Osmanlılar evlilik kurumu ile üremeyi bırakıp, çocuk sahibi olmak için, cariyelere başvurdu. Böylece aile içi evliliklerden çocuk sahibi olmayı da dikkate değer biçimde önlemişlerdir. (Bkz. Daniel Coffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkün Tansel, Mayıs 2008, İstanbul, s. 81).

⁴⁶² S. Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar" s. 64.

⁴⁶³ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 44-45.

⁴⁶⁴ Ahmed Akgündüz, *İslâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, İstanbul, Eylül 1995, s. 173.

Dahası padişahın annesi, kız kardeşleri de kendi yetiştirmiş oldukları ya da satın aldıkları cariyeleri padişaha hediye olarak verebilirlerdi.⁴⁶⁵ Nitekim yüksek konumdaki bir devlet adamı veyahut onun karısı tarafından alınan bir cariyenin, eğitildikten sonra güzelce giydirilip, kuşatılarak hanedan üyelerinden birine takdim edilmesi, hiç şüphesiz göze girmek için çok iyi bir şans doğururdu.⁴⁶⁶ Ayrıca padişahların da şehzadelerine verdikleri armağanlar içerisinde cariyelerin de yer aldığı olmuştur. Kırım Hanı da Osmanlı Sarayına cariyeye temininde büyük rol oynamıştır.⁴⁶⁷ Yine hareme alınan cariyelerin tedarikindeki bir diğer kaynak da gümrük emini aracılığıyla satın alınarak, saraya verilmesidir.⁴⁶⁸ Fatih Sultan Mehmed döneminde de pek çok fetihler, akınlar yapılmıştır. Bu nedenle de Gülruh'un bu fetihler sırasında gayrimüslim topraklardan sökülerek, Osmanlı ülkesine getirilmiş olabileceği düşünülebilir.

Fatih Sultan Mehmed, 1453 yılında İstanbul'un fethini gerçekleştirmesinin ardından, devletin sınırlarını bir imparatorluk seviyesine taşıyabilmek için yeni fetih hamlelerine başlamıştır. 1454 senesinden 1458 senesine kadar Balkanlar'da Sırbistan seferleri ile uğraşmıştır. 1456 yılında Kuzey Ege sahillerinde Enez, Limni, İmroz alınmıştır.⁴⁶⁹ Bu sırada şehzade Bayezid, 1455-1456'da, henüz daha yedi yaşında iken, Amasya Sancağına sancak beyi olarak gönderilmiştir. 1457 yılında da sünnet merasimi gerçekleşmiştir. Bu tarihlerde Gülruh'un da sekiz yaşında küçük bir kız çocuğu olduğu tahmin edilebilir. Osmanlı Devleti'nde saraya alınan cariyeler çok yönlü bir eğitime tabi tutularak eğitiliyordu. Üstelik Hristiyan dünyasından çıkarılıp, İslâm kaidelerinin özenle icra edildiği yeni bir dünya ile tanışıp, bu dini benimseyerek, onlarda ifa edeceklerdi. Doğup, esir alınana kadar ki zaman dilimine varıncaya değin, yaşadıkları coğrafyanın kültürlerini, en önemlisi de Hristiyan dinini unutup, asimile edilmeleri gerekecekti. Dolayısıyla sürecin pek kolay gerçekleşmeyeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumun bir insan için oldukça zor olacağı aşîkârdır. Küçük bir çocuğun yeni bir düzene adapte edilmesiyle, buluş çağını aşmış bir genç kızın asimile edilmesi arasında farklılıkların görülmesi doğaldır. Tüm bunlardan dolayı saraya alınan cariyelerin genelde çocukluk döneminde olduklarının düşünülmesi pek de yadsınacak bir durum değildir. Bütün bunlar dikkate alındığı zaman, Gülruh'un da hareme alınışı çocukluk

⁴⁶⁵ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46.

⁴⁶⁶ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 36-37.

⁴⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara, 1988, s. 147.

⁴⁶⁸ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46.

⁴⁶⁹ Halil İnalçık, "Mehmed II", *TDVİA*, C. 28, Ankara, 2003, s. 398.

çağına denk düşmektedir. Bundan dolayı da Fatih Sultan Mehmed'in 1459 senesi ve sonraki yıllardaki siyasi gelişmelerini göz önünde bulundurmak gerekir.

1459 senesine gelindiği zaman Sırbistan Osmanlı hâkimiyeti altına girerken, Semendire üzerine de fetih harekâtı düzenlenmiştir. Hemen akabinde de Karadeniz'in kıyı sahillerine yönelerek, Amasra'daki Ceneviz kalesi savaşımsızın teslimine mecbur bırakılmıştır. Diğer taraftan 1458'den 1460 yılına kadar sürdürülecek Mora Yarımadası'nda da seferlere başlanmıştır. Fatih, Mora Yarımadası'ndaki Venediklilere ait olan kaleler hariç, tüm yarımadanın fethini başarıyla tamamlamıştır. 1461 yılında ise Fatih, Trabzon Pontus Rum İmparatorluğuna son vermek üzere, Trabzon seferine çıkmıştır. 1462 yılında Eflak istila altına alınırken, Midilli de ele geçirilen yerler arasına girmiştir. 1463'te Bosna'nın fethinin de başarıyla neticelenmesinin sonrasında, Venedik ile 1463 yılında başlayan ve 1479 senesine kadar sürecektir olan uzun savaşlar dönemine girilmiştir.⁴⁷⁰

Gülruh'un 1459 ve sonrasında yapılan bu yoğun fetih faaliyetleri sırasında Osmanlılara esir düştüğü yüksek bir ihtimaldir. Birbirinden farklı coğrafyalarda başarı sağlandığı ortadadır. Balkanlar'dan Mora Yarımadasına, Mora'dan da Batı ve Doğu Karadeniz kıyılarına uzanan geniş fetihler neticesinde esir alınan birçok köle olmuştur. Bu fetihler, Fatih'in saltanatında Osmanlı haremünde artan köle sayısını da açıklar niteliktedir. Köle ticareti bu dönemde XVI. ve XVII. yüzyılda görüldüğü kadar fazla mıydı açık ifadelerle yanıtlamak zor olsa da köle ticaretinin yapıldığı bilinmektedir. Nitekim İstanbul'un fethinden sonra en büyük Esir Pazarı, Kapalıçarşı dolaylarında bir han olarak inşa edilmiştir. Fakat bunun öncesinde de İstanbul'da köle ticaretinin yoğun olarak yapıldığı bilinmektedir. 1487 yılı kayıtlarına göre, *Yeni Bedesten* olarak bilinen *Sandal Bedesteni*'nde köle satışları yapılmıştır. 1489 yılından sonra burada köle ticareti yasaklanmış, ticaretin yeni adresi ise *Süleyman Paşa Konağı* olmuştur.⁴⁷¹ Öte yandan II. Murad ile Macaristan seferlerine katılan Âşıkpaşazade, sefere dair anılarını eserinde kaleme almıştır. Yazarın verdiği bilgiler de köle satışlarının yapıldığını destekler niteliktedir.

Sultan Murad, Belgrad üzerine akınlar düzenlemiştir. Gazilerin bu akınlardan elde ettiği ganimeti ifade etmek isteyen Âşıkpaşazâde, burada çok güzel bir cümle

⁴⁷⁰ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları*, İstanbul, Temmuz 2013, 196-197.

⁴⁷¹ Zübeyde Güneş Yağcı, "İstanbul Esir Pazarı", *Osmanlı Devletinde Kölelik: Ticaret, Esaret, Yaşam*, Ed. Zübeyde Güneş Yağcı, vd., İstanbul, 2017, s. 58, s. 64-67.

kurmuştur: “*Gaziler şöyle doyum geldiler ki bir çizmeye bir nefis cariyeye verirlerdi ki kucaklamaya yarar.*” Yine ele geçirilen esirlerin çokluğunu tasvir etmek için şu cümleyi yazmıştır: “*asker yürürse esir kalabalığı askerden ziyade idi.*” Müellifin kendisi de yüz akçeye altı-yedi yaşlarında bir oğlan satın almıştır. Hatta ganimete doyan akıncılardan sonra kendisine de yedi kul ile cariyeye düştüğünü kaydetmiştir ve padişahla arasından geçen bir anısından da söz etmiştir. Yazar, bir gün hünkârın huzuruna gitmiştir ve padişah kendisine esir verilmesini buyurmuştur. Tarihçi satırlarının devamında ise şu bilgileri aktarmıştır: “*O sefer dokuz baş esir ile Edirne’ye geldim. Dört atım dahi vardı. Edirne’de bu esirleri üçer yüz akçaya verdim. Bazısını ikişer yüz akçaya satıp harçlık edindim...*”⁴⁷²

Âşıkpaşazâde’nin verdiği bu anekdottan hareketle bir takım çıkarımlarda bulunulabilir. Sultan Murad’ın gerçekleştirdiği bu Macaristan seferi 1439 tarihidir.⁴⁷³ Fatih Sultan Mehmed’in fetihleriyle arasında yaklaşık yirmi yıl gibi bir zaman dilimi vardır. Yirmi yıl gibi bir sürede çok şey değişebileceği gibi, bazı âdetlerde yerini koruyabilmiştir. Seferler sırasında ele geçirilen cariyeler doğrudan saraya alınabileceği gibi, akınlara katılan ve akıncı kuvvetleri tarafından esir alınanlar, daha sonrasında da satılanlar olabilmektedir. Âşıkpaşazâde örneğinde görüldüğü gibi, bizzat padişahın sefere katılanlara armağan ettiği kadın-erkek köleler de vardır. Kölelerin nakit ihtiyacını karşıladığı açıktır. Bir köleyi değerli kılan ise onun fiziki özellikleri ve eğitimidir. Nitekim İstanbul esir pazarında en çok rağbet görenler; Çerkez, Abaza, Gürcü cariyelerdir. Bunların alıcıları sadece Türkler olmayıp, gayrimüslimler tarafından da satın alınıyorlardı. İşte bu sebeple Fatih, saltanatının son dönemlerine doğru, yabancıların ve azınlıkların azatlı azatsız kölelerini hiçbir ayırım yapılmaksızın başka dine mensup olanların satın almasını men etmiştir.⁴⁷⁴ Bu da Fatih döneminde, en azından saltanatının sonlarına doğru kölelere olan arz talepten dolayı, köle ticaretinin fiilen arttığını, üstelik bunun sağlıklı yürütülebilmesi için yeni kanun ve kaidelerin uygulandığını, denetimli yapılabilmesi için fermanlar bile çıkarıldığını ortaya koymaktadır.

Gülrüh, Balkanlar’da gerçekleştirilen fetihler sırasında ya da Amasra’da fethedilen Cenevizlere ait kalenin ele geçirilmesi sırasında esir düşmüş olabilir. Veyahut da Mora’da yapılan uzun fetihler neticesinde esir alınan çocuklar arasında yer almış

⁴⁷² Âşıkpaşazade, *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Haz. Atsız, İstanbul, 2019, s. 126-127.

⁴⁷³ Âşıkpaşazade, *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 127.

⁴⁷⁴ M. Çağatay Uluçay, *Harem II*, İstanbul, Ağustos 2011, s. 47-48.

olmalıdır. Belki de Trabzon'un fethinde ele geçirilerek, bizzat Fatih tarafında Bayezid'e armağan edilmiştir. Nitekim Bayezid'in kadınlarından biri olan Gülbahar Hatun, Fatih tarafından oğluna verilmiştir. Şâkir Şevket, eserinde bu konuya şöyle bir açıklık getirmiştir: "*Vakfı sâgîr Nâhiyesi'nde kâin Vayvara karyesi Hristiyanlarından birisinin kızı iken Fâtih hazretleri canibinden aldırılarak Sultan Bâyezid'e tezvic edildiği mervidir.*"⁴⁷⁵ Bu minval üzere, Gülrüh'un da Gülbahar ile birlikte alınan esirler arasında olabileceği, Bayezid'e aynı dönemde takdim edilebileceği ihtimalleri göz önünde bulundurulabilir.

Fatih, Gülbahar'ı doğrudan Bayezid'e armağan olarak, şehzade sancağına gönderebileceği gibi, öncelikle İstanbul'da Eski Saray'a eğitilmek üzere göndermiş, sonrasında hediye etmiş de olabilir. Nitekim Şâkir Şevket'in satırlarından anlaşılabileceği üzere, Fatih tarafından alınan cariyeye, Bayezid ile evlendirilmiştir. O halde bu Hristiyan kızın ilk olarak, Müslümanlaştırılıp, eğitilmesi gerekmektedir. Bu kız eğitilmek amacıyla, İstanbul'a gönderilebileceği gibi, Amasya Sancağına da gönderilmiş olabilir. Esasında doğrudan Amasya Sancağına gönderilmiş olma olasılığı da göz ardı edilmemelidir. Nitekim bu kız oğlu için düşünen Fatih, onda oğluna layık olabilecek potansiyeli görmüş ve bizzat Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un gözetmenliğinde eğitilip, yetiştirilmesini istemiş olması da mümkündür. Şayet Gülrüh da Gülbahar ile birlikte esir alınan kızlar arasında ise o da, Bayezid'in sancağındaki haremının en yetkili kadını olan, annesi Gülbahar tarafından yetiştirilmek üzere, Amasya'ya gönderilmiş olmalıdır.

Bir cariyenin memleketinin yabancılar tarafından işgal altına alınıp, esir düşmesi ve doğrudan saray hizmetine alınması ya da akıncılar tarafından köle tacirlerine satılmak üzere ele geçirilmesi arasında farklar vardır. Gülbahar örneğinde olduğu gibi bir esir, doğrudan padişah tarafından aldırılabilir. Esasında bir cariyeye için, imparatorluğun kalbi olan sarayda hizmet görmek maksadıyla, saray için köle temin eden görevliler tarafından esir alınması büyük şanstır. Çünkü onca yolu sağlıcakla kat edebilmenin en kolay yolunun bu olduğu söylenebilir. Gülrüh'un da devletin temsilcileri tarafından sarayda hizmet etmek için doğrudan mı satın alındığı yoksa basit bir mal olarak gemiyle payitahttaki esir pazarına mı gönderildiği meçhuldür. Şayet Gülrüh, saraya alınmak üzere seçilen cariyeler arasına girebilmişse ve Balkan topraklarında esir düşmüşse İstanbul'a ya da Edirne'ye gönderilmiştir. Veyahut

⁴⁷⁵ Şâkir Şevket, *Trabzon Tarihi*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, İstanbul, 2013, s. 109.

Mora'daki fetihler sırasında esir düşmüş, gemiyle payitahta gönderilmiş olma olasılığı da yüksektir. Trabzon'un fethi sırasında esir alınmış ise taht kentine nazaran, Amasya Sancağının daha yakın mesafede yer alması nedeniyle bizzat Bayezid'in şehzade sarayına gönderilmiş de olabilir. Eğer Gülruh'un esirlikten saraya uzanan macerası Trabzon'da başlayıp, Amasya Sancağında son bulduysa şanslı biri olduğu söylenebilir. Çünkü diğer bölgelere kıyasla daha yakın mesafede yolculuk yapacak ve bu yolculuk esnasında vuku bulabilecek çeşitli sıkıntılara da daha az maruz kalacaktı.

Fetihler ve akınlar sonucunda esir alınan kadınları, erkekleri hatta çocukları bekleyen türlü türlü akıbetler yaşanması kaçınılmazdır. Nitekim kölelerin başına gelen bu belirsiz akıbetleri anlatmak için atasözleri bile dillere pelesenk olmuştur. XV. yüzyılda yapılan yoğun Tatar akınlarının insanlarda derin izler bıraktığı bir gerçektir. Halk bu acılarını deyimlerle dışa vurmuştur: *“Oğul rehin gitti, kız Kırım'a”* Bu deyimden çıkarılacak mana ise esir alınan kızların Tatar köle tacirleri tarafından Kırım'a götürüldüğü, erkek kölelerin ise nereye, ne şekilde götürüldüklerinin meçhul oluşudur.⁴⁷⁶ Ünlü seyyah *Evliyâ Çelebi*, Tatarların akınlar sonucu ele geçirdikleri esirleri alıcıya pazarladıkları *Karasubazar*'ındaki büyük esir pazarını görme fırsatı bulmuştur ve şu satırları kaleme almıştır: *“Burası ibret verici, uğursuz bir pazardır ki, bu pazarı görmeyen cihanda bir şey görmüş değildir. Anayı oğuldan, oğlu baba ve kardeşinden ayırıp, her biri birer türlü bağırıp çağırarak satarlar.”*⁴⁷⁷

Kölelerin yolculuk anında ve esir pazarlarında yaşadıkları olaylar şüphesiz hafızalarından zor silinebilecek trajik sahnelerdir. *Evliyâ Çelebi*'nin satırlarından anlaşıldığı kadarıyla, köle alınanlar bazen bütün ailesiyle birlikte esir düşüp, esir pazarına kadar ulaşabiliyorlardı. Belki de aileden ilk ve en acı kopuşlar burada yaşanıyordu. Ana babasının bir diyara, çocukların bir diyara satılıp, götürüldükleri bir andır. Çocuklar kadar, aile büyükleri için de nispeten zor ve acıklı bir durum olmalıdır. Çocukların oldukça küçük yaşlarda satışa çıkarıldığı da oluyordu. Nitekim bu ve sonraki devirlerde küçük bir kız çocuğunun terbiye edilerek, satılması nahoş bir davranış olarak görülmemiştir. Osmanlı'nın ilerleyen senelerinde zengin, önemli komutanların zevceleri dahi, bu ticareti yapmaktan geri durmamışlardır.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 24-25.

⁴⁷⁷ *Evliyâ Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 7. Kitap, C. 2, İstanbul, 2010, s. 552.

⁴⁷⁸ Leyla Saz, *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*, Haz. Sedat Demir, İstanbul, Mart 2012, s. 58.

Esirleri bekleyen güçlükler arasında mevsimsel zorluklar da vardır. Kışın dondurucu soğuğu ya da yazın kavurucu sıcığı uzun yolculukları boyunca küçük büyük, kadın erkek hepsi için çetin geçen bir süreçtir. Doğdukları yerden alınıp, hiç bilmedikleri bir yere ve tanımadıkları insanlar tarafından götürülmek bu insanların hafızalarında derin izler bırakmış olmalıdır. Bir esir için anavatanından kopup, esir pazarına kadar gelebilmesi dahi bir mucizedir. Dolayısıyla Gülruh'un da hayatta kalarak, saraya kadar ulaşabilmesi hafife alınacak bir başarı değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, belki de onu bu esaret günlerinde şanslı kılan, bizzat padişahın buyruğu altında bulunan, saraya cariyeye temin eden temsilciler nezaretinde, İstanbul'a kadar getirilmesi veyahut da Amasya şehzade sarayına götürülmesidir.

Şayet Gülruh'un memleketinden alınıp, saraya kadar uzanan esaret yolculuğu yukarıda anlatılanlar gibi cereyan etmediyse yaşadıkları daha da içler acısıdır. Çünkü esirlerin ilk olarak götürüldükleri yerler değişiklik göstermekteydi. Birçoğu esir pazarlarına götürülüp, satışa çıkarılırken, bazıları da kendisini esir alan kimseler tarafından alıkonulabiliyordu. Köleler, yaşlarına, cinsiyetlerine göre gruplara ayrılıp, fiziki özelliklerine göre değer biçilerek, alıcıya pazarlanıyordu.⁴⁷⁹ Satılmak üzere esir pazarlarına getirilen cariyeler arasında asil, zengin, fakir, güzel ya da çirkin olmak üzere her çeşidi bulunuyor ve ihtiyaç duyulana satın alınıyordu. Güzelliğine, zarafetine ve yaşlarına göre müşteri çekiyorlardı. Cariye satın alınırken vücudunun intizamına çok dikkat ediliyordu. Eğer cariyenin tek bir dişi dahi eksik olursa, bedelinden düşülmekteydi. Yine gözünde bir takım sorunlar bulunması, boyunun kısa olması ve buna benzer vücudunda görülen ve kusur sayılan her türlü rahatsızlıklardan dolayı fiyatı düşer ya da güçlükle satılırlardı. Yine ilginç bir uygulamada şudur; şayet bir cariyeye alıcı tarafından beğenilirse o cariyeye için bir bedel alınmadan evvel, bir geceliğine sahibinin evinde kalmak üzere gönderilirdi. O gece cariyeye gözlem altına alınırdı. Şayet bu cariyenin uykusu ağırsa, horlarsa veyahut uyurgezer ise fiyatından düşülürdü. En sonunda da cariyeler hekim ve ebelerin kontrolünden geçirildikten sonra ücretleri ödenerek alınırdı.⁴⁸⁰

Yukarıdaki bilgilerin rehberliğinden hareketle esir alınan kadın, erkek, çocuk sadece köylü, çiftçi kesiminden oluşmuyordu. Belki de Gülruh, zengin ve soylu bir

⁴⁷⁹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 25.

⁴⁸⁰ Leyla Saz, *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*, s. 50-51; Kölenin ağzının kokması, düztaban olması ve yaşı gibi kriterler kölelerin fiyatlarını belirlerdi. (Bkz. Z. Güneş Yağcı, "İstanbul Esir Pazarı", s. 87-88).

ailenin kızıydı. Bir ihtimal de ruhban sınıfına mensup bir ailenin kızıydı. Muhtemelen de babası bir kilisede papazdı. Nitekim XVI. yüzyıla damga vuran Kanunî Sultan Süleyman'ın gözde hasekisi Hürrem, Osmanlılar arasında Ortodoks bir papazın kızı olarak tanınmıştır.⁴⁸¹ Ancak Hürrem ve Gülruh'un kesin olarak bilinen tek ortak yanları, Hristiyan bir aileye mensup olmaları ve Osmanlı sarayında bambaşka bir hayata başlamalarıdır. Elbette Gülruh, sıradan, orta halli bir Hristiyan aileye mensup olabileceği gibi, çok yoksul bir aileye de mensup olabilir. Gülruh, şayet asil bir aileye mensup ise belki de bu koşul onun, saray içerisinde öğretilecek olan âdâb-ı muâşeret kurallarını öğrenmesinde bir nebze de olsa kolaylık sağlayabilirdi. Ancak kültür farklılığı buna ne ölçüde imkân tanırdı orası muammadır. Fakat Gülruh, yoksul bir aileden gelen küçük bir kız çocuğu ise sarayın ihtişamı ve bolluğu onu oldukça büyülemiş olabilir ve ailesinden ayrı oluşunun üzüntüsünü az da olsa gidermiş olabilir. Öyle ki, Eski Saray'ın yoğun eğitim faaliyetleri, bu acemi cariyelere oturup, geride kalan ailelerini düşünerek, üzüntü çekecekleri bir imkân tanımayacak kadar disiplinli ve programlıdır. Aslında bu durumun, bu küçük kızlar için görünmez bir nimet olduğu da kabul edilmelidir.⁴⁸²

Gülruh'un saraya kadar ki macerası elden ele değişerek, sürekli bir başka alıcı elinden bir diğerine satılmak üzere şekillendiyse, bu durum o yaşlardaki bir kızda kapanması güç olacak yaraların açılmasına sebep olmuş olmalıdır. Çünkü daha öncede belirtildiği üzere köleler, satışa çıkarılmadan önce fiyat belirlemesi yapılmak amacıyla fiziki incelemelere alınıyor, özellikle cariyeler de bekâret kontrolünden geçiriliyordu.⁴⁸³ Genelde alıcılar, kölenin vücudunda herhangi bir yara bere izi, bir kusur olup olmadığını görmek isterdi. Kızlar, bir oda da bu işlemde geçirilirlerdi. Bazı seyyahlar, kölelerin çırlıçplak kontrol edildiklerinin altını çizmektedirler. Öyle ki, bir cariyenin bir saat içerisinde tam üç defa çırlıçplak kalmak suretiyle kontrol edildiği seyyahların kayıtlarında yer almıştır.⁴⁸⁴ Bütün bu hadiseler bir kızın hafızasından kolay kolay silinmesi mümkün olmayan trajik yaşanmışlıklardır.

Gülruh, doğrudan saraya gönderilen cariyeye kafilesi arasında yer alabildiyse, bekâret kontrolüne bir kez maruz kalmak zorunda kalacaktır. Fakat öncelikle esir pazarına götürülüp, satışa çıkarılmak için hazırlandıysa ilk olarak burada, bu kontrollere

⁴⁸¹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 5.

⁴⁸² L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 51.

⁴⁸³ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 36.

⁴⁸⁴ Z. Güneş Yağcı, "İstanbul Esir Pazarı", s. 88, Dpn. 134.

tabi tutulacak, daha sonra yeni sahibine kavuştuğu zaman ve nihayetinde de saraya satıldığı ve ya takdim edildiği zaman olmak üzere, en az üç defa bekâret kontrolünden geçmek durumunda kalacaktı. Bir cariyenin bu kadar çok kontrolden geçmesi, mutlaka bakire olması zorunluluğundan kaynaklanıyordu.⁴⁸⁵ Çünkü cariyeye saraya alındığı zaman kendisini donanımlı bir hale getirmek için çabalar, fiziğinin yanında aklını da kullanma konusunda başarı sağlayıp, bir de talih yüzüne gülerse padişah tarafından eş olarak seçilirdi. Böylece o cariyeye, potansiyel bir anne adayı olurdu. Bu nedenle de bekâret meselesi hassas, bir o kadar da önemli bir konuydu ve başlıca aranan şartlar arasındaydı.

Cariyelerin kendi kariyer çizgisi açısından bir hami kazanması önemli bir unsurdur. Gülruh, esir pazarına getirilmiş ve varlıklı bir aile tarafından satın alınıp, sonrasında da saraya armağan olarak takdim edildiyse bu durum, istikbali için bir takım avantajlar sağlamış olmalıdır. Çünkü hediye edilen bir köle, çok iyi bir eğitimden geçmiş olurdu.⁴⁸⁶ Dolayısıyla böyle bir durumda Gülruh, doğrudan “*acemi*” olarak tabir edilen cariyeler arasına alınmazdı. Gülruh’u saraya takdim eden sahibin çıkarı ise elbette bu kızın padişaha yakın olmayı başarabilmesi ve kendisinin de bu yakınlıktan maddi manevi istifade edebilecek olmasıydı. Böyle bir durumda Gülruh’un asıl avantajı ise arkasında her zaman bir hamisinin bulunacak olmasıdır. Belirli bir kültür seviyesine erişebilmiş olan genç bir kızın hareme dâhil edilmesi, onun diğer cariyeler arasından sivrilip, ilerlemesine yardımcı olacaktır. Üstelik o, ona saray içerisinde veyahut saray dışında destek sağlayacak bir hamiye de, diğer rakiplerinden çok daha önce edinmiş olacaktır. Ancak Gülruh, diğer esirler gibi doğrudan saraya alınanlar arasında ise onu bekleyen, zorlu ve oldukça yoğun bir kariyer çizgisidir. Acemilik günlerini başarıyla tamamlaması ve kendisini diğerleri arasından yavaş, fakat emin adımlarla sıyırıp, yükselmesi gerekecekti.

Saray kültüründe her şeyin bir ölçüsü vardır. Taşkınlık yapan, kusurlu hareketlerde bulunanlar saraydan atılırdı.⁴⁸⁷ Yine fazla utangaç veya tam tersi aşırı uçarlı hareketlerde bulunanlarda hoş karşılanmazdı. Bu duruma bir örnek olarak, Abdülmecid’in bir anısına değinmek yerinde olacaktır. Bir gün saz gecesi düzenlenmiştir. Genç bir cariyeye, aynadan Sultan Abdülmecid’i görüp ve yanındaki cariyeye, “keşke ben de o haremelerin arasında yer alabilseydim” demiştir. Padişah da diğer aynadan bu cariyenin kendisini işaret ederek, yaptığı davranışları görmüştür. Daha

⁴⁸⁵ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 38.

⁴⁸⁶ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 37.

⁴⁸⁷ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 45.

sonra padişah, haznedarı aracılığıyla bu cariyeyi tespit ettirerek, bu kızın haznedarlık maiyetine dahil edilmesini buyurmuştur. Böylece bu toy cariyeye, padişaha yaklaşmayı başarmıştır ama asıl istediği konuma erişememiştir. Bunun nedeni de göze batacak kadar hoppa davranışlarda bulunmasıdır. Bundan dolayı da çok geçmeden uygun biriyle evlendirilerek, saraydan uzaklaştırılmıştır.⁴⁸⁸ Mutlaka harem içerisinde bu ve buna benzer pek çok hadise Gülruh'un çağında ve sonraki takip eden dönemlerde de yaşanmıştır. Cariyeler davranışlarında kontrollü ve aldıkları saray terbiyesini yansıtacak asillikte olmak durumundaydılar. Eğer bir cariyeye bulunduğu konumdan daha itibarlı bir mevkie erişmek istiyorsa bunu sağlam adımlar atarak yapması gerekiyordu. Çünkü fevri davranışlar sergilemesi durumunda ayağını kaydıracak ilk kişi, öncelikle kendisiydi.

Yukarıda ihtimallerden yola çıkılarak, bir cariyenin başına gelebilecek olaylar silsilesine değinilmeye çalışılmıştır. Gülruh ve onun çağdaşı hatta ve hatta ardılları olan kadınlar, aksini ispat edecek belgelere, hatıratlara ulaşılan değin, hep bir belirsizlik içerisinde kalmaya mahkûmdurlar. Bu durum da ne yazık ki, saraylı kadınları ihtimaller üzerinden yorumlamaya mecbur kılan bir husus olmaya devam etmektedir. Ancak kabul gören gerçek şudur ki; ilk cariyeler, savaşlarda ve fethedilen düşman şehirlerinde köle olarak alınan güzel ya da tam azatlı kızlar arasından seçilmekteydi. Bu uygulama imparatorluğun genişlemeyi sürdürdüğü yüzyıllarda da devam etmiştir. Ancak fetihlerin ve akınların duraksamaya, üstüne üstlük toprak kaybedilmeye başladığı çağlarda ise doğal olarak bu kaynak kesilmiştir. Ara sıra ele geçirilen köleler; paşalar, kumandanlar tarafından saraya sunulmaya başlanmıştır. Öte yandan sonraki devirlerin avantajı ise saraya temin etmek maksadıyla satın alınan köleler için, makbuzların tutulmasıdır.⁴⁸⁹ Böylece asıl adları, menşei oldukları vatanları, mensup oldukları aileler ve yaş aralıklarını tespit etmek biraz olsun kolaylaşıyordu.

Gülruh'un yaşadığı yüzyılın şartları dikkate alındığında kimlik bilgilerine ulaşmak, ne yazık ki pek olanaklı değildir. Büyük bir belirsizlik hâkimdir. Bu belirsizliğin nedeni de cariyelerin kökenlerinin hiçbir öneminin olmamasından kaynaklanmaktadır. Zaten Hristiyan yörelerden alınıp, getirilen bu kölelerin sadakatli bir birey olabilmeleri için hafızlarındaki anıların silinmesi bir zorunluluktur. Dolayısıyla onların biyografileri konusunda kayıtların tutulması da gereklilik arz etmemiştir.⁴⁹⁰ Gülruh'un biyografisine dair yapılan çıkarımları sonuca bağlayabilmek için

⁴⁸⁸ Leyla Saz, *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*, s. 45-46.

⁴⁸⁹ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 46, s. 51.

⁴⁹⁰ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 16.

başvurulması gereken dönem, yine Fatih Sultan Mehmed'in fetihler dönemidir. Fatih, en küçük oğlu olan şehzade Cem Sultan'ın annesi Çiçek Hatun'u 1457 ya da 1458 yılında haremine almıştır. Çiçek Hatun, oğlu Cem'i 1459 senesinde Edirne Sarayı'nda dünyaya getirmiştir. Yine Fatih, Mora Despotunun kızı olan Helene'yi 1458 yılında Mora seferinden dönerken haremine göndermiştir.⁴⁹¹ Dolayısıyla Gülrüh'un da tıpkı bu kadınlar ve de Gülbahar gibi yapılan fetihler sırasında esir alındığı kabul edilmelidir. Anlaşıldığı kadarıyla Fatih, fetihler sırasında ele geçirilen güzel cariyelerden kendisi için beğendiklerini haremine dâhil etmek amacıyla başkente göndermiştir. Öte yandan Fatih'in oğulları için aldığı cariyeler de olmuştur. Gülbahar bu konuda bilinen bir örnektir. Gülrüh da, fetihler sırasında ele geçirilen güzel cariyeler arasındadır ve büyük olasılıkla Fatih tarafından oğlu Bayezid'e gönderilmiştir. O halde Gülrüh'un, İstanbul'daki Eski Saraya gönderilmeyip, Amasya'ya şehzade Bayezid'in haremine gönderildiği kanısına varmak mümkündür.

Gülrüh, tahmin edilenden çok daha küçük yaşta ya da genç bir kızken esir edilmiş olabilir. Soylu veya ziyadesiyle yoksul bir aileye mensup olması gibi faktörlerde onun, zorlu bir süreçten geçtiği gerçekliğini değiştirmez. O, hangi yaşta esir alınırsa alınsın ve hangi coğrafyaya, nasıl bir aileye mensup olursa olsun artık toprakları Osmanlı Devleti'nin eline geçmiş, ailesi dağılmış, esir alınarak, yurdundan çıkarılmış bir köledir. Netice itibarıyla artık Gülrüh, memleketinde, anne-baba şefkatinde değil, Osmanlı şehzadesinin haremde ve bir şehzade annesinin gözetmenliğindedir. Artık o, yeni bir döneme başlayıp, bu sürecin gerektirdiği şartlar ne ise onu yaşamaya mecburdur. Şimdi yapması gereken, bu yeni hayatına olabildiğince hızlı adapte olup, kendi menfaati için çok büyük çabalar sarf etmektir.

3.2. Gülrüh Hatun'un Haremdeki Yaşamı ve Aldığı Eğitim

Gülrüh, şehzade sarayı ile ilk defa tanışışında burada farklı yaşlarda, farklı kökenlerden devşirilmiş ve çeşitli statülerde görev yapan, oldukça geniş bir kadın topluluğu ile karşılaşmış olmalıdır.⁴⁹² Çünkü şehzade sarayının haremde de tıpkı payitahttaki sultanınkine benzer hizmet kadrosuna ve aynı işleve sahip, ancak onun bir minyatürü hüviyetinde teşkilatlandırılmıştır. Dolayısıyla yaşadığı hayattan çok başka bir dünya olan bu mekân, muhtemelen Gülrüh'u fazlasıyla şaşırtmıştır. Herhalde korku ve heyecanı aynı anda yaşamıştır. Nitekim haremde ilk defa kalacak olan *Safiye Üniivar* da

⁴⁹¹ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları* s. 41.

⁴⁹² L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 31.

hatıratında, hareme gireceği için müthiş heyecan ve korku yaşadığını dile getirmiştir. Ayrıca şu sözleri de haremın ne kadar kozmopolit ve hiç de hafife alınmayacak bir yaşam dünyası olduğunu kanıtlar niteliktedir. “*Bu bana bir başka dünyadan, bir başka âleme göç ediyormuşum gibi tesir etti. Hakikaten saray başlı başına bir âlem idi. Bence olduğu kadar bütün milletçe de meçhul bir hayatın içine karışmak, az değişiklik sayılmaz.*”⁴⁹³ Osmanlı coğrafyasında doğmuş, Osmanlı kültürüyle yoğrulup mayalanmış, Safiye Ünüvar dahi harem hayatına dair böylesine karmaşık duygular yaşamışken, hiç bilmediği bir kültürle, yaşam tarzıyla karşı karşıya kalan Gülrüh’un daha fazla ve daha derinden duygular yaşamış olması hiç de şaşırtıcı bir durum olmamalıdır.

Hareme alınan bu yeni kızlar, ilk olarak burada bulunan ebeler ve hastalar ustası tarafından muayene edilir, bakirelik kontrolünden geçirilip, vücutlarında başka rahatsızlıkların da olup olmadığı kontrol edilirdi. Daha sonra hamamda yıkanıp, arınan cariyeler, temiz giysiler giydirilerek, esir hallerinden kurtarırlardı. Kırklanıp paklanma işi tamamlandıktan sonra, haremın bu yeni üyesi olan kızlara isim verme sırası gelirdi. Yeni adlandırmalar yapılırken, kızların güzellikleri, fattan ya da utangaç duruşları, endamları, zariflikleri ve ten renkleri dikkate alınırdı. Fizikî ve karakteristik özelliklerinin göz önünde bulundurulmasının akabinde, Farsça isimler verilirdi. Bu isimler genelde çiçek isimleri olurdu: *Gülbahar, Gülnûş, Gülnaz, Gülfem, Ruhisar, Nergizade, Hoşnaz, Ebrünigâr, Lâligül, Rengimelek, Bülbül, Şirin* vb.⁴⁹⁴ Ayrıca *Ayşe, Fatma, Hatice, Safiye, Rabia* gibi peygamber ve sahabe hanımlarının isimlerinin de verilmesi hususunda özen gösterilmiştir. Kızlara verilen isimler gelişi güzel belirlenmediği için de pek çoğunun ismi bir anlama karşılık gelmektedir.

Gülrüh’a verilen “*Gülrüh*” ismi de anlamlıdır ve fizikî görünümüne dair ipucu verir niteliktedir. *Gülrüh* (گُل رُوح): Farsça gül ve ruh kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş takırsız isim tamlamasıdır. Sözlük anlamı: 1. Gül yanaklı⁴⁹⁵, 2. Türk müziğinin bileşik makamlarındandır.⁴⁹⁶ Burada bizi asıl ilgilendiren ilk anlamıdır. Genç kız, güzel ve al yanaklı bir yüze sahip olduğu için, kendisine bu isim verilmiş olmalıdır. Gülrüh, muhtemelen beyaz tenlidir. O, güzel yüzü ve bu güzelliğine ayrı bir çekicilik katan pembe yanakları sayesinde Gülrüh ismine vücut vermiştir.

⁴⁹³ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, İstanbul, 1964 s. 8.

⁴⁹⁴ M. Ç. Uluçay, *Harem II*, s. 56.

⁴⁹⁵ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, 2012, s. 533.

⁴⁹⁶ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul, Ekim 2011, s. 277.

Gülruh, “*Gülendam*” ismiyle de tanınır.⁴⁹⁷ *Gülendam* (گُل اندام): Farsça gül ve endam kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş özel addır. Sözlük anlamı: Gül boylu, güzel endamlı.⁴⁹⁸ Dolayısıyla genç kızın hem fizikî görünümü hem de yüzünün güzelliği dikkate alınmış olmalı ki, saraya alındığında kendisine her iki özelliğini de yansıtabilecek ayrı ayrı isimler verilmiştir. Bu sayede genç kızın, boyunun uzun ve endamlı bir duruşa sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Belgelerde ve kaynaklarda daha çok “*Gülruh*” isminin geçmesi, ona hitaben daha çok Gülruh’un tercih edildiğini gösterir. Bu nedenle Gülruh, saray âdetleri gereği, harem hayatına, kendi güzelliğiyle anlam bulan bu yeni adıyla başlamıştır. Bu cariyeler, hem kendileri hem de diğer cariyeler alışana kadar yeni isimlerini bir kâğıda yazarak, iğne ile göğüslerine takarlardı.⁴⁹⁹

Gülruh, Osmanlı Türkçesini, Farsçayı öğrenene kadar bu yeni isminin ne manaya geldiğini, niçin kendisine böyle bir adın verildiğini bilmeden, bu isme alışmaya çalışmış olmalıdır. Bütün bunları öğrenip, idrak edince de adını sevdiği kaçınılmazdır. Çünkü bu ad, onun güzelliğinin aynasıdır. Adında kendi benliğini görmüştür. Gülruh, aldığı yeni ismiyle, bu haremın yeni üyesi olduğunu tescilliyor ve kendisi de artık bu hayata ait olduğuna inanıyor olmalıydı. Öte yandan, şehzade sarayının haremında en yetkili kişi, şehzadenin annesidir. Muhtemelen Bayezid’in annesi Gülbahar Hatun, Gülruh ve onunla birlikte hareme alınan yeni cariyeleri daha ilk anda görmüştür. Çünkü bu kızlar, kocası Fatih tarafından oğulları için gönderilmiştir. Oğlunun ve kendisinin hizmetini görececek olan bu kızların nasıl olduklarını bilmek, görmek öncelikle Gülbahar’ın hakkı ve sorumluluğuydu. Gülbahar için bu kızlar, ilk görüşte aynıdır. Yani birbirinden güzel, çeşitli yaşlarda, değişik yerlerden gelmiş kızlardır. Yeni gelen bu cariyelerin, kendilerini geliştirip, diğerlerinden farklı olduklarını hem şehzadenin annesine hem de bizzat şehzadenin kendisine göstermek zorundaydılar. Zira bu cariyelerin hepsi de hareme alındıkları ilk zamanlarda acemiden başka bir şey değillerdi.

Daha öncede belirtildiği üzere, Osmanlılarda saraya alınan bu yeni cariyelere acemiler denirdi.⁵⁰⁰ Acemi cariyelerin ortak ve farklı aldıkları dersler olmalı ki, çeşitli gruplara ayrılıyorlardı. Bazıları yüksek konumdaki kadınların maiyetlerine katılma

⁴⁹⁷ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 1, Bursa, Aralık 2010, s. 108; K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 3, s. 7.

⁴⁹⁸ İ. Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* s. 532.

⁴⁹⁹ M. Ç. Uluçay, *Harem II*, s. 56.

⁵⁰⁰ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 70; Acemiler için, “*şâkirtler*” tabiri de kullanılmıştır. (Bkz. Ali Akyıldız, *Saray Harem ve Mahrem*, İstanbul, 2019, s. 25); Mehmet Ali Ünal, acemi cariyeler ile şâkirtlerin farklı olduğunu, şâkirtlerin derece olarak acemilerden üstün olduğunu belirtmiştir. (Bkz. M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 265).

kabiliyetine sahip olan, yani gelecek vaat eden cariyeler grubuna ayrılırken, bazıları idari beceriler gösteren gruba, bazıları da düşük hizmetlere verilecek olan bir gruba dâhil edilirdi. Bu sonuncu gruptakiler genelde becerileri ve güzellikleri az olanlardır. Her ne kadar gruplamalar olsa da hepsi de eğitime tabidirler. Bu eğitim işlerinin genel koordinatörü, Eski Saray’da olduğu gibi *kethüda kadın* olmalıdır. Kethüda, harem personelini, yeni gelen cariyelerin gruplara ayrılması işlemini ve eğitim programlarını hazırlamakla da görevlidir.⁵⁰¹ Öte yandan *Leyla Saz* da cariyeleri üç gruba ayırmıştır: birinci grup; sarayda çeşitli hizmetleri gören cariyeler. Bunlar en kalabalık olanıdır. Bu gruba dâhil edilen cariyelerin yaşları büyük ve orta derecede güzelliğe sahiptirler. İkinci grup; ticari amaçla alınan cariyelerdir. Yaşları küçüktür. Eli yüzü düzgün, büyüdükçe güzelleşecekleri düşünülen cariyeler bu grubu teşkil etmektedir. Üçüncü grup ise odalıklardır. Bu grubu oluşturan cariyeler, oldukça güzeldirler ve yaşları 15 ila 20 arasında değişmektedir.⁵⁰² Gülruh’a gelince, onun gelecek vaat eden gruba alındığına şüphe yoktur.

Şehzadelerin bulundukları sancaklardaki saraylarını, saraydaki harem kurumunu, Edirne Sarayı ve İstanbul’daki Eski Saray’dan çok farklı düşünmemek gerekir. Küçük değişiklikler olsa da genel hatlarıyla özellikle de işleyiş açısından benzerlikler vardır. Eski Saray’daki harem-i hümayunda bulunan hiyerarşik işleyişi, Amasya sarayındaki harem kurumunda da görmek pek de olanaksız değildir. Bayezid’in hareminin en yetkili kişisi hiç şüphesiz annesi Gülbahar’dır. Haremdeki kadınların disiplininin sağlanması, eğitim ve idarî işlerin düzenli yürütülmesinden sorumlu olansa kethüda kadındır. Payitahttaki saray gibi burada da haznedar usta, berber usta, kutucu usta, kilerci usta, çaşnigir usta, ibriktar usta, külhancı usta, kâtibe ustası gibi farklı statüde kadınların bulunduğu söylenebilir. Örneğin, Kanunî Sultan Süleyman’ın Manisa Sancağında görev yaptığı dönemde, 1513 tarihini taşıyan liste, şehzade sarayının hizmet kadrosunu ve bu görevlilerin aldıkları maaşları göstermektedir. Bu ve daha sonraki liste incelendiğinde şehzadelerin saraylarının da İstanbul’daki Eski Saray ve Topkapı Saray’ındakine benzer, aynı unvanları taşıyan hizmet personeli tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır.⁵⁰³

⁵⁰¹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 44-45; Sarayda yaşayan cariyeler; acemiler, şâkirtler, ustalar, gedikliler olmak üzere dört farklı sınıfa ayrılmaktaydı. (Bkz. M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 265).

⁵⁰² Leyla Saz, *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*, s. 52.

⁵⁰³ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun-Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümranlık ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul, Mart 2016, s. 63; Kanunî Sultan Süleyman’ın Manisa Sancağındaki şehzade sarayı, minyatür bir hükümeti teşkil etmektedir. Hanesinde ailesinden başka, hizmetliler, hocalar, nedimler, aşçılar, defterdarlar, sipahiler, zabıtlar ve bir padişah namzedinin maiyetini oluşturan diğer pek çok görevlilerden oluşmaktadır. (L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 41).

Gülruh'un, dolayısıyla acemilik dönemlerinde öğrenmesi gereken ödevlerinden birisi de hiç şüphesiz haremdeki hiyerarşidir. Kimin hangi statüde olduğunu, ne kadar çabuk kavrar ve buna göre davranıp, ilişki kurarsa onun yararına olacaktır. Haremdeki görevlilerin hangi mevkie hangi aşamalardan geldiğini kavraması gerekmektedir. Haremdeki kadınların hemen hemen hepsinin en büyük hedefi saraydaki en saygın kadın olan, Gülbahar Hatun'un gözüne girmektir. Fakat bu emele ulaşmaktaki en büyük destekçi kethüda olmalıdır. Gülbahar'dan sonra statü bakımından ikinci sırada gelen bu kethüda/kâhya kadın, haremde yürütülen faaliyetlerin amiri ve âdâb-ı muâşeret, teşrifat işlerinin de denetçisidir.⁵⁰⁴ Bu sebeple Gülruh, aldığı eğitimlerde ne kadar başarılı ne kadar gayretli, nazik ve saygılı olur ise onun, bu halleri ilk olarak kethüdanın dikkatini çekecektir. Kethüda kadın da şüphesiz başarılı ve saygılı cariyeleri, Gülbahar Hatun'un huzurunda zikrediyor, böylesine güzel ve kabiliyetli kızları validenin dikkatine cezbediyordur.

Gülruh'u acemilik günlerinde en çok zorlayacak vazifelerden ilki, Türkçe konuşmak olacaktır. Yeni bir lisan öğrenip konuşacak, artık iletişimini bu dille sağlayacaktır. Onu zorlayacak bir başka konu da İslâm dini ve ibadetlerdir. Öncelikle İslamiyet'i tanıyıp, kabullenmesi gerekecektir. Muhtemelen bu dini kabul edip, yaşayışı haline dönüştürürken de oldukça zorlanmıştı. Gülruh'a ilk olarak, bu devletin benimsediği İslâm dini anlatılmıştır ve içinde bulunduğu haremde de inandıkları dinin buyruklarını bizzat uyguladıkları söylenmiştir. Ona, ilk önce kelime-i şehadet öğretilmiştir.⁵⁰⁵ Gülruh, ilk olarak inanarak ya da içinde bulunduğu durumun zorlayıcı şartları karşısında kelime-i şehadet getirmiş olabilir. Fakat ilerleyen zamanlarda onun, bu dini sevdiği, benimsediği ve canı gönülden yaşadığı bilinmektedir. Neticede kelime-i şehadet getiren Gülruh, artık Müslümandır. Müslümanlığı kabul eden bu cariyeye, artık bu hareme mensup bir birey olduğunun altını çizmektedir. Acemi cariyeler, kabul ettikleri bu yeni dinin eğitimini alıyorlar, yapmaları gereken ibadetleri bizzat uygulamalı olarak da öğreniyorlardı. Bunların başında beş vakit namaz gelmektedir.⁵⁰⁶ Namaz ibadetini ifa edebilmek için onlara, öncelikle gusül abdesti ve namaz abdesti nasıl alınır bunlar öğretilip, akabinde namaz sûreleri ve namaz duaları öğretilmiştir. Sübhaneke, Tahiyat gibi. Uygulamalı olarak da nasıl namaz kılacakları gösterilmiştir.

⁵⁰⁴ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 32-33.

⁵⁰⁵ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 38.

⁵⁰⁶ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 38.

Cariyelere öğretilen en önemli şeylerden bir tanesi de, Kur'an-ı Kerim'i okumaktır. Hatta bu cariyeler için zorunludur. Müslüman oldukları için, Kur'an-ı okumaya da mecbur kılınmışlardır. Çünkü Osmanlı padişahları aynı zamanda halifeydiler. Bu sebeple haremlerinde ikamet eden kadınların da İslâmiyet'i iyi öğrenip, doğru tatbik etmeleri hususunda özen göstermelerini istemişlerdir. Özellikle bazı padişahlar bu hususa çok büyük ehemmiyet vermiştir. Buna örnek olarak Sultan Mehmed Reşad verilebilir. Sultan Reşad, saraydaki kadınlara ders vermek için yeni tayin edilen Safiye Ünüvar'a haznedar usta aracılığıyla bir arzusunu bildirmiştir. Safiye hanıma şu irade tebliğ edilmiştir: *“Namaz kılmayanlara, oruç tutmayanlara, yedirdiğim tuz ve ekmeği haram ediyorum. Bu iradem, hoca hanım tarafından talebelerine söylensin!”* Bu emir üzerine Safiye Ünüvar da dershanenin kapısına; *“Namaz kılmayan, oruç tutmayan dershaneden içeriye giremez!”* cümlesi yazılı bir levha astırmıştır.⁵⁰⁷ Gülruh ve beraberindeki diğer acemi cariyelerde bu hususta özenle eğitilmiş olmalıdırlar.

Harem, disiplin ve işleyiş bakımından arı kovanına benzetilebilir. Harem içerisinde bulunan her bir cariyenin ayrı ayrı görevleri ve bu görevleri icra edecek vakitleri ve saatleri vardır. Her şey günü gününe, saati saatine, olması gerektiği şekilde yapılmaya çalışılmıştır. Bir çamaşır ustası, çamaşır günü geldiği zaman o işleri erteleyemez, ihmal edemezdi. Emri altındaki cariyelerle, bu işi tam gününde, kendilerinden beklenen titizlikte yerine getirirlerdi.⁵⁰⁸ Her gün, yeni bir hayat, yeni bir eğitim günü ve haremdeki tempolu yaşamın başlayışıydı. Bu sebeple harem içerisindeki tecrübeli bir cariyeye kadrosu, sarayın gündelik yaşamının işleyişini yönetmekle görevlidir. Bu kadro, saray içerisinde uyulması gereken davranış kurallarının riayet edilmesini sağlayıp, mali işlerin de düzgün bir şekilde yürütülmesinden sorumluydular. Yeteneklerini tescillemiş olan acemiler, hanedan üyesi hanımefendilerinin giyimleri, saç bakımları, arada sırada onları eğlendirmekle de vazifelendirilirlerdi. Diğer taraftan, az bir kabiliyete ve zariflik, güzellik açısından da pek yeterli bulunmayan cariyeler ise daha çok sarayın temizliği, saraydaki hanımefendilerinin günlük hizmetlerini yapmakla görevlendiriliyorlardı. Kimileri yemek sinilerinin getirilip götürülmesinden, sofraya düzeninden, kimileri hamamın hazırlanmasından, haremın süpürülmesinden, bazıları da

⁵⁰⁷ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 21-22.

⁵⁰⁸ Kadın efendilerin birçok cariyeleri vardır. Bunlar iki grup halinde hizmet ederlerdi. Perşembenden Perşembeye iki hizmet grubu arasında görev değişimi olurdu. İkisi kilerci, ikisi aş nöbetçisi, ikisi de özel hizmetler için görevlidirler. Bu hizmetliler vazifelerinde en küçük bir ihmalkârlık dahi yapamazlardı. (Bkz. Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 63).

çamaşırların yıkanıp, kurutulup, katlanması işiyle vazifelendirilmekteydiler.⁵⁰⁹ Ancak acemi cariyeler, aldıkları eğitimleri boyunca hiçbir dairede daimi bir vazifede bulundurulmamışlardır.⁵¹⁰ Bunda sebep, bir cariyenin çok yönlü eğitilme gayesi olmalıdır. Özellikle yüksek konumda yer alan kadın efendilerin hizmetlerini görececek olan cariyeler, hanedanın âdâb-ı muâşeret kuralları hususunda daha fazla eğitim almaktaydılar.⁵¹¹

Gülruh ve akranları, deneyimli kalfalar tarafından terbiye, nezaket, büyüklere karşı saygılı olma noktasında bilgilendirilip, bizzat uygulamaları da istenmiştir.⁵¹² Cariyelerin eğitiminde kalfaların oynadıkları büyük rollere dikkat çekmek için, şu hadise örnek gösterilebilir. Safiye Ünüvar'ın sarayın iç yüzüne dair edindiği izlenimler, Sultan hocalığı yapmak için göreve atandığı zaman başlamıştır. Bir akşam eniştesi *İsmail Hakkı Efendi*, Safiye Ünüvar'a saray-ı hümayunda sultanlara hizmet vereceği müjdesini vermiştir. Bu haber üzerine Ünüvar, hem sevinmiş hem de tedirgin olmuştur. Eniştesi onun bu halini fark edip, ona şu sözleri sarf etmiştir: “Kızım! *Bu tarihe kadar diplomalı hiçbir kimse Saray-ı Hümayundan içeri girmemiştir. Erkekler selâmlıkta hususî hocalardan, kadınlar ise içerde yetişmiş kalfalardan, son zamanlarda ise Sultanlar da seyyar muallimlerden ders almışlardır.*”⁵¹³ Safiye Ünüvar'ın verdiği bilgilerden hareketle, Gülruh'un deneyimli kalfaların eğitimliğinden geçtiği rahatlıkla söylenebilir.

Kaynaklarda, acemi cariyelere saray adaplarının ve âdetlerinin öğretilmesinde hazinedar ustanın görev aldığı ve haremde Valide Sultan'dan sonra gelen en yetkili kişi olduğu belirtilmektedir. *Hazinedar usta*, bu pozisyona XIX. yüzyıl ortalarında getirilmiştir. Sultan Abdülmecid dönemine kadar, yüzyıllar boyunca kethüda kadının işgal ettiği bu yüksek konuma, artık hazinedar usta getirilmiştir.⁵¹⁴ Dolayısıyla Gülruh'un haremde itaat etmesi gereken harem en yetkili kadını, Gülbahar Hatun'dan sonra, kethüda kadındır. Öte yandan yeni gelen cariyelerin, tıpkı saraya alınan yeni erkek kölelerin “*acemi oğlanlar ocağına*” alınıp, eğitim görmeleri gibi “*acemi ocağı*” na alınarak, sarayın ileri gelen ustalarının tedrisatından geçtikleri belirtilmelidir. Acemi cariyeler, bir kâtibe kalfanın eğitimine bırakılarak, beşer ya da yedişerli gruplara

⁵⁰⁹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 33.

⁵¹⁰ T. Cengiz Göncü, *Harem ve Cariyelik*, İstanbul, 2011, s. 149.

⁵¹¹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 17.

⁵¹² M. Ç. Uluçay, *Harem II*, s. 57.

⁵¹³ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 6-7.

⁵¹⁴ Ali Akyıldız, *Saray Harem ve Mahrem*, s. 26-27; Kâhya/kethüda kadının yardımcısına hazinedar usta denilirdi. (Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara, 1988, s. 150).

bölünüp, eğitime tabi tutuluyorlardı. Kızlara ilk üç yıl okuyup yazmadan çok müzik, dans, yürüyüş ve endamlarına vermeleri gereken ahenk ile sarayın görgü kuralları, zarafet ve bir de zevki okşayacak püf noktalar öğretiliyordu.⁵¹⁵ Hemen şu hususlar da belirtilmelidir ki, cariyelerin hepsine okuma yazma öğretilmiyordu. Bu cariyelerden sadece güzel ve yetenekli olanlarına öğretilmekteydi.⁵¹⁶ Nitekim Safiye Ünüvar'ın hatıralarında bu durum göze çarpar. Ünüvar, vazifesini ifa etmek için saraya ilk geldiği zaman kendisiyle ilgilenen kalfa, “padişahımız sizi Hanım Sultanlara ve okul çağına gelinceye kadar da iki şehzadeye öğretmen olarak atamışlardır. Ancak müsait vakitlerinizde arzu eden kalfalarımıza da dini dersler vermenizi istediler” demiştir. Ünüvar, iki ay kadar büyük kalfaya ders verdiği de değinmiştir.⁵¹⁷

Yukarıda izah edilenlerden hareketle, acemi cariyelerin geneli, saray âdâb-ı muâşeret kurallarınca eğitimden geçiriliyorlardı. Deneyimli kalfaların, ustaların emrinde bulunarak, saray vazifelerine dair gerekli olan işleri öğreniyorlardı. Ancak aralarında güzel ve yetenekli olanlarına okuma yazma, yine kabiliyetli olanlara müzik aletlerini çalma, şarkı söyleme ve dans etme gibi sanatsal eğitimde verilmekteydi. Müzik aletlerinden genellikle, ud ve kanun çalmayı öğrenirlerdi. Bu kızlar arasından özellikle şehzadenin, yani geleceğin padişahına eş olacak olan cariyeleri, kethüda daha özenle yetiştirir, efendisine yakışacak bir kadın olması için her türlü çabayı gösterirdi.⁵¹⁸ Bu cariyelere, padişahın veya şehzadenin huzuruna çıktıklarında nasıl duracakları, ne zaman konuşmaları ve hangi zamanda susmaları gerektiği, efendilerinin yüzlerine ne zaman bakıp, ne zaman bakışlarını indireceği, ne vakit öne eğilmesi gerektiği gibi asaletini ve terbiyesini yansıtacak tüm hususi meseleler öğretilirdi.⁵¹⁹ Kadınlar, efendilerinin karşısında müsaade verilmedikçe oturamazlar, konuşurken ve davranışlarında resmiyeti korurlardı.⁵²⁰ Yine efendilerine içecek sunarken, giysilerini takdim ederken ve bunlara benzer hürmetkâr davranışları nasıl sergilemeleri gerektiği de öğretiliyordu.⁵²¹

Acemi cariyelere sarayda bir de el becerisi kazandırılmaya çalışılırdı. Mesela dikiş dikme, nakış işleme, örgü, dantela gibi.⁵²² Dikiş, nakış meziyetleri yalnızca

⁵¹⁵ T. C. Göncü, *Harem ve Cariyelik*, s. 149.

⁵¹⁶ M. Ç. Uluçay, *Harem II*, s. 57.

⁵¹⁷ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 11, s. 34.

⁵¹⁸ M. Ç. Uluçay, *Harem II*, s. 57-58.

⁵¹⁹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 38.

⁵²⁰ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 60.

⁵²¹ T. C. Göncü, *Harem ve Cariyelik*, s. 149.

⁵²² İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 147.

Osmanlı sarayındaki kadınların değil, XVI. yüzyılda bütün dünyada geçerliliğini koruyan bir beceridir. Kadınlara öğretilen bu el becerileri, bir nevi onlar için sermayedir. Çünkü hiçbirinin yeri ve konumu garanti değildir. Kusurlu bir davranışta bulunsalar saraydan atılabilirler ya da hizmeti altında bulundukları padişah tahttan indirilip, Eski Saray'da kendi köşelerine; Gülruh'un devrinde ise Bursa'da sakin bir hayata çekildiklerinde, pazarlanabilir bir kabiliyete sahip oluyorlardı. Yani hayatta bir başlarına kaldıklarında dahi, bu el becerileri kendilerini geçindirebilmek için iyi bir avantaj sağlıyordu. Öyle ki, XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Venedik Balyosunda görevli olan *Ottaviano Bon*, kendi köşelerine çekilen saraylı kadınların, yaptıkları el işlerini Yahudi kadın tüccarlara satıp, gelir kazandıklarını kaydetmiştir. Bu ticaret, kadınlara yalnızca nakit ihtiyaçlarını sağlamıyordu. Bu, onlar için aynı zamanda dışarıya açılan bir pencereydi. Bu alışveriş sayesinde saray dışında olanlardan haberdar oluyorlar, bu kişileri birer siyasî istihbarat figüranı olarak da kullanabiliyorlardı. Mesela, *Strongila* adlı bir kadın, Kanunî'nin annesi *Valide Hafsa Sultan* için hizmet edip, onun ölümünün ardından Hürrem Sultan'a da aynı hizmette bulunmuştur.⁵²³

Osmanlı sarayında el işlerine son derece önem verildiği anlaşılmaktadır. Yavuz Sultan Selim ve Kanunî'ye hizmet eden Cenevizli *Giovanni Antonio Menavino*, Eski Saray'a her gün on nakış hocasının geldiğini kaydetmiştir.⁵²⁴ Şehzade saraylarında da böyle bir şey söz konusu olmuş mudur şu an için bu soruyu kesin ifadelerle yanıtlamak zordur ama Gülruh ve akranlarının nakış, dantela eğitimini aldıkları kesindir. Belki de Amasya, Tokat yörelerinin dokumalarını, dikiş, nakışlarını öğretecek, saray dışından kadınlar öğretim amacıyla gelmiştir. Böyle bir uygulama hiç şüphesiz şehzade hanesinin çıkarınaydı. Saraya girecek her kadın, halkın sesi olacaktı. Böylece Gülbahar Hatun, oğlunun yönetiminden halk memnun mu, menfi hadiseler var mı, reayanın talepleri neler? tüm bu soruların cevaplarını halkın arasından gelen bu kadınlardan öğrenip, oğlunu ikaz etme ya da tavsiye verme şansına sahip olabilirdi. Öte yandan XVI. yüzyıl ortalarında harem hakkındaki gözlemlerini kaydeden Fransız diplomat *Guillaume Postel*, nakış eğitimi "*güzel ya da zarif olmadığı*" için daha yüksek bir kademeye ulaşamayacak ve çoğunluğu oluşturan hizmet kadrosundaki cariyelere öğretildiğini belirtmiştir. Ancak yine de bu cariyeleri, büyük bir özenle eğittiklerinin de altını

⁵²³ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 45.

⁵²⁴ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 45; Hareme alınan cariyeler, saray kadrosunda yer alan tecrübeli kadınlar ve dışarıdan getirilen hocaların tedrisatından geçmekteydiler. Eski Saray'a hadımağaların gözetmenliğinde her gün eğitim vermek amacıyla kadın hocalar gelmekteydi.(Bkz. L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 17, s. 33)

çizerek, görenlerin bu kızları padişahın öz kızları olduğunu düşünürler vurgusunu da yapmıştır.⁵²⁵

Safiye Ünüvar'da saraylı kadınlara dair duyduğu hayranlığı gizleyememiştir ve cariyelerin bu terbiye ve nezaketlerini gördüğü zaman; paşaların, beylerin niçin evliliklerinde saraydan çırağ edilen kızları tercih ettiklerini çok iyi anladığını ve çok da hak verdiğini belirtmiştir.⁵²⁶ Gerçekten harem ve Enderun mektebi birbirine eş değerdir. Enderun, yüksek devlet memurlarını yetiştirirken, harem de geleceğin güzel ve donanımlı kadınlarını yetiştirirdi.⁵²⁷ Her iki kurumun fertleri de birbirlerine layık olacak şekilde eğitilirdi. Yani harem, sadece padişahlara ve şehzadelere layık kadınlar yetiştirmekle kalmayıp, vezirlere, beylere de yaraşır kadınlar yetiştirmekteydi. Fatih Sultan Mehmed'in bir diğer oğlu şehzade Mustafa'nın sancağındaki sarayında hizmette bulunmuş olan Venedik asıllı *Giovanni Maria Angiolello*, acemi cariyelere verilen eğitim hakkında teferruatlı bilgiler vermiştir. Eğitime herkesin tabi tutulduğu, yalnızca bir kısmının üstün başarı gösterebildiği eğitim programını şöyle tasvir etmiştir: *"Eğitilmiş olan en kıdemliler [kadınlar], yeni ve incelmemiş olanlara konuşmayı ve okumayı öğretirler ve onları Muhammed hukuku konusunda eğitir, ayrıca dikiş dikmeyi, nakış işlemeyi, kanun çalmayı ve şarkı söylemeyi öğretirler. Öğrenmeye yatkınlıkları ölçüsünde [kızlara] kendi törenlerini ve âdetlerini belletirler."*⁵²⁸ Şehzade Mustafa'nın sarayında cariyelere bütün bu eğitimler verilirken, şehzade Bayezid'in hanesinde de kadınlara aynı eğitimin verildiğini düşünmek hiç de yanlış olmasa gerektir.

Sancaklara dağılmış, valilik yapan şehzadelerin hane içi yaşantıları, XVII. yüzyıla gelindiğinde şehzadelerin sancağa çıkma geleneğini terk edip, Topkapı Sarayı'na yerleştikleri zaman, yine aynen devam etmiştir. Şehzadenin dairesinde hizmet görece ve şehzadenin özel hayatını paylaşacak olan cariyelerde aynı eğitimlerden geçirilmeye devam ettirilmiştir. Değişen ve gelişen kadınların unvanları, gözle görülür derecede artan siyasî rolleri olmuştur. Harem'e dair kaleme alınan hatıratlar okunduğu takdirde, sarayda verilen âdâb-ı muâşeret kurallarının, eğitim prosedürlerinin XV. yüzyıldakine benzer şekilde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Elbette çağın getirdiklerine harem kapılarını aralamayı da başarmıştır. Nitekim sonraki yüzyıllarda saraylı

⁵²⁵ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 45-46; T. C. Göncü, *Harem ve Cariyelik*, s. 150; Leslie Peirce, *Hürrem Sultan*'ın Lehistan kralına zengin nakış işlemeler hediye edebilecek kadar iyi bir beceri kazandığını vurgulayarak, Postel'in cariyelerden sadece daha az yeteneğe sahip olanlara dikiş, nakış becerisi kazandırıldığı savını çürütmeye çalışmıştır. (Bkz. L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 46).

⁵²⁶ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 12.

⁵²⁷ M. Ç. Uluçay, *Harem II*, s. 57.

⁵²⁸ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 45.

kadınların yetenekli olanlarına piyano çalma, resim yapma ve yabancı dil de öğretildiği olmuştur.⁵²⁹

Osmanlı sarayı, gerçekten kendine özgü bir mekândır. Haremi dış dünyadan ayıran sadece kalın ve yüksek duvarları değildir. Saraylı kadınlar da kendilerini saray dışından olan insanlardan soyutlamışlardır. Öyle ki, kendileri için “*saraylılar*”, saray dışından olanlar içinse “*şehirliler*” terimini kullanır olmuşlardır. Saraylılar, daha çok şehirde oturan reaya için bu yakıştırmayı yapmışlardır. Hatta Safiye Ünüvar, saraylı kadınların kendilerini diğer insanlardan üstün görmelerini, sanki saraylılar ile şehirliler farklı birer ırktanmış gibi davranmalarını sert bir şekilde eleştirmiştir ve yaşadığı bir anısını da paylaşmıştır: Bir gece saraylı bir kadının odasına misafir olmuştur. Kadın kendisine, “*maşallah muallime hanım! Hiç şehirliye benzemiyorsunuz. Tıpkı siz de bizim gibisiniz.*” demiştir. Kadın her ne kadar Ünüvar’ı beğendiğini ve takdir ettiğini ifade etmek istediye de bu sözleri, Safiye hanımı kızdırmıştır ve artık o da, bu kadına nutuk çekmeyi gerekli görerek, sert bir dille konuşmuştur.⁵³⁰

Osmanlı sarayının yine de nezaket, terbiye ve bunların yanında bir kültür okulu olduğu gerçeği de ortadadır. Nitekim eski saraylı kadınlar; “*sarayda terbiye olmıyan hiçbir yerde terbiye öğrenemez. Burası terbiye mektebidir.*” şeklinde acemi cariyeleri ikaz edip, korkuturlarmış.⁵³¹ Kısacası Gülruh ve beraberindeki kızlar, hareme alındıkları andan itibaren bu uyarılara maruz kalıp, saray terbiyesinden geçmekten başka şanslarının olmadığını kavramışlardır. Bu aslında kötü bir şans değildir. Saraya girmek, saray adabını öğrenip, haremde yaşamak bazılarınca arzulanan bir hayat tarzıydı. Özellikle Çerkezler için. Çerkez anneler, daha kızlarını beşikten itibaren; “*padişah haremi olup ihtişam ve elmaslar içinde hayat sür!*” duaları, ninnileri ile büyütmüşlerdir.⁵³² Ancak bu elmaslarla dolu hayata erişmek kolay bir meziyet değildi. Çok azı bu mevkie ulaşabiliyordu. Neyse ki Gülruh, bu başarıya ulaşan kadınlar listesine adını yazdırabilmiştir.

Sarayda verilen âdab-ı muâşeret kuralları aslında kültürümüzde yer etmiştir. XV. yüzyıl için bilinen bu öğretiler, genel kurallar, o zamanlardan günümüze sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti tarihe karışıp, saraylar müze olmuş olsa da sarayın var

⁵²⁹ T. C. Göncü, *Harem ve Cariyelik*, s. 149.

⁵³⁰ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 40-41.

⁵³¹ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 71.

⁵³² M. Ç. Uluçay, *Harem*, s. 47; Çerkezler güzel kız çocuklarını; “İstanbul’a gidersin! Paşa hanımı olursun! Buradaki yakınlarını unutma, yardım et!” ninnileriyle uyuturlar. (Bkz. Fatma Aliye, *Osmanlı’da Kadın, Cariyelik, Çokeşlilik, Moda*, Sad. Yay. Haz. Orhan Sakin, İstanbul, 2012).

etmeye çalıştığı zümre, varlığını çeşitli şekillerde sürdürmeye devam etmiştir. O günün “saraylılar”ı bugünün “sosyete”si olmuştur. Haremde genç kızlara öğretilen oturup-kalkma, yeme-içme, konuşma, okuyup-yazma, yürüyüp endamını göz alırcasına sergileme gibi beden dilini konuşturma ve bir hanımefendi tavrını sergileme sahneleri yıllarca Yeşilçam filmlerinde gösterilmemiş miydi? Kurumlar işlevini kaybetse de yüzyıllar boyu devam ettirdiği eğitim ve çizdiği “hanımefendi” profili varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. Ancak bu kez, “İstanbul hanımefendisi, beyefendisi” şeklini almıştır.

Yeşilçam film karelerine lanse edilen hiç şüphesiz, harem adabının bir yansımasıdır. Taşrada doğup büyüyen kadın, İstanbullu bir beyefendiye âşık olur ve hayatının yeni evresi de bundan sonra başlar. Tabiri caizse taşralı kız öldürülüp, yeni bir kız yaratılmaya çalışılır. Başroldeki genç kadının her zaman elinden tutan bir İstanbul hanımefendisi olur ve “senden bambaşka bir kadın yaratacağız” şeklindeki klasik repliği söyler. İlk olarak bu genç kıza, İstanbul Türkçesi öğretilmeye başlanır. Sofra adabı, çatal bıçak tutma dersleri verilir. Hele ki kitaplar. Kitapların işlevi, tabi ki başın üzerinde düşürmeden tutup, düzgün ve alımlı yürümeye yardımcı olmasıdır. Akabinde hemen bir Fransız hocası, piyano hocası tutulup, şan dersleri de aldırılır. Genç kadın yabancı dil konuşmayı ve bir enstrüman çalmayı da öğrenir. Elbette dans etme teknikleri de atlanmaz. Bütün bu eğitimlerden geçen kadın, son olarak giyim kuşamının da değiştirilmesiyle, İstanbul beyefendisinin huzuruna çıkmaya hazırdır. Bugün de varlıklı insanların kendilerine layık insanlarda aradıkları denklik koşulları bunlardır. Bütün bunlar da Gülruh ve diğer saraylı kadınların itina ile yetiştirildiklerini, bir zümreyi temsil ettiklerini, örnek birer kadın profili çizdiklerini ve toplumumuzda âdab-ı muâşeret kurallarının geçerliliğini kanıtlar niteliktedir.

Haremdeki kadınlara tüm bu anlatılanların yanı sıra tarih, coğrafya, edebiyat gibi dersler verildiği de olmuştur. Her ne kadar kadınların yazdıkları mektuplarda cümle, gramer hatası görülse de kaleme aldıkları şiirler okunduğu zaman, edebî dillerinin gayet güzel olduğu anlaşılır. Özellikle Hürrem’in Kanunî’ye yazdığı mektuplar okunduğu vakit, insanı aşka inandırmaya yetecek güzellikte olduğu fark edilebilir. Sosyal bilimler noktasında kadınlara ders vermek için özel hocalar bulunuyor mudur bilinmemekle birlikte şiirle, edebiyatla iştigal olan kadınların varlığı bilinmektedir. Bu tarihlerde en meşhur olan kadın şair, *Mihri Hatun*’dur. Mihri Hatun, Amasya Sancağında öncelikle Bayezid’in şehzadeligi döneminde, sonrasında da Bayezid’in oğlu şehzade Ahmed’in

himayesinde, saray etrafında şekillenen edebî çevrede yer almıştır. Mihrî Hatun, Bayezid'in padişahlığı döneminde kendisine düzenli olarak kasideler göndermiştir. Ayrıca şehzade Ahmed ve şehzade Selim'e de kasideler ve gazeller yazdığı olmuştur. Yine dönemin diğer şair kadınları *Zeynep Hatun*, *Ayşe Hubbî Hatun*'dur.⁵³³ Dolayısıyla bu kadınların ünü hareme kadar ulaşmış, yazdıkları eserlerin tesirleri de harem duvarlarından sızmış olmalıdır. Nitekim padişah ya da şehzadeler, kendilerine sunulan eserleri, talepler doğrultusunda harem kadınlarına da okumaları için gönderiyor olababilirlerdi.

Haremde sosyal bilimler ya da fen ilimleri hakkında dersler verilmiyorduydu da hiç şüphesiz sohbet ortamları doğmuştur. Kadınlar arasında şiir atışmaları, söyleşi geceleri, tarih anlatımları gerçekleştirilmiş olabilir. Veyahut da bir konu üzerine dinî, ilmi ve felsefî yaklaşımların yapıldığı sohbetler cereyan etmiş olması da mümkündür. Bunların yaşanmış olması bir hayal ürünü sayılmamalıdır. Çünkü cariyeler, yeni bir dil, yeni bir din öğrenerek, büyüyorlardı. Öğrendikleri bu yeni dili pratikleştirebilmek için muhakkak ki karşılıklı diyalogları olmuştur. Din öğrenilirken beraberinde merakı, sorgulamayı da getirir. Bu sebeple cariyeler, İslâm dinini, Allah'ı, Hz. Muhammed (S.A.V.)'i öğrenirken, merak ettiklerini birbirleriyle fikir alışverişi yaparak, sorgulayıp, felsefî bir yaklaşımla cevaplar aramaya çalışmış olmalıdırlar. Nitekim Safiye Ünüvar, Sultan Reşad'ın kadınlarının tarih üzerine uzun uzun müzakereler yapmaktan hoşlandıklarını, özellikle de padişahın baş kadınının ömrünün sonuna kadar tarih okumakla meşgul olduğunu, ne vakit yanına gitse Osmanlı tarihi üzerine sohbetler açtığını kaydetmiştir.⁵³⁴ Tarihî ve edebî konularda gelişim sağlamak, esasında kişisel ilgi ile de alakalıdır. Bu konular üzerine bilgiler edinmek, sohbetler gerçekleştirmek şahsi gayretlerde gerektirmektedir. Sarayda kitap okumaya ilgi duyanlar elbette olmuştur. Kadınlar saltanatına damga vuran simalar, yeri geldiğinde çeşitli devletlerin kralları ve kraliçeleri ile resmî yazışmalar yapmayı dahi gerekli görmüşlerdir. Bunu başarabilmenin yolları da kitap okumaktan, tarih öğrenmekten geçmektedir. Nitekim statü sahibi saraylı kadınların hemen hemen tümünün odasında bir kitaplık mevcuttu.⁵³⁵

Haremin kendi içerisinde bu kadınlara sağladığı başka fırsatlarda olmuştur. Harem, daha öncede ifade edildiği üzere, çeşitli coğrafyalardan köle edilmiş kadınların bir araya getirildiği bir insan havuzuydu. Dolayısıyla çeşitli dillerden, kültürlerden

⁵³³ İsmail E. Erünsal, "Mihrî Hatun", *TDVİA*, C. 30, İstanbul, 2005, s. 37.

⁵³⁴ Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, s. 60.

⁵³⁵ M. Ç. Uluçay, *Harem II*, s. 58.

gelen insanlar aynı fanusa konulmuş gibiydi. Elbette bu avantajın farkına varıp, kendi menfaati için fiiliyata dönüştürenler olmuştur. Birbirlerinin kültürleri hakkında konuşup, dillerine de aşına olmuşlardır. Bu durumda kadınların çok yönlü yetişmesinin bir başka boyutudur. Aynı bölgeden gelen cariyeler için işin boyutu bir başka güzeldir. Bir araya gelme fırsatı buldukça, ortak dillerini konuşup, dostluklar kurarak, gelecekleri için ittifak antlaşmaları dahi yapma şansı yakalayabilirlerdi. Böylece geleceğin anneleri ya da dadılar, sütanneler, bilhassa henüz daha kırık Türkçeyle konuşmaya çalışan cariyeler, hanedan çocuklarını kendi çocukluklarında işittikleri ninnilerle, manilerle büyütmiş olabilirler. Bu sayede şehzadeler ve hanım sultanlar Osmanlı Türkçesinden başka dillere dair de kulak dolgunluğu kazandırılmış olmalıydılar.⁵³⁶

Acemi cariyelerin, kalfalar ve dışarıdan saraya eğitim amacıyla gelen hocalar tarafından yoğun ve disiplinli bir eğitime tabi tutularak, yetiştirildikleri yönünde buraya kadar teferruatlı açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte kurulan ilişki ağlarına da temas etmek yerinde olacaktır. Cariyelerle kalfalar bir arada yoğun mesailer yapıyorlardı. Sözlü anlatım kadar, pratiğe dökmek için de bir aradaydılar. Kalfalar, cariyelerin hepsiyle değilse de aralarında en yetenekli, en saygılı olan kızlara, bir anne şefkatiyle ilgilenmiş, eğitmiş olabilirler. Cariyelerin her türlü davranışlarından kendilerini sorumlu tutmuş olmalıydılar. Nitekim kalfa, emri altındaki acemi cariyenin yetiştirdiği haberini bildirince, hazinedar usta hatta ve hatta bazen padişahın ya da şehzadenin annesi de genç kızı adeta sınava tabi tutar, incelemeyi geçirirlerdi.⁵³⁷ Bu önemli bir aşamadır. Çünkü sınavın başarıyla verilebilmesinden, toy olan cariyeye kadar, onu yetiştiren kalfa da sorumluydu. Zira bu, genç cariyenin başarısını, kalfasının ise deneyimlerini kanıtlayabileceği bir fırsattı. Bütün bu başarı ispatlama yolundaki çabaların bir diğer meyvesi de hami kazanmaktır. Bu aynı zamanda kalfa ve cariyeye arasındaki ilişki bağlarını çıkara dönüştüren bir durumdur. Birbirlerinin geleceklerini ileri seviyeye taşıyabilirlerdi. Çünkü bir kalfanın başarılı bir şekilde eğittiği cariyeye, şehzadenin beğenisini kazanmayı başarıp, hele bir de “hatun” statüsüne erişebilirse, bu kalfanın da menfaatine bir sonuçtur.

Bütün bu anlatılanlar çerçevesinde Gülruh, acemi cariyeler arasında güzelliğini ve kabiliyetini kanıtlayabilmiş bir isimdir. Şehzade Bayezid’in haremünde yoğun ve özenli bir eğitimden geçmiştir. Onun da âdab-ı muâşeret kurallarından geçtiğini, dikiş

⁵³⁶ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 47.

⁵³⁷ T. C. Göncü, *Harem ve Cariyelik*, s. 150.

nakış becerisi kazandırıldığına, bir enstrüman çalmayı başardığına ve belki de en önemlisi okuma yazma öğrendiğine hiç şüphe yoktur. Neyse ki, mevcut arşiv kaynakları sayesinde günümüze ulaşan mektupları onun, okuma yazma öğrendiğine dair en büyük kanıtı oluşturmaktadır. El yazısının pek de kolay okunaklı olduğu söylenemez. Bu da onun, okuma da iyi olsa bile, yazmada zorlandığını, dahası mektubunu bir kâtime aracılığıyla değil, kendi becerisiyle yazdığını göstermektedir. Gülrüh, Sultan Bayezid'in harimlerinden bir tanesiydi. Bu sebeple onun, geleceğin padişahı şehzade Bayezid için seçilen cariyelerden biri olduğu da rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla Gülrüh, akranlarına nazaran, daha ileri seviyede bir eğitim görmüştür.

Gülrüh, bir şehzadeye, bir padişaha ve o şehzadeyi dünyaya getiren anneye nasıl davranılması gerektiği hususunda da kapsamlı eğitimlerden geçirilmiştir. Şayet Gülrüh, burada doğduğu topraklardan gelen kızlarla tanıştıysa, onlarla dostluk kurmuş olmalıdır. Fakat kendisi ile rekabet edecek düzeyde olanlarla böyle bir ilişki kurabileceği pek de mümkün değildir. Eğer Gülrüh, Gülbahar ile eş zamanda Bayezid'in haremine alındıysa, işte o zaman ikisi aynı yolu kat etmeyi çabalayan birer rakiptiler. Dolayısıyla ilişkileri zaman zaman gerilimli geçmiş olabilir. Fakat belki de birbirlerini koruyup kollamış, doğdukları Trabzon Pontus Rum İmparatorluğu hakkında da hatırlarında kalanları yâd etmişlerdir.

Amasya, bu dönemde bir kültür yuvasıydı ve Bayezid, şairleri, ilim insanlarını koruyan, etrafında toplayan bir şehzadeydi. Tabiri caizse bir kültür başkentinde bulunan Gülrüh, belki de edebiyata merak salmıştır. Gazeller, kasideler okuduğu kadar, kendisi de birkaç şiir kaleme almış olabilir. Bayezid, kendisi de şiirler yazmıştır. Bu duygusal şehzade, belki de kadınlarıyla şairane mektuplar da kaleme almıştır. Bu kadınlarından biri de neden Gülrüh olamasın? Fakat ne yazık ki, bu ihtimalin geçerliliğini sağlayacak arşiv kaynaklarına şu an için ulaşamamıştır. Öte yandan Gülrüh, köle olarak geldiği bu devletin tarihine de merak salmış, öğrenmeye gayret etmiş olabilir. Gülrüh'un İslâm dinine karşı, İslâm'ın akidelerine dair, kendisini geliştirdiğine yönelik birçok delil mevcuttur. Yaptırdığı hayır eserleri buna örnektir. Ayrıca Gülrüh'un, oğlunun lalasının günahkâr olduğunu, görevine son verilip, onun yerine dinî bütün bir lala tayin edilmesini kocası Sultan Bayezid'den rica ettiği bilinmektedir. Yine kaleme aldığı bu mektubunda "*dinî bütün*" ifadesine yer vermesi de onun, İslâm inancını yaşayış tarzını yansıtan bir başka örnektir. Sonuç olarak Gülrüh, acemi cariyelik devrini zorlu, fakat başarıyla kapatmış bir saraylıdır.

3.3. Gülruh'un Acemilikten Hatun Statüsüne Yükselmesi

Gülruh, Amasya'ya getirilip, şehzade Bayezid'in sarayına alındığı vakit, Bayezid'in bir iki kadını vardı. Diğer kadınlarından bazılarının da Gülruh'tan bir iki yaş büyük, ya da ondan daha evvel hareme alındıkları için, acemilik eğitimine daha öncesinde başladıkları söylenebilir. Bu dönemde cariyelerin hareme giriş tarihlerinin kayıt altına alınmaması veya alındıysa da günümüze ulaşamamış olması gibi sıkıntılar, bazı belirsizliklerin giderilmesine mani olmaktadır. Yine Bayezid'in kızlarının doğum tarihlerinin bilinmemesi, şehzadelerinin bilinmesine rağmen, kaynaklarda farklı tarihlerin gösterilmesi de karmaşa yumağını daha da çözülmez kılmaktadır. Bu yüzden ipin bir ucundan tutup, çıkarımlarda bulunmak, Gülruh'un Bayezid'in kaçınıcı kadını olduğunu tespit edebilmek zorlaşmaktadır. Bu güçlüklerle değinmek, Bayezid'in kadınlarının öncelik-sonralık sıralamasının kesin ifadelerle belirlenemeyeceğinin anlaşılması açısından önemli görülmüştür.

Şehzade Bayezid'in kızlarının doğum tarihlerinin bilinmemesi pek çok hususun karanlıkta kalmasına mahal veren unsurlardan bir tanesidir. Bayezid, belki de ilk kez babalık duygusunu kız çocuğuna sahip olmakla tatmıştı. Belki de bir oğul ile. Fakat cariyelerin kendi doğum tarihlerinin bilinmemesi ve sonrasında da hareme dâhil edilişlerinin, çocuk doğurma tarihlerinin kayıt altına alınmaması kadar; Bayezid'in çocuklarının büyüklük küçüklük sıralarının da bilinmemesi, bu çalışma için büyük şanssızlıktır. Şehzadelerinin doğum tarihlerinde de her ne kadar tutarsızlık olsa da, yine de onların doğum tarihlerinden yola çıkılarak, kadınlarına dair birkaç çıkarımda bulunulabilir. Şehzade Bayezid'in bilinen en büyük oğlu şehzade Abdullah'tır. Şehzadenin doğum tarihi kaynaklarda yer almamaktadır. Buna rağmen, en büyük oğlu olduğu kabul görmüştür. Şehzadenin kız kardeşi Aynışah Sultan'ın doğum tarihi de bilinmemektedir. Dolayısıyla anneleri Şirin Hatun'un hareme giriş tarihini kestirebilmek zordur. Şehzade Abdullah'ın doğum tarihi 1460 kabul edilirse Şirin Hatun, bu tarihten üç-beş yıl öncesinde şehzade haremine katılmış olabilir. Şehzade, 1466 senesinde Manisa sancağına atanmıştır.⁵³⁸ Dolayısıyla şehzade, 6-7 yaşlarına geldiğinde, tıpkı babası gibi çocuk yaşta kendi yönetimindeki sancağa gitmiş olmalıdır. Netice olarak, şehzade Abdullah'ın en büyük oğul olmasının geçerliliğini korumasından yola çıkılarak, Şirin Hatun'un Bayezid'den çocuk sahibi olan ilk kadın olduğu söylenebilir.

⁵³⁸ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara, 2013, s. 29.

Abdullah'tan sonra ikinci sırada gelen şehzade Şehinşah'tır. Şehzade, 1461 doğumludur.⁵³⁹ Bu sebeple annesi Hüsnüşah Hatun, Bayezid'in ikinci kadını olmalıdır. Uluçay, Hüsnüşah için, Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı olduğunu ve İstanbul'un fethinden birkaç sene sonra Bayezid ile evlendiğini belirtmiştir.⁵⁴⁰ Dolayısıyla Hüsnüşah ile şehzade Bayezid, 1455-1456 senelerinde evlenmiş olabilirler. Ancak Bayezid, bu tarihlerde henüz daha çocuk yaştadır. Bundan sebep, daha ileri ki tarihlerde evlenmiş olmalıydılar. Bülbül Hatun, oğlu şehzade Ahmed'i H. 870 (M.1465) tarihinde dünyaya getirmesi⁵⁴¹ hasebiyle kadınlar arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Şehzade Korkud'un doğum tarihi konusunda da tam olarak hem fikir olunamamıştır. Sicill-i Osmanî de, H. 872 (M. 1467/1468) ya da H. 874 (M. 1469/1470) olarak gösterilmiştir.⁵⁴² Bursa Kütüğünde verilen bilgilere göre, şehzade Korkud, 1464 ya da 1465 doğumludur.⁵⁴³ Korkud'dan sonra gelen şehzade Alemşah olmalıdır. Şehzade Alemşah'ın doğum tarihi kaynaklarda H. 871 (M. 1466/1467) olarak kaydedilmiştir.⁵⁴⁴ Bazı kaynaklarda şehzade Alemşah'ın, Bayezid'in en küçük oğlu olduğu ve 1477 senesinde doğduğu belirtilmiştir.⁵⁴⁵ Ancak şehzade Alemşah, Bayezid'in en küçük şehzadesi olmayıp, bu kadar geç tarihte doğmuş olması da şüphelidir.

Bursa Kütüğünde verilen Şehzade Korkud'un doğum tarihi doğru değilse şehzade Alemşah ile aralarında belki de ay farkıyla büyüklük vardır ya da bu iki şehzadenin doğum tarihleri karıştırılmaktadır. Çünkü şehzade Korkud, şehzade Mahmud, şehzade Alemşah ve amcaları Cem'in oğlu şehzade Oğuzhan, dedeleri Fatih Sultan Mehmed 1481 senesinde vefat ettiği zaman, İstanbul'da saraydadırlar.⁵⁴⁶

⁵³⁹ M. Çağatay Uluçay, "Bayazid II' in Âilesi", *Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, Sayı. 14, s. 116.

⁵⁴⁰ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 89.

⁵⁴¹ İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara, 2016, s. 237.

⁵⁴² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 1, Haz. Nuri Akbayan, İstanbul, Nisan 1996, s. 20; İsmail H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", *Belleten*, C. XXX, Sayı. 20, Ankara, 1960, s. 539.

⁵⁴³ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 3, 48.

⁵⁴⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 1, s. 5; Uluçay'da şehzadenin doğum tarihini H. 871 (M. 1466) olarak belirtmiştir. (Bkz. M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 111).

⁵⁴⁵ Osman Tosun, *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2010, s. 213.

⁵⁴⁶ İ. H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", s. 542; Fatih Sultan Mehmed, 1481 yılında oğlu şehzade Bayezid'in çocukları şehzade Şehinşah, şehzade Ahmed, şehzade Alemşah, şehzade Selim ve Cem Sultan'ın oğlu şehzade Oğuzhan'ı İstanbul'a getirterek sünnet ettirmiştir. Daha sonra yaşları büyük olması sebebiyle şehzade Alemşah, şehzade Şehinşah ve şehzade Ahmed'i birer sancağa atarken, şehzade Selim Amasya'ya gönderilmiştir. Fatih diğer iki torunu şehzade Korkud ve şehzade Oğuzhan'ı yanında alıkoymuştur. (Bkz. İsmail H. Uzunçarşılı, "Fâtih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Bayezid'i Saltanata Dâvet Arızası", *Belleten*, C. XXV, Sayı. 97, Ankara, Ocak 1961, s. 75, Dpn. 1); İbn Kemal, Fatih'in torunlarından şehzade Korkud, şehzade Alemşah, şehzade Mahmud ve şehzade Oğuzhan'ı yanında alıkoyduğunu belirtmiştir. (Bkz. İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i*

Babaları Bayezid, Amasya'dan İstanbul'a gelene kadar bu şehzadeler arasında en büyük olan şehzade Korkud, nâib olarak tahta geçirilmiştir.⁵⁴⁷ Eğer tahta vekâlet edecek şehzade seçiminde yaş aralığı dikkate alınıp, aralarından en büyüğü geçirildiyse, o zaman tahta şehzade Alemşah'ın geçirilmesi gerekirdi. Ancak tahta oturan şehzade Korkud olmuştur. O halde şehzade Alemşah'ın tahta geçmesine mani olacak ya bir sakatlığı ya da başka bir gerekçesi vardı.⁵⁴⁸ Ancak kaynaklarda şehzadenin tahta aday olmasına mani olacak herhangi bir rahatsızlığından bahsedilmemektedir. Bu sebeple şehzade Alemşah'ın yaşı, şehzade Korkud'dan küçük olmalıdır. İbn Kemal, şayet şehzadeleri sıralarken yaş sırasını dikkate aldıysa, şehzade Alemşah, altıncı sıradadır ve şehzade Korkud'dan sonra gelmektedir. Müellif, beşinci sırada şehzade Mahmud'u vermiştir.⁵⁴⁹ Fakat şehzade Mahmud, şehzade Alemşah'tan daha küçüktür.

Kaynaklarda şehzade Mahmud'un doğum tarihi H. 880 (M. 1475/1476) olarak belirtilmiştir.⁵⁵⁰ Sultan Bayezid'in sarayına elçi olarak gönderilen Venedik balyosu *Alvise Sagundino*, padişahın bu tarihte 50'li yaşlarının başında olup, pek çok çocuğundan en sonuncusunun 1470'lerde dünyaya gelmiş olduğunu kaydetmiştir.⁵⁵¹ Ancak Bayezid'in en küçük oğlu şehzade Mehmed olmalıdır ve muhtemelen 1470 tarihinin sonrasında dünyaya gelmiştir. Bayezid'in şehzadelerinden Ahmed, Korkud, Alemşah, Mahmud, Selim 1480 tarihinde, dedeleri Fatih'in tertip ettiği merasimde sünnet edilmişlerdir. Şehzade Mehmed ise 1490 senesinde babası Sultan Bayezid'in düzenlediği törende sünnet olmuştur. Şehzade Mehmed'in abilerinden bu kadar zaman sonra sünnet edilmesinin sebebi, yaşının küçük olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bu ifade edilenler çerçevesinde yüksek ihtimalle şehzade Alemşah, şehzade Mahmud'un abisidir. Bu bilgilerden hareketle de Gülruh, Bayezid'in beşinci kadını olmalıdır. Bayezid, 1467

Osman VII. Defter (Tenkidli Transkripsiyon), Haz. Şerafettin Turan, Ankara, 1991, s. 523); Bu tarihte şehzade Korkud, dedesi Fatih'in hizmetinde olduğu için, sarayda bulunmaktaydı. Cem Sultan'ın oğlu şehzade Oğuzhan ise Eski Saray'da bulunmaktaydı. (Bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. III, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1999, s. 186; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, C. I, Haz. Vahid Çubuk, Ankara, 1989, s. 365-366).

⁵⁴⁷ İ. H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", s. 542.

⁵⁴⁸ Uzunçarşılı şehzade Korkud'a dair kaleme aldığı makalesinde "şehzadeler arasından en büyük olan Korkud tahta geçti" cümlesine yer verirken, dipnotta bu tercihin sağlamlasını yaparken, şehzade Alemşah'ın bir mazereti yoksa yaşının Korkud'dan küçük olabileceğine dikkat çekmektedir. (Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, "II İnci Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut", s. 542, Dpn. 11).

⁵⁴⁹ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter (Transkripsiyon), Haz. Ahmet Uğur, Ankara, 1997, s. 55-56.

⁵⁵⁰ Cevdet Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, Sayı. 12, 2010, s. 321; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 1, s. 21.

⁵⁵¹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 52; Venedik balyosu *Sagundino*, muhtemelen 1498 tarihinde Bayezid'in sarayına gönderilmiştir.

yılında Ayşe Hatun ile evlenmiştir.⁵⁵² Bu nedenle Ayşe Hatun, Bayezid'in altıncı kadınıdır. Gülbahar Hatun, 1470 yılında şehzade Selim'i doğurmuştur.⁵⁵³ Dolayısıyla Gülbahar Hatun, Bayezid'in yedinci kadını iken, Ferruşâd/Ferahşad Hatun ise sekizinci kadınıdır. Ferruşâd Hatun, şehzade Mehmed'in annesidir. Şehzadenin doğum tarihi belirsizdir.⁵⁵⁴

Bütün bu kaynakların sessiz kalışı, dolayısıyla da belirsizliklere değinilmesinin ardından Gülruh, şehzade Bayezid'in şehzade hanesine girdiği zaman haremde, şehzadenin hatunlarından Şirin ve Hüsnüşah hanımefendiler bulunmaktaydı. Bu tarihlerde padişahların, şehzadelerin kadınlarına Hatun denilmekteydi. Daha sonraları bu unvanı karşılamak için padişahların, şehzadelerin cinsi münasebette bulunup, çocuk doğuran cariyeleri için, *Sultan* unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Sultan unvanını kullanan ilk cariyeye, Yavuz Selim'in kadını, Kanunî'nin annesi Hafsa'dır. Kanunî'nin sevgili eşi Hürrem'den itibaren, *Haseki* unvanı da kullanılmaya başlanılmıştır.⁵⁵⁵ *Riko*, padişahın kadınlarından erkek çocuk dünyaya getirenlere, Haseki denildiğini belirtmiştir.⁵⁵⁶ Uzunçarşılı, padişahın kadınlarından en çok sevdiği ve çocuk doğuran zevcesine Haseki denildiğini kaydetmiştir.⁵⁵⁷

XVII. yüzyıl sonlarında II. Mustafa devrine gelindiği zaman, *İkbal* unvanı karşımıza çıkar.⁵⁵⁸ İkbal; Odalık, Gözde ile eş anlamlıdır. Padişaha ya da şehzadeye eş olmaya aday olan kızlar için kullanılan bir unvandır.⁵⁵⁹ İkballerin sayıları çeşitlilik

⁵⁵² S. Parlaz, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar", s. 60.

⁵⁵³ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, Ekim 2010, s. 29; Ancak Emecen, Yavuz Selim'i doğuran kadının, Dulkadiroğlu Alaüddevle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe/ Gülbahar Hatun olduğunu kaydetmiştir. (Bkz. F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 29).

⁵⁵⁴ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 107.

⁵⁵⁵ A. Akyıldız, *Saray Harem ve Mahrem*, s. 34.

⁵⁵⁶ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 95; Gelibolulu Mustafa Âli ve Riko, çocuk sahibi olsun ya da olmasın padişahın zevcelerine Haseki unvanı verildiğini kaydetmişlerdir. (Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 151); Padişahın kadınlarından en sevdiği zevcesine Haseki, çocuk doğuranlarına Haseki Sultan denilirdi. (Bkz. M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 265); III. Ahmed'den önce erkek çocuk doğuran cariyeye, Haseki Sultan denilirken, kız çocuk doğuranlara Haseki Kadın denilirdi. (Bkz. İsmail Doğan, "Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klâsik ve Yenileşme Dönemleri", *Osmanlı*, C. 5, Ed. Güler Eren, Ankara, 1999, s. 378).

⁵⁵⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 148; Sultanın gönlünü çelerek onun zevcesi olan gedikli cariyelere Haseki ya da Hünkâr Hasekisi denir, ayrıcalık göstergesi olarak da samur kürk giydirilir. (Bkz. Abdülkadir Özcan, "Haseki", *TDVİA*, C. 16, İstanbul, 1997, s. 368).

⁵⁵⁸ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 86.

⁵⁵⁹ İ. Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 713; Padişahın kalbini tesir etmeyi başaran kadınlara, Has Odalık, Gözde, İkbal denilirdi. (Bkz. M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 265); Padişahla ilk gecenin ardından sultanın beğenisini kazanan bir cariyeye, İkbal olur. Batı'da bilinen adıyla "sultanın yatak odasını paylaşan" anlamına gelen Odalık konumuna erişirdi (Bkz. John Freely, *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, Çev. Ayşegül Çetin, İstanbul, 2011, s. 93).

gösterebilir, 1-6 arasında değişirdi.⁵⁶⁰ En gözde olanlarına *Baş İkbâl* denilirken, padişahın kadınlarından biri öldüğü ya da itibardan düştüğü zaman İkbâl, *Kadın* unvanına terfi ettirilebilirdi. Ancak İkbâl, hamile kalırsa doğrudan Kadın derecesine erişirdi.⁵⁶¹ İkballer, genelde XVIII. ve sonraki yüzyıl padişahlarının tahta geçtikten sonra aldıkları, genç kadınlardır.⁵⁶² Hemen sonrasında tahta oturan III. Ahmed'in kadınlarına ise *Kadınefendi* denilmeye başlanır ve Haseki unvanı da terk edilir. Kadınefendilerin sayısı en az dört en fazla yedi olabiliyordu. Padişahın bu kadınlarından ilkinde *Baş Kadınefendi/Birinci Kadınefendi* denilirdi ve bunlar isimleriyle zikredilmeyip, ikinci, üçüncü kadınefendi olarak sırasıyla anılırlardı. Bu kadınların arasındaki farkı belirleyen maaşlarından ziyade, statüleriydi.⁵⁶³ Bu bilgiler ışığında, Bayezid ve öncesindeki şehzadeler ile padişahların hissi ya da daha çok cinsi münasebette bulunup, çocuk sahibi olan kadınlar için kullanılan Hatun unvanı, sonraki yüzyıllarda Sultan, Haseki ve Kadınefendi sanı ile anılmışlardır. Dolayısıyla Bayezid'in haremde kendisine layık olacak şekilde yetiştirilen cariyelerin erişebileceği mevki, Hatun statüsüydü.

Yüzyıllar geçtikçe harem kurumunun değişen ve gelişen uygulamaları kadınların unvanlarına da yansımıştır. Bazı statüleri ifade etmek için isim değişikliğine gidilirken, bazı yeni unvanlara da rastlanmaktadır. Harem hiyerarşisinde statü farklılığının artması, kadınlara tanınan fırsatlar olarak da değerlendirilebilir. Hareme giren bir kadın için, farklı farklı fırsat basamakları sıralıdır. Bir cariye, belki en yüksek mevki olan Valide Sultanlığa ya da Kadınefendiliğe ulaşamaz ama İkbâl konumuna erişebilirdi. Bu kademelerin kadınları dinamik tutmak için olduğu aşikârdır. Gülruh, döneminde bilinen itibarlı konum, şehzadenin ya da padişahın kadını olup, çocuk doğurmak, özellikle de bir şehzade doğurup, Hatun unvanına erişip, oğlu ile birlikte bir sancağa giderek, buradaki hanenin en yetkili kadını olmaktır. Ulaşabileceği en yüksek mevki, tahta oturan oğlunun akabinde İstanbul'a gelerek, Eski Saray'ı idare etmektir. Dolayısıyla bu dönemde öncelikle erişilebilecek en önemli konum, Hatun olabilmektir. Sonrasında da eğer bir şehzadeye sahip olabilirse, onun tahta geçmesi için çabalamaktır. Fırsat

⁵⁶⁰ A. Akyıldız, *Saray Harem ve Mahrem*, s. 36.

⁵⁶¹ M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 265; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 148; Has Odalık olarak yetiştirilen cariye, padişaktan hamile kalırsa, ikbal adını alırdı (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 86).

⁵⁶² M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 87.

⁵⁶³ A. Akyıldız, *Saray Harem ve Mahrem*, s. 35.

basamaklarının bu kadar az olması, şüphesiz haremdeki rekabeti fazlasıyla artıran ve cariyelerin daha çok çaba sarf etmesine neden olan bir etkidir.

Gülruh, şehzade Bayezid'in sarayına girdiği zaman acemi cariyeler olarak tabir edilen genel gruba alınmıştı. Bu gruptan sonra önünde kat edebileceği iki yol vardı. İlki; acemilikten kalfalığa, kalfalıktan ustalığa, sonrasında da en yüksek mevki olan kethüda kadınlığa yükselebilmektir. İkincisi ise; kalfaların eğitiminden başarıyla geçerek, kethüdanın özel eğitimine girip, şehzadenin validesinin sınavlarını da vererek, şehzadenin hayatını paylaşabileceği bir cariyeye seviyesine geldiğini ispatlayıp, akabinde de şehzadeden çocuk sahibi olmaktır. Gülruh, öncelikle güzelliğinin avantajıyla ilk yola değil, ikinci yola girmeyi başarmıştır. Şu an için güzelliğini ispatlamıştır. Ancak kat edeceği yol uzun, rakipleri olan bir yoldur. Bu yüzden güzelliğini koruması, artırması ve en önemlisi de güzelliğini zekâsı ile desteklemesi gerekmektedir.

Hatıratlar okunduğu zaman, zekâsını kullanmakta zorlanan, duygu ve davranışlarının ölçüsünü ayarlayamayan kadınların trajik hallerine rastlamak mümkündür. Leyla Saz, bu hususta bir anısına değinmiştir. Mavi gözlü, sarışın, vücudu düzgün, on altı yaşında bir kızın dillere destan güzelliği saraya kadar duyulmuştur. *Pertevniyâl Valide Sultan*, bu kızı oğlu Sultan Abdülaziz'e göndermiştir. Bunca güzelliğine rağmen, zarafet konusunda yoksun olan genç kız, zekâ bakımından da padişahın beğenisini kazanamamış, bir müddet hazineدارlar mahiyetinde görevlendirilmiştir. Sonrasında da ulemadan bir zat ile evlendirilmiştir. Leyla Saz'a göre bu genç kız; “*peri kızı*” kadar güzel, ancak Allah fazlasıyla verdiği bu güzelliğine kıyasla, zekâ açısından noksan bırakmıştır.⁵⁶⁴ Hiç şüphesiz zekâ, Gülruh'un çağında da aranan bir şarttır. Çünkü güzelliği dikkate alınarak seçilen bu cariyeler, şehzade veya padişahın özel yaşamını paylaşacaklar, çocuk sahibi olacaklardır. Bir şehzade dünyaya getirdikleri zaman geleceğin padişahını yetiştirmek en başta annenin görevidir. Dolayısıyla güzelliği kadar akli olmayan cariyelere bu statüye ulaşma şansı tanınmazdı.

Gülruh; haremde yoğun terbiye, kabiliyet kazandırma eğitimlerinden geçip, kendisinden beklenen donanıma eriştiği zaman, kalfa tarafından hazır olup olmadığının denetlenmesi için, kethüda kadına duyurulmuş olmalıdır. Kethüda kadın, belki de ilk başta onu, kendisi sınava tabi tutup, kendi perspektifinden geçirmiştir. Valide Hatunun da beğeneceğini düşünerek, onun huzuruna da çıkarmış olabilir.

⁵⁶⁴ Leyla Saz, *Haremde Yaşam- Saray ve Harem Hatıraları*, s. 56.

Gülrüh, Valide Gülbahar tarafından güzelliği, zekâsı ve bunları sergileyiş bakımından beğeni ve takdir görüp, potansiyel bir cariye olarak kendisini kanıtlamıştır. Bundan sonra da muhtemelen, daha ileri seviyede eğitim almak amacıyla kethüda kadının danışmanlığına verilmiştir. Ancak büyük olasılıkla Gülbahar Hatun, bu süreçte Gülrüh'un üzerinden bakışlarını da çekmemiştir. Gülrüh, bu aşamalara pek yabancı olmasa gerekir. Çünkü Bülbül ve Nigâr Hatun, kendisinden birkaç adım önde olmalıdırlar.

Kethüda kadın muhtemelen Gülrüh'a; şehzade Bayezid ve annesi Gülbahar Hatun'un karşısında nasıl bir duruş sergilemesi gerektiğini, jest ve mimiklerini nasıl kullanması lazım geldiğini, hitap usulleri konusunda görgü ve adap dersleri vermiştir. Şehzade Bayezid'i yansıtacak kadının nasıl bir endamda yürüyeceğini, merasimlerde, özel anlarda nasıl giyinmesi gerektiğini ve bu elbiseleri nasıl taşıması gerektiği yönünde de bilgiler vermiş olmalıdır. Yine Gülrüh'un kültür seviyesini artıracak eğitimlerde verilip, okuma yazmasını, ibadetlerini geliştirme yönünde de imkânlar sağlanmıştır denilebilir. Belki de kıvrak bir bedene sahipti ve kendisine dans öğretildi. Veyahut da sesi oldukça güzeldi ve şarkı söyleme becerileri kazandırıldı. Hele bir de ud çalmayı öğrenip, sesiyle güzel bir kompozisyon oluşturma mahareti sergileyebildiyse, bu yetenekler kendisini avantajlı hale getirmiş olabilir.

Gülrüh, bu seviyeye gelene kadar harem hiyerarşisini öğrenip, kendinden üst rütbede bulunan kadınlara ve rakibi olan cariyelere nasıl davranması gerektiğini iyi kavramış olmalıdır. Onun, bundan sonra daha ihtiyatlı davranması gerekirdi. Çünkü bir insanın pozisyonu değiştikçe onu, o mevkiden düşürmek isteyen kişi sayısı da paralel olarak artar. Hele ki, rekabetin ocağı olan bu kurumda yaşıyorsa elbette onu kıskanan, gözden düşürmek isteyenler olacaktır. Haremde anlaşmazlıkların, küçük büyük atışmaların olabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Nitekim buna en güzel örneklerden birisi, Hürrem ve Mahidevran arasında cereyan eden gergin günlerdir.

Mahidevran: “*Devrin güzeli*” anlamını karşılamaktadır. Mahidevran Sultan, ne kadar güzel olsa da Hürrem'i kıskanmaktan kendisini alıkoyamamıştır. Başlarda ağız dalaşına dönüşen kavgalarından birinde Mahidevran, Hürrem'e “*satılık et*” hakaretinde bulunmuştur. Böylece o, Hürrem'den üstün olduğunu, onun satılık bir köle olduğunu ima etmiştir. Zaman içerisinde bu rencide edici sözlü atışmalar yerini, saç başa girişmeye bırakmıştır ve Mahidevran bir gün Hürrem'in saçlarını yolup, yüzünü kanlar içerisinde bırakmıştır. Ancak bu olay sonrasında talih, Hürrem'in yüzüne gülmüştür ve

o da bunu fırsata dönüştürme kabiliyeti gösterebilmiştir. Sultan Süleyman, Hürrem'i huzuruna çağırmıştır. Hürrem de huzuruna çıkmaya layık olmadığını bildirmiştir. Bu durum padişaha intikal edince, onda bu cariyeyi daha çok görme arzusu uyanmıştır. Ayrıca Hürrem, hünkârın huzuruna çıktığında da kendini acındırmayı ustalıklıla becermiştir. Hürrem, bu olayda güzelliğinden, fiziğinden çok, kurnazlığını, fettanlığını ve keskin zekâsını kullanmıştır. Neticede de Hürrem, padişahın nazarında itibar kazanırken, Mahidevran Sultan, gözden düşmüştür.⁵⁶⁵ Dolayısıyla Gülruh'un kazandığı itibarı koruyup, Hatun unvanına erişebilmesi için mümkün merteye bu gibi hadiselerden uzak durması gerekiyordu. Neticeye bakılırsa Gülruh'un bu gibi olaylardan uzak durduğu anlaşılmaktadır.

Haremde kadınlar arasında bu tarz taşkınlıkların yaşanmaması en başta validenin gözü kulağı olan, kethüda kadının vazifesi olmalıdır. Ancak kethüda kadını da aşan sorunlar yaşandığı zaman, kargaşa ortamını bertaraf etmede hele ki; oğlunun kadınlarının, çocuklarının düzeninden, iyi geçinmelerinden sorumlu yegâne insan, Gülbahar Hatun'dur. Haremin işleyişini bozacak hadiseler yaşandığı zaman faalleri cezalandırma hakkı başta Gülbahar Hatun'un olup, duruma göre şehzade Bayezid'de cezalandırabilirdi. Gülruh ve akranları arasında böyle ileri boyutlarda olaylar yaşanmasa da dedikoduların yapıldığı, kutuplaşmaların olduğu varsayılabilir. Yorucu günün sonunda odalarına geldiklerinde, günün değerlendirmesini yapıp, dertleşerek, belki de kalfaları, kethüda kadını çekiştiriyorlardı.⁵⁶⁶ Ya da Gülbahar Hatun'a imrenip, bir gün onun gibi güçlü bir kadın olmanın hayalini kuruyor olabilirlerdi.

Hareme alınan cariyeler, aynı yaşta olanlarla bir odaya alınırdı. Bazen bu odaların kadrosu 100 kişiden oluşabilirdi. Cariyeler, yatakhanelerinde kerevetler üzerinde uyurlardı. Bu genç cariyeler arasında bazı uygunsuz davranışlara mahal vermemek amacıyla, her on yatak arasına bir yaşlı kalfa yatardı.⁵⁶⁷ O halde haremden nizam yalnız gündüzleri değil, geceleri de önemliydi. Geceleri de disiplinin sürdürüldüğü yatakhanelerde birilerini çekiştirme olanakları kısıtlı olmalıdır. Öte yandan odalara yerleştirilen kadınların sayısı, sarayın büyüklüğüne ve kadınların

⁵⁶⁵ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 98, s. 114-116; M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 63; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 185.

⁵⁶⁶ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 106.

⁵⁶⁷ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 53; Cariyeler, Sofa denilen yüksek yerlerde yatarlardı. Her bir cariyenin ayrı yatağı vardı ve beş yatak arasında da yaşlı bir kadın yatardı. Bu yaşlı kadın, genç kızların terbiyesine ve ahlaka aykırı konularda konuşmalarına mani olmak için alınmış bir önlemdir. (Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 149-150).

sayısına göre değişiyor olmalıdır. Gülruh, çıraklık evresinin ilk aşamalarında oldukça kalabalık bir dairede kaldıysa bile, belki de kethüdanın denetimine alındığı zaman daha az sayıda cariyenin yer aldığı odaya alınmıştır.

Gülruh ve diğer cariyeler için günlerin kolay geçmediğini, genç bedenlerinin ve ruhlarının zorlandığı anların olabileceğini kestirebilmek çok da zor değildir. Genç cariyeler, içlerinde kopan fırtınaları, birbirleri ile paylaşamamaları da kendi iç sesleriyle dertleşmiş olmalıdırlar. Gülruh, günün sonunda kendisiyle baş başa kaldığı vakit; düşüncelere kapılıp, kendisini köle olarak yerinden yurdundan kopartmış ve buralara getirerek, bu yaşam içerisine bırakan kişilere karşı büyük öfke duymuş olabilir. Şehzadenin yatağına girebilmek gayret gösterdiği bir hayal olsa da zaman zaman bunu yapmak istemediği, memleketini mahveden bir sultanın oğlu ile beraber olduğunu düşünmek kendisine ağır gelmiş olabilir. Ancak böyle bir durumda, muhtemelen bu hissettiklerini değiştirecek, hayatın gerçek boyutlarını da aklına getirmiştir. Çünkü doğdukları şehirlerde onları kesin kez mutlu bir evlilik beklemiyordu. Büyük olasılıkla Gülruh, hiç tanımadığı, kendinden yaşça büyük, hatta kaba saba bir adamla evlendirilmek zorunda kalabilirdi. Şayet Gülruh, köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiyse, kendisini yoksulluk ve ırgatlıkla geçecek bir hayat bekliyordu. Üstelik bu şartlarda genç yaşta ölme ihtimali de vardı. Dolayısıyla şimdi buraya ayak uydurmakta zorlanıyor, yoruluyor olsa da rahattı. Artık buraya aitti ve bu hanedan, ona iyi şartlar sağlamaktaydı. Kışın soğukunda, yazın sıcakında, rahat döşeklerde iyi ve sağlıklı bir yaşam sürdürüyordu.⁵⁶⁸ Bundan dolayı Osmanlı harem siyasetinin bu rekabetçi ortamında güvenli ve itibarlı bir geleceğe ulaşmak istiyorsa bunu en kestirme yoldan yapması gerektiğini anlamış olmalıdır. Bu yol da, her ne hissederse hissetsin şehzadeden bir çocuk sahibi olmaktan geçiyordu.⁵⁶⁹

Gülruh, saray ananeleri çerçevesinde; gerekli talim terbiyeyi, gereken zamanda tamamlayarak, artık o ilk geldiği zamandaki her şeye yabancı olan kız değildir. Büyük bir yol kat etmiştir. O küçük, toy kızı geride bırakmıştır. Yaşadığı hanenin geleneklerini, kurallarını, hane içerisindeki insanlarla nasıl ilişki kurulması gerektiğini biliyordur. Güzelliğini, fiziki cazibesini, zekâsını ve çocuk doğurmak için sağlıklı bir bedene sahip olduğunu kethüdaya ve Valide Hatuna kanıtlamış olmalıdır. Şimdi sıra en zorlarından bir olan, şehzadeye gelmiştir. Gülruh'un, Şehzade Bayezid'in de

⁵⁶⁸ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 107.

⁵⁶⁹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 51-52.

dikkatlerini üzerine çekmesi gerekmekteydi. Gülruh'un geride bıraktığı yol, Gülbahar Hatun'un dikkatinden kaçmayıp, genç kızı kendisi de beğendiği için, bizzat oğluna takdim etmiş olabilir. Doğrudan takdim edilmediyse bile, belki de şehzade Bayezid'in beğenisine dolaylı yollardan sunulmuş olabilir. Yabancı yazarların, ısrarla hem fikir oldukları husus; padişahların kadınlarını halvet sırasında beğenip mendil atmalarıdır. Kelime anlamı, bir köşeye çekilme yalnız kalma⁵⁷⁰ olan halvet; saray kadınlarının bahçelerde, mesirelik alanlarda rahatça gezip, dolaşabilmeleri için tertip edilen gezintilerdir.⁵⁷¹

Padişah, cariyelerden bazısı ile bahçede eğlenmek isterse o vakit haremde halvet diye ilan edilirmiş. Kadınların geçeceği güzergâhtan herkes çekilir, cariyeler, harem ağalarının kontrolü altında sarayın bahçesine çıkarlarmış. Eğer padişah, bizzat kadının kendisi seçmek isterse, kızlar koğuşuna giderek, burada kethüda kadının düzenli bir şekilde sıraya koyduğu genç cariyeleri görür ve aralarından en beğendiği kıza mendilini bırakırmış.⁵⁷² Ancak böyle bir hadisenin asılsız olduğu İngiliz elçisinin karısı olan *Lady Mary Wortley Montagu*'nın mektuplarından anlaşılmaktadır. Lady Montagu, Sultan II. Mustafa'nın kadınlarından *Hafsa (Hafize) Sultan* ile görüşüp, sohbet etmiştir. Mendil atma hususunda edindiği bilgileri şöyle aktarmıştır: “Hafsa Sultan bana, geçmişten bu yana padişahın hangi kızı beğenirse ona mendil attığı yönündeki anlatılanların asla doğru olmadığını söyledi. Gerçekte padişah, istediği kızı, kızlarağası aracılığıyla çağtırmış.”⁵⁷³ Padişahların kadınlarını seçmesinin bir başka yolu da haznedar ustanın maharetiydi. Haznedar usta, özel olarak bizzat kendisinin yetiştirdiği güzel ve yetenekli cariyeyi, kahveci ustanın yanına yerleştirmiş. Padişah, validesine ziyarete geldiği vakit, kahveleri bu güzel kız takdim edermiş. Böylece kızı görme fırsatı olan padişah, şayet onu beğenirse has odalığa almış. Uluçay'a göre, bu ve halvet hadisesi, belgelerde ve hatıratlarda anlatılan, cariyeleri seçme usulüyle farklılık göstermektedir.⁵⁷⁴

Padişahlara; valideleri, kız kardeşleri ve devlet adamları tarafından genç ve güzel kızlar takdim edilirdi. Bizzat kendileri de ünlerinden haberdar oldukları kızları, sadrazamdan isterlerdi. Öte yandan padişah, harem için cariyeye tedarik edildikçe, bunlardan sancaklarda bulunan oğullarına da gönderebilirdi. Nitekim Sultan Bayezid;

⁵⁷⁰ İ. Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 569.

⁵⁷¹ M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 258; Leyla Saz, bu gezintilere hatıratında değinmiştir. (Bkz. Leyla Saz, *Haremde Yaşam- Saray ve Harem Hatıraları*, s. 30-31).

⁵⁷² İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 150.

⁵⁷³ Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, Çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul, s. 113.

⁵⁷⁴ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 71.

1487 yılında oğlu şehzade Şehinşah'a pek çok değerli hediyein yanında 5 cariyeye, 1484 yılında 10 cariyeye, şehzade Ahmed'e 10 cariyeye, 1485'te şehzade Mahmud'a 5 cariyeye, 1486 yılında şehzade Ahmed'e 2 cariyeye göndermiştir.⁵⁷⁵ Bayezid'in şehzadeleri, gözdelelerini babalarının gönderdiği bu cariyelerden seçmiş olabilirler. Ya da hepsi saray hizmetlisi olarak gönderilmiş de olabilir. Gülbahar, Fatih tarafından oğlu Bayezid'e gönderilmişti. Belki Gülrüh da Fatih'in oğluna gönderdiği inamlar arasındaydı. Büyük olasılıkla Gülrüh, bir şehzadeye layık olma seviyesine eriştiği vakit, Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun tarafından şehzade Bayezid'e takdim edilmiştir.

Gülrüh, gözde olarak seçildikten sonra, haremde kendisi için geniş bir hazırlık aşamaları başlamış olmalıdır. Bu iş için, bütün odaların kalfaları ve deneyimli ustalar, genç kızı hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. Öncelikle Gülrüh'un temizlenip paklanması gerekmektedir. Bunun için külhancı usta hamamı hazırlayıp, kutucu usta da onun yıkanmasına yardımcı olmuştur. Sonrasında saçları yapılıp, tenine güzel kokular sürülmüştür. Sonra çamaşırcı usta tarafından güzelliğini ve zarafetini yansıtacak kaliteli kumaşlardan dikilmiş güzel elbise giydirilmiştir. Elbisesini tamamlayacak şıklıkta gerdanlık, küpe gibi aksesuarlar takılmıştır.⁵⁷⁶ Belki de bakışlarını belirginleştirmek için, gözlerine sürme çekilip, dudakları da renklendirilmiştir. Gülrüh'un doğal al yanaklara sahip olduğu zaten isminden anlaşılmaktadır ve bundan dolayı muhtemelen, yüzüne ekstra renk katmak için boya sürülmeye ihtiyaç duyulmamıştır.⁵⁷⁷ Bütün hazırlıklar bitip Gülrüh, şehzadenin huzuruna çıkmaya hazır olunca kethüda usta onu, şehzade Bayezid'in yatak odasına götürmüştür.⁵⁷⁸ Belki de Gülbahar Hatun, oğlunun huzuruna çıkacak bu kızı, son haliyle görmek için huzuruna çağırılmış olabilir.

Gülrüh'u bu aşamada bekleyen bir eğitim daha vardı. Genç kız, ilk kez yaşayacağı bu cinsel deneyim için, kethüda kadının sözlerine kulak vermek zorundaydı.

⁵⁷⁵ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 63-64.

⁵⁷⁶ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 72; Kalfalar, genç kızın güzelliğini artıracak Mücevheratlarla süslerlerdi. (Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 151); Padişah istediği kızı, kızlarağası ile çağırttığı vakit, diğer kadınları bu karara itaat göstererek, genç kızı yıkayıp, giydirip, vücuduna güzel kokular sürerlermiş. Sonrasında padişah, kızın odasına güzel hediyeler gönderip, akabinde de kendisi kızın odasına girermiş. (Bkz. Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, s. 113)

⁵⁷⁷ Sultan Abdülmecid'in kızı Münire Sultan'ın düğün hazırlıklarına şahit olan Leyla Saz, şu bilgileri vermiştir: “Sultanımız o kadar güzeldi ki, hangi renk olursa olsun, boyaya hiç ihtiyacı yoktu. Yalnız sırma gibi saçları taranıyordu” (Bkz. Leyla Saz, *Haremde Yaşam- Saray ve Harem Hatıraları*, s. 170); Haremdeki kadınlar makyaj yaparlar, özellikle de gözlerine sürme çekmeyi severlerdi. (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 108).

⁵⁷⁸ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 72; Hazırlıkları tamamlanan cariyeyi çalgı çengi eşliğinde padişahın yatak odasına götürürlerdi. Kızlar, hünkârın odasına yaklaştıkları vakit, görevli bir hadımağa durumdan sultanı haberdar edip, genç kızın içeri girmesine müsaade alırdı. (Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 151).

Genç kız, cinsel arzu uyandırmak hatta ve hatta Bayezid'den hamile kalana kadar, şehzadenin kendisi üzerindeki ilgisini, beğenisini diri tutmak mecburiyetindeydi.⁵⁷⁹ Bu sebeple kâhya kadın, Gülruh'a içeride nasıl davranması gerektiğini, şehzadeyi rencide edecek davranışlardan, sözlerden kaçınması gerektiğine dair öğütlerde bulunmuş ve nasıl hitap etmesi gerektiği konusunda da bir annenin kızıyla konuşup, bilgilendirdiği gibi konuşma yapmış olmalıdır.⁵⁸⁰ Padişahın ya da şehzadenin harimine giren genç kız, sonrasında yine kethüda kadına teslim edilirdi. Kethüda, kızı huzura nasıl götürdüyse yine aynı merasimle hamama götürürdü. Sonra bu odalığa hünkâr hasekisine yakışır bir oda verilip, emrine cariyeler tahsis edilirdi.⁵⁸¹ Gülruh'a gelince; o, şehzade Bayezid'in gözdesiydi ve muhtemelen o da, hamama götürülüp, temizlenmiş ve sonrasında kendisi için tahsis edilen yeni dairesine yerleştirilmiştir. Artık elbiseleri konumunu yansıtacak kalite de hazırlanmıştır. Onun da hizmetine cariyeler verilmiştir.⁵⁸² Venedikli Giovanni Maria Angiolello, bu konuda bilgiler vermektedir: "Cariyelerden bir tanesi padişahın hamile kalırsa, bu kadının maaşı artırılır, diğer cariyelerden daha üst konuma getirilir ve ona bir hanımefendi gibi hizmet edilirdi."⁵⁸³

Osmanlılarda bir cariyeye bir şehzade anlayışı, bu dönemde yerine oturmuş olmalıdır. Çünkü şehzade Mahmud'un annesine dair belirsizlik bir kenara bırakılırsa, Bayezid'in şehzadelerinin hepsi de farklı cariyelerdendir. Eğer cariyeye, ilk gebeliğinin ardından bir kız çocuğu dünyaya getirirse padişah onunla yeniden yatağını paylaşma hakkına sahipti. Yani Osmanlı padişahları odalıklarından bir şehzade sahibi olana kadar, birden fazla kız çocuğuna sahip olabilirdi. Osmanlı ananeleri buna izin veriyordu. Fakat gözde, padişaha bir erkek çocuk doğurursa padişahın artık o cariyeye ile odasını paylaşma hakkı sona ermekteydi.⁵⁸⁴ Esasında padişah, bir cariyeye ile kız olsun erkek olsun fark etmeksizin illa çocuk sahibi olana kadar beraber olmak zorunda değildi. Burada esas olan, padişah ya da şehzadenin o cariyeyi beğenmesi idi.

Bir cariyeye bir oğul politikasındaki amaç ise; saltanatın devamını sağlamaktır. Doğan şehzadelerin bebek yaşta ölmesi ya da engelli doğması gibi faktörler, devletin

⁵⁷⁹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 59; Padişah, yatağını paylaştığı cariyeden hoşlanmaz ve ona karşı artık bir arzusu kalmazsa o cariyeye, devlet erkânından birisiyle evlendirilirdi. (Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Harem-II*, s. 75).

⁵⁸⁰ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 74.

⁵⁸¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 151.

⁵⁸² Harem kültürleri gereğince padişah, yeni bir kadını olduğu zaman, o kadına yeni bir oda hazırlanıp, emrine cariyeler tahsis edilirdi. (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 105).

⁵⁸³ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 64.

⁵⁸⁴ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 7.

geleceğini tehlikeye sokabilirdi. Ayrıca şehzadelerin nitelikli yetiştirilmesi de önemliydi. Şehzade sayısının çok olması, taht üzerindeki rekabeti artıracak, bu da her bir şehzadenin tahta geçmek gayretiyle devletine en iyi hizmeti göstermesine aracı olacaktı. Yine bu dönemde şehzadeler, ülkenin çeşitli sancaklarında görev alıyorlardı ve anneleri de onlarla birlikte gitmeye mecburdu. Eğer bir kadının iki şehzadesi olursa, kendisini hangi oğluna adayacağı konusunda kararsız kalırdı. Bütün bunlar ve belki de en önemlisi de 1402 senesinde Yıldırım Bayezid ve Timur arasında cereyan eden Ankara Savaşı'nın sonuçlarının çok acı olmasından dolayı, üreme politikasında böyle bir yol izlenmiştir. Osmanlı saray zümresi ve reaya da bu teamülü benimsemiş, kabullenmiştir.⁵⁸⁵ Öyle ki, bu âdetten kopuşu başlatan Kanunî Sultan Süleyman olmuştur. Hürrem'e karşı duyduğu büyük aşk yüzünden bir başka cariyeye yönelmemesi ve Hürrem'den beş şehzadeye sahip olması tepkilere neden olmuştur.⁵⁸⁶

Hanedanın üreme politikası dikkate alınırca Gülruh, annelik duygusunu ilk kez, *Kamer Sultan* ile tatmış olmalıdır. Kamer Sultan'ın doğum tarihinin belirsiz olması, Gülruh'un ilk doğumunu ne zaman gerçekleştirdiğine imkân tanımamaktadır. Padişah kızlarının künye bilgilerindeki bu belirsizlik, XVIII. yüzyıla kadar görülen bir talihsizliktir. Bu yüzyıla gelindiğinde doğan sultanlar da veladet-i hümayun adıyla kayıt altına alınmaya başlanacaktır.⁵⁸⁷ Dolayısıyla bu dönemde benzer türde kayıtların bulunmayışı bu çalışma açısından büyük şanssızlıktır. Ancak Kamer Sultan'ın şehzade Alemşah'tan büyük olduğu varsayılırsa onun doğum tarihini tespit etmek biraz olsun mümkün olabilir. Öncelikle kadınların düşük yapma ihtimalleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer Gülruh, iki çocuğu arasında düşük yapmadıysa ve o dönemde kadınların hemen hemen her sene doğum yapma potansiyeline sahip olduğu da dikkate alınırca, Kamer Sultan'ın H. 869 (M. 1464/1465) tarihinde doğmuş olduğu düşünülebilir. Nitekim Gülruh, oğlunu 1466 senesinde dünyaya getirecektir. Ancak şehzade Korkud ile şehzade Alemşah'ın doğum tarihleri eğer karıştırılmaktaysa; o zaman Gülruh oğlunu, H. 872 (M. 1467/1468) tarihinde doğurmuş olabilir. Bu durumda Kamer Sultan'ın da H. 870 (M. 1465-1466) tarihinde doğduğu tahmin edilebilir. Öte yandan, şayet şehzade Korkud ve şehzade Alemşah'ın doğum tarihlerinde bir karışıklık yoksa ve şehzade Alemşah gerçekten 1503 yılında vefat ettiğinde yaşı 37

⁵⁸⁵ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 69.

⁵⁸⁶ L. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 38; Leslie Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 84.

⁵⁸⁷ Zübeyde Güneş Yağcı-Mustafa Akkaya, *III. Murad ve Safiye Sultan'ın Kızları Ayşe Sultan*, Ankara, 2018, s. 38.

idiyse⁵⁸⁸ o halde doğum tarihi, H. 871 (M. 1466/1467)'dir. Bu durumda da Kamer Sultan'ın doğum tarihi, H. 869 kabul edilebilir.

Gülruh, şehzade Bayezid'den ilk çocuğunu kucağına aldığı vakit, artık statü sahibi olmuştur. Belki de bebeğiyle kalabileceği yeni bir oda tahsis edilmiştir. Doğum sonrası Bayezid, zevcesini ve bebeğini görmeye gelmiş, sıhhatini sorup ona hediyeler vermiş, üstelik maaş da bağlamış olabilir. Yine, Gülruh'un çocuğunu sağlıklı ve rahat büyütebilmesi için hizmetine daye ve dadı atamış olmalıdır. Muhtemelen kızına Kamer ismini, Bayezid kendisi vermiştir. *Kamer* (قمر): Ay, ay gibi güzel ve parlak yüzlü olan⁵⁸⁹ anlamlarına karşılık gelmektedir. Demek ki Gülruh, kendisi gibi güzel, ay yüzlü bir kız dünyaya getirmişti. Öte yandan Gülbahar Hatun'da gelini ve torununu görmeye gelmiş, ona doğum hediyesi vermiş olabilir. Akabinde sırasıyla Bayezid'in diğer kadınları da tebrike gelmişlerdir.

Gülruh, artık Şirin, Hüsnüşah, Nigâr ve Bülbül Hatun gibi, Bayezid'in harimlerinden bir tanesiydi. Gülruh, Bayezid'e karşı büyük bir aşk beslemiş midir bilinmez ama Bayezid'in kalbinde sadece kendine yer olmadığına farkındadır. Hanedan erkeklerinin çok eşliliğine ve nikâhsız cariyelerle birlikteliğini çok iyi öğrenmiştir. Nitekim Bayezid'in kendisinden önce dört tane kadını vardı. Üstelik Hüsnüşah Hatun, bazı kaynaklarda geçtiği gibi, Karamanoğlu Nasuh Beyin'in kızıysa Bayezid'in nikâhlı kadınıydı. O, kendisi gibi köle edilmiş bir cariyeye olmayıp, bir bey kızıydı. Elbette Gülruh, bu evliliğin siyasî gayeler de taşınarak yapılmış olduğunu öğrenmiştir. Ancak yine de Hüsnüşah Hatun, doğuştan gelen bu asilliğini yansıtacak tavırlar takınmış olabilir. Ama yine de Gülruh, ümmü'l veled (çocuk sahibi olan kadın) statüsüne eriştiği için, Bayezid'in kadınları arasında yerini almıştı. Artık Bayezid'den bir çocuğa sahipti. Kızı hayatta olduğu sürece satılamaz, bir başkasıyla evlendirilemezdi.⁵⁹⁰ Ama onun yerini daha da sağlamlaştırabilmesi, konumunu daha da itibarlı bir hale getirebilmesi için Bayezid'e, bir de şehzade doğurması gerekmekteydi. Gülruh, buraya kadar çıraklığın her türlü aşamasından geçmiş, şehzadenin gözdesi olmuş, ona bir kız çocuğu

⁵⁸⁸ Şehzade Alemşah, 1502 yılında 37 yaşında iken vefat etmiştir. (Bkz. K. Kepecioğlu, "İkinci Bayazid'in Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları", s. 7); Emecen, Lütfi Paşa'yı kaynak göstererek, şehzade Alemşah'ın 1503 yılında 47 yaşında iken vefat ettiğini belirtmiştir. (Bkz. F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 30); Şehzade 1502 yılında 36 yaşında iken vefat etmiştir. (Bkz. K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 1, s. 108.

⁵⁸⁹ İ. Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 831.

⁵⁹⁰ İslâm hukuku, bir cariyenin anne olarak üstlendiği rolü tanıyor ve anneyi koruyordu. Anne olan cariyeye, artık satılamaz, bir başkası ile evlendirilemez ve kocası öldüğü zaman kendiliğinden azat olurdu. (Bkz. L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 62-63).

doğurmuştu. Tüm bunları başardığı gibi, Bayezid'in kendisine olan arzusunu da diri tutmayı başarmıştır. Gülruh bir şehzadeye sahip olana kadar, Bayezid ona ilgi duymaya devam etmiştir. Ve nihayetinde de Gülruh, Bayezid'den bir kez daha hamile kalmıştır.

Gülruh, hiç çocuk düşürme talihsizliği yaşadı mı ya da doğduktan kısa süre sonra bebeğini kaybetmiş miydi? bunları tespit edebilmek güçtür. Ancak kesin olarak bilinen, Gülruh'un Bayezid'e sağlıklı iki evlat verdiğidir. O, muhtemelen ilk çocuğunu 16, oğlu Alemşah'ı ise 18 yaşında iken doğurmuştur. Böylece Gülruh, "Hatun" statüsünü sağlamlaştırmış ve Bayezid'in diğer kadınlarıyla aralarındaki eşitliği bir kez daha sağlamıştır.

3.4. Gülruh Hatun ve Annelik

"*Annelik*" İslâm'da ve Osmanlı Devlet geleneklerinde oldukça hürmet gösterilen, saygı duyulan bir statüydü. Anne, çocuklarını İslâmî kurallar ve Osmanlı örflerine göre yetiştirmek, terbiyesini vermek zorundadır. Anne olan bir kadının, Osmanlı sarayında herkesçe bilinen bir saygınlığı vardır. Gülruh, hem bir sultanın hem de bir şehzadenin annesidir. Osmanlılar nazarında her iki evladında ayrı bir yeri vardır. Kız çocuklarını aşağı ve hor görme gibi durumlar söz konusu olamazdı. Haremde bir kadın, kız çocuğu doğurduğu için küçümsenmezdi. Kadın artık bir annedir ve bu minvalde bir saygıya haizdir. Osmanlılarda kız çocuğu ile erkek çocuğunu birbirinden ayıran tek üstünlük, hanedanın devamlılığının şehzadeler üzerinden sağlanmasıdır. Bir şehzade, geleceğin hükümdarı olmaya potansiyel bir adaydı. Kız çocukları ise gelecekte iyi bir devlet adamıyla evlenerek, tahttaki babalarına ya da geleceğin padişahı olmaya aday olan kardeşlerine, sadık bir müttefik kazandırmaktı. Kısacası kız ve erkek çocukları, Osmanlılarda değerli ve Allah'ın birer hediyesiydiler. Onları dünyaya getiren kadın da bir anne olarak, diğer saraylı kadınlardan üstündü. Dolayısıyla Gülruh'un, Bayezid'in sarayında itibarlı kadınlar sınıfında yer alması, anne olmasından ileri geliyordu. O, şehzade Bayezid'e ve annesi Gülbahar Hatun'a hem bir kız çocuğunun hem de bir şehzadenin mutluluğunu yaşatmıştır. Şehzade Alemşah'ın doğumu Gülruh'un statüsüne resmiyet kazandırmıştır. Gülruh, bundan böyle "*Valide-i Sultan Alemşah*" olarak tanınacak, hitap edilecektir.⁵⁹¹ Gülruh Hatun, kaleme aldığı mektuplarında ya da imparatorluğun çeşitli yerlerinde inşa ettirdiği eserlerde, artık bu imzayı kullanabilecektir.

⁵⁹¹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 64.

Osmanlı ananeleri hanedan kadınlarının annelik rollerini de belirlemiştir. Gülruh, şehzade Alemşah'ı doğurduğu zaman izlemesi gereken kariyer çizgisi, planlanıp, programlanmıştır. Ancak bunu başarabilmek kadının zekâsına, bilgisine bırakılmıştır. Gülruh'un çocuklarını nasıl yetiştirmesi gerektiği, oğluyla ne zaman sancağa gideceği ve sancaktaki görevleri, hatta ölene kadar ki sorumlulukları bellidir. Bir cariye, daha köle olarak hareme alındığı zamandan bu yana hayatı zor, izleyeceği yol güçlüklerle doluydu ama şimdi her açıdan daha zordur. Gülruh'un şimdi her zamankinden daha keskin bir zekâyâ ve siyâsî beceriye sahip olması gerekmektedir. Artık rekabete çocukları da dâhil olmuştur. Bayezid'in kadınları eşit haklara sahiptir. Hepsi Bayezid'in hatunu, hepsi de çocuklarının annesidir. Bundan böyle Gülruh, bireysel değil, çocuklarıyla birlikte ilerlemek zorundadır. Neyse ki o, bu konuda çıraklık günlerindeki gibi cahil değildir. Önünde örnekleri vardır. En başta şehzade Bayezid'in annesi, Gülbahar Hatun göze çarpmaktadır. Gülruh ve diğer kadınların rol model olarak aldıkları hiç şüphesiz, Gülbahar Hatun'dur. O, Fatih Sultan Mehmed gibi bir padişahın kadını ve onun oğlunun da annesidir. Amasya gibi kritik ve öneme haiz bir sancakta, oğlunun hareminin başıdır. Dolayısıyla Gülruh ve diğer kadınlar kayınvalidelerini çok iyi gözlemlemelidirler.

Gülruh, Gülbahar Hatun'un görevlerini, yetkilerini ve nasıl bir istihbarat ağı kullandığını, oğlunun kullarıyla olan ilişkilerini nasıl takip ettiğini, hangi olaylar karşısında ne gibi önlemler alması gerektiğini dikkatle gözlemleyip, öğrenmeliydi. Yine Gülbahar Hatun'un bulundukları bu sancağı, bu coğrafyayı ne kadar tanıdığını, reayanın ahvalinden nasıl haberdar olduğunu, halkın ihtiyaçlarına, ricalarına nasıl cevaplar verdiğini tek tek anlayıp, kavraması gerekmektedir. Dahası sancak merkezinden payitahttaki efendisi Fatih Sultan Mehmed ile nasıl bir iletişim ağı kurduğunu, şehzade sarayında olup bitenden padişahı nasıl haberdar ettiği yönündeki etkinliklerini de kavramalıydı. Ayrıca ileri de oğlu için nasıl cariyeler seçmesi gerektiğini, oğlunun kadınlarını ve haremin tümünü nasıl yönetmesi gerektiğini, teşrifat usullerini, kime ne zaman, nasıl bir hediye alması gerektiğini de öğrenmesi gerekmektedir. Kısacası Gülruh, hem bir sultan hem de bir şehzade annesi olmasına rağmen, öğrenimi hâlâ devam etmekteydi.

Gülruh, şehzade Alemşah'ı dünyaya getirdikten sonra hayatının yeni bir evresi başlamıştır. Artık Bayezid'in yatağına girme hakkı sona ermiştir. Şimdiden sonra Gülruh, bir şehzade annesiydi ve cariye olarak görevini tamamlamıştır. Bundan böyle o,

kocasının başka bir cariyeye yöneleceğinin bilincindedir ve rıza göstermekten başka seçeneği yoktur. Gülruh, çocukları doğana kadar, şayet Bayezid'e duygusal olarak bağlandıysa, duygularını bastırıp, bütün sevgisini ve ilgisini çocuklarına sarf etmesi gerekmektedir.⁵⁹² Öte yandan, büyük olasılıkla Gülruh'un doğum sancıları başladığında kethüda kadın, Gülbahar Hatun'a bildirmiş, o da, haremdeki bütün ebeleri görevlendirip, gelininin doğumunun başarıyla gerçekleştirilmesi için ellerinden geleni yapmalarını istemiştir. Nitekim doğumun sağlıklı gerçekleştirilmesinden sorumlu ebe ve doğumda ebeye yardım edecek cariyeler önceden vazifelendirilirdi. Haremin en geniş odasında, ham maddesi ceviz olan ve sedef kakmalı "öreke" denilen doğum sandalyesi de hazır edilirdi. Doğum sonrasında ebeye ihsanlar verilirdi.⁵⁹³ Doğumun ardından gelinini ve torununu da ilk gören Gülbahar Hatun olmuş olmalıdır ve muhtemelen doğumda görev yapan kadınlara lütuflarda bulunmuştur. Gülruh, bir şehzade dünyaya getirerek, Gülbahar Hatun'un nazarında bir kez daha kıymet kazanmıştır. Gülbahar Hatun, bu müjdeli haberin oğluna verilmesini istemiştir. Ayrıca Gülruh'un şehzade Alemşah'ı sağlıklıla kucağına aldığı haberi, önce bütün saray halkına sonra da Bayezid'in yönetimi altındaki sancağında yaşayan reayaya duyurulmuştur. Dahası payitahta Fatih Sultan Mehmed'e de yeni bir torunu olduğu haberi ulaklarla ulaştırılmıştır.

Şehzade Bayezid, Gülruh'u ve yeni doğan şehzadesini görmeye gelmiştir. Bayezid, muhtemelen Gülruh Hatun'a doğum hediyesi olarak değerli bir mücevher vermiştir. Nitekim Gülruh'un ileride vakfettiği değerli mücevheratla bezeli kolyesi dikkate alınırsa kolye, kocasının doğum hediyesi olabileceği gibi başka bir güne ait armağanı da olabilir. Gülruh'un hizmetine yeni cariyeler tahsis edilmiştir. Şehzadesi için, daye (sütanne) ve dadılar görevlendirilmiştir. Ayrıca Gülruh'un çocukları ve onların hizmetini görecektir olan cariyelerle daha rahat ikamet edebilmeleri için dairesi genişletilmiş, eşyalarının konforu ve kalitesi artırılmış olmalıdır.⁵⁹⁴ Gülruh dâhil, Bayezid'in hatunlarının odaları, Gülbahar Hatun'un dairesi etrafında konuşlandırılmıştır. Böylece Gülbahar Hatun, gelinleri üzerinde otoritesini daha iyi kurabilir ve oğlunun kadınları arasında çıkabilecek tatsız olayları daha önceden mani olabilirdi. Nitekim harem, kadınlar arasında anlaşmazlıklara rahatlıkla imkân tanıyabilecek bir ortamdı. Kadınlar kocalarının gözünde itibar kaybetmemek için,

⁵⁹² L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 64.

⁵⁹³ Z. Güneş Yağcı-Mustafa Akkaya, *III. Murad ve Safiye Sultan'ın Kızları Ayşe Sultan*, s. 40.

⁵⁹⁴ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 64-65.

birbirlerinden daha üstün olduklarını kanıtlama yarışına girişebilir, türlü türlü entrikalar çevirebilirlerdi. Kocalarının gözünde bir numaralı kadın olabilmek için her çeşit yolu deneyebilirlerdi.⁵⁹⁵ Dahası aralarındaki anlaşmazlık yalnızca kocaları üzerinden olmakla da kalmayabilirdi. Çocukları için tahsis edilecek hocalar, lalalar konusunda da olabilirdi. Her anne kendi şehzadesi için devrin en iyi hocasının kendi şehzadesinin hizmetine verilmesini isteyebilir, aralarında anlaşmazlık yaşanabilirdi. İşte bütün bunlara imkân tanımamak en başta, Gülbahar Hatun'un göreviydi.

Gülruh'un ve diğer hatunların dairelerinde mutlaka konfora dikkat edilmiştir. Her birinin odası, dönemin değerli ve moda kumaşları kullanılarak dekore edilmiştir. Anne Gülruh Hatun'un, şehzadenin ve Kamer Sultan'ın rahatı için her şey düşünülerek, temin edilmiştir. Artık şehzade Bayezid, çocuklarını görmek için, istediği zaman Gülruh Hatun'un dairesine gelebilir, zaman geçirebilirdi.⁵⁹⁶ Bu sebeple Gülruh ve Bayezid'in oturup, sohbet edebileceği bir alanda düşünülmüş olmalıdır. Gülruh Hatun'un elbise dolabında da değişikliklere gidilmiş olmalıdır. Elbiselerinin bir şehzade annesine yakışacak, statüsünü yansıtacak şıklıkta olması gerekmektedir. Bunun için kışlık ve yazlık giysilerinde, elbiselerinin kumaş türlerinde, modellerinde, işlemelerinde kullanılacak değerli taşlar dikkatle seçilmiş olmalıdır. Gülruh, şehzade Alemşah'ın annesi olduğunu, Bayezid'in hatunlarından biri olduğunu diğer saraylı kadınlara, üzerinde taşıdığı bu elbiseler ve mücevherlerle yansıtacaktı.⁵⁹⁷ Nitekim doğum sonrası, kendisini ve biricik şehzadesini görmeye gelecek saraylı kadınları sırasıyla ağırlaması gerekiyordu.⁵⁹⁸ Misafirlerini en önemlisi de rakiplerini, kendisinin güzelliğini ve konumunu en güzel şekilde gözler önüne serecek, değerli elbiseler içerisinde ağırlamalıydı.

Osmanlılarda statü sahibi bütün saraylı kadınlara günlük ödenekler, tayinatlar verilirdi. Kadınların yeme içme ihtiyaçları, dairelerinin ısıtılması için yakacakları, giysileri karşılanırdı. H. 13 Cemazeyilahir 1008 (M. 31 Aralık 1599) tarihini taşıyan Mevacib defterine göre; Gülruh Hatun, zemistani (kışlık) giysileri için yekûn 61. 600

⁵⁹⁵ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 98, s. 104.

⁵⁹⁶ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 64.

⁵⁹⁷ Sultan II. Mustafa'nın kadınlarından Hafsa Sultan ile görüşen Lady Montagu, Sultanın üzerindeki elbise ve mücevheratlar hakkında geniş bir betimlemeye yer vermiştir. Ona göre, Hafsa Sultan'ın üzerindeki yüz bin İngiliz lirası değerinde olup, Avrupa'daki kraliçeler arasında bu zengin mücevherlerin yarısına bile sahip olan yoktur. İmparatoriçenin dahi mücevherleri zarif olsa da, Hafsa Sultan'ın takıları yanında oldukça basit kalır. (Bkz. Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, s. 111-112).

⁵⁹⁸ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 64.

akçe, bahari elbiseleri için, 4.200 akçe ve bir de günlük 100 akçe alıyordu. Kendisine et tayinatı için de günlük 40 akçe, ayda 1200 akçe ayrılmıştır.⁵⁹⁹ Bayezid'in kadınlarına yaptığı ödenekler, verdiği armağanlara dair bilgilere ulaşılabilirlik, bu çalışma açısından bir şanstır. Bayezid, kadınlarına her yıl 15 bin akçe ödenek ayırmıştır. Yine her yıl, dokuz parça Avrupa kumaşı, ikişer tane samur kürk hediye etmiştir. Kızlarının hepsine dolayısıyla Kamer Sultan'a da; yıllık 15 bin akçe, dört tane donluk için, Avrupa kumaşı ve iki de samur kürk hediye etmiştir. Böylece Bayezid'in köle kadınlarını, özgür ve asil kızlarından ayırmadığı, aynı üstünlüğü sağladığı görülmektedir. Yine Bayezid'in kadınlarına haslar tevcih ettiği de bilinmektedir.⁶⁰⁰ Gülrüh Hatun, konumu gereği, harcamalar yapmak zorundaydı. Hizmeti altında bulunan cariyeleri ihya ederek, kendisine sadık birer hizmetli olmalarını sağlamalıydı. Gülrüh Hatun, oğlunun çok iyi yetişmesi için her türlü detayı düşünmek zorundaydı ve harcamalarını da buna göre yapmalıydı.

Şehzade Bayezid, yeni doğan şehzadesine bizzat kendisi isim vermiştir. Üstelik bazılarına göre, onun şehzadesine Alemşah ismini vermesinde, hatta diğer oğulları şehzade Şehinşah ve şehzade Selimşah adını koymasında en etkili neden, İran kültürüne büyük bir ilgi duymasıyla açıklanmaktadır. Dahası Şîî inancın, Osmanlı topraklarında yayılmasına hizmet etmek maksadıyla Bayezid'in şehzadelerine bu isimleri seçtiği de ifade edilmektedir.⁶⁰¹ Bunun kesin doğruluğunu ispat etmek zor olsa da gerçek de olabilir. Bu tarihlerde henüz daha Şah İsmail tehdidi ortada yoktur. Üstelik Sünni inanca sahip olan Bayezid'in Şîî inanca hizmet etmekten çok, İran kültürüne duyduğu hayranlıktan dolayı oğluna Alemşah ismini vermiş olabileceği ifade edilebilir. Nitekim onun sancağı, İran coğrafyasından gelen âlimler, şairler ve ediplere kapı aralamaktaydı. *Alemşah* (آلم شاه): alem ve şah olmak üzere, Arapça ve Farsça kelimelerin yan yana kullanılmasıyla oluşturulmuş birleşik addır. Hükümdar nişanı anlamına karşılık gelmektedir.⁶⁰² Osmanlılarda Alemşah ismi hem kızlara hem de şehzadelere verilen bir addır. Şehzade, yaygın olarak Alemşah ismi ile tanınsa da, asıl adı *Mehmed Alemşah*'tır.⁶⁰³ Şehzadeye, dedesi Fatih Sultan Mehmed'in adı verilmiş olmalıdır.

⁵⁹⁹ TSMA. D. 3960. 0001, vr. 6.

⁶⁰⁰ M. Ç. Uluçay, *Harem-II*, s. 110; L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 64.

⁶⁰¹ M. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, C. VIII, Sayı. 11-12'den ayrı basım, İstanbul, 1956, s. 56.

⁶⁰² Alem: Nişan, iz. Şâh: Padişah, hükümdar. (Bkz. İ. Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, s. 75, s. 1551).

⁶⁰³ O. Tosun, *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri*, s. 214.

Mehmed ismini babası Bayezid'in mi yoksa daha sonra dedesi Fatih Sultan'ın mı verdiği belirsizdir.

Gülruh Hatun, şehzade Alemşah'ın annesi olarak, yeni bir öğrenim görme ve deneyim kazanma sürecine girmiştir. Bir anne olarak hele ki, şehzade annesi olarak görev ve sorumlulukları fazlaydı. Bu sorumlulukları elbette ki, oğlunun her yaş döneminde değişmekteydi. Gülruh Hatun, hayatta olduğu sürece oğlunun akıl danışmanıydı. Oğlunun davranışlarından öncelikle sorumlu olan Gülruh'tur. Şimdi şehzade Bayezid'in ve annesi Gülbahar Hatun'un nezareti eşliğinde oğlunu büyütecekti. Fakat şehzade Alemşah'ın sancağa gitme zamanı geldiğinde onunla birlikte giderek, oğlunun hanesinin en yetkili kadını olacaktır. Şehzade Alemşah'ın bebeklik döneminde Gülruh Hatun'un yükünü hafifletmek için, cariyeler tahsis edilmiştir. Cariyeler, onun dairesinin işlerini görürken, dadılar ve sütanne de şehzade Alemşah'ın sağlıklı büyütülmesinde yardımcı olmak için tahsis edilmişlerdir. *Angiolello*, bir annenin üzerine düşen sorumluluklara değinmiştir. Buna göre; bir cariyeye padişah'tan ya da bir şehzadeden erkek çocuk dünyaya getirirse, şehzade 10-11 yaşlarına gelene kadar annesi tarafından yetiştirilirdi.⁶⁰⁴ Daha sonra şehzadeye bir sancak yönetme görevi verilir ve annesi de oğlu ile birlikte gönderilirdi. Cariye, kız çocuğu doğurduğu takdirde, bu kız evleninceye kadar annesi tarafından yetiştirilirdi. Dolayısıyla Gülruh Hatun, oğlu şehzade Alemşah, bir sancağa tayin edilinceye kadar onu, kocasının sarayında yetiştirmek zorundaydı. Kamer Sultanı ise evleninceye kadar gözetiminden ayırmayacaktı.

Gülruh Hatun, Bayezid'den bir kız çocuğuna sahip olduğu için şanslıydı. Gülruh, kızı Kamer Sultan'ı çok iyi bir müttetik olarak yetiştirmek zorundaydı. Gelecekte Osmanlı tahtına şehzade Alemşah'ın geçmesi hem Gülruh'un hem de Kamer Sultan'ın lehine gelişecek bir durumdur. Bu sebeple Gülruh Hatun'un konumunun yetemeyeceği durumlar olduğu vakit, kızı Kamer Sultan'dan yararlanması gerekmektedir. Öncelikle kızını tam bir saray kadını, hükümdar kızı gibi terbiyeli, görgülü ve donanımlı yetiştirmesi gerekmektedir. Kızının okuma yazmasına da oldukça önem vermeliydi. Kızı Kamer Sultan, devlet erkânı arasından iyi rütbeye sahip olan bir beyle evlenmeliydi. Özellikle de babası Bayezid'in yakın adamlarından birisiyle. Böylece hem Kamer Sultan hem de onun kocası aracılığıyla ittifak güçleri, haber ağları artacaktır. Yine Gülruh Hatun ile şehzade Alemşah, sancağa atandıkları zaman Kamer

⁶⁰⁴ L. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 64-65.

Sultan da şayet İstanbul'da Eski Saray'da kaldığı takdirde genç kız, annesinin ve kardeşinin payitahtta ki en büyük destekçisi olacaktı. İstanbul'daki gelişmelerden onları haberdar etme fırsatını elinde bulunduracaktı. Ayrıca Gülruh Hatun, kocası Bayezid'in inisiyatifi ile bitecek bir işi olduğu zaman araya kızını koyabilirdi. Gülruh, isteğinin yapılmasının güç olduğu yerde kızını devreye sokarak, Bayezid'in biricik kızını reddedemeyecek olmasından faydalanabilirdi. Dolayısıyla Gülruh Hatun'un, kızı Kamer Sultan'ı güzel, akıllı ve girişken bir hanımefendi olarak yetiştirmesi bir anne olarak en önemli görevlerinden bir tanesiydi.

3.5. Şehzade Alemşah'ın Amasya Sarayında Aldığı Eğitim

Gülruh Hatun, oğlu Alemşah 13-14 yaşlarına gelinceye değin, Bayezid ve Gülbahar Hatun'un gözetmenliğinde oğlunun gelişimiyle ilgilenmiştir. Şehzade Alemşah'a ahlakî değerlerin öğretilmesinden, talim ve terbiye verilmesinden bir anne olarak Gülruh Hatun sorumluydu. Yeni doğan şehzadelerin hizmetine *Usta* denilen yirmiye yakın genç kız tayin edilerek, validesinin nezaretinde büyümesi için her imkân tanınırdı. Şehzade sütten kesildiği yaşa gelince, kendisine bir maiyet verilirdi. Şehzadenin maiyeti arasındaki *Ağa* denilen üç kişi has odalılardan seçilirdi. Aralarında en yaşlı olanı, şehzadenin baş eğitmenidir. Diğer adıyla baş lalasıdır. Şehzadenin terbiyesinden, iyi eğitilmesinden sorumludur. Şehzade 5-6 yaşlarına eriştiği zaman kendisine bir hoca tayin olunurdu ve şehzade bir merasimle derse başlardı. Şehzadenin derse başlama törenine *bed-i besmele* denilirdi. Merasime davetlilerde katılırdı. Şeyhülislam, şehzadeye elifba okutur, dua eder ardından tören biterdi ve şehzade, hocasının eğitmenliğine bırakılırdı.⁶⁰⁵ Şehzade Alemşah için de, bed-i besmele merasimi yapılmış mıdır bilinmemekle birlikte, hoca tayin edildiği kesindir. Bayezid, oğlu Alemşah'ın eğitimi için, *Hüseyin Efendi*'yi tayin etmiştir. Kuşkusuz şehzadelerin eğitimi için, devrin önde gelen hocaları tayin edilirdi. Şehzadelerin baba ocağında aldıkları bu eğitime *saray içi eğitim* denilirdi ve şehzadeler en az 11 bazen de 13 yaşlarına gelene kadar bu eğitimler sürdürülürdü.⁶⁰⁶

Şehzade Alemşah, babasının sarayında hocaları tarafından çeşitli yönlerden eğitilerek, donanımlı olarak yetiştirilmiştir. Şehzadeye öncelikle Kuran'ı Kerim öğretilmiştir. Arapça, Farsça öğretimi de öncelik verilen dersler arasındadır. Şehzadenin babasının bulunduğu sancak, İran coğrafyasına, Memlûk Sultanlığına yakın bir bölgede

⁶⁰⁵ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 110.

⁶⁰⁶ Haldun Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Ankara 2004, s. 81, s. 84.

yer almaktadır. Dolayısıyla şehzadenin tarih, coğrafya dersleri de aldığı söylenmelidir. Yine edebiyat, felsefe, matematik, astronomi gibi beşeri ilimler üzerine de eğitim almış olmalıdır. Şehzade Alemşah'ın kardeşleri şehzade Korkud ve şehzade Selim'in şiire ilgi duydukları, şiirler kaleme aldıkları bilinmektedir. Şehzade Alemşah'ın şiire ne derece ilgi duyduğu konusu ise belirsizdir. Şiirler kaleme almadıysa bile, şairleri ve şiiri sevdiği, edebiyata ilgi duyduğu söylenebilir. Nitekim Seyyid Ahmed bin Hasan Bâlî, *Sıdkî* mahlasını kullanarak, “*Hikâye-i Ucûbe ve Mahcûbe*” adlı eseri, şehzade Alemşah'a sunmuştur.⁶⁰⁷ Yine şair *Revânî* Bayezid'in diğer şehzadelerine olduğu gibi, şehzade Alemşah adına da şiir kaleme almıştır.⁶⁰⁸ Bütün bunlar şehzade Alemşah'ın şairleri, edipleri sevdiğini, desteklediğini kanıtlar niteliktedir. Ayrıca Hammer, şehzade Alemşah'ın şairlerle sohbet etmekten hoşlandığına dair, şehzadenin kâtip olarak hizmet etmesi için, *Zekâî*'yi tercih etmesini kanıt olarak göstermiştir.⁶⁰⁹ Öte yandan şehzade Alemşah'ın hocası Hüseyin Efendi, kızlar ağasına gönderdiği tezkirede şehzadenin Kafiyan okuması tavsiyesinde bulunmuştur ve sonrasında da ne okuması gerektiğini belirtmiştir.⁶¹⁰ Şehzade Alemşah'ın, kitab-ı usûl, kitab-ı hüküm, kalam, fıkıh ve tefsir kitapları okuduğunu biliyoruz.⁶¹¹

Şehzade Alemşah, kardeşleriyle birlikte binicilik, döğüş sanatları üzerine de eğitim almış olmalıdır. Şehzade, kılıç kullanma, kalkan tutma, ok atma, avlanma hususunda da eğitim almıştır. Şehzadeler, aldıkları binicilik, döğüş sanatları dersleri sayesinde çok iyi birer at binicisi olup, kendilerini en iyi şekilde savunabilecekleri savaş tekniklerine hâkim yetiştirilirlerdi. Yine her bir şehzade bir sancağa tayin olunup, sancak yönetecekleri için, yönetim konusunda da dersler almışlardır.⁶¹²

⁶⁰⁷ Eflak Malgaca, *Sıdkî'nin “Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe” Adlı Eseri ve Eserdeki Eğitimle İlgili Unsurların Tespiti*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 7.

⁶⁰⁸ O. Tosun, *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri*, s. 214.

⁶⁰⁹ Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Çev. Mehmet Ata, Bugünkü Dille Özetleyerek Yeniden Yazan. Abdülkadir Karahan, İstanbul, 1991, s. 357; Gamze Özok, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Şairler*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2011, s. 23.

⁶¹⁰ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 84.

⁶¹¹ TSMA. D. 09175. 0002. 00. 001.

⁶¹² H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 82-83; Nitekim şehzade Alemşah'ın eşya listesinde yer alanlar arasında kılıç, kalkan, ok gibi savaş aletleri de vardır. (Bkz. TSMA. D. 09175. 0002. 00. 001).

3.6. Gülruh Hatun, Kamer Sultan ve Şehzade Alemşah'ın Amasya

Saray'ından Ayrılıp Eski Saray'a Yerleşmeleri

Gülruh Hatun, 1480 tarihine kadar Amasya'da kocasının sancağında diğer kadınları ile birlikte yaşamıştır. Şehzade Abdullah'ın sancağa ataması yapınca, Bayezid'in hareminden ayrılan ilk kadın, Şirin Hatun olmuştur. Gülruh ve diğer kadınlar oğullarının sancaklara atamalarının yapılmasını beklemektedirler. Uzun yıllardır bu sarayda bulunmak kadınlar için zaman zaman sıkıcı, katlanılmaz olmuş olabilir. Belki de yazları Amasya'nın daha serin ve dinlendirici olan yaylalarına gitme imkânları sağlanmıştır. Ancak bunlar kısa süreli değişikliklerdir. Bu kadınların asıl arzuladıkları, buluş çağına ermekte olan biricik oğullarının iyi bir sancağa atanması ve Amasya'dan ayrılıp, yeni bir şehre, yeni bir hayata atılmaktır. Bayezid'in şehzadesi çoktur ve yaş aralıkları da birbirine yakındır. Hepsinin aynı anda bir sancağa atamalarının yapılması biraz güçtür. Üstelik henüz daha sünnet de olmamışlardır. Fatih Sultan Mehmed, yoğun geçen fetihleri arasında bir fırsat bularak torunlarının sünnet merasimi ile ilgilenmeyi uygun bulmuştur. Nitekim devlet siyaseti bu tür organizasyonları da gerekli buluyordu. Devletin ordusunun ve silah teknolojisinin gelişmişliği savaş meydanlarında dünya kamuoyuna sergilenirken, düğün, sünnet gibi merasimlerle de devletin kültürel zenginliği gözler önüne sunulurdu. Dolayısıyla bu törenler önemlidir. Halkın şehzadeleri tanınması açısından da bu merasimlerin büyük bir ehemmiyeti vardır.

1480 senesine gelindiğinde payitahtta şehzadelerin sünnet merasimi için hazırlıklara başlanılmış, ülkenin dört bir yanına, yabancı devlet liderlerine davet mektupları gönderilmiştir.⁶¹³ Bu sırada çoktan şehzadelerin sünnet olacağı haberi şehzade Bayezid'in sarayına ulaştırılmıştır. Bayezid, babasının bu tertibinden büyük bir kıvanç duymuştur. Gelen bu haber üzerine Bayezid, derhal haremindekilerin hazırlık yapmalarını, kadınlarını ve şehzadelerini götürecek arabaların hazırlanmasını emretmiştir. Nitekim Fatih Sultan Mehmed gibi bir hükümdarın gereğinden fazla bekletilmesi hoş olmazdı. Bu sebeple şehzadelerin beklenen tarihte İstanbul'da olmaları gerekmektedir. Amasya Sancağının İstanbul'a olan uzaklığı bir de konvoyun kalabalık olması ve bundan dolayı da yavaş ilerleyeceği düşünülürse bir an evvel harem halkının hazırlıklarını tamamlayıp, harekete geçilmesi önemlidir. Sünnet olacak

⁶¹³ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 521.

şehzadeler belliydi. Şehzade Şehinşah, şehzade Ahmed, şehzade Korkud, şehzade Alemşah, şehzade Mahmud, şehzade Selim ve Cem Sultan'ın oğlu Oğuz Han.⁶¹⁴ Şehzade Şehinşah, 1472 yılında sünnet olmuştur.⁶¹⁵ 1480 senesinde İstanbul'da yapılan sünnet merasiminde adının geçmesinin sebebi herhalde kardeşleriyle İstanbul'a gitmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu prestijli merasime dair İbn Kemal'in satırlarında dikkat çeken unsur hiçbir şehzadenin yaşına temas etmemesidir. Fakat altı şehzadenin sünnet edildiği göz önüne alınırsa her birinin yaşının farklılıklar teşkil edebileceği düşünülmelidir. Sicill-i Osmanî de belirtildiği üzere, şehzadelerin doğum tarihleri şöyledir: Şehzade Ahmed M. 1465-1466, şehzade Alemşah 1466-1467, şehzade Korkud, 1467-1468 ya da 1469-1470, şehzade Mahmud 1475, şehzade Selim 1467-1468 ve ya 1470-1471.⁶¹⁶ Oğuz Han ise 5 Nisan 1480'de Konya'da doğmuştur.⁶¹⁷ Bu bilgiler doğrultusunda Oğuz Han, henüz bebek iken sünnet edilmekte, diğer şehzadeler şehzade Mahmud ve şehzade Selim dışında 13 ila 15 yaşları arasında sünnet edilmiştir denilebilir.

Müellifin satırlarında yerini bulamayanlarsa şehzadelerin anneleridir. Şehzadelerin beraberlerinde annelerinin de İstanbul'a gelerek, bu törenlere iştirak edip etmedikleri, bir ay boyunca süren bu şenliklerde kadınların nerede ve nasıl yer aldıkları ne yazık ki müellifin sayfalarında yerini alamamıştır. Merasimlerin Eski Saray'da düzenlenmesi kadınlara dair çıkarımda bulunmamıza yardımcı olabilir. Bir başka açıdan bakmak gerekirse, şehzadelerin yaşları ve Amasya ile Konya'nın uzak mesafelerde yer alması göz önünde tutulmalıdır. Oğuz Han'ın bebek yaşta olması annesinin de yanında geldiğinin düşünülmesine olanak sağlamaktadır. Yine şehzade Mahmud ve şehzade Selim'in yaşları da küçüktür. Annelerinin beraberlerinde gelmiş olabileceği düşünülebilir. Fakat diğer şehzadelerin buluş çağında oldukları anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bu şehzadelerin annelerinin merasim için törene katılıp katılmadıklarını kestirebilmek, diğer üç şehzadenin annelerine nazaran daha güçtür. Belki de bu kadınlar da oğullarını böyle bir günde yalnız bırakmak istemeyip, payitahta gelmişlerdir.

⁶¹⁴ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 521.

⁶¹⁵ İbn Kemal'in verdiği bilgiye göre, Cem Sultan ve şehzade Abdullah'ın sünnet törenleri çok daha önce 1472 senesinin bahar aylarında, Eski Saray'da yapılmıştır. (Bkz. İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 296-298); Başka kaynaklara göre, şehzade Şehinşah da bu tarihte sünnet edilmiştir. (Bkz. Münevver Okur Meriç, *Sultan Cem Hayatı-Esareti-Edebi Kişiliği-Eserleri-Şiirleri*, İstanbul, 2007, s. 28).

⁶¹⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. I, s. 4-5, s. 20-21, s. 38, s. 43.

⁶¹⁷ M. O. Meriç, *Sultan Cem Hayatı*, s. 28.

Alderson'a göre bu törenlerde, şehzade anneleri oğullarına nezaret etmek üzere yanlarında yer almıştır.⁶¹⁸

Büyük olasılıkla İstanbul'daki sünnet merasimi için şehzadeler bir taraftan hazırlanırken, diğer yandan da anneleri ve maiyetleri de hazırlıklara başlamıştır. Bayezid'in kadınlarından başta Gülrüh Hatun olmak üzere; Hüsnüşah, Bülbül, Nigâr ve Gülbahar Hatunlarda uzun yolculuk için hazırlıklarına başlamışlardır. Şehzade Mahmud'un annesi belirsizdir. Şayet annesi vefat etmiş ise ona eşlik edecek olan kadın, sütannesidir. Bayezid, bu saygın tören için kadınlarına değerli kumaşlar, takılar hediye etmiş midir bilinmez ama kadınlarının, hem Bayezid'i hem şehzadelerini hem de kendi statülerini yansıtacak nitelikte değerli kıyafetler giyip, mücevherler takmış oldukları ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Muhtemelen Gülrüh Hatun, Kamer Sultanı da yanında götürürken, diğer kadınlarda kızlarını yanına almış olmalıdır. Nitekim Fatih Sultan Mehmed bütün torunlarını bir arada görmek istemiş olabilir. Şehzade Bayezid ve annesi Gülbahar Hatun, Amasya Sancağını ve sarayı boş bırakmamak için, Amasya'dan ayrılmamış olma ihtimalleri yüksektir.

Bayezid'in bütün şehzadeleri ve anneleri hazır olunca, her bir kadını bir saltanat arabasına binmiştir. Gülrüh Hatun, daha önce belki de saltanat arabasına binmiş olabilir ama bu sefer ki başkadır. Uzun bir yolculuğa çıkılarak, payitahta varılacaktır. Bu sebeple, hatunları taşıyan arabaların daha ihtişamlı, daha korunaklı olmasına dikkat edilmiş olmalıdır. Bu arabaların hareketi konusunda belki de sıralamaya dikkat edilmiştir. Örneğin, kadınları taşıyan arabaların en önünde en büyük şehzadenin annesini taşıyan araba yer almıştır. Eğer böyle bir sıralama yapıldıysa ilk önce, Hüsnüşah Hatun'un arabası hareket ederken, ardından Bülbül Hatun'un, Nigâr Hatun'un, Gülrüh Hatun'un, şehzade Mahmud'un annesini ya da sütannesini taşıyan araba ve şehzade Selim'in annesi Gülbahar Hatun'un arabası yer almıştır. Bu uzun yolculukta Bayezid'in Hatunlarını ve şehzadelerini büyük olasılıkla önemli bir askeri birlik ve hadımağalar eşlik etmiştir. Üsküdar'a kadar atların çektiği arabalar ile gelen Bayezid'in ailesi, denizi geçmek amacıyla saltanat kayıklarına bindirilerek, karşıya geçmişlerdir. Denizin geçilmesiyle kadınlar ve şehzadeler tekrar saltanat arabalarına binmişlerdir. Şehzade Bayezid'in kadınları ve şehzadelerinin geçeceği yol güzargâhında bir takım hazırlıklar yapılmıştır. Yolların genişletilmesi, kalabalığın dağıtılması gibi Eski Saray'a varıncaya değin yol güvenliğine büyük önem verilmiş olabilir. Nitekim

⁶¹⁸ A.D. Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, Çev. Şefaettin Severcan, İstanbul, 1998, s. 47.

şehzadelerin geçeceği sokaklar, mahalleler süslenmiştir.⁶¹⁹ Muhtemelen halk, bu kalabalık konvoyu seyretmek için sokaklara, evlerinin pencerelerine, cumbalarına çıkmışlardır.

Şehzade Bayezid'in harem halkı, Eski Saray'a geldiği vakit, her biri kendileri için hazırlanılan dairelere yerleştirilmişlerdir. Nitekim bu törenler için padişahın sarayda büyük bir imar faaliyetleri gerçekleştirdiği İbn Kemal'den öğrenilmektedir. Törenin yapılacağı sahanın düzenlenmesinin yanında, bu kadınlar için de harem bölümünde bir takım daireler tahsis edilmiş olabilir. Muhtemelen mevcut düzen genişletilmiş, yeni odalar hazırlanmıştır. Öte yandan şehzade Bayezid'e de geniş ailesinin sağ salım Saray-ı Âtik'e ulaştığı haberi ulaklarla bildirilmiş olmalıdır. Şehzade Cem'in sünnet olacak bir tane şehzadesi vardı. O da, şehzade Oğuz Han. Dolayısıyla şehzade Cem'in ailesinin İstanbul'a varışı daha kısa sürede ve şehzade Bayezid'in ailesine nazaran daha az zahmetle gerçekleşmiştir. Diğer taraftan İstanbul'a gelişi, Gülrüh Hatun için hatta diğer kadınlarında İstanbul'a gelişi ilk olmalıdır. Şayet aralarında daha önce esir alınıp, İstanbul'a getirilip, buradan Amasya'ya Bayezid'in haremine gönderilmiş olanı yok ise bu hepsi için ilk defa cereyan eden bir deneyimdir. Payitahta gelişi, muhtemelen Gülrüh Hatun'u heyecanlandırmıştır. Artık Osmanlı haremine yabancı bir genç kız değildir. Ancak yine de Eski Saray'ın Amasya Saray'ından daha ihtişamlı ve daha kalabalık olduğu düşünülürse bir nebze olsa şaşırdığı düşünülebilir.

Gülrüh Hatun ve diğer kadınlar, Saray-ı Âtik'e gelip yerleştiklerinde sarayda en yetkili kadının kim olduğu meçhuldür. Fatih'in kadınlarından Gülşah Hatun, oğlu şehzade Mustafa'nın ölümünün ardından Bursa'ya yerleşmiştir.⁶²⁰ Çiçek Hatun, oğlu şehzade Cem'in valilik yaptığı Karaman Sancağındadır. Sitti Hatun ise Edirne'de ikamet etmektedir.⁶²¹ Dolayısıyla bu tarihte Fatih Sultan Mehmed'in kadınlarının sancaklara dağılmış olduğu, Eski Saray'da ise gözdelerinin ikamet etmekte olduğu söylenebilir. Sarayda kalabalık bir kadın kadrosunun yaşadığı⁶²² bilinmekle beraber, sarayın en yetkili kadını konusunda herhangi bir malumat yoktur. Diğer yandan Bayezid'in kadınlarını ve şehzade Oğuz Han'ın annesini saraya yerleştirme göreviyle bizzat kethüda kadın ilgilenmiş olmalıdır. Şehzadeler ve maiyetleri de saraya

⁶¹⁹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 522.

⁶²⁰ N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 129.

⁶²¹ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 40.

⁶²² L. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 168-169.

yerleştirilmişlerdir. Sünnet düğününün hazırlıklarının da tamamlanmasıyla bir ay gibi uzun süre devam edecek törenler başlamıştır.

Merasimin daha çok resmî ve erkeklere hitap eden bir eğlence ortamı olduğu sezilmektedir. Bu süreçte hareme mensup kadınların da harem duvarları ardında kendilerine özgü eğlence tertip edip etmedikleri bilinmemektedir. Fakat halkın kadın-erkek bu şenliklere kayıtsız kalmadıklarına dair hiç şüphe yoktur. Kadın-erkek her kesim, işini gücünü bırakarak bu merasimlere doğrudan iştirak etmişlerdir.⁶²³ Belki de harem sakinleri dolayısıyla da Gülrüh Hatun, meydana hâkim olan bir mekândan gece gündüz süren bu eğlenceleri an be an takip etmişlerdir. Doğrusu bütün bu eğlenceler, Gülrüh Hatun ve diğer kadınlar için bin bir gece masallarını andırır nitelikte olmuştur. Çünkü bu, onun katıldığı en kalabalık organizasyonlardan bir tanesidir. Gündüz yapılan eğlenceler farklı, gece yapılan etkinlikler ise bambaşka güzellikte olmuştur. Belki de kadınlar, harem bölümünde kendileri için daha farklı eğlenceler de düzenlemişlerdir.

Gülrüh Hatun, şehzade Alemşah'ın sünnet edilmesinin ardından bizzat oğlunun bakımıyla ilgilenip, mümkün olabilecek en kısa sürede sıhhatine kavuşması için çabalamıştır. Şehzade, düzenli olarak hekim kontrolünden geçirilmiş olmalıdır. Dolayısıyla bir anne olarak Gülrüh, oğlunun yeniden sağlığını yakalayabilmesi için elinden geleni yapmıştır denilebilir. Gülrüh Hatun, Eski Saray'daki dairesinde diğer saraylı kadınların oğlu için düzenledikleri geçmiş olsun ziyaretlerini kabul etmiş ve devlet erkânından önemli simaların kadınlarını da ağırlamış olabilir. Onun buradaki statüsü, valide-i şehzade Alemşah olmasından ileri geliyordu. Bu nedenle kendi konumuna yakışır ölçüde misafirlerini ağırlaması gerekmekteydi. Gülrüh, burada iken bu törenler boyunca Amasya Sarayı'ndakine nazaran daha şık, daha gösterişli elbiseler tercih etmiştir. Şehzadenin sıhhatini sormak maksadıyla gelen misafirlerin dört dörtlük ağırlanması konusunda, emri altında bulunan cariyelere de özen göstermeleri noktasında sıkıca tembihlerde bulunmuş olmalıdır.

Diğer taraftan şehzadelerin sünnet merasimlerinin hemen ardından şehzade Abdullah ve şehzade Mustafa'nın kızının düğünü başlamıştır. Şehzade Abdullah, dedesinin uygun görmesi neticesinde amcasının kızı ile evlenmiştir.⁶²⁴ Belki de bu kez haremde gelinin kına gecesi için hazırlıklar yapıp, eğlenceler düzenlenmiştir. Gülrüh, bu eğlencelere de iştirak edip, muhtemelen geline konumuna yakışır ölçüde düğün

⁶²³ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, s. 522.

⁶²⁴ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter*, s. 522-523.

hediyesi takdim etmiş, şehzade Abdullah'ın annesi, Şirin Hatun'a da yeni gelini için tebrikte bulunmuştur. Düğün töreninin ardından şehzade Abdullah hiç vakit kaybetmeden valilik yaptığı Manisa Sancağına geri dönmüştür. Şehzadenin tekrar Manisa'ya gitmiş olduğu göz önünde bulundurulursa bu tarihe kadar Bayezid'in şehzadelerinden henüz sadece şehzade Abdullah'ın sancağa atanmış olduğu ifade edilebilir. Nitekim Fatih, sünnet programının ardından torunlarından bazılarını sancaklara atamıştır. Şehzade Şehinşah'ı Menteşe Sancağına atarken, şehzade Ahmed'i de Çorum Sancağına atamıştır. Şehzade Selim'i ise tekrar Amasya'ya babasının yanına göndermiştir. Şehzade Alemşah, şehzade Mahmud ve şehzade Korkud'u ise ne bir sancağa atamış ne de babalarının sancağına geri göndermiştir.⁶²⁵

Şirin Hatun, oğlu Abdullah ile beraber Eski Saray'dan ayrılmıştır. Şehzade Şehinşah ve annesi Hüsnüşah Hatun'da Menteşe Sancağına gitmek üzere saraydan çıkmıştır. Şehzade Ahmed ve Bülbül Hatun da Çorum Sancağına doğru hareket etmiştir. Şehzade Selim ile annesi Gülbahar Hatun da Amasya'ya dönmüştür.⁶²⁶ Nihayetinde Bayezid'in kadınlarından Gülrüh Hatun, Nigâr Hatun ve şehzade Mahmud'un annesi Saray-ı Âtik'te kalırken, şehzade Oğuz Han'ın annesi de sarayda kalmaya devam etmiştir. Dolayısıyla Gülrüh Hatun, bir ay boyunca Eski Saray'da kaldığı gibi daha da kalmaya devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmed, torunları şehzade Alemşah, şehzade Korkud, şehzade Mahmud ile şehzade Oğuz Han'ı yanında alıkoyarak, kendi talim ve terbiyesinden geçirmek istemiştir.⁶²⁷

Şehzade Alemşah, dedesinin sarayında kalarak, eğitimini burada devam etmiş ve daha da ilerletmiştir. Topkapı Sarayı'nda üçüncü avluda iç oğlanlarına eğitim veriliirdi. Şehzade Alemşah da burada iç oğlanları ile birlikte eğitimden geçip, savaş tekniklerini, yönetim usullerini, hukuk, siyaset, diplomasi gibi hususları da öğrenmiş olabilir. Ayrıca iç oğlanlarına öğretilen Türkçe, Farsça, İslâmî bilgilere dair de dersler görmüş

⁶²⁵ İbn Kemal, bu atamaların neye göre yapıldığını göstermek amacıyla olsa gerek, hemen burada bir anekdota yer vermiştir. Fatih ve torunları arasında yaşanıldığı varsayılan bir olaya değinmiştir. Rivayete göre, adı geçen şehzadelerle dedeleri Fatih arasında bir sohbet gerçekleşir. Sohbetin tatlılaştığı bir sırada Fatih, torunlarına şaka mahiyetinde “Beni mi çok seviyorsunuz yoksa babanızı mı çok seviyorsunuz?” sorusunu yöneltir. Şehzadelerden bir tek Ahmed dışında, hepsi de dedelerine, “Artık sizi daha çok seviyoruz” yanıtını verirler. Şehzade Ahmed ise “babamı daha çok seviyorum” cevabını verir. Şehzadenin diğer kardeşlerinden ayrılan bu tavrı ve beklenmedik cevabı dedesini oldukça üzümüştür. Fatih, o kadar üzülmüş olmalı ki, İbn Kemal'in aktardığına göre, bu hadiseden sonra her zaman şehzade Ahmed'i diğer torunlarından ayrı tutmuş, onu diğerlerine nazaran daha az gözetmiştir. (Bkz. İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 523-524).

⁶²⁶ Şehzade Abdullah yine Amasya Sancağına geri dönmüştür. Şehzade Şehinşah'a Menteşe, şehzade Ahmed'e de Çorum vilayeti tevcih edilmiştir. Şehzade Selim ise, yine Amasya'ya babasının sancağına gönderilmiştir. (Bkz. İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman* VII. Defter, s. 523).

⁶²⁷ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman* VII. Defter, s. 523.

olmalıdır.⁶²⁸ Belki de bizzat Fatih Sultan Mehmed, torunlarını yanına oturtup, iyi bir devlet liderinde bulunması gereken vasıfları anlatmış, torunlarıyla Osmanlı tarihi üzerine konuşup, onlara Yunan tarihinden, mitolojisinden bahsetmiş, felsefi sohbetler gerçekleştirmiştir. Şehzade Alemşah'ın kariyeri açısından burada kaldığı her gün verimli geçmiştir. Fatih, torunlarının eğitimiyle bizzat kendisi yakından ilgilenbildiği gibi, devletin önde gelen kumandanlarını, hocalarını torunlarının eğitimi için seferber etmiş de olabilir. Bu sırada Gülrüh Hatun da, Eski Saray'ın düzenine iyice alışmış olup, burada da oğluyla ilgilenmeye devam etmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in 1481 yılında vefat etmesiyle tahta geride kalan iki şehzadesinden Bayezid mi yoksa şehzade Cem'in mi geçeceği meselesi cereyan ettiğinde ve yeniçerilerin ayaklanmalar başlattıkları sırada Gülrüh Hatun, payitahta bulunmanın verdiği avantajla her şeyden haberdardır. Bütün bu karışıklıklar esnasında kocasının bir an evvel Amasya'dan İstanbul'a gelmesi için dualar etmiş olmalıdır. Ayrıca oğlunu koruma görevi de üstlenmiştir. Bayezid, İstanbul'a gelene kadar yerine bir nâib seçilmesi gündem olduğu zaman oğlunun tahta oturtulması için herhangi bir girişimde bulunmuş mudur bilinmemekle birlikte, oğlunun bu kargaşa ortamında tahta geçmek için heveskâr davranmaması hususunda öğütler vermiş olabilir. Çünkü tamahkâr davranışları ileride babasıyla arasının açılmasına sebep olabilirdi. Bu yüzden İshak Paşa'nın aldığı önlemlerle şehzade Korkud'un nâib olarak seçilip, tahta oturtmalarına riayet etmişlerdir.

Gülrüh Hatun ve diğer şehzadelerin annelerinin şimdiki konumları alınan kararlara riayet etmekten fazlasına imkân tanımamaktadır. Tek yapabilecekleri, Bayezid gelene kadar oğullarının zarar görmemesi için çabalamak ve kocalarının kardeşi Cem Sultan'dan önce payitahta ulaşarak, tahta oturmasını Allah'tan dilemektir. Şayet tahta oturan çocuklarının babası Bayezid olmaz da Cem Sultan olursa, bu hepsi için bir felakettir. Bayezid katledilebilir ve hatta onun şehzadelerinin boğdurulması da kaçınılmaz olurdu. Böyle bir durumda Gülrüh Hatun, hem kocasının acısını hem oğlu şehzade Alemşah'ın katledilme acısını hem de kendi istikbalinin kararmasının acısını yaşamak zorunda kalırdı. Gülrüh Hatun neyse ki, bahsi geçen acıları yaşamak durumunda kalmamıştır. Şehzade Korkud'un tahta oturmasıyla belki de geçici süreliğine de olsa, annesi Nigâr Hatun, Eski Saray'da nüfuzunu hissettirmiş olabilir. Bu ona ağır gelen bir durum olsa da katlanmaktan başka çaresi yoktur. Öte yandan, bütün

⁶²⁸ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 81-82.

önlemler ve uğraşlar sonucunda Bayezid, kardeşinden daha evvel taht kentine ulaşmayı başarıp, Osmanlı Devletinin yeni padişahı olmuştur. Gülrüh Hatun, artık tahttaki padişahın kadını olarak Eski Saray’da bulunmaktadır. Üstelik bu sayede oğlu da kesin olarak, geleceğin taht varislerinden bir tanesiydi. Bundan böyle Gülrüh, oğlunun başarılarında daha çok çaba sarf etmek ve oğlunu, padişahın gözünden düşmesine sebep olabilecek her türlü olaydan, davranıştan uzak tutmak zorundadır.

Gülrüh Hatun, belki de kayınvalidesi Gülbahar Hatun Amasya’dan gelip Eski Saray’a yerleşene kadar, bir nebze olsa bu sarayda daha rahat bir hayat yaşamış olabilir. Ancak Gülbahar Hatun’un gelip, tahttaki padişahın annesi olarak Eski Saray’da nüfuzunu kurmasıyla o ve diğer kadınlar, tıpkı Amasya’daki haremde olduğu gibi kayınvalidelerine biat etmek zorunda kalmışlardır. Oğlunun herhangi bir sancağa ataması yapılana kadar Gülrüh, burada kayınvalidesine karşı her zamankinden daha fazla saygılı ve daha yakın olmak zorundadır.

3.7. Gülrüh Hatun ve Şehzade Alemşah’ın Sancaklardaki Hayatı

Sultan Bayezid’in babasının vefatının ardından Osmanlı tahtına geçmesinin akabinde yaptığı ilk icraatlarından biri de şehzadelerini sancaklara ataması olmuştur. 1480 senesinde Fatih Sultan Mehmed tarafından Çorum Sancağına atanan şehzade Ahmed’in, 1481 senesinin Eylül ayında babasının Amasya’da Yeşilirmak Nehri kıyısında yaptırmak istediği caminin temellerini atmaya başlaması⁶²⁹ dikkate alınırsa o, bu tarihten kısa süre önce Amasya Sancağına tayin edilmiştir. Nitekim Temmuz 1481’de şehzade Abdullah da Manisa’dan Konya Sancağına atanmıştır. Manisa (Saruhan) Sancağına da Menteşe Sancağında görev yapmakta olan şehzade Şehinşah gönderilmiştir.⁶³⁰ Şehzade Alemşah’ın ilk görev yeri, Menteşe Sancağıdır. Buna göre, ağabeyinin Saruhan Sancağına atanması üzerine, şehzade Alemşah da, 1481 yılında Menteşe Sancağına atanmıştır.

Şehzade Alemşah’ın sancağa ataması şayet 1481 yılında yapılmadıysa, 1483 yılında yapılmış olabilir. Şehzade Korkud, Aralık 1483 yılında ağabeyi şehzade Abdullah’ın ölümü üzerine, Karaman Sancağına tayin edilen ağabeyi şehzade

⁶²⁹ Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. I, Sad. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş, Ankara, 1986, s. 124.

⁶³⁰ F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 29.

Şehinşah'ın yerine Saruhan Sancağına atanmıştır.⁶³¹ Şehzade Mahmud da 1484-1485 tarihinde Kastamonu Sancağına atanmıştır.⁶³² Dolayısıyla şehzade Alemşah'ın sancağa ataması, payitahta bulunun bu kardeşleri ile beraber de yapılmış olabilir. Ancak şehzade Alemşah'ın 1481 yılında şehzade Şehinşah'ın Manisa Sancağına tayin edilmesinin akabinde Menteşe Sancağının boş kalmaması için atanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Hammer, şehzade Alemşah'ın 1490 tarihinde Menteşe Sancağında valilik yaptığını kaydetmiştir.⁶³³

3.7.1. Gülruh Hatun ve Şehzade Alemşah'ın Menteşe Sancağındaki Hayatı

Gülruh Hatun, oğlu şehzade Alemşah'ın Menteşe (Muğla) Sancağına sancakbeyi olarak atanması üzerine, beraberinde gelmiştir. Şehzade Alemşah'a Sultan Bayezid tarafından Menteşe Sancağına atandığına dair atama beratı verilmiş olup, gösterişli bir merasimle de payitahttan uğurlanmış olmalıdır. Nitekim şehzadeler atandıkları sancaklara giderken bazen doğrudan saraydan merasimle çıkarlardı bazen de sadrazamın sarayında ağırlandıktan sonra sancağına giderdi.⁶³⁴ *Metin Kunt*'un şehzade Mehmed (III. Mehmed) ekseninde ele aldığı şehzadelerin sancağa çıkmalarına dair sunduğu bilgiler önceki şehzadelere de ışık tutar niteliktedir. Şehzade Mehmed babası ile sarayda vedalaştıktan sonra maiyetinin başında yer almıştır. Kanun-i kadim olduğu üzere, tüm devlet erkânı ve saray personeli şehzadeyi sarayda hazır beklemiştir. Saray çalışanları şehzadeyi geçirmiş, devlet ileri gelenleri ise Emin (önü) iskelesine kadar ona eşlik etmiştir. Bu yolculuk esnasında devletin önde gelen kulları şehzadeye öğütler vermiştir. Şehzadenin yanına ilk giden sadrazam olmuştur ve ona, reayaya iyi davranması hususunda nasihatler vermiştir. Haliç'e varıldığında şehzade ve devletin temsilcileri hep birlikte şenlik toplarının coşkusuyla kaptan-ı deryanın gemisine binerek, Üsküdar'a geçmişlerdir. Sarayın tecrübeli görevlilerinden olan kapıcıbaşı, şehzadeyi sancağına kadar eşlik edip, şehzade ve maiyetini şehzade hanesine yerleştirmesinin akabinde payitahta dönmüştür.⁶³⁵

⁶³¹ Feridun M. Emecen, "Korkud, şehzade", *TDVİA*, C. 26, Ankara, 2002, s. 205; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter*, s. 52.

⁶³² Cevdet Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", s. 323.

⁶³³ M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 111.

⁶³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", *Belleten*, C. XXXVI, Sayı. 156, Ankara 1975, s. 671.

⁶³⁵ Metin Kunt, "Bir Şehzade Sancağa Çıkar", *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu Norman Itzkowitz Armağanı*, Der. Baki Tezcan-Karl K. Barbır, Çev. Zeynep N. Yelçe, İstanbul, Mayıs 2012, s. 80-81.

Kanun-i kadim ifadesi dikkate alınırsa III. Mehmed'in şehzadelik yıllarına gelene kadar hemen hemen her şehzade için benzer ve küçük değişikliklerle sancağa uğurlama törenleri yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şehzade Alemşah için de bir tören düzenlenmiş olup, bu merasimle, şehzadenin siyasî kariyerine başlayacak yaşa erişmiş olduğu herkes tarafından öğrenilmiştir. Böylece şehzade, onur ve gurur içerisinde yeni hayatına başlamak için, annesi Gülrüh Hatun başta olmak üzere, diğer maiyeti ile birlikte İstanbul'dan ayrılmıştır. Muhtemelen ona da eşlik eden bir kapıcıbaşı vardı. Bu tecrübeli görevli, şehzade Alemşah ile beraberindekileri Menteşe Sancağına kadar eşlik edip, şehzadeyi ve kapı halkını şehzade sarayına yerleştirip, geri dönmüştür. Yine adet olduğu üzere, sancağa çıkarılan şehzadeye, annesine ve hocasına padişah tarafından çeşitli i'nâmlarda bulunulur, şehzadeye maaş olarak haslar tevcih edilirdi. Maiyetine verilen görevlilere ve askerlerine de ödenekler sağlanırdı.⁶³⁶ Nitekim şehzade Alemşah'a ayda 1000 akçe, melbusat için, 3795 akçe, bir de günlük 4 akçe ödenekler ihsan edilmiştir. *Ağay-ı Sultan Alemşah*, muhtemelen bu ibare ile kast edilen lalasıdır ve lalasına da günlük üç akçe ayrılmıştır.⁶³⁷

Osmanlı Devleti'nde sancağa çıkan şehzadelerin bizzat kendilerine; ihtiyaç duyacakları eşyalar, giyecekler ve hobilerine göre padişah tarafından çeşitli armağanlar verilmesi âdettendi. Şehzadenin kendisine değerli kumaşlardan dikilmiş elbiseler, kürkler, kaftanlar, ipek kumaşlar hediye edilirdi. At, katır, deve gibi binek hayvanları ve bu hayvanların kullanımı için koşum takımları ve çadır armağanlar içinde yer alırdı. Yine mutfak ihtiyaçları da düşünülürdü. Gümüş siniler, tepsiler, leğen, ibrik, tabak, çanak, tencere, tava, şamdan şehzadelere verilen ihsanlar arasındadır. Bunların yanı sıra şehzadelere, şehzadelik alameti olarak, altın üsküf, kızıl tuğ, ak börk ve alem tahtası verilirdi.⁶³⁸ Netice itibariyle, şehzade Alemşah, sancağa çıkarken de bu âdetler uygulanmış olup, ihtiyacı olacak maiyet oluşturulmuş, çeşitli armağanlar verilmiştir ve şehzade, gelenek olduğu üzere kızıl börkünü takarak⁶³⁹ sancağına doğru hareket etmiştir.

Sultan Bayezid döneminde Menteşe Sancağı; *Pürnaz, Çine, Milas, Peçin, Bozüyük, Muğla, Tavas* ve *Köyceğiz* olmak üzere sekiz büyük kazadan oluşmaktaydı. Öncelikle Fatih, oğlu şehzade Cem'i 1478-1479 tarihinde Menteşe Sancağına

⁶³⁶ İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 671.

⁶³⁷ TSMA. D. 3960. 0001, vr. 6.

⁶³⁸ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 129-130.

⁶³⁹ İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 694.

atamıştır.⁶⁴⁰ Daha sonrasında Bayezid'in oğlu şehzade Şehinşah ve ondan sonra da şehzade Alemşah, Menteşe Sancağına sancak beyi vazifesini yürütmek için gelmiştir. Gülrüh Hatun ve oğlu şehzade Alemşah Menteşe'ye gelerek, buradaki şehzade sarayına yerleşmişlerdir. Şehzade sancağındaki saray, sultan saraylarının küçük bir modeli hüviyetindedir ve padişahın sarayındakine benzer statüdeki görevlilerden oluşmaktadır. Yani şehzadenin sancaktaki hanesi, yönetmek için gerekli bütün makamları içeren bir kurum olarak hazırlanıp, gereken bütün devlet görevlileri de maiyetine verilmiştir.⁶⁴¹ Sancağa çıkarılan Çelebi Sultanların maiyetinde yer alanlar arasında en önemli konumu işgal eden hiç şüphesiz lalaları idi.⁶⁴²

Sözlük anlamıyla *Lala*, şehzadelerin özel olarak eğitimleri, talim ve terbiyeleri ile yakından ilgilenen eğitmenleridir.⁶⁴³ Şehzadelerin lalaları, Enderun'da yetişmiş olup, gerekli tecrübelerle sahip en önemlisi de güvenilir kişilerden seçilmesine özen gösterilirdi. Şehzadelerin lalalarının ataması bizzat merkezden yapılırdı. Şehzade lalası, o şehzadeye siyasi konularda da yardımcı olan bir danışmandır. Ayrıca lalalar, mahallî idareden de sorumludur. Devletin merkezindeki Divan-ı Hümayûnun küçük bir örneği olan şehzade divanında vezirlik statüsünde yetkilere sahiptir. Payitaht ile şehzade arasındaki iletişimin sağlıklı yürütülebilmesinde de adeta bir muhabir gibiydiler.⁶⁴⁴ Lala, şehzade Alemşah'ın her türlü işi ile ilgilenip, şehzadenin herhangi bir uygunsuz davranışında padişaha bildirmek zorundaydı. Şehzade Şehinşah'ın lalası, şehzadenin nahoş davranışlarını padişaha bildirirken, şehzade Alemşah'ın lala tarafından talihsizlikler yaşadığı bilinmektedir.⁶⁴⁵

Şehzadelerin maiyetinde yer alan diğer önemli görevliler; defterdar, şehzade hocası, nişancı, Reisülküttab, Çavuşbaşı. Ayrıca şehzade Alemşah'ın haremde Gülrüh Hatun'dan sonra gelen en önemli kadın dayedir. Diğer harem kadrosu ise şöyledir: Dadı, kethüda, haremağası, ferraşlar, matbah emini, kapıcılar, kapıcıbaşı, kapıcılar kethüdası, iç oğlanları, büyük oda iç oğlanları, hazine kethüdası, hazine kâtibi, kilercibaşı, arpa emini, Harc-ı hassa emini, Harc-ı hassa kâtibi, Veznedar, ekmekçi, aşçı, terzi, hekim, cerrah, göz hekimi, şarabdarbaşı, çeşnibaşı, çuhadar, rikabdar, atmacacılar,

⁶⁴⁰ Mürsel Özata, *Köyceğiz Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, Haziran 2004, s. 17.

⁶⁴¹ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 63.

⁶⁴² İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 668.

⁶⁴³ M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 427.

⁶⁴⁴ Tuncer Baykara, "Lala", *TDVİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 70-71.

⁶⁴⁵ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 131.

balabancılar, şahinciler, çakırcılar, zağracılar.⁶⁴⁶ Bütün bunların yanı sıra, şehzadenin yaşına, derecesine göre; çeşitli sayıda sipah, silahdar, ulufeci, garip sınıftan askerler ve ağalar, çadır mehterleri, divan çavuşları, ruznameci, mukataacı, imam ve müezzin gibi görevliler de yer alırdı.⁶⁴⁷ Bu liste göz önüne alınıp, şehzade Alemşah'ın maiyetinde de hemen hemen bu kadronun yer aldığı hesaba katılırsa, şehzadenin hizmet kadrosunun oldukça kalabalık olduğu ve onun ihtiyaç duyacağı bütün görevlilerin emrine verildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan şehzadenin maiyetinde dikkat çeken nokta, hekimlerin dahi gönderilmiş olmasıdır. Başta şehzade Alemşah olmak üzere, şehzade sarayı sakinlerinin de sağlığı dikkate alınmış olmalıdır.

Gülruh Hatun için şehzade sarayı yabancı bir hane değildir. Bütün bu görevli kadrosuna ve hem kendisine hem de oğluna düşen görevlere aşinadır. Kocası Bayezid'in Amasya Sancağındaki hanede, bir şehzade validesi olarak Gülbahar Hatun'a düşen vazifeleri ve Bayezid'in nasıl sancak yönettiğini gözlemlemek için epey fırsatı olmuştur. Artık Gülruh Hatun, oğlu şehzade Alemşah'ın validesi statüsüyle hanesinin en yetkili kadınıydı. Şehzade, en başta annesi olarak Gülruh'un gözetimindeydi. Gülruh Hatun, oğlunun sağlığından, attığı adımlardan, aldığı kararlardan sorumlu olup, her an tedbir içerisinde olması gerekmektedir. Oğlunun hizmet kadrosunu iyi tanıyıp, nüfuzunu kurmalıdır. Ayrıca oğlunun haremını çekip çevirmeli, harem ve hizmet kadrosunun düzenini de sağlaması gerekmektedir.

Menteşe Sancağında şehzadelerin ikamet ettikleri hanenin nerede yer aldığı tam olarak bilinmese de şehzade Alemşah'ın burada yaklaşık 21 yıl gibi uzun bir süre zarfında valilik yapacağı dikkate alınırsa, geniş ve rahat bir mekânın tasarlandığı söylenebilir. Öyle ki, atandığı sancakta yeni bir hayat kuran şehzadenin ve onun emri altındaki geniş maiyetinin varlığı, o şehrin gelişip, kalkınmasında, kültürel bir coğrafya olmasında büyük katkıları olmaktaydı. Nitekim şehzade Şehinşah, akabinde de Mentese'ye atanan ve uzun yıllar burada valilik yapan, şehzade Alemşah zamanında bu coğrafyada ön plana çıkmayı başarıp, sivrilen simalar olmuştur.⁶⁴⁸ Dolayısıyla şehzadenin sarayının etrafının gelişip kalkınması dikkate alınarak, şehrin merkezine çok da uzak olmayan bir arazide inşa edilmiş olmalıdır.

⁶⁴⁶ *Zağracılar*: Yeniçeri cemaat ortalarından 64. ortanın adı olup, padişaha av için gereken av köpeklerini beslemekle görevlidirler. (Bkz. M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 741).

⁶⁴⁷ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 132-133; İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 668.

⁶⁴⁸ Zekai Mete, "Muğla", *TDVİA*, C. 30, İstanbul, 2005, s. 379.

Şehzade Alemşah'ın buradayken ister saray içinde isterse saray dışında kuracağı ilişki ağları kendi çıkarınyaydı. Oğlunun kurduğu ilişki bağlarını bilmek de hem Gülrüh Hatun'un hem de şehzadenin yararınaydı. Sancaklarda kurulan bağlar, geleceğe yatırım niteliğindedir. Şayet şehzade babasından sonra Osmanlı tahtına geçmeyi başarsa, gelecekteki hanesinin de temellerini daha buradayken atmış olurdu.⁶⁴⁹ Sancaktaki şehzadenin kaderi maiyetine, hizmetlilerin kaderi de şehzadeye bağlıdır. Eğer ki, sancaktaki şehzade, tahttaki babasının vefatından sonra saltanata geçmek için payitahta gelirse, maiyetindekilerle vefat eden padişahın kapı halkı arasında konum çatışmaları yaşanması kaçınılmaz olabiliyordu. Sancağa çıkan bir şehzadenin en karakteristik yönü, kapı halkının “ödünç” yani saraydan seçilmiş vazifelilerin olmasıdır. Dolayısıyla şehzadenin maiyetindekiler bağımsız bir kurum değil, padişah sarayının bir uzantısıdır. Şehzadenin hizmetine verilen devlet memurları, o şehzade tahta çıkana kadar onun adamları sayılırdı. Bu adamlardan bazıları şehzade tahta çıktığında padişah sarayında yeni vazifelere getirilirlerdi. Hatta bazıları, hizmet ettikleri şehzade tahta geçemese bile yeni padişahın hizmet kadrosunda yer alabilirdi.⁶⁵⁰

Şehzade, yönetimi altındaki sancağını ne kadar iyi yönetir, reaya kendisinden ne ölçüde memnun olursa, payitahta da o denli olumlu haberler ulaşırdı. Bu sayede şehzade, padişahın gözünde değer kazanmış olurdu. Şehzade Alemşah'ın başarılı olmasında, Sultan Bayezid nezdinde iyi bir profil çizmesinde Gülrüh Hatun'a ve şehzadenin maiyetindeki hizmetlilere çok iş düşmekteydi. Şayet şehzade, gelecekte padişah olmayı başarsa, gözeteceği ilk kişiler, sancağında onunla birlikte büyük gayretler gösteren isimler olacaktır. Burada kurulacak bağlar konusunda Gülrüh Hatun'un daha da dikkatli olması gerekmektedir. Oğlunun gözü, kulağı, aklı olmak zorundadır. Gülrüh, ne kadar iyi ilişki bağları kurar, ne ölçüde iyi bir istihbarat ağına sahip olursa, olaylara vakıf olma oranı da o ölçüde artar ve buna göre önlemler alıp, oğluna ikazlarda ya da nasihatlerde bulunabilirdi. Nitekim Gülrüh'un vakfiyeleri dikkate alındığında onun nüfuz sahibi olduğu, hadımağalara görevler verdiği, bir kapı halkının olduğu dikkat çekmektedir.

Şehzade Alemşah'ın, sancağa atandığı vakit hayatını, ailesini ve maiyetindekileri geçindirmek için gelirlere ihtiyacı vardır. Osmanlı Devleti, şehzadelerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için çözümler bulup, alternatifler sunmuştur.

⁶⁴⁹ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 63.

⁶⁵⁰ Metin Kunt, “Bir Şehzade Sancağa Çıkar”, s. 87-89.

İhtiyaç duyulan gelirlerin sağlanması için şehzadelere, sancaklara atamaları yapıldığı vakit haslar tevcih edilmiştir. Şehzade sancağa gönderilirken haslarına ilaveten, devletin hazinesinden nakit para da verilmiştir. Bunların yanı sıra şehzadenin atandığı sancağın bütün gelirleri de şehzadeye tahsis edilmiştir. Ayrıca şehzadenin kendi sancağından başka, diğer sancaklardaki mukataa gelirlerine de ortak olabilme hakkı tanınmıştır. Dahası Sultan Bayezid döneminde, şehzadelerinin valilik yaptıkları sancaklarının gelirleri haricinde, önemli bir ticaret merkezi olan Bursa vilayetinin *Mizanı Mukataası*'ndan *sâlyâne* şeklinde gelirler de bağlanmıştır.⁶⁵¹ Şehzade Alemşah'ın atandığı sancaklarda özellikle de *Lazıkıyye (Denizli)* kazasında haslara sahip olduğu da bilinmektedir.

Şehzade Alemşah, sancağa çıkarıldığında Kamer Sultan'da 17 yaşlarında olmalıdır. Evlenme yaşına erişmiş bir genç kız olduğu için, belki de Gülrüh Hatun beraberinde kızını getirmeyerek, onu Eski Saray'da babasının ve babaannesi Gülbahar Hatun'un himayesine bırakmış olabilir. Böylece Kamer Sultan, annesi Gülrüh Hatun'un Eski Saray'daki eli kulağı olmuştur. Birbirleriyle sık sık haberleşerek, Kamer Sultan payitahttaki gelişmelerden annesini haberdar etmeye çalışmıştır. Gülrüh da, kızından edindiği bilgileri oğluna iletmesi gerekenleri iletmiştir. Kamer Sultan, payitahta ikamet ettiği süre zarfında babası Sultan Bayezid ile belirli aralıklarla görüşme imkânı bulabilmiştir. Bu görüşmelerinde de annesinin ve kardeşi şehzade Alemşah'ın sözcüsü olmuş olmalıdır. Kardeşinin başarılarından babasına bahsetmiş, böylece kardeşinin padişahın nezdinde iyi bir izlenim bırakabilmesine yardımcı olmuş olabilir. Belki de Gülrüh Hatun, zaman zaman hem kızını hem de çocuklarının babası Sultan Bayezid'i görmek için payitahta Eski Saray'a gitmiştir. Muhtemelen kızının izdivacı gündeme geldiğinde Gülrüh Hatun, İstanbul'a giderek, kızının çeyiz ve düğün hazırlıklarıyla bizzat ilgilenmiştir. Kızının düğün merasimine de katılmasının ardından oğlunun yanına Menteşe Sancağına dönmüştür.

Gülrüh Hatun'a burada düşen görevlerden biri de oğlunun aile kurmasında aracı olmaktır. Oğlu için en uygun cariyeleri seçerek yetiştirmeli, kendi gözetmenliğinde kethüdanın eğitmenliğine vermelidir. Oğlu, bu cariyelerden kendisine zevce seçmeli ve aile kurmalıdır. Şehzade Alemşah'ın aile kurup baba olması, Sultan Bayezid nezdinde hem kendisi için olumlu bir gelişme hem de Gülrüh Hatun'un öncü olmasından dolayı validesinin de takdir edileceği bir davranıştır. Dolayısıyla Gülrüh Hatun, oğlunun lehine

⁶⁵¹ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 90-92.

olacak her ihtimali, her fırsatı değerlendirmek zorundadır. Oğlunun, hem padişahın hem devlet erkânının hem de reayanın gözünde sevgisini ve itibarını artırmasında yardımcı olmalıdır. Gülruh için, oğlunun sarayı, Amasya Sancağında öğrendiklerini, kayınvalidesi Gülbahar Hatun'dan edindiği izlenimleri tecrübe etmesi için iyi bir fırsattır. Gülruh Hatun, oğlunun en önemli müttefikidir. Ana-oğulun nüfuz konusunda çatışmaları söz konusu dahi olamazdı. Her ikisinin de nüfuzlarını kurma sahaları çizilmiştir. Şehzade, sancağının idaresinden ve yönetiminden sorumludur. Gülruh Hatun ise şehzade hanesinden sorumludur. Şehzade hanesinin başı olduğu için, oğlundan bile daha yüksek bir statüye sahiptir. Nitekim 1511 yılına ait defter kaydına göre, şehzade Süleyman günde 600 akçe alırken, annesi Hafsa Sultan, 1.000 akçe almaktadır. Bu tarihten birkaç yıl sonra şehzadenin maaşı 2.000 akçeye, Hafsa Sultan'ın ki ise 6.000 akçeye yükseltilmiştir.⁶⁵² Bu da, şehzade annelerinin sancaklardaki konumunu ve nüfuzunu yansıtmaktadır.

Şehzade Alemşah'ın Menteşe Sancağında, sancakbeyi olarak üzerine düşen askerî ve idarî olmak üzere önemli iki ana görevi vardır. Şehzade'nin askerî görevi; kapı halkı ile emri altında bulunan tımarlı sipahi askerleriyle her an hazır bulunmaktır. Eğer şehzade, padişah tarafından sefere çağrılırsa derhal katılmaya mecburdur. İdarî görevi ise; bulunduğu sancaktaki reayanın güvenliğini, dirlik ve düzenini sağlamak, adaletli bir yönetim düzeni kurmak, şer'î ve örfî kurallara aykırı davranışları önlemek, kadı ile işbirliği içerisinde bulunarak, halka en iyi şekilde hizmet götürebilmektir.⁶⁵³ Ayrıca sancağını kalkındırmak ve herhangi bir iç ve dış tehdide karşı sancağını savunmaktır. Yaşar Yücel, Osmanlı şehzadelerinin bulundukları sancaklarda bağımsız bir yönetici olduklarını, sancakbeyi olarak görev yaptıkları sancaklarında, geleceğin padişahı sıfatıyla devleti idare etmek için staj görüp, kendi adlarıyla tuğra çekerek, hükümler yazabildiklerini ve kendi idaresindeki bölgede adeta bir hükümdar gibi hüküm sürme haklarının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca şehzadelerin payitahttaki yönetimle ilişkilerinin yalnızca, bağımsız irade ile yapmış oldukları tayinler ve verdikleri dirlikleri devletin merkezine bildirmek olduğuna da dikkat çekmiştir.⁶⁵⁴

Belgeler ve kaynaklar incelendiğinde şehzadelerin çok da bağımsız bir hükümdar gibi hareket etmedikleri görülmektedir. İmparatorluğun çeşitli eyaletlerinde

⁶⁵² L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 99-100.

⁶⁵³ Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, C. XXXVIII, Sayı. 152, Ekim 1974, s. 666.

⁶⁵⁴ Y. Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", s. 674-675; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 123-124.

sancak beyliği yapan şehzadeler de tıpkı diğer sancak beyleri gibi, yaptıkları en ufak tayinler, tevcihler ve idarî yetkilerini kullanırken dahi, payitahtla daimi olarak iletişim içerisinde bulunmuşlardır. Şehzadelerin arzları, merkezdeki Dîvân-ı Humâyûnda görüşülür, padişah tarafından uygun bulunursa, karara bağlanırdı.⁶⁵⁵ Nitekim şehzadeler, herhangi bir idarî iş ya da tayinler konusunda devletin merkezine yazdıkları arzların dikkate alınmasını talep ederken, oldukça nazik bir üslup kullanmaya özen göstermişlerdir.⁶⁵⁶ Fakat yine de XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar şehzadelerin Osmanlı Devlet yönetiminde bir takım yetkilere ve sorumluluklara sahip oldukları da belirtilmelidir. Şehzadelere, idarî yetkileri hususunda herhangi bir konuya dair merkezden hükümler gönderildiyse de bunları uygulamaya koymak şehzadenin sorumlulukları ve görev sınırları dâhilinde olmuştur.⁶⁵⁷ Şehzade Alemşah'a gönderilen hükümler dikkate alındığında şehzadenin Menteşe Sancağındaki vazifesi daha iyi anlaşılabilir.

Şehzadelerin, şer'î ve örfî hukuk kurallarını ihlal eden, reayanın düzenini bozan kimselere karşı bir takım cezalar uygulamaya hakları vardır. Bunlardan bir tanesi de idam cezasıdır. Bu hak, hem şehzade Alemşah'ın kendisine hem de kardeşlerine tanınmıştır. Sultan Bayezid, Erdebil'e gidip gelen ve fitneye, fesada sebebiyet veren Sufilerin yakalanıp mallarının yağmalanması ve bu mallarında yağma edenin olması, Sufinin de asılması yönünde defalarca hüküm göndermiştir. Ancak Sufilerin ziyaretleri aynı ölçüde sürmektedir ve Bayezid, bunların idam edilmeyip, sadece azarlanmakla yetinildiğini, üstelik yakalanan bir Mürid ise 400 akçe, halife ise 2 bin akçe alındığından haberdar olmuştur. Kendisinin akçe alınmasına dair bir emri olmadığını dahası katiyen akçe alınmasına karşı olduğunu belirtmiştir ve şehzadelerine bu hususta yeni hükümler göndermiştir.⁶⁵⁸ Padişahın aynı meseleye dair defalarca hüküm göndermesi ve bunun altını çizerek ısrarla yakalananların idam cezasına çarptırılmalarını buyurması, bu emirlerinin sancaklarda hemen uygulamaya geçirilmediğini ya da uygulanmasının güç olduğunu göstermektedir.

Erdebil'e gidip gelen Sufilere dair şehzade Alemşah'a gönderilen hükümde, şehzadeden beklenenler şunlardır: Padişahın gönderdiği hüküm-i şerif eline ulaşır

⁶⁵⁵ F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 40; İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 672, s. 675; Metin Kunt, "Bir Şehzade Sancağa Çıkar", s. 82-83.

⁶⁵⁶ İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 674.

⁶⁵⁷ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 143, s. 162.

⁶⁵⁸ İlhan Şahin-Feridun Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul, 1994, s. 78/ hkm. nr. 281.

ulaşmaz, sancağındaki valilere uyarılarda bulunup, bu kişilere müsamaha gösterilmemesi hususunda ikaz etmelidir. Erdebil'e gidip gelen bütün Sufî'ler tutulmalı ya da evine geldiği zaman tutuklanmalıdır. İster halife ister Mürîd olsun, hiç kimseden korkulup çekinilmeyip, derhal idam cezasına çarptırılmalıdır. Padişah devamında ise şehzadeyi şu şekilde ikaz etmektedir: "Eğer birkaç ay sonra adamlarımdan güvenilir olanları gönderip, teftiş ettirir ve Sufîlerin idamına dair ihmalkârlık yapıldığı tespit edilirse, senin lalalarından olsun azil edilmekle kalınmayıp, cezalandırılırlar. Subaşılarından, sipahilerden senin halkından ya da sâir halktan olsun, Sufîleri koruyan her kim olursa olsun, kolladıkları yerine onlar idam edilirler. Sen dahi her üç ayda bir sancağını teftiş ettirip, işlerin nasıl yürütüldüğünü, kaç tane Sufînin idama çarptırıldığını öğrenip, ayrıntılı bir şekilde yazdırarak, bana ulaştırasın! Eğer Subaşılarından ve sipahilerden her kim benim emrimi yerine getirip, o Sufîleri asar ise onun bu hizmeti benim nezdimde beğenilerek, çeşitli ihsanlarımla memnun edilir."⁶⁵⁹

Şehzade Alemşah'ın bu Sufîleri yakalatıp, idam cezasına çarptırması kendisinden beklenen en önemli görevdir. Padişah bu konuya çok önem vermektedir ve bu kimselerin ölümden başka bir şeyi hak etmediklerinin altı çizilmektedir. Bu görevi ihmal eden ya da Sufîleri koruyan her kim olursa olsun cezalandırılacağı, hatta şehzadenin hatırının dahi dikkate alınmadan idama çarptırılacaklarının vurgusu yapılmıştır. Şehzade Alemşah'ın babasının gözünde itibar kazanmasının bir yolu da bu hadiseye çok önem verip, padişahın buyruklarını eksiksiz yerine getirmektir. Bunun için maiyetindeki görevlileri iyi disipline edip, vazifelerini layığıyla yerine getirmelerini sağlamalıydı. Belirli aralıklarla sancağını teftiş ederek, bu işin hakkıyla yürütülmesini sağlayıp, padişaha rapor etmeliydi. Sufîlerin önünü ne kadar kesebilirse, fitne fesada ne denli mani olabilirse, en başta kendi sancağının sonrasında da devletin diğer topraklarında sükûneti o kadar kolay sağlayabilirdi. Bu da kariyeri için önemli bir başarı sağlayacaktır. Üstelik padişah, bu işi hakkıyla yapanın kendi nezdinde takdir göreceğini ve o kimseyi ihsanlarla onurlandıracağını vurgulamıştır. Dolayısıyla bu buyruğun yerine getirilmesi şehzadenin adamlarının kariyeri açısından da önem arz etmektedir.

Şehzadeler, sancaklarında bulunan askerî birlikleri sayesinde, başta kendi vilayetleri olmak üzere, ülkenin diğer topraklarının da çeşitli saldırılara karşı korunmasını sağlayabiliyorlardı. Ayrıca sancaklarında çıkabilecek ayaklanmaları

⁶⁵⁹ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezîd Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 78-79/ hkm. nr. 281.

bastırıp, huzurun yeniden sağlanmasında başarılı olabiliyorlardı.⁶⁶⁰ Şehzade Alemşah'ın da sancağını bu gibi tehditlerden koruması ve düzeni bozacak olaylara karşı her an önlemini almış bir şekilde hazır olması gerekmektedir. Nitekim şehzade Alemşah, yaşanan korkunç bir hadise üzerine padişaha mektup yazıp, peyk göndermiştir. *Hâdiye* (?) *Kazasına* altı parçalık kadirga gelip, etrafı yakıp yıkmışlar, viraneye çevirmişlerdir. Müslümanlara zulmetmişlerdir. Bu korsanlar *Kemer*'e yakın mezraları ateşe verip, halkın mallarını gemilerine yüklemişlerdir. Bu zulümler karşısında da halk, evini barkını bırakıp, göç etmek durumunda kalmıştır. Padişah, oğlunun sancağından gelen bu haberler doğrultusunda ona ne yapması gerektiği yönünde şu hükmü göndermiştir: “O sahil kenarındaki halkı uyarasın! Gafil olmasınlar! Daima dikkatli olsunlar! Görüp gözetinler ki, ne mallarına ne kendilerine ne de kızlarının başına bir zarar gelmesin. Sen de onları koruyup, kollayasın, bu konuda özen gösteresin! Dikkatli olup, bu konuda vakit kaybetmeden önleminizi alıp, kendinizi koruyun!”⁶⁶¹

Şehzade Alemşah, idaresi altında bulunan sancağının kazalarından herhangi biri saldırıya uğradığı vakit, kendi tedbirlerinin yanı sıra, durumdan padişahı da haberdar ederek, ondan gelecek emirler doğrultusunda hareket etmeyi uygun bulmuştur. Ayrıca bugün Antalya'ya bağlı olan Kemer ilçesinin idaresinin ve savunulmasının da bölgeye yakın olmasından dolayı şehzade Alemşah'a özel bir görev olarak verildiği anlaşılmaktadır. Şehzade Alemşah'ın sancağının en büyük tehdidi denize kıyısı olup, korsan saldırılarına maruz kalmasıdır. Denizden gelebilecek her türlü saldırılara karşı sancağını müdafaa etmek ve reayayı, tüccarları korumak mecburiyetindedir. Şehzade, Divan-ı Humâyûna mektup göndererek, Rodosluların Müslüman tüccarlara saldırmasına dair bilgiler vermiştir. Rodoslular Gelibolu'ya mensup tüccarların, daha nice Müslümanların gemilerine ve mallarına el koymuşlardır. Pek çok Müslümanı da esir almışlardır. Bunun üzerine şehzade Alemşah, esirlerin ve malların geri verilmesi konusunda hüküm yollamıştır. Ayrıca bu hususta Silahtarbaşı ve Sekbanbaşı gönderilmiştir. Ancak bu kimselerde Rodoslular tarafından alı konup, zulüm görmüşlerdir. Bunun üzerine şehzadeye yazılan hüküm şudur: Bu meseleye dair Rodos şövalyeleri beyine hükm-i humâyûn gönderilmiş olup, Rodos şövalyeleri şehzade Alemşah'ın adamlarını ve diğer esirleri serbest bırakacak, ancak bunun karşılığında

⁶⁶⁰ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 179.

⁶⁶¹ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 32/ hkm. nr. 112.

şehzade de kendisinin tutsak ettiği Rodosluları serbest bırakacak. Bundan sonraki meseleler nasıl gelişirse derhal padişaha bildirmesi istenmiştir.⁶⁶²

Şehzade Alemşah'ın denizden gelebilecek bir felaketi daha bertaraf etmesine dair, Temmuz 1501'de gönderilen hüküm önemlidir. İskenderiye Sancağı beyi *Firuz Bey*, padişaha bir mektup göndererek, Venediklilerin bir hile ederek, şehzade Alemşah'ın Menteşe Sancağında tımar sahibi olan *Cerne-oğlunu* kandırarak, denizden ya da karadan bir şekilde Rum vilayetine alıp götürmek istediklerini belirtmiştir. Menteşe ili, denize yakın olduğundan dolayı bu hususta bir önlem alınması için, padişah bir adamını şehzade Alemşah'a göndermiştir ve oğluna şu hükmü yazmıştır: “Adı geçen Cerne-oğlunu getirip, birkaç yararlı sipahilerinle, gönderdiğim kuluma teslim edesin! Kulum ve sipahilerin Cerne-oğlunu Yukarı Rum'a (Amasya vilayetine olmalı) oğlum şehzade Ahmed'e sağ salim teslim etsinler. Daha sonra, Cerne-oğlunun Menteşe Sancağında tasarruf ettiği tımara göre, Rum'da tımar verilsin! O da, buraya yerleşerek, kendisine yurt edinsin! Ve buradan başka bir yere de gitmesin!”⁶⁶³ Aynı husus üzerine, şehzade Ahmed'e de bir hüküm yazılarak, vatanına geri gitme ihtimali olan Cerne-oğlunun kendi sancağına getirileceği, geldiği gibi beratına bakılarak kendisine aynı ölçüde tımar verilmesini, gözünü ondan ayırmayıp, oradan kaçarak deniz yoluyla ana vatanına gitmesine mani olunması istenmiştir. Neticeden anlaşılıyor ki, her iki şehzade de üzerine düşen görevi layığıyla yapmayı başarmışlardır. Nitekim Cerne-oğlu, sağ salim 13 Temmuz 1501 tarihinde şehzade Ahmed'e ulaşmıştır.⁶⁶⁴

Şehzadeler valilik yaptıkları sancaklarda ekonomik, ziraî ve ticarî faaliyetler hususunda da yükümlülüklere sahiptiler. Bazen şehzadelerin vergi koydukları ya da var olan vergileri kaldırdıkları veyahut da vergiden muafiyet beratı verdikleri durumlar olabiliyordu.⁶⁶⁵ Şehzade Alemşah'ın da vergiden muafiyet beratı verdiği ya da padişahıtan ricacı olduğu bilinmektedir. Şehzade, padişaha mektup göndererek, *Yıva* karyesinde *Bektemür* adında kimse, *Mehmet*, *Hamza*, *Ali*, *Bâli*, *Kabil*, *Ahmed* adlı oğullarıyla geçmişten bu yana *Akpınar* yolunu gözetip, koruyup kollamaktadırlar. Bu sebeple, bu zikredilenlere avarız vergisinden muaf tutmak istediğini belirtmiştir. Bu konuda Sultan Bayezid, *Mekri (Fethiye)* kadısına şu hükmü göndermiştir: “Adı geçen bu zatlar aynı hizmetlerine devam etsinler ve bütün avarızdan da muaf tutulsunlar! Bu

⁶⁶² İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 60/ hkm. nr. 210.

⁶⁶³ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 95/ hkm. nr. 340.

⁶⁶⁴ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 95/ hkm. nr. 341.

⁶⁶⁵ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 187.

hususla sıkıntı çıkaranlar olmasın!”⁶⁶⁶ Yine şehzade Alemşah, *Şeyh Mevlânâ Seydi* kardeşi *Abdi* ve *Hacı Mahmud*’a avarız vergisinden muafiyet beratı vermiştir. Ancak şehzadenin verdiği hüküm kaybolmuştur. Bunun üzerine şehzade, padişaha mektup yazmıştır ve bu kişilere yeniden hüküm verilmesini rica etmiştir. Padişah da oğlunun bu ricasını kabul etmiştir ve adı geçen kişiler, avarız ve tekâlif-i divaniyyeden muaf tutulmuşlardır.⁶⁶⁷

Şehzade Alemşah, kadılarla birlikte hareket ederek, mahalli idarenin sağlanması, reaya arasında yaşanan anlaşmazlıkların giderilmesi ve adaletin sağlanması gibi hadiselerle de ilgilenmiştir. Şehzadeye, lalasına ve kadıya gönderilen hükümler göstermektedir ki, reayanın elinde bulunan tasarrufuna saldırılar olduğu, ellerindekinin gasp edildiği, hasat zamanında ve ticarî meselelerde yolsuzluklar yapıldığı, müsaade alınmadan ticarî faaliyetlere yeltenenler olmuştur. Bu hususlara dair merkezden gönderilen hükümlere değinilmesi şehzade ve maiyetine düşen idarî yetkilerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. *Mahmud* adında bir kimse, padişahın huzuruna çıkarak, köylerindeki sipahi kethüdası olan *Resul*’ün elde edilen ürünün öşründen Frenklere epey buğday ve köylüye ait tereke sattığını bildirmiştir. Bu şikâyet üzerine padişah, derhal şehzade Alemşah’a, lalasına ve Mekri kadısına hüküm göndermiştir. Şehzadeden ve diğer görevlilerden istenilen şudur: Sipahi kethüdası *Resul*, huzura çağrılıp, ayrıntılı olarak teftiş yapılacaktır. Eğer ki, olay *Mahmud*’un anlattığı gibi gerçekleşirse ve padişahın izni olmadan *Resul*’ün Frenklere buğday sattığı tescillenirse, sağlam kefil verilip, hadisenin doğruluğu padişaha arz edilecektir.⁶⁶⁸

Musa Subaşı, padişaha bir adam göndererek, *Beşparmak* adıyla anılan dağın kendi üzerine kayıtlı olduğunu, ancak *Sarıkavak* Subaşısının, *Beşparmak* dağında yılda bir defa *güncer* (?) durur diye hile ile dağı kendi üzerine kaydettirip, halktan epey miktarda haksız kazanç aldığını bildirmiştir. Bunun üzerine Sultan Bayezid, şehzade Alemşah’ın lalasına, *Lazikiye* kadısına ve *Şeyhlü*⁶⁶⁹ kadısına bir hüküm göndermiştir. Padişah, bu üç görevlinin birlikte hareket edip, meseleyi derinlemesine araştırmalarını,

⁶⁶⁶ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri* s. 68-69/ hkm. nr. 244; Derviş İbrahim’in kardeşinin çocukları olan İlyas, Yusuf ve Nasuh’un avarız vergisinden muaf tutulmaları için Mekri kadısına hüküm yazılmıştır. (Bkz. İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri* s. 68/ hkm. nr. 242).

⁶⁶⁷ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri* s. 57/ hkm. nr. 201.

⁶⁶⁸ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri* s. 88/ hkm. nr. 315.

⁶⁶⁹ *Şeyhlü Kazası*: XVI. yüzyılda *Işıkli*, *Çivril*, *Bekilli*, *Çal* ve *Baklan*’ı içine alan geniş bir coğrafyayı kapsayan bir kazadır. (Bkz. Turan Gökçe, “XVI. Yüzyılda Şeyhlü Zâviyeleri Üzerine Bazı Tespitler”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Denizli, Ocak 2007, s. 151, s. 175).

anlatılanların aslı var mı yok mu tespit etmelerini istemiştir. Beşparmak dağı, gerçekte Musa Subaşı üzerine mi kayıtlı yoksa Sarıkavak Subaşı hileyle anlatıldığı gibi üzerine kaydettirmişse, dağı buna önce yazılmış olmalı. Bu sebeple, lalanın ve her iki kadının, *Kademine* (Kadı emine) hükm etmeleri istenmiştir. Dahası, defterde hile edip ve kapıdan hüküm verilmeyip, sebepsiz yere şer'i kanunlara aykırı olarak her ne alınmış ise hüküm edip, geri almaları, eğer kapıdan hüküm verilmiş ise bu durumu padişaha bildirmeleri buyrulmuştur.⁶⁷⁰

Yusuf adında bir kimse Sultan Bayezid'in huzuruna giderek, Çelebi Sultan ile ortak çeltik ektiklerini, Yayabaşı *Kebe Hızır Bey*'in ortak olurum diyerek çeltiği alıp zulmettiğini bildirmiştir. Bu şikâyet üzerine padişah, Mekri kadısına Haziran 1501 tarihinde bir hüküm göndermiştir. Kadının, bu anlatılan hadiseyi teftiş edip, meselenin iç yüzünün ne olduğunu öğrenmesi buyurulmuştur. Eğer olay, bu anlatılanlar çerçevesinde cereyan ettiyse, yayabaşı şer'i kanunları ihlal edip Yusuf'a eziyet ediyorsa buna engel olunması istenmiştir. Bu duruma karşı çıkanlar olursa da kaydedilip merkeze gönderilmesi buyurulmuştur.⁶⁷¹ Mekri Kazası, Menteşe Sancağına bağlıdır ve şehzade Alemşah'ın yönetimi altındadır. Sancağa çıkarılan şehzadelere *Çelebi Sultan* denilmiştir.⁶⁷² Dolayısıyla burada Yusuf'un çeltik üretimindeki ortağı olarak bahsettiği Çelebi Sultan, şehzade Alemşah olabilir. Ancak doğrudan isim verilmemesi ve meselenin halledilmesi konusunda Mekri kadısına yazılan hükümde şehzade Alemşah'a herhangi bir atıfta bulunulmaması da dikkate alınır, Çelebi Sultan ile bir başkasının kast edilmiş olması da mümkündür. Fakat bu kazanın idaresinde şehzadenin, lalası ve kadıyla birlikte hareket ettiği de ortadadır. Bizzat olayın müdahilinde kendisi yer almadığı zamanlarda ise kadı aracılığıyla reaya ve devlet memurları arasında yaşanan haksızlıkları, zulümleri bertaraf etmiştir. Öte yandan şehzadenin Lazıkıyye Kazasında meydana gelen sorunları da gidermek amacıyla zaman zaman görevlendirildiği anlaşılmaktadır.

⁶⁷⁰ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 9/ hkm. nr. 30

⁶⁷¹ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 54-55/ hkm. nr. 193; İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri* adlı eserde, 1501 senesinde reayanın sorunlarının giderilmesi için, Mekri kadısına gönderilen hükümler vardır. Hububat hasadı ile ilgili, (Bkz. s. 81/ hkm. nr. 289), haksız yere vergi alınmasına dair (Bkz. s. 82/ hkm. nr. 292; s. 98/ hkm. nr. 351; s. 122/ hkm. nr. 446), bir kimsenin atasından kalma müsellemlik yerinin müştereklerince elinden alınmak istenmesine dair, (Bkz. s. 82/ hkm. nr. 294), sefer için gerekli sayıda yayanın çıkarılmasına dair, (Bkz. s. 89/ hkm. nr. 320), iki kardeş ortak yer tasarruf ederken kardeşlerden birinin ölmesinin ardından, sağ kalan kişinin vefat edenin hissesini tapuya almaması ve hisseleri bir başkasına da vermemesi meselesi için, (Bkz. s. 91-92/ hkm. nr. 329), vergi konusunda yaşanan anlaşmazlığa dair, (Bkz. s. 103/ hkm. nr. 372).

⁶⁷² İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 667.

Şehzadelerin unvan ve lakapları olduğu bilinmektedir. Bu unvanlar; *Paşa, Emir, Sultan, Çelebi Sultan*'dır.⁶⁷³ Arşiv belgeleri ve şehzadeye gönderilen hükümler göz önünde bulundurulursa şehzade Alemşah'a, *Sultan* unvanının verildiği söylenebilir. Diğer yandan şehzadelere gönderilen fermanlardaki, buyruklardaki elkablar önemlidir. Padişahların şehzadelerine karşı duydukları sevgiyi gösterdiği gibi şehzadelere verilen vazifelerde, onların gururlanması da hedeflenmektedir.⁶⁷⁴ Fakat bunlardan daha önemlisi elkablar, şehzadenin devlet içerisindeki yerini ve önemini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim elkab; devlet tarafından rütbe verilmiş kişiye, bu rütbesinin derecesine ve türüne göre verilen resmi bir unvan,⁶⁷⁵ hürmet göstergesi olan lakaptır. Sultan Bayezid'in, oğlu şehzade Alemşah'a gönderdiği hükümlerde kullandığı elkab şöyledir: "*El-hâletü hâzihî ferzend-i ercümend es'ad-ı erşed oğlum Alemşah*"⁶⁷⁶ Öte yandan şehzade Alemşah ve diğer şehzadelere gönderilen hükümler incelendiği zaman şehzadelerin, bazen kendi öncelikleri ile bazense payitahttan gönderilen hükümler doğrultusunda idarî yetkilerini kullandıkları görülmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi şehzadeler, idarî konularda kendi inisiyatifleri ile hareket edecekleri vakit, merkeze bildirip, onay alırlardı. Kendilerine onay verilmesi akabinde de kendi tuğraları ile hükümler yazabilirlerdi.⁶⁷⁷ Şehzade Alemşah da kendi tuğrasını kullanarak, idarî meseleleri yoluna koymak için hükümler yazmıştır (Bkz. Ek. 1 Belge. 1)⁶⁷⁸. Menteşe Sancağı Evkâf Defterinde bu hususa dair bir kayıt mevcuttur.⁶⁷⁹

3.7.1.1. Gülrüh Hatun ve Şehzade Alemşah'ın Lazıkıyye (Denizli)

Kazasındaki Faaliyetleri

Şehzade Alemşah, kendisine gönderilen hükümlerden de anlaşılacağı üzere, bazen kısa süreliğine bazen de daha uzun dönemler Lazıkıyye Kazasının idarî, iktisadî ve sosyal meseleleriyle ilgilenmiştir. Osmanlı Devleti, Denizli vilayetinin topraklarını üç sancağa ayırarak, bu toprakların yönetimini de bu üç sancağa bırakmıştır. *Işıklı, Homa, Çal, Baklan, Denizli, Honaz, Sarayköy, Buldan* Kütahya (Germiyan) Sancağının yönetimine verilmiştir. *Asi Karaağaç (Acıpayam)* Hamîd (Isparta) Sancağına, *Tavas* ise

⁶⁷³ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 88.

⁶⁷⁴ İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 667.

⁶⁷⁵ M. A. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s. 222.

⁶⁷⁶ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 78/ hkm. nr. 280, s. 57/hkm. nr. 201.

⁶⁷⁷ H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 162-163.

⁶⁷⁸ TSMA. E. 0749. 0056. 001. 001.

⁶⁷⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 124, Dpn. 2.

Menteşe Sancağına bağlanmıştır.⁶⁸⁰ Dolayısıyla Tavas Kazası şehzade Alemşah'ın yönetim sahası içerisinde. Fakat Denizli Kazası da şehzade Alemşah'ın idarî alanına yakın mevkidedir. Bu sebeple, kazada bir sorun hâsıl olduğunda zaman zaman şehzade doğrudan merkez tarafından bölgeye yönlendirilmiştir. Yine bu sebeple olsa gerek, şehzade bir süreliğine annesi Gülrüh Hatun ile birlikte Denizli'ye gelmiştir.

Kaynaklarda şehzade Alemşah'ın Denizli'de bulunmasına dair çeşitli tartışmalar söz konusudur. Denizli çevresinde bağımsız bir sancak kurulduğu, bu sancağın yönetiminin de şehzade Alemşah'a verildiğine dair iddialar öne sürülmüştür.⁶⁸¹ Fakat bunu kanıtlar nitelikte herhangi bir arşiv kaydına henüz rastlanmamıştır. Buna nazaran, şehzadenin validesi Gülrüh Hatun ile beraber Denizli'ye gelerek bir süre ikamet ettikleri bilinmektedir.⁶⁸² Nitekim Lazıkıyye Kazasında vakıflar ihdas etmişlerdir. Denizli Kazasının idarî bölümlere ayrılması ve sancak statüsüne getirilmesi XIX. yüzyıla rastlamaktadır. Denizli, Anadolu Beylerbeyliğinin dağılması sonucu oluşturulan Aydın Eyaletine bağlı bir sancak hüviyeti kazanmıştır. 1867'de Mentşe Sancağı ile birleştirilmiş olan Denizli, tekrar kaza olarak Aydın Sancağına bağlanmıştır. 10 Mart 1883 tarihinde Denizli, yeniden sancak olarak kabul edilmiştir ve sancağın ilk mutasarrıflığına da Rumeli Beylerbeyi rütbeli *Hasan Paşa* atanmıştır.⁶⁸³ Dolayısıyla Denizli, bu tarihlerden önce sancak olarak teşkil edilmiş midir? sorusu bugün için belirsizdir. Alemşah ve annesi Gülrüh Hatun'un Lazıkıyye Kazasına hangi tarihte geldikleri ve ne kadar zaman kaldıklarını kesin olarak ifade etmek güçtür. Belki de şehzade, bir süreliğine hava değişikliği yapmak maksadıyla sancağına yakın mevkide bulunan Denizli'ye gelmeyi tercih etmiştir. Ancak bundan ziyade, daha çok kazanın

⁶⁸⁰ Tuncer Baykara, "Denizli", *TDVİA*, C. 9, İstanbul, 1994, s. 157; Paşa sancağı 24 kadılık yerine sahiptir. Bunlardan birisi de Denizli Kazasıdır. (Bkz. Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9. Kitap, C. 1, İstanbul, Mayıs 2011, s. 28); 1520 tarihli deftere göre, Kütahya Sancağına bağlı olan kazalar arasında *Donuzlu* (Denizli)'da vardır. 1530 tarihli icmâl defterinde Kütahya Sancağına bağlı kazalar arasında, Lâzıkıyye Kazası da kaydedilmiştir (Bkz. Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara, 2000, s. 49-50).

⁶⁸¹ Muzaffer Çetin, Nurkadın Esra Çetin, "Denizli Valisi Şehzade Alemşah Şehzade Şehri Denizli", *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, Sayı. 36, Ed. Süleyman İnan, Denizli, s. 4-9.

⁶⁸² T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 49; Sultan Alemşah, Lazıkıyye Kazasına yönetici olarak gönderilmiştir ve validesi Gülrüh Hatun ile birlikte Denizli'ye gelerek, burada ikâmet etmiştir (Bkz. Tuncer Baykara, *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli (1070-1520)*, İstanbul, Ekim 2007, s. 318).

⁶⁸³ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 52; XIX. yüzyılın başlarına kadar Denizli kaza merkezi olarak, Hamid Sancağına dâhil edilmiştir. Ancak XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Aydın Eyaletine bağlı bir sancak merkezi kabul edilmiştir (Bkz. Slavka Draganova, "Aydın Vilayeti ve Denizli Sancağı İçin Bulgaristan'daki Osmanlı Evrakı", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Denizli, Ocak 2007, s. 223).

idarî, iktisadi meseleleriyle ilgilenmek için geldiği, yaptığı faaliyetlerinden anlaşılmaktadır.

Şehzade Alemşah ve Gülrüh Hatun, Denizli'ye geldiklerinde nerede ikamet ettikleri belirsizdir. Gülrüh Hatun'un *Saray Mahallesi*'nde bir takım imar faaliyetleri yaptığı bilinmektedir.⁶⁸⁴ Nitekim Saray Mahallesi; şehre merkez teşkil eden iç kalenin güneyinde gelişmiş bir yerleşim yeridir. Merkezin güney doğusunda İnançoğullarının sarayının bulunmasından dolayı *Saraytepe* adıyla ünlenmiştir.⁶⁸⁵ Şayet Gülrüh Hatun, oğlu ile birlikte Lazıkıyye Kazasına geldikleri vakit, bu saray kullanılır vaziyetteyse burada ikamet etmiş olabilirler. Gülrüh Hatun'un oğlu ile birlikte Denizli'ye gelmesi önemlidir. Bu durum şehzade Alemşah'ın annesine olan bağlılığını gösterirken, Gülrüh'un da bir anne olarak, her an oğlunun yanında danışmanı rolüyle bulunduğu dikkat çekmektedir. Hem şehzadenin hem de validenin bu kazada imar faaliyetlerinde bulunmaları da; dinî, sosyal ve eğitim açısından reayanın ihtiyaç duyduğu fonksiyonların tespit edildiğini ve derhal icraata geçildiğini göstermektedir.

Şehzade Alemşah'ın Lazıkıyye Kazasında bulunduğu zaman zarfında yaptığı ilk icraatlarından birisi, *Kurşunlu Mescidi*'ni camiye dönüştürmesidir. Daha önce burada bulunan mescid, XVI. yüzyılın başlarından itibaren cami olarak hizmet vermeye başlamıştır. Vakıf defterlerinde bu konuya açıklık getirilmiştir: “Lâzıkıyye’de Kurşunlu Camii olarak anılan cami, eskiden mahalle mescidi olup, birkaç kıt’a yerlerin, bağların ve evlerin kiralari bu mescidin vakfı olup, imam ve müezzin olanların tasarrufuna bırakılmıştır.”⁶⁸⁶ Şehzade Alemşah, Kurşunlu Camii için *Gerzile Suyu*’nu getirtmiştir ve daha önceleri tımar tasarruf edilen *Gediklü Nahiyesi*’ni de Gerzile Suyu’na hizmet etmesi amacıyla 26 Nisan 1502 tarihinde caminin vakıfları arasına dâhil etmiştir.⁶⁸⁷

Gerzile Suyunun getirilmesi, devamlılığının sağlanması, onarımı için görevliler atanması oldukça önemli bir faaliyettir. Nitekim şehzadenin icraatlarını geçici süreliğine değil, halka uzun vadede hizmet etmesi için çabaladığını göstermektedir. Öyle ki, bu

⁶⁸⁴ Gülrüh Hatun, Lazıkıyye Kazasının Saray Mahallesinde bir cami, bir muâllimhane ve bir de medrese inşa ettirmiştir (Bkz. Ahmet Sargın, *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar)*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, Haziran 2019, s. 20).

⁶⁸⁵ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 86.

⁶⁸⁶ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 119-120; Cami, arşiv kayıtlarında, Baba Halil-zâde Camii, Sultan-ı Alişan, Camii, Sultan Alemşah Cami gibi isimlerle de kaydedilmiştir (Bkz. Ahmet Sargın, *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları*, s. 34); Evliya Çelebi, Kurşunlu Camii için, oldukça hoş ve güzel bir yapıdır betimlemesini yapmıştır (Bkz. Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 213).

⁶⁸⁷ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 209.

suyun ileriye dönük bir hizmet olması için bir takım çalışmalarda yapılmıştır. Bugünkü *Ak-Köy* olarak bilinen *Akça-Köy*;1622 tarihli avâriz defterine, Sultan Alemşah'ın Lazıkıyye Kazasına getirttiği Gerzile Suyunun su yolu onarımı hususunda, köy halkının vazifelendirildiği kaydedilmiştir. 1678 yılında köylülerden 52 kişi su-yolcu olarak kaydedilmiştir ve bu kimseler şehzadenin yaptırdığı su yolu için yaptıkları hizmetler karşılığı, âvarız vergisinden muaf tutulmuşlardır. Günümüzde *Yeşilköy* olarak tanınan, Gerzile Köyü için de aynı durum söz konusudur. 1622-1650 tarihli avâriz kayıtlarına göre; bütün köylü, su yolunun bakımı için su-yolcu olarak kaydedilmiştir ve ellerine padişah fermanı verilmiştir. Fakat 1678 yılında köyde nüfus patlaması yaşanmıştır. Bu sebeple yeni bir uygulamaya gidilmiş olup, deftere kaydı düşülmüştür. Suyolunun bakımı için bu kadar kişiye ihtiyaç duyulmayarak, 10 nefer “*Gerzi ‘Ali Karyesi*”nden, 10 nefer de “*Akça-Köy*” den olmak üzere toplam 20 nefer suyolunun bakımıyla vazifelendirilip, vergiden muaf tutulmuşlardır.⁶⁸⁸

Kurşunlu Camii'ne dair yer alan arşiv vesikalarından hareketle, Şehzade Alemşah ve validesi Gülruh Hatun, 1499-1500'lerde Lazıkıyye Kazasına gelmiş olabilir. Nitekim kendisine gönderilen Haziran-Temmuz 1501 tarihli hükümler bu tarihlerde Menteşe Sancağında olduğunu göstermektedir. Öte yandan şehzade Alemşah, Lazıkıyye Kazasını canlandırmak amacıyla iki tane de çeşme yaptırmıştır.⁶⁸⁹ Çeşmelerden bir tanesini cami ile birlikte, diğerini de kale içerisinde yaptırmıştır. Bu çeşmelerin suyunun devamlı olarak akması için, “*Kizirlik Suyu*” vakfını kurup, vakfin mütevellisine günlük üç akçe yevmiye ödenmesini sağlamıştır.⁶⁹⁰ Şehzade Alemşah, bu çeşmelerin bakımı ve onarımı için güvenilir kimseleri görevlendirmiştir. Evliyâ Çelebi, Denizli'ye geldiğinde kale içerisini gezmiştir ve bu sur içinde bulunan yapılar arasında isim vermeden birkaç çeşme olduğunu belirtmiştir.⁶⁹¹ Herhalde Alemşah'ın burada yaptırmış olduğu çeşmeyi de görmüştür. Sultan Alemşah'ın Lazıkıyye Kazasına bir süreliğine yönetici olarak gönderildiği apaçıktır. Üstelik bu süreçte hem kendisi hem de validesi Gülruh Hatun, Saray Mahallesi ve Kurşunlu Mahallesinde ihtiyaç duyulan yapıları bina edip, geliri yüksek vakıflar kurmuşlardır. Bu mahallelerin şenlenmesine vesile olmuşlardır.

⁶⁸⁸ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 177, s. 185-186.

⁶⁸⁹ H. 12 Recep 1125 (M. 4 Ağustos 1713) tarihinde çeşmelerin bakımı ve tamiri için güvenilir kimselerden olan *Mustafa*'ya tevcih edilmiştir. (Bkz. COA. İE. TCT. 00016. 01842. 001).

⁶⁹⁰ M. M. Öntuğ, “18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dinî Yapılar”, s. 195.

⁶⁹¹ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 213.

Sultan Alemşah ve validesi Gülrüh Hatun'un Lazıkıyye Kazasındaki faaliyetlerinden bir tanesi de mescid ile medrese onarımı ve inşasıdır. Alemşah, *Sûfî-hâne Mescidi* için, *Urnaz*'da üç dönümlük yeri yurtluk olarak mescidin banisi olan *Yusuf Halife*'ye mülk olarak vermiştir ve nişan-ı şerifini de ihsan etmiştir.⁶⁹² Gülrüh Hatun'un da Lazıkıyye Kazasında medrese ve cami inşa ettirdiği bilinmektedir. Evliyâ Çelebi'ye göre, bu şehre Denizli isminin verilmesi, dört bir yanının binlerce akarsu ve çok sayıda gölle çevrilmesinden, doğal kaynak suyunun çok olmasından ileri gelmiştir. Seyyah, burayı "*Dâr-ı Mâ (Su yurdu)*" olarak adlandırmıştır. O, kale dışında 44 mahalle bulunduğunu ve bu mahallelerde; hepsi de bağ ve bahçe içerisinde inşa edilmiş, güllük gülistanlık, bağ ve bostanlı, akarsular içinde 3.600 hanenin adeta cennet bahçesinde yer aldığı kaydını düşmüştür.⁶⁹³

Evliyâ Çelebi, Denizli Kalesi'nden şöyle bahsetmiştir: Kale içerisinde, diğer kalelerde olduğu gibi çoluğu çocuğu ile şenlenen evler yoktur. Kale içi, baştan sona ticarî fonksiyonlu dükkânlarla dizilidir. 370 tane mamur ve işlek dükkânlarla ev sahipliği yapan bir çarşıdır. Burada oldukça sağlam ve korunaklı bir bedesten vardır. Bedestenin tamamı 70 dolaplı dükkânlardan müteşekkildir.⁶⁹⁴ Bedesten etrafında hizmet sunan dükkânların neredeyse tamamı vakıf müessesesidir. 1530 senesinde düzenlenen evkâf defterine göre; Lazıkıyye Kazasında 198 tane vakıf dükkân yer almaktadır. Bunlardan 150 tanesi bedestenin bünyesinde yer almaktadır ve Gedik Ahmed Paşa vakfına tahsis edilmiştir. 40 tanesi valide Gülrüh Hatun'un vakıflarına ayrılmıştır. Ayrıca bugüne ulaşamamış olan, fakat Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyâseddin Keyhûsrev döneminde *Karasungur bin Abdullah* tarafında inşa ettirilen han, Gülrüh Hatun'un mülkleri arasında olup, Saruhan Sancağına bağlı Akhisar kazasında inşa ettirdiği imaretine vakfeylemiştir.⁶⁹⁵

Konuya dair 560 numaralı evkâf defterinde şu kayıt rastlanmaktadır: Evkâf-ı Hatunu mezbure (Gülrüh) ve vilayeti Donuzlu. Ankısdı dekakini bazar-ı Çeherşanba tabi mebur sureti hududnâme-i valide-i mezbure Sultan Alemşah mezkûr Hatunun zikrolunan emlâke mülkü iken, Saruhan Sancağında Akhisar Kasabasında bina ettiği imaretine vakf idüb, çiftliğin mülkiyeti mukarrer idüğüne padişahımız elzallahu ensarihu hazretlerinden mülk mukarrer idüb, vakf idüğüne mukarrernâme-i şer'ilerin

⁶⁹² T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 123.

⁶⁹³ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 212-213.

⁶⁹⁴ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 213.

⁶⁹⁵ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 141.

ihşan buyurmuşlar bilfiil imaret-i mezbure vakıftır ve Nefs-i Lazıkiye’de bazı köhne dükkânlar ve köhne kervansaray yeri alınub, tamir olunub kırk adet dekakin ve bir kervansaray bina olunub, Lazıkiyye kadısına hüccet-i şer’iye ibrâz olunub, defter-i cedide kayd olundu. Mukayyed defter-i atik haliya yine mukarrer.⁶⁹⁶

Gülruh Hatun’un Denizli’deki gelirlerinden bir tanesi de *Şengeldi Hamamı*’ndan sağlanmıştır. Hamamın yıllık kazancının 4.000 akçalık geliri, Sultan Alemşah Valide-i Gülruh Hatun evkafıdır. Bu gelir, Akhisar’daki imaretine sarf edilmiştir. Ayrıca Gülruh Hatun’un Denizli’deki bilinen gelirleri şöyledir: “*Evkâf-ı Merhûme Vâlide-i Sultan ‘Alemşah der-kazâ-i Lâzıkıyye Hâsıl-22.400*” Şehzade Alemşah’ın ise; “*Vakf-ı Merhûm Sultan ‘Alemşah Karye-i Gediklü ve 1 mezra’a.*”⁶⁹⁷ Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere, Gülruh Hatun ve oğlu Sultan Alemşah’ın Lazıkiyye Kazasında hasları ve gelir kaynakları ziyadesiyle mevcuttur. Ana-oğulun hayırsever oldukları, yaptıkları icraatlarından anlaşılmaktadır. Kısa süreliğine bu kazayı yönetmek için gönderilen şehzade ve annesi, reayanın ihtiyaçlarını göz ardı etmeyip, kaziyenin kalkınması için binalar, vakıflar tahsis edip, suyun bolluğundan da istifade ederek, çeşmeler yaptırıp, kaza merkezine kaynak suyu getirmişlerdir.

Şehzade Alemşah, Lazıkiyye Kazasındaki gelirlerini burada yaptırmış olduğu kurum ve kuruluşlara vakfetmiştir. Gülruh Hatun ise buradaki haslarının, vakıf gelirlerinin hemen hemen hepsini Akhisar’daki imaretine vakfetmiştir. Lazıkiyye Kazası, tipik Osmanlı şehirleri gibi, cami, bedesten ile imaret yapıları üçgeninde yayılım göstermiştir ve İç-hisâr adıyla anılan mekânda yer alan çarşı-pazar çevresinde gelişmiştir.⁶⁹⁸ Böyle bir gelişmişliğin yaşanmasında hiç şüphesiz şehzade Alemşah ve validesi Gülruh Hatun’un katkıları büyüktür. Öte yandan Denizli’ye dair değinilmesi gereken son bir konu da Tanju Demir’in Denizli’ye ilişkin temas ettiği hususlardır. Denizli, 1793 yılında III. Selim’in validesi Gülruh Sultan Hassı olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren de Gülruh Sultan Hassına ait gelirlerin toplanması vazifesi, Denizli voyvodalarına verilmiştir. Bu hasların bulunduğu sahalara, vezirlerin, beylerbeyilerin, sancakbeyilerin ve diğer devlet görevlilerinin herhangi bir müdahalede bulunması

⁶⁹⁶ TKGM-TADB-TTD-E. 560, 00272, vr. 232a

⁶⁹⁷ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 133, s. 401; Şengeldi Hamamı, Evliyâ Çelebi’nin kaydettiği *Şengül Hamamı* olmalıdır. (Bkz. Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 214); TKGM-TADB-TTD-E. 560, 00273, vr. 233b.

⁶⁹⁸ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 140.

yasaklanmıştır.⁶⁹⁹ Ancak burada bahsedilen Gülrüh Sultan, şehzade Alemşah'ın annesi olmalıdır. Çünkü kaynaklarda III. Selim'in annesi olarak belirtilen kadın, III. Mustafa'nın Baş Kadını *Mihrişah Sultan*'dir.⁷⁰⁰

Tahmini bir ya da bir buçuk yıl gibi bir süre Lazıkıyye Kazasında kalan Alemşah, validesi ve diğer beraberinde getirdiği maiyeti ile birlikte tekrar Menteşe Sancağına, 1501 yılında dönmüş olmalıdır. Nitekim şehzade Alemşah, Sultan Bayezid'den doktor talep etmiştir. Oğlunun bu ricası üzerine padişah, Edirne kadısına Haziran 1501 tarihli hüküm göndermiştir. Buna göre, Edirne kadısından istenilen şudur; Padişahın yazdığı hükm-i hümayûnu getiren ulak kendisine ulaşır ulaşmaz, Edirne'de Sultan Bayezid'in hizmete sunduğu Darüşşifada hekim vazifesini ifa eden, *Mevlânâ Şemseddin*'i padişahın huzuruna göndermesi ve oradan da doktorun şehzade Alemşah'a gönderilmesidir.⁷⁰¹ Şehzade, babasından doktoru kendisi için talep etmiş olabileceği gibi ailesinden bir başkası için de istemiş olabilir. 1502 yılına gelindiğinde şehzade Alemşah'ın uzun yıllar Menteşe Sancağında sürdürdüğü sancakbeyliği görevi sona ermiştir. Şehzade Korkud'un 1502 senesinde Saruhan Sancağından Teke (Antalya) Sancağına tayin edilmesi üzerine, şehzade Alemşah da Saruhan Sancağına atanmıştır.⁷⁰² Böylece Şehzade ve Gülrüh Hatun için yeni bir sancakta yeni bir hayat başlamıştır.

3.7.2. Gülrüh Hatun ve Şehzade Alemşah'ın Saruhan (Manisa)

Sancağındaki Hayatı

Saruhan (Manisa), Osmanlılar öncesinde Saruhanoğulları Beyliği'nin merkeziydi. Sultan Yıldırım Bayezid zamanında, 1390 yılında alınmış, Karesi ile birleştirilerek, oğlu *Ertuğrul*'un yönetimine verilmiştir. Şehzadenin ölümüyle Saruhan, Sultan II. Murad'ın saltanatına kadar sancakbeylerinin idaresine bırakılmıştır. Yıldırım Bayezid ve Timur arasında cereyan eden mücadelenin ardından Saruhanoğullarından *Hızır Paşa*, eski beylik merkezlerinin tekrar hâkimi olmuştur. 1410 senesinde Çelebi Mehmed, Saruhanoğulları Beyliği'nin topraklarını kesin olarak Osmanlı egemenliğine almıştır. 1437 yılında II. Murad'ın oğlu şehzade Alaeddin, Saruhan Sancağına vali

⁶⁹⁹ Tanju Demir, *Kadı Sicillerine Göre Denizli (1774-1812)*, Denizli, 2017, s. 48-49; Tanju Demir, “Şer’iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın Sonlarında Denizli”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Denizli, Ocak 2007, s. 217

⁷⁰⁰ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 150; Mihrişah Valide Sultan, III. Selim'in annesidir ve *Emine Mihrişah* olarak da tanınır. (Bkz. Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 332).

⁷⁰¹ İ. Şahin-F. Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, s. 78/ hkm. nr. 280.

⁷⁰² M. Ç. Uluçay, “Bayazıd II. in Âilesi”, s. 111; F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kâzası*, s. 30.

olarak atanmıştır. Ondan sonra şehzade Mehmed (Fatih) tayin edilmiştir. Şehzade Mehmed'in tahta geçmesiyle oğlu şehzade Mustafa (1452-1472) Saruhan Sancağının yöneticiliğine getirilmiştir. Onun da ölümüyle artık sırasıyla II. Bayezid'in oğulları Saruhan Sancağına sancakbeyi vazifeliyi için gönderilmişlerdir. Önce amcası Mustafa'nın ölümüyle şehzade Abdullah'a, sonrasında şehzade Şehinşah'a, şehzade Korkud'a ve 1502 yılında da şehzade Alemşah'a valilik tevcih edilmiştir.⁷⁰³

Saruhanolu Beyliğinin hükmettiği şehirler şunlardır: *Adala, Akhisar, Demirci, Gördes, Gördük, Ilıca (Turgutlu), Kayacık, Manisa, Marmara (Tarhaniyat), Menemen, Menemen-Güzelhisarı, Nif, Mendehorya*.⁷⁰⁴ Saruhan, Osmanlı Devleti'nin idaresi altına girince, sancak statüsünde hemen hemen aynı sahayı içine almaya devam etmiştir. Nitekim XVI. yüzyılda merkez Saruhan olmak üzere şu kazalardan müteşekkildir: *Adala, Akhisar, Demirci, Gördek, Gördes, Güzelhisar, Ilıca, Kayacık, Marmara, Menemen, Nif*.⁷⁰⁵ Saruhan'ı ziyaret eden Evliyâ Çelebi, Manisa'ya dair şu bilgileri vermiştir: Anadolu Beylerbeyliğine bağlı olan Saruhan Sancağının Hâss-ı Hümayûnu 60.000 akçedir. Burası 500 akçe şerif mollalıktır. Yakın tarihlere kadar sikkesi geçerli olan bir şehirdir. Bu sebeple şerif mollalıktır. Şehrin 500 tane nahiye köyleri vardır.⁷⁰⁶

Şehzadelerin valilik yaptıkları sancakların önemi arazilerinin genişliğine göre değil, payitahta olan yakınlıkları ile değerlendirilmiştir. Padişahın oğullarından biri, taht kentine yakın bir mevkie atandığı vakit, sadece babası hayatta bulunduğu sırada olmayıp, onun ölümünden sonrası için de itibar sahibi olduğuna işaret edilirdi. Çünkü şehzadeye, geçici süreliğine de olsa, İstanbul ve taht için en kısa mesafede ikamet etme hakkı tanınmış olurdu. Diğer sancaklara kıyasla Saruhan Sancağı İstanbul'a en yakın olan sancaklardan bir tanesidir. Saruhan Sancağına şehzadelerden kim atanırsa, adeta tahtın ve tacın en parlak adayının o olduğu düşünülürdü. Nitekim Fatih, Kanunî, III. Murat ve III. Mehmed burada valilik yapmışlar, buradan hareketle Osmanlı tahtına oturmuşlardır.⁷⁰⁷ Anlatılanlar çerçevesinde şehzade Alemşah'ın, Sultan Bayezid nazarında iltifatlara mazhar olduğu, böylesine önemli bir sancağın yöneticiliğine verilmeye layık görüldüğü söylenebilir. Nitekim Sdney Nettleton'a göre, Sultan

⁷⁰³ M. Çağatay Uluçay, "Manisa" *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, Eskişehir, 1997, s. 292; M. Çağatay Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*, İstanbul, 1941, s. 8.

⁷⁰⁴ M. Çağatay Uluçay, "Saruhanoluğulları", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Eskişehir, 1997, s. 240.

⁷⁰⁵ Feridun Emecen, "Manisa", *TDVİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 582.

⁷⁰⁶ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 75.

⁷⁰⁷ M. Ç. Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*, s. 5-6.

Bayezid'in en sevdiği oğlu şehzade Alemşah'tır.⁷⁰⁸ Şayet Alemşah'ın şehzadeler mücadelesine erişmeye ömrü yetseydi, Saruhan Sancağında vali olması, kendisine büyük bir avantaj sağlayacaktı.

Şehzade Alemşah ve Gülrüh Hatun için Saruhan Sancağına atanmaları hayatlarının dönüm noktasıdır. Artık Gülrüh Hatun, bir şehzade annesi olarak, üstelik geleceğin padişahı olmaya aday bir şehzadenin validesi sıfatıyla, sancaklarda oğlunun sarayını idare etme tecrübesine de sahip bir vaziyette Saruhan Sancağına gelmiştir. Şehzade Alemşah ise çocukluk çağlarını geride bırakmış, aile kurmuş, kadınları ve çocukları ile beraber yeni görev yerine gelmiştir. Şehzadenin çocukluk ve ergenlik çağlarını geride bırakması, Gülrüh Hatun'un hem yararına hem de zararına olmuştur. Artık oğlu üzerinde hükmetme, aklına ve yüreğine tesir etme başarısı eskiye nazaran güçleşecektir. Şehzade kendi kararlarını kendisi alabilecek yaşa gelmiştir. Fakat bir annenin görevi, hayatta olduğu süre boyunca oğlunun en yakın müttefiki, akıl hocası, sırdaşı ve danışmanı olmaktır. Şehzade, annesine ne kadar sevgi besler, hürmet eder, ona güvenirse annenin oğlu üzerindeki etkisi de o minval üzere etkili olurdu. Nitekim Gülrüh Hatun ve şehzade Alemşah'ın bu yeni hayatında daha önce yaşanmayan zıtlıklar, çatışmalar yaşanacaktır.

Gülrüh Hatun'u burada da bekleyen sorumluluklar, Menteşe Sancağında olduğundan farklı değildir. Oğlunun hanesi ile ilgilenip, aile ilişkilerini güçlendirmek, oğlunun yanında bulunarak ona göz kulak olup, evladına her konuda yardımcı olmak zorundaydı. Bugüne kadar ne o ne de oğlu, Sultan Bayezid nezdinde gözden düşecek bir davranışta bulunmuşlardır. Sultan Bayezid, her ne kadar oğlunu, şehzade Korkud'un Teke Sancağına tayin edilmesi üzerine Saruhan Sancağının yöneticiliğine getirmiş olsa da bunda Menteşe Sancağının buraya yakınlığı ve şehzade Alemşah'ın kendi yönetim sahasında gösterdiği başarılarla etkili olmuştur. Nitekim padişah, onun yerine diğer sancaklarda bulunan başka bir şehzadesini de Saruhan Sancağına atayabilirdi. Şehzade, bundan sonrası için de padişah ile arasını iyi tutmak zorundaydı. Bunu başarabilmek için de Saruhan Sancağını iyi yönetip, sancağını kalkındırıp, gelişmesine katkıda bulunmalı ve en önemlisi de reayayı memnun edip, onların sorunları ile ilgilenmeliydi.

Menteşe Sancağına kıyasla, şehzade Alemşah ve maiyetinin Saruhan'da nerede kaldığına dair bilgiler verebilmek mümkündür. Şehzadeler, Saruhan Sancağında bulundukları zaman zarfınca, ailesi ve maiyetleri ile ikamet edebilecekleri saray ve bina

⁷⁰⁸ S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 128.

kompleksi inşa etmişlerdir. Örneğin, Sultan II. Murad, burada 56 dönümlük bir arsa üzerine saray ve bahçe inşa ettirmiştir. Manisa şehri dağın eteğinde kurulmuş, daha Saruhanogulları devrinde bile ovaya doğru gelişim göstermeye başlamıştır. Osmanlılar devrinde ise tamamen düz bir sahada genişlemeyi sürdürmüştür.⁷⁰⁹ II. Murad, *Saray-ı Âmire*'yi şehrin kuzeyinde, günümüzde ayakta olan Halkevi ve Parti binalarının bulunduğu mevkide 1445 yılında inşa ettirmiştir. Daha sonra Fatih'in de bir takım ilaveler yaptığı rivayet olunup, bundan dolayı halkevine bağlı bulunan binaya, *Fatih Sultan Mehmed Kütüphanesi* denilmiştir. Adı geçen bina, o dönemde inşa edilen köşktür. Öyle ki, bu 56 dönümlük geniş arazi üzerinde sultanlara ait köşk, köşkün etrafında üzeri örtülü odalar, üç kısım hamam, köşkün dışındaki dört dönümlük sahada saraçlar odası, beş dönümlük mevkide yeniçeriler odası, sekiz dönümlük saray bahçesi, bahçe içerisinde vakıf han ve hayvanlar için bir ahır bulunmaktaydı. Sarayın bahçesinde fiskiyeli havuzlar, çeşmeler, kameriyeler, bahçeyi gölgeleyen türlü ağaçlar, bahçeyi süsleyen rengârenk çiçekler vardı. Bugün sarayın işgal ettiği sahaya, *Saray Mahallesi* denilmekle birlikte, *Suku Sultanî* olarak bilinen cadde, Manisa kentinin ticarî ve iktisadî yaşantısında önemli bir yere sahiptir.⁷¹⁰

Evliyâ Çelebi, Saruhan Sancağına uğradığı zaman bu sarayı görmüştür ve saraya dair şu bilgileri vermiştir: 70 yerde mesirelik alanı bulunan şehrin görülmeye değer yerlerinden birisi *Hünkâr Bahçesi*'dir. Şehrin kuzey tarafında ovada inşa edilmiş olan saray; dört tarafı kale gibi tuğladan yapılmış, dört köşe müstahkem bir yapıdır. Bina çevresi 3.300 adımdır. Tekke tarafında, bostancıbaşısı ve 200 kişilik sarı külahlı bostancılar vardır. Bahçenin sorumluluğu, bakımı bu bostancılara bırakılmıştır. Burada bulunan önceki sultanların halılarını, diğer eşyalarını, altın ve gümüşten yapılmış kapacak, gümüş ile altın lüleleri, fiskiye ve kadehler tamamen bu bostancıların tasarrufundadır. Bu bahçe; bin bir renkte, cinsten çiçeklerle bezeli, sıra sıra meyve ağaçları, çınar, kavak, servi, salkımsöğüt gibi sıralanmış ağaçlarla doludur. Burası gölgeli, iki tarafı ağaçlı yol bulunan geniş bir sultan bahçesidir. Öyle ki “*övgüsünde dil susar.*”⁷¹¹ Gülrüh Hatun başta olmak üzere, şehzade Alemşah ve ailesi bu korunaklı köşkte kalırlarken, şehzadenin maiyeti bahsedilen odalarda, askerleri de yeniçeri odalarına yerleştirilmiştir. Nitekim Saray-ı Âmire, III. Mehmed zamanına kadar

⁷⁰⁹ M. Ç. Uluçay, “Manisa”, s. 292.

⁷¹⁰ M. Ç. Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*, s. 10-11.

⁷¹¹ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 83-84.

şehzadelere kapılarını aralamıştır. Ancak 1595'ten itibaren saray kullanıma kapanmıştır.⁷¹²

II. Murad'dan Sultan III. Mehmed'e kadar Saruhan Sancağı, şehzadelere has olarak verilmiştir. Fakat bu haslar yeterli gelmediği için genelde şehzadelerin gelirlerini artırmak için, Saruhan'a komşu olan diğer sancaklardan da haslar verildiği olmuştur. Öte yandan Saruhan, uzun süre Saruhanoğulları beyliğine ev sahipliği yaptığı ve uzun yıllarda Osmanlı şehzadelerine sancakbeyliği merkezi olduğu için halkın bilgisi, görgüsü artmıştır. Burada pek çok ilim insanı ve sanatkârlar yetişmiştir.⁷¹³ Şehzadeler ve valideleri sancağın kalkınması, gelişim göstermesi için imar faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Han, hamam, cami, imarethane, çeşme, bedesten ve medrese gibi dinî, sosyal-kültürel, ekonomik ve eğitim hizmeti verecek yapılar inşa ettirmişlerdir. Bu medreselerde önemli sayıda ilim insanı yetişmiştir. Şehzadeler başta olmak üzere, medreselerdeki talebelere eğitim vermek için, imparatorluğun en meşhur hocaları ile müderrisleri gönderilmiştir. Dahası şehzadeleri idare edecek nitelikte pek çok görevli, şehzadelerle birlikte bu sancakta faaliyet gösterip ileride birçoğu, devlet kademelerinde önemli mevkilere getirilmişlerdir.⁷¹⁴ Şehzade Alemşah'ın Saruhan Sancağındaki sancakbeyliği vazifesi kısa sürmüştür. Bu sebeple burada çok az hizmet yürütebilmiştir. Ancak yine de o ve Gülrüh Sultan, Saruhan Sancağında eserler yaptırmaktan geri durmamışlardır. Saruhan Sancağının çeşitli kazalarında imar faaliyetinde bulunup, kendi imzalarını atmışlardır.

Saruhan Sancağı kadınlara ve çocuklara rahat ve daha esnek bir hayat sunmuştur. Sarayın geniş bahçesi başta olmak üzere, Manisa'nın bereketli ovaları da çocuklara koşup oynayacakları geniş bir saha sağlamıştır. Burada saraylı kadınların çıkıp halvet yapabilecekleri geniş mesirelik alanlar, yaylaklar mevcuttur.⁷¹⁵ Gülrüh Hatun, Saray-ı Âmire'nin geniş, çiçeklerle donanmış, bol meyve ağaçlarının bulunduğu has bahçesinde harem halkı ile halvet günleri düzenlemiş, kameriyelerde oturup, torunlarının bahçede koşturmalarını, ağaçlara tırmanıp meyve koparmalarını izlemiştir. Dahası bazı zamanlar en çok da yazları oğlunun kadınlarını, çocuklarını alıp, yayla bakımından zengin bu coğrafyada çeşitli gezintilere, ikamet yerlerine de gitmiş olmalıdır. Manisa şehrinde yaz mevsimleri oldukça sıcak geçtiği için, hem şehzadeler

⁷¹² M. Ç. Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi* (H.849-H.1296), s. 15.

⁷¹³ M. Ç. Uluçay, "Manisa", s. 292.

⁷¹⁴ M. Ç. Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi* (H.849-H.1296), s. 8.

⁷¹⁵ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 107-108.

hem de reaya, ekseri *Bozdağ Yaylası*'na veyahut da *Sultan Yaylası*'na çıkmayı gelenekleştirmişlerdir. Bu yayla sefalarına şehzadelerin anneleri, kardeşleri ve diğer harem halkı da iştirak etmiştir. Manisa dağının yüksek kesimlerinde iki yayla bulunmaktadır. Bunlardan birisi Sultan Yaylası diğeri de *Kiraz Yaylası*'dır. Manisa'nın doğusunda yer alan Sultan Yaylası'na dair çeşitli rivayetler vardır. Şehzade Mustafa, Saruhan'da valilik yaptığı sırada bu yaylada bir köşk yaptırmıştır. O ve kendisinden sonraki şehzadeler burada sancakbeyliği yaptıkları zaman zarfında *Bozdağ*'a çıkamadıklarında bu yaylaya çıkıp köşte ikamet ettikleri için yaylaya, Sultan Yaylası adı verilmiştir. Kiraz Yaylası, Sultan Yaylasının doğusunda kalmaktadır. Bu yayla ve dağ yamaçları doğal su kaynak bakımından çokça zengindir. Kaza merkezinde bulunan hemen hemen bütün han, hamam ve çeşme gibi yapıların suları buradan getirtilmiştir.⁷¹⁶

Evliyâ Çelebi, Sultan Yaylası için, *Şehzade Yaylası* kaydını düşmüştür ve bu yaylaya dair şöyle bir betimleme yapmıştır: Oldukça garip ve ilginç bir yayladır. Hâlâ önceki şehzadelerin, sultanların saraylarının ve köşklarinin kalıntıları bulunmaktadır. Nitekim eskiden şehzadeler Saruhan'da sancakbeyi iken, bu yaylaya dinlenmek için gelip, 5-6 ay gibi bir süre kalırlarmış. Rum tarihçileri arasında bu yaylaya "*Süsen Dıraz Yaylası*" adı verilmiştir. Şehzade Yaylası'nı süsleyen uzun, güzel kokulu süsen çiçeklerinin çok olmasından dolayı bu isim verilmiştir. Ayrıca bu yaylada yetişen lale çiçeği de çok beğenilir. Bundan dolayı lalenin soğanları İstanbul'a hediye olarak götürülür. Lale, kokusuz bir çiçek olmasına rağmen güzelliğinden dolayı fazlasıyla beğenilir. Burası akarsu açısından da zengindir. "*Bunda olan âbıhayat akarsular meğer Bingöl Yaylası'nda ola.*"⁷¹⁷ Gülrüh Hatun da, bu yaylalara gelip ikamet etmiş olmalıdır. Yaz boyunca bu serin yaylalarda oğlu ve maiyeti ile birlikte kalıp, harem halkıyla çiçeklerle süslü bu yaylada gezintiler yapıp, piknik sofralarına oturmuş olabilir. Muhtemelen yaylada bulunan pınarlardan şifalı sular içip, bin bir derde deva bitkilerden hazırlanmış çaylar içip, merhemler kullanmıştır. Yayla tatilleri sağlığına, ruhuna sıhhat vermiştir. Burada oğlu ve torunlarıyla bol bol zaman geçirip, huzur bulmuştur.⁷¹⁸

⁷¹⁶ M. Ç. Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*, s. 12-13; Bu güzel, bol akarsulu, bol yeşillikli yaylalarda şairler şiirlerini kaleme alıp, ozanlar sazlarının tellerine dokunup, türküler bestelemişlerdir: "*Manisanın yaylâları/İstanbul'un aynaları; Biri Sultan biri Kiraz/Bunları görünce gelmez mi hiç yaz.*" (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*, s. 13).

⁷¹⁷ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 74-75.

⁷¹⁸ Yazları, Manisa'nın yaylalarında kırlarında geçen doğal ve serin günlerde haremdeki statü hiyerarşisi ve kalın duvarlar arasındaki keskin kurallar burada biraz olsun bir kenara bırakılmış olmakla birlikte, en önemlisi de kadınları erkeklerden ayıran saray protokolünde de esneklikler olmuş olmalıdır. Bütün bunlar

Saruhan Sancağında bu kadar çok mesirelik alanın olması hem şehzade sarayının hane üyeleri, hem de halk için oldukça güzel bir avantaj olduğu kesindir. Nitekim halk ile iç içe olunabilen elverişli ortamlardır. Ancak hayatta her şeyin güzel olması kişinin onu nasıl tasarruf ettiğine bağlıdır. Güzel amaçlar taşıyarak yapılan her işin neticesi hayırlı, kötü gayelerinki ise hüsrandır. Bu zengin yaylaklar şehzade Alemşah'ın çarpılmasına, büyülenmesine neden olmuştur. Tabi bu da hem kendi hayatını hem de valide Gülruh Hatun'un hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Sancakbeyi olan şehzadenin tek danışmanı elbette annesi değildir. Padişah, daha oğlunu sancakbeyi olarak atadığı vakit, şehzadeyi siyasî meseleler hususunda bilgilendirmesi, yönlendirmesi için, maiyetine güvenilir bir görevli atardı. Şehzadenin hayatında annesinden sonra başlıca role sahip olan bu güvenilir danışman, rehber, lalasından başkası değildir. Lala, şehzadenin sancağındaki minyatür sultanlığını yönetmesine nezaret etmekle yükümlüdür. Lala, hem padişahın hem de şehzadenin adamı olup, sultan babası adına oğulun davranışlarını denetlerdi. Sancakta başta lala olmak üzere, şehzadenin maiyetindeki diğer görevlileri denetleyecek yegâne isim, Gülruh Hatun'dur. Oğlunun maiyetine karşı her zaman dikkatli olup, şüpheyle bakmak zorundadır. Anne, gözlerini oğlunun lalası ve diğer yakın adamlarının üzerinden ayırmamalıdır.⁷¹⁹ Evladını her türlü oyundan, tuzaktan ve çirkin davranışlardan korumak mecburiyetindedir. Şehzade Alemşah'ın lalası ve maiyetindeki bazı adamları, ona padişah ve reaya nezdinde iyi bir itibar kazandırabilirlerdi. Fakat şehzadenin rezil olmasına da öncülük edebilirlerdi.

Şehzade Alemşah, valilik yaptığı sancaklarda Osmanlı Devleti'nin benimsediği şer'i ve örfî kanunları en başta kendisi ihlal etmemelidir. Gelenek ve göreneklere aykırı, halkın nazarında hoş olmayacak, nahoş davranışlardan kaçınmak mecburiyetindedir. Reayanın gözünde itibar kaybetmesi, padişahın nezdinde de değer kaybetmesine, gözden düşmesine neden olurdu. Adaletli, merhametli, cesur davranmalı, Osmanlı ananelerine aykırı olan teamüllerden ve topluma olumsuz örnek teşkil edecek davranışlardan kendisini sakınmalıdır. Gülruh Hatun da oğlunun sancaklarda uygun davranışlarda bulunması hususunda büyük bir sorumluluğa sahiptir. Bu sorumluluk, daha en başta oğlu ile Menteşe Sancağına gönderildiğinde kendisine yüklenilmiştir. Gülruh Hatun'un bu vazifesini Menteşe Sancağında titizlikle uyguladığı ve başarılı

da, hane halkı arasında birlik, beraberlik ve ruhlarını canlandırma imkânı tanımış olabilir. (Bkz. L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 108-109).

⁷¹⁹ L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 100.

olduğu söylenebilir. Öyle ki, şehzadeye gönderilen hükümler dikkate alınır, bizzat şehzadenin tavır ve tutumlarına dair ikaz nitelikli fermanlar, şu an ki mevcut araştırmalara göre bulunmamaktadır. Halkın şehzadeden dolayı padişaha herhangi bir şikâyetle bulunmaması, yöneticiliğinden memnun olunduğunun en önemli delilidir.

Şehzade Alemşah'ın Menteşe Sancağındaki başarılarının en önemli sebebi elbette ki, annesi Gülrüh Hatun'u dikkate almasıdır. Henüz daha şehzadenin ilk deneyimi olması, genç ve toy olması annesine daha çok danışmasını ve onun yönlendirmelerini daha fazla dikkate almasında etkili olmuştur. Lalasının, hocasının ve maiyetindeki diğer adamlarının da iyi ve tecrübeli bir memur olması, şehzadenin sancağını en güzel şekilde yönetmesinde önemli figüranlar olmuşlardır. Bütün bunlardan dolayı Gülrüh Hatun ve oğlu için, Menteşe Sancağı iyi bir başlangıç olmuş, uzun yıllar burada güzel hizmetlerde bulunup, geride bıraktıkları bir hayat olmuştur. Saruhan Sancağına geldiklerinde hayatlarının rengi değişmiştir. Bugüne kadar zorlanmayan Gülrüh Hatun, bundan böyle oğlu üzerinde hâkimiyetini kurmakta, sözünü geçirmekte oldukça zorlanmış, yıpranmış, hatta oğlu ile arası dahi açılmıştır.

3.7.2.1. Gülrüh Hatun'un Sultan Bayezid'e Yazdığı Mektup

Gülrüh Hatun, sancaklarda bir şehzadenin annesine düşen vazifelerin ne denli zor olduğunu iliklerine kadar yaşamıştır. Nasıl çaresizlik içerisinde kaldığını ve feryadını anlatmak amacıyla kaleme aldığı mektup; şehzade annesinin görevlerinin ne ölçüde güçlükler barındırdığına dair en çarpıcı kanıttır. Gülrüh Hatun'un kocası Sultan Bayezid'e yazdığı mektubun arşiv vesikaları arasında ulaşılabilir olması, bu çalışma başta olmak üzere, tarihimiz ve tarihimizdeki kadınların rolü açısından büyük bir talihtir. Gülrüh Hatun'un mektubunda dikkat çeken ilk husus uzunluğudur. Çünkü Saruhan Sancağına geldikleri günden beri şehzade Alemşah'ta görülen değişimi ve buna sebep olan kapıkullarından memnun olmadığını, bir anne olarak çaresiz kaldığını tüm detaylarıyla Sultan Bayezid'e anlatmıştır. Gülrüh Hatun, mektubunun girizgâhını kocası için dualar ve iyi dileklerle yapmıştır. Daha sonraki hemen ilk satırlarında Gülrüh, “benim devletlü Sultanım, ben zaife cariyenüz” sözleriyle kocasına vereceği malumatlara başlamıştır. Bu mektubun devamı şöyledir:

“Oğlumla gurbete çıkacağımız zaman devletli Sultanım; oğlunu Allah'ın emirleri ve Hz. Peygamberin sünnetleri, hadisleri üzerine yetiştirmem, bu çizgide yaşamasında yardımcı olmam vazifesini vermişti. O vakitten bu zamana kadar

Sultanımın buyruğunu elimden geldiğince yerine getirdim. Oğlumuzu koruyup, onun üzerinde otoritemi sağladım. Fakat şimdi durum değişti. Oğlum Alemşah, yiğitlik çağına erişti. Ve bugünlerde iyi niyetli bir Müslüman lalanın, oğlumun yanında bulunması gerekmektedir. Eğer böyle bir lalası olsaydı; şehzademin dinî ve dünyevî yaşantısının güzel, hayırlı olmasını sağlar, böylece reayada şehzademe riayet ederdi. Oğlum Alemşah'ın mevcut lalası, bütün fesatlıklarda başı çekendir. Kendi isteklerini yaptırmak için, oğlum Alemşah'ı her zaman Hak yolundan saptırmaktadır. Kanunlara aykırı ve gayrimeşru davranışlara alıştırmıştır. Başta lalası olmak üzere, şehzademin hocası ve hekimi, oğluma şarap içmeye tahrik edip onu, içki içmeye alıştırdılar. Şehzademi alıp, Saruhan'ın geniş kırlarına, yaylaklarına götürür oldular. Üstelik yanlarında saz takımı da götürerek, işret meclisleri kuruyorlar. Öyle ya da böyle oğlumu sarhoş edip, 'hilaf-ı şer ve örf' işleri kabul ettirip, onun elinden çokça hükümler, beratlar almışlardır.

Bir gün reayadan birkaç kimse gelip, şehzademin kapı halkından biri olan, *İskender* adında bir subaşıdan şikâyetçi oldular. İskender, reayaya zulümler etmiş, şehzade Alemşah'ın 20 bin akçe halktan mukataaya alalım buyruğu var diyerek, haksız yere vergi almıştır. Reayanın şikâyetlerinden haberdar olan lalası, bu adamları yakalatıp, zincire vurdurarak, Ağustos sıcaklığının altında kavrulmaya bırakmış. Defterdar, 20 bin akçeyi subaşıdan tahsil etmeyi önerdi, bunun üzerine lala ile tartıştılar. Lala, bu parayı vermek istemedi. Meselenin halledilmesi için, ehil bir memur ve kadı gönderilmek istendi. Fakat lala, bu görevlileri kabul etmeyip, kendisi ile iş birliği yapan birini, hadiseyle ilgilenmesi için vazifelendirdi. Bu görevli de İskender'in borcunun olmadığını göstermek için çabalarken, başkaları borcunun 80 bin 100 bin akçe olduğunu söylemişler. Ancak kadı, 25 bin akçe borç yazıp gönderince, defterdar da bu cerimeyi istemiş. Bu yüzden lala ve defterdarın tartışmaları bir müddet daha devam etti. 'Sultanım bunun emsali çoktur. Tafsili kabil değildir.'

Şehzademin lalası ve diğer adamları işin dozunu o kadar kaçırdılar ki, şehir içinde içirmekle kalmayıp, bir ay süreyle aralıksız içki içirmeye götürüp, sarhoş getirdiler. Oğlum daha fazla dayanamayıp hastalandı. Bir ay boyunca evladım, bu hastalığın acısını çekti. Oğlum sıhhatine kavuştuğu vakit de, benim padişahım ne çektiğimizi Allah bilir. Şimdi devletli Sultanım malum ola ki, bu fesatları etmekte lalası ile lalayı içeriden yardım eden; Rikabdarbaşı *Yunus*, Kilercibaşı *Hızır*, taşradan ise; hocası, hekimi, Ulufecibaşı *İshak*, eski Sipahioğlanları ağası *İlyas*. Bunlar şimdi dergâh-

ı mualladadır. Bu fesatları lala daha çok yaptığından bir gün, ‘birbirinizin işine karışmayın’ şeklinde asitane-i saadetten hükm-i humâyûn geldi. Bu lala, kendi pek çok kötülükler etmiştir. Oğlum kulunuzu tahrik edip, bunun gibi pek çok işler yaptırdı. Oğlumun alkolik olmasını sağlayıp, şehzademin şuuru yerinde değilken, kendi çıkarına ne kadar mesele varsa bunların onayını alıp, birçok yolsuzluklar yaptı. Hükm-i Sultani gelince, fesatların yanında kalmasını istedi.

Öyle olsa benim devletli Sultanım, ben zaife cariyeniz, bu müfsidlerin fesatlıklarına tahammül etmekte zorlanıyorum. Oğluma niçin kötülük ettiklerini, dine aykırı davranışlara alıştırap, dünyasını neden kararttıklarını sordum. Oğlum şimdiye kadar hâsıl harca vefa etmezdi. Ben ki, annesiyim ancak bu yıl maaşımı dahi ödemedi. Diğer harem halkının da ödeneklerini vermedi. Bütün bunlar yetmezmiş gibi kendilerinin de ekstra masrafları artıracak davranışlarda bulunmalarına incindim ve haber gönderdim. Nitekim bir gün mecliste şehzademe, 50 tane kaftan bağışlatmışlar. Oğlumun dinine ve dünyasına zarar gelecek işlere tahrik ederler ve malını müsriflikleriyle tüketirler diye haber göndermeme incinerek demişler ki, bütün bu sözlerimde Kapıağası *Şemail*’in tesiri vardır. Bu zata türlü türlü iftiralar attılar. Fakat benim padişahım, onun hakkında ne dedilerse asılsızdır. Oğlum kulunuzun kapı kulları arasında *Şemail*’den başka sadık kulu kalmadı ve o, halis bir Müslümandır. Devletli Sultanım, onu kapıdan uzaklaştırmasın! Oğlum devletli Sultanımın kulu, benim de ömrümün hâsıdır. Korkarım ki, bu müfsidler kendi bildiklerini okumaya devam edecekler ve bu halleri de beni ziyadesiyle mahcup eder. Devletli Sultanım, benim feryadıma medet eyle!

Devletli Sultanım, Allah’ın azameti için, Hz. Muhammed (S.A.V.)’in ruhu için ve devletli hatun cariyenizin hatırı için, oğlumun lalası, hocası ve hekimi fesat ehilleridir. Bunları bu kapıdan gideriniz! Sultanımın kulları ve danışmendleri çoktur. Bunların yerine yeni bir kul ve bir danışmend gönderesiniz! Şehzademin, hem ahireti hem de dünyası için yararlı işler yapmasını sağlayacak, Hak yolundan ayrılmasına mani olacak, bir lala ve hoca tayin edesiniz! Hz. Resulullah’ın ruhu için, devletli başınızın sadakası için, oğlum kulunuzun kapısına iyi Müslümanlar gönderesiniz! Bu yedi kişi hizmete geldiği günden beri, üzerimizden keder bulutları dağılmadı. Beni analıktan çıkardılar. Kendi bildiklerini okuyup, oğlumun aklıyla oynayarak, kendi menfaatlerine yarar nahoş işler yaptırırlar. Sultanım, eğer bu yedi kişi görevden azledilip, oğlumdan uzak tutulmazlarsa oğlum kulunuzun karakterini, sağlığını, yönetimini ve sancağının

düzenini tamamen bozacaklar. Benim devletli Sultanım, halimize merhamet ediniz! Beni bu zor ve acı günlerden tez vakit de kurtarınız! Benim sultanımdan artık saklayacak bir şeyim yoktur. Allah, devletli Sultanımın, devletli gölgesini üzerimizden eksik etmesin! Âmin [Kemine Valide-i Alemşah]” (Bkz. Ek. 2 Belge. 2)⁷²⁰.

Gülruh Hatun’un mektubunun analizinin yapılması hem kendisinin hem de şehzade Alemşah’ın biyografisi açısından oldukça önemlidir. Gülruh’un daha mektubunun girizgâhında kendisi için “ben zaife cariyeniz” tabirini kullanması dikkat çekicidir. Özellikle seçilmiş kelimelerdir. Bir padişah karısı olarak, mağrurlanmadığının, Sultan Bayezid’in kulu olduğunun bir göstergesidir. Kendisinin zayıf ve güçsüz olduğunu belirterek, kocasına bağımlılığını ifade etmiş, alçakgönüllülüğünü göstermiştir. Cariyeniz terimini kullanması da nereden geldiğini, kendisinin nasıl nitelendirildiğini unutmadığının, devşirme olduğunu kabul ettiğinin bir göstergesidir. Gülruh Hatun’un, bugüne gelene kadar şehzade Alemşah’ı Osmanlı ananelerine göre yetiştirip, kontrol etmekte muafiyet sağladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her ne olduysa, Saruhan Sancağına geldikleri zaman oğlu üzerindeki otoritesinin azaldığı ortadadır. Bunda Alemşah’ın artık bir delikanlı olması, daha bağımsız hareket etmek istemesi birinci etken olmuştur. Ancak durum böyle gelişmemiş, şehzade, danışman olarak annesini dikkate almayı terk ederken, lalası ve hocasının ağına takılmıştır.

Şehzade Alemşah’ın ağır başlı, söz dinleyen ve verilen öğütleri dikkate aldığı malumdur. Onun, bu uysal ve saf yanlarının farkına varan kötü niyetli lalası, ne yazık ki şehzadeyi kullanmaya başlamıştır. Lala, kirli düşünceleriyle şehzadeyi zehirleyip, eğriyi doğru göstermeyi âdet edinmiştir. Lala, başlarda şehzadenin güvenini kazanıp, onu sözleriyle ikna etmeye başlayınca, şehzadenin hocası ve hekimi de kendisiyle ittifak olmuşlardır. Sazlı sözlü eğlence ortamları tertip edip, işret meclisleri kurmuşlardır. Üstelik bunları halkın önünde yapmaktan da sakınmamışlardır. Şehzadeye çokça şarap içirip, sarhoş olmasını sağlamışlar ve kanunlara aykırı işlerini şehzadeye kabul ettirmeyi başarmışlardır. Şehzade Alemşah, bugüne gelinceye değin Menteşe Sancağında da bu tarz eğlenceler düzenlemiş, kutlamalar yapmış olmalıdır. Fakat belli ki, o vakitler bu eğlencelerin nerde ve nasıl yapılması gerektiğini bilerek, içkinin dozunu ayarlayarak tüketmiştir. Bunu kendisi dizginleyerek ya da maiyetindeki adamlarının mani olmaları sayesinde başarmış olabilir. Ancak Gülruh Hatun’un mektubunda ısrarla oğlunun

⁷²⁰ TSMA. E. 0745. 0089. 001.

alışkanlıklarının bozulmasında lalayı sorumlu tutması dikkate alınır, muhtemelen şehzadenin bugüne kadar içki tüketme alışkanlığı yoktur ve bu alışkanlık kendisine lalası tarafından kazandırılmıştır. Burada kesin olan bir şey var ki, o da şehzadenin artık alkolik olduğudur. İşret meclislerinin bir türlü sonunun gelmemesidir.

Gülruh Hatun'un, şehzadenin hizmetine bu müfsid kişiler atandığı günden beri gün yüzü görmediklerinin altını çizmesi, şehzadenin bütün bu alışılmadık hallerini sonradan edindiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca belli ki şehzade Alemşah, Menteşe Sancağından Saruhan Sancağına atandığı vakit, maiyetindeki hizmetlilerde görev değişikliğine gidilmiştir. Çünkü şehzade, bu sancağa geldiği günden beri dinini, imanını unuttur, dünya işlerinden bir haber olmuştur. Menteşe Sancağındaki lalası ile Saruhan'a atandığındaki lalasının aynı olduğu ve lalanın karakterinin sonradan değiştiği ihtimali düşünülürse, lala ve şehzade arasında büyük bir sorun yaşanmalı ki, lala bu kadar çığrından çıksın. Şayet böyle bir durum olsaydı Gülruh mektubunda bahseder, lalanın niçin, hangi hadiseden sonra böyle bir insan olduğu yönünde bilgi kırıntıları sunardı. Açıkçası şehzadenin Menteşe Sancağındaki lalası ile Saruhan'a atandıktan sonraki lalasının farklı kimseler olduğu kuvvetle muhtemeldir. Gülruh oğlunun eskiden böyle olmadığını ve bu kimselerin hizmete geldiği günden beri rahat yüzü görmediklerini vurgulayarak belirtmesi bu ihtimali doğrular niteliktedir.

Lalanın, hocanın ve hekimin adının zikredilmemesi de dikkat çeken bir meseledir. Gülruh Hatun'un bu üç kişinin özellikle de hepsinden daha fazla şikâyetçi ve bıkkın olduğu lalanın adını vermeyişi en dikkate değer konudur. Adeta bile isteye lalanın adını anmaktan kaçmış gibidir. Öte yandan Gülruh'un, "bütün fesatlıkları lala daha çok yaptığından 'bir gün birbirinizin işine karışmayın!' şeklinde asıtane-i saadetten hükm-i hümayûn geldi" cümlesi halkın laladan şikâyetçi olduğuna, padişaha arzlar gönderdiklerine dair ışık tutmaktadır. Üstelik lalaya ikaz mahiyetinde hükm-i hümayûn da gönderilmiştir. Fakat lala kontrolden o kadar çok çıkmıştır ki, payitahttan gönderilen uyarı niteliğindeki buyuruldular yetersiz kalmıştır. Diğer taraftan böyle bir hükmün varlığına arşiv vesikaları arasında şu an için ulaşamamış olması, bu tez çalışması için büyük bir şanssızlıktır. Yalnızca bu lala değil, şehzade Alemşah'ın hizmetine atanan hiçbir lalasının ismine ulaşamamıştır. Şehzadenin sancağa atamasının yapıldığı günden ölümüne kadar ki süreçte kaç tane lalası oldu bunlar kimlerdi bilinmemektedir. Ulaşabildiğimiz arşiv belgelerinde, İlhan Şahin ve Feridun Emecen'in birlikte yayına hazırladıkları, *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli*

Ahkâm Defteri'nde yer alan şehzadeye gönderilen hükümlerde hep "Alemşah lalası" atfı yapılmıştır. Doğrudan herhangi bir isim verilmemiştir.

Gülruh Hatun'un bu kadar çok üzülmesine, halkın kan ağlamasına ve şehzadenin sağlığından, istikbalinden olmasında başı çeken lalanın isminin, göreve ne zaman atandığının ve akıbetinin ne olduğunun bilinmemesi pek çok konunun hâlâ karanlıkta kalmasına sebebiyet vermektedir. Gülruh Hatun, bu mektubu kaleme aldıktan ve Sultan Bayezid'e ulaştıktan sonra lalada değişikliğe gidildi mi? Eğer gidildiyse bu lalanın ahvali ne oldu? Artık lala usulsüzlükte ünlenmiş birisidir. Yeni herhangi bir göreve getirildi mi? Şayet getirildiyse aynı ahlaksızlıkları sürdürdü mü? Doğal olarak bir göreve ataması yapılmadıysa sonu ne oldu? Kendine nasıl bir ceza verildi?

Gülruh Hatun'un mektubu şayet payitahttan gelen yeni uyarı nitelikli fermanlarla cevap bulduysa o zaman bu lala, şehzadenin 1503 yılındaki ölümüne kadar görevde kalmış olabilir. Bu durumda yine şöyle bir soru doğar, şehzadenin ölümüyle bu lalaya ne oldu? Lala, tüm bu yaptıklarıyla bir annenin en önemlisi de bir padişahın karısının satırlarında yer bulup, tarihe mal olmuştur. Dolayısıyla bu lalanın adının, ahvalinin bilinmesi lalalık kurumu açısından da büyük önem taşımaktadır. Öte yandan burada yedi kişilik ahlak yoksunu insanlar arasında, şehzadenin hekiminin de yer alması önemlidir. Zira durumun akıbetine bakılırsa şehzadeye içirdikleri içkilerin içerisinde, şehzade üzerinde daha fazla tesir edecek, aklını giderecek ilaçlar, karışımlar da koydukları söylenebilir. Nitekim şehzadenin akli dengesini alt üst edip, şuurunu kaybetmesini sağlamışlar, böylece şer'i ve örfî kanunlara aykırı işlerin onayını almayı başarmışlardır. Şehzade Alemşah'ı, ne yaptığını bilmeyecek duruma getirerek, haddinden fazla harcamalar yaptırtıp, ihsanlarda bulunmasını sağlamışlardır. Şehzadenin bir keresinde 50 adet kaftan armağan etmesi bu duruma kanıttır.

Sonu gelmek bilmeyen bütün bu eğlenceler, dağıtılan in'âmlar, şehzadenin gelir giderlerinde dengesizliğe sebep olmuş, masrafları artırarak, mali sıkıntılar çekmesine neden olmuştur. Öyle ki şehzade, uzun müddet ne harem çalışanlarının ne de annesi Gülruh Hatun'un maaşını ödeyebilmiştir. Mektuptan anlaşılıyor ki, şehzade hem kendisini hem de başta annesi olmak üzere, diğer harem fertlerini maddi olarak güç durumda bırakmıştır. Bu hususta Gülruh'un kurduğu şu ifadeler dikkate değerdir: " Ben ki annesiyim ancak bu yıl maaşımı dahi ödemedi. Diğer harem halkının da ödeneklerini vermedi." Bu sözlerden hareketle şehzade Alemşah, yaptığı fazla harcamalarına kendi şahsi nakdini yetirmekte güçlük çekmektedir. Eğer ağabeyi şehzade Şehinşah'ın yaptığı

gibi Bursa tüccarlarından borç almaya kalkışsa harcamaları dikkat çekerdi. Ağabeyininkine benzer şekilde sultanın ordusunun kendi sancağında bulunduğu, bundan dolayı da harcamalarının arttığı yönünde geçerli bir neden de gösteremezdi. Bundan dolayı da daha az dikkat çekeceğini düşündüğü bir yola başvurmuştur, kendi şehzade hanesine dönük işler yapmıştır. Annesinin ve diğer harem çalışanlarının hak ettikleri kazancı vermemekte hiçbir sakınca görmemeye başlamıştır. Öyle anlaşıyor ki, şehzade annesinin haslarına ve gelirlerine el koymuştur. Esasında haremın idaresi Gülrüh Hatun'un tekelindedir. Haremın mali olarak yönetilmesinde Gülrüh kadar, lalanın da sorumluluğu olmakla birlikte, lala pek çok görevini suiistimal ettiği gibi bu meseleyi de lehinde zuhur ettirmiştir. Bu durumda Gülrüh Hatun, uzun müddet saray çalışanlarının maaşını kendi birikiminden ödemek durumunda kalmıştır.

Yedi kişilik şer grubu, zulümleriyle reayaya kan ağlatmışlardır. Her türden yolsuzluğa başvurup, halkın hakkını, rızkını gasp etmişlerdir. Usulsüz, yüklü miktarda vergiler almışlardır. Mektupta anlatılan İskender hadisesi bunun en güzel örneğidir. Üstelik bu tür yaşanan vakalardan sadece bir tanesidir. Gülrüh Hatun'un "Sultanım bunun emsali çoktur. Tafsili kabil değildir" demesi buna kanıttır. Reaya, şehzade ve maiyetinden son derece rahatsız olup, yaka silker hale gelmişlerdir. Tebaadan alınan 20 bin akçenin tahsil edilme meselesinin dahi, uzun uzun tartışmalara sebep olması, aylarca bir sonuca bağlanamaması adaletin ne denli bozulduğunu göstermektedir. Gülrüh Hatun'un, hem harem halkının hem de reayanın kan ağlaması üzerine çaresiz kaldığı, işleri yoluna koymakta zorlandığı gün gibi ortadadır. Oğluna ne kadar nasihatler ettiyse, ne denli analık haklarını ortaya koyduysa da şehzade üzerinde bir tesiri olmamıştır. Çünkü validenin rakipleri, şehzade üzerinde daha etkili hale gelmişlerdir. Gülrüh Hatun'un "beni analıktan çıkardılar" demesi, oğlunun nezdinde hiçbir hükmünün kalmadığını, bütün otoritesini yıkıp, şehzade üzerinde kendi nüfuzlarını kurduklarını kanıtlamaktadır. Nitekim bu kimseler bir aya kalmaz işret meclisleri düzenleyip, şehzadenin içki tüketimini artırmışlardır. O denli fazlalaştırmışlardır ki, şehzade hastalanıp bir ay yataklara düşmüştür. Bu insanlar, şehzadenin aklının başına gelmesine, kendisine çeki düzen vermesine asla fırsat bırakmamışlardır. Gülrüh Hatun ise, oğlunun sıhhatinin bozulmasına üzüldüğü gibi, bir de evladının ailesini teskin etmekle uğraşmış olmalıdır.

Gülrüh Hatun'un gücü, bütün bu sorunlarla baş etmeye yetememiş, bu ahlak yoksunu insanları durdurmayı başaramamıştır. Her yerden gelen şikâyetlere,

huzursuzluklara ve oğlunun sağlığından olmasına daha fazla dayanamayarak, bu müfsitlerden hesap sormuştur. Fakat onlar üzerlerine alınmayıp, valide Hatunun böyle düşünmesine öncü olanın, Kapıağası Şemail olduğu yönünde iftiralarda bulunmuşlardır. Bu hususta Gülrüh Hatun'un, oğlunun kapı halkı arasında Şemail'den başka sadık kulu kalmadığını vurgulaması, şehzadenin maiyetinin ne ölçüde bozulduğunun bir göstergesidir. Mektuptan anlaşıldığı üzere; Gülrüh Hatun, neredeyse bir yıla yakın bu fesat grubu ile baş etmeye çalışmıştır. Harem çalışanlarını teskin edip, reayanın feryadına çare olmaya çabalamıştır. Hem oğlunun hem de kendi itibarının Sultan Bayezid nezdinde sarsılmaması için çok uğraşmış, oğlunu bu kötü yoldan döndürmeye fazlasıyla gayret etmiştir. Fakat başarılı olamamış, işler iyice çığırından çıkmıştır. O, artık tek başına sancaktaki bu düzen bozukluğunun önüne geçemeyeceğini anlamıştır. Her şeyi kocasına bildirerek, bu yedi kişinin oğlundan uzaklaştırılmasının tek çare olduğunu, yoksa her şey için çok geç kalınacağını belirtmiştir.

Gülrüh Hatun'un bu mektubu; sancağın yönetiminden sorumlu olan şehzadenin doğru yoldan ayrılması durumunda ne gibi felaketler yaşanabileceğini en iyi gösteren evraktır. Bir şehzade annesinin görevinin ne kadar zor ve ne çok gayretler göstermesi gerektiğini belirgin bir şekilde yansıtmaktadır. Dahası bu mektup aracılığıyla bir şehzade annesinin, üstelik de sancaklardaki bir annenin rolünün hiç de az olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kadınlara ne kadar önemli bir rol biçildiği, kadınların yönetimdeki başarılarında nasıl çaba sarf ettiklerinin bir delilidir. Öte yandan bir annenin oğlu için, en sadık dost ve en güvenilir tek danışmanı olduğunu da kanıtlamaktadır. Bu mektup; bir şehzadenin maiyetinde bulunanların her birinin birer mihenk taşı olduğu, bundan sebep bu görevlilerin, özellikle de lalanın seçiminde ne kadar titiz davranılması, dikkatli olunması gerektiği hususunda mühim bir belgedir. Öyle ki, şehzadeler, şehzadelerin anneleri, şehzadelerin maiyeti, şehzadelerin lalası ve hocası gibi konularda yapılan çalışmalarda araştırmacıların ilk başvurdukları, atıfta bulundukları yegâne arşiv kaynağıdır.⁷²¹ Gülrüh Hatun, bu mektubu kaleme almakla, Osmanlı sarayında yetişen ve şehzade annesi olan bir cariyenin gelebildiği son evrimi göstermektedir. Sıfırdan tanıdığı bir devletin âdetlerini, kanunlarını, yaşayış ve inançlarını nasıl benimseyip, kendisi için de bir düstur edindiğini çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

⁷²¹ L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun*, s. 67-68, s. 319, s. 328-329; İsmail H. Uzunçarşılı "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 670, Dpn. 1; F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, s. 30, Dpn. 100; L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 100-101; H. Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, s. 131, Dpn.149; Z. Güneş Yağcı-Mustafa Akkaya, *III. Murad ve Safiye Sultan'ın Kızları Ayşe Sultan*, s. 9, Dpn. 22.

Şair Sıdkî, şehzade Alemşah'a sunmak üzere kaleme aldığı *Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe* adlı eserinde insanlara doğru yolu göstermek gayesiyle soru-cevap şeklinde hikâyeler kaleme almıştır. Hikâyeler, bir padişahın her gün iki cariyesine sorular sorması etrafında şekillenmiştir. Kölelere efendileri tarafından yöneltilen sorular, daha çok devlet yönetiminde gereken dürüstlük, adalet, merhamet, cömertlik gibi niteliklere yöneliktir. Hikâyelerin pek çoğunda şehzadelerin başrolü üstlendiği dikkat çekicidir. Sıdkî'nin eserini şehzade Alemşah'a Manisa Sancağındayken takdim ettiği düşünülürse yazar; ideal hükümdar profilini çizmeye gayret etmiş olabilir. Nitekim eserin dokuzuncu bölümünde yer verilen hikâyelerde, şehzadelerin kötü niyetli ve kötülüğe hizmet eden kişilerle yakınlık kurmasının ne gibi felaketlere yol açabileceğine dikkat çekilmiştir.⁷²² Belli ki Sıdkî, Saruhan Sancağında şehzade Alemşah'ın hamiliğindeki edebî halkada yerini almış bir ediptir. Ve bu sayede dışarıdan bir izleyici olarak, şehzadenin maiyetindeki müfsidler, sancağın içine düştüğü felaketleri iyi gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bütün bu gözlemlerini satırlara aktararak, hikâyeleştirmiştir. Böylece eserini şehzade Alemşah'a takdim ettiğinde şehzadenin farkındalığını uyandırmayı amaçlamış olmalıdır.

Sonuç olarak; şehzadenin Menteşe Sancağında yaptığı sancakbeyliği vazifesi ile Saruhan Sancağında yaptığı valilik arasında çok fazla farklılıklar olduğu apaçıktır. Şehzade yaklaşık iki yıla yakın burada valilik yapmıştır ve Saruhan Sancağı, büyük bir içtimai sorunla karşı karşıya kalmıştır. Şehzade Alemşah da alkolik olmuş, belli ki vücudu da daha fazla kaldıramayarak, iflas etmiştir. Sıhhati artık iyice bozulmuştur. Ve nihayetinde, H. 909/M. 1503 senesine gelindiğinde, şehzade henüz daha gençliğinin baharında iken hayata veda etmiştir. Cenazesi Saruhan'dan Bursa'ya nakledilmiştir.⁷²³

⁷²² E. Malgaca, *Sıdkî'nin "Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe" Adlı Eseri ve Eserdeki Eğitimle İlgili Unsurların Tespiti*, s. 9.

⁷²³ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 111; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't Tevarih C. III*, Haz. İsmet Parmaksızoglu, Ankara, 1999, s. 328; Şehzade Alemşah, 1503 yılında yatağında vefat etmiştir (Bkz. S. N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, s. 128); Leslie Peirce, Gülrüh Hatun'un Sultan Bayezid'e yazdığı son mektubunda şehzade Alemşah'ın 1510 yılında vefat ettiği haberini verdiğini belirtmiştir. (Bkz. L. Peirce, *Hürrem Sultan*, s. 101; Bkz. Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s.141) Çağatay Uluçay ise, Sultan Bayezid'in ailesine dair kaleme aldığı makalesinde şehzadenin ölümünü 1503 göstermiştir. (Bkz. M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 111) Fakat bir diğer eserinde, şehzadenin H. 913/M. 1507 tarihinde şehzade Mahmud'un ölümü üzerine, Saruhan Sancağına atandığı bilgisini vermiştir. (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Haremden Mektuplar*, İstanbul, Nisan 2012, s. 34; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 119) Fakat şehzade Mahmud, ağabeyi şehzade Alemşah'ın ölümü üzerine Saruhan Sancağına atanmıştır. (Bkz. M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 114; F. M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 30); İbn Kemal, şehzade Mahmud'un 1507 tarihinde Saruhan Sancağında vefat ettiğini kaydetmiştir (Bkz. İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 55); Uluçay, bir diğer kaynağında da, şehzadenin 1510 tarihinde vefat ettiğini belirtmiştir. (Bkz. M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 45).

Şehzadenin sandukası, Muradiye Külliyesi'ndeki Cem Sultan Türbesi'ndedir (Bkz. Ek. 3. Fotoğraf. 1). Şair Revânî, şehzade Alemşah'ın ölümü üzerine mersiye kaleme almıştır. Bu mersiye'nin ilk iki ve son iki dizesi şöyledir: "*Mâtem tutup durur ana serv-i revân dahi/Bağrında baş olubdur anun âşiyân dahi/Şeh-zâde-i yegâne 'Alemşâha hayv ü âh/Ol server-i zamâneye ol şâha hayv ü âh.*"⁷²⁴

Sultan Bayezid, oğlunun annesi Gülrüh Hatun'a H. 3 Rabiulahir 909 (M. 25 Eylül 1503) tarihinde irsaliye göndermiştir.⁷²⁵ Bu irsaliye padişahın karısına sebepsiz gönderdiği hediyesi olabileceği gibi, oğlunun taziyesi için de gönderilmiş olabilir. 1503 tarihinde Bayezid, aile üyelerinden bazı kimselere armağanlar göndermiştir. Listede Gülrüh Hatun ve torunu şehzade Osman yer almaktadır. Şehzade Alemşah yer almadığına göre, muhtemelen bu tarihten önce vefat etmiş, annesine de taziye için armağanlarda bulunulmuştur. Şehzadenin oğlu şehzade Osman'a ise 10 Ocak 1504 yılında padişah tarafından in'âmlar verilmiştir.⁷²⁶ Gülrüh Hatun'un H. 10 Şaban 908 (M. 8 Şubat 1503)'de oğlu Alemşah'ın ruhu için 9 bin dirhem vakfettiği dikkate alınırsa, şehzade bu tarihten kısa bir süre önce vefat etmiştir.⁷²⁷

Gülrüh Hatun, uzun süredir oğlu şehzade Alemşah'ın sık sık hastalanmalarına, günden güne sıhhatinin bozulmasına şahit olmuş ve çok üzülmüştür. Nihayetinde de gencecik yaşında vefat eden oğlunun acısını yaşamıştır. Oğlunun ölümüyle Gülrüh Hatun'un kariyer çizgisi de burada noktalanmıştır. Valide-i Sultan-ı Alemşah statüsünden öteye geçememiştir. Onun için, oğlunun ölümüyle Saruhan Sancağındaki hayatı da son bulmuştur. Gülrüh Hatun, ömrünün geri kalanını yaşamak üzere, İstanbul'daki Eski Saray'ı tercih etmemiştir. Osmanlı Devleti'nin eski başkenti olan, Bursa'ya yerleşmiştir.⁷²⁸ O, ömrünün geri kalanını Bursa-Muradiye'de inşa ettirdiği sarayda geçirmiştir.⁷²⁹ Burada 1503 senesinden 1520'lere kadar yaklaşık yedi yıl yaşamıştır. Gülrüh, oğlunun ailesiyle en çok da torunlarıyla ilgilenmiştir. Onların maddi manevi bakımlarını üstlenmiştir. Nihayetinde Gülrüh Hatun, H. 926 (M. 1519-1520) yılında vefat etmiştir. Bursa Muradiye Külliyesinde inşa ettirdiği türbesine defnedilmiştir (Ek. 4 Fotoğraf. 2).

⁷²⁴ O. Tosun, *XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri*, s. 214.

⁷²⁵ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 473.

⁷²⁶ M. T. Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, s. 473.

⁷²⁷ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481,412b-413a.

⁷²⁸ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 45.

⁷²⁹ K. Kepecioğlu, "İkinci Bayazıd'ın Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları", s. 7.

3.8. Gülruh Hatun'un Çocukları

3.8.1. Kamer Sultan/ Kamerşah Sultan

Kamer Sultan, tahmini H. 869 (M. 1464/1465) yılında doğmuştur. Nişancı Dâvud Paşa'nın oğlu *Mustafa Bey* ile evlenmiştir. Sultan Bayezid, kızı Kamerşah Sultan'a, 1491 yılında Malkara'nın Sırt Köyünü temlik etmiştir.⁷³⁰ Bu köy, elli hanelik bir köydür.⁷³¹ Necdet Sakaoğlu'nun verdiği bilgilere göre; Kamer Sultan'ın kocası, Nişancı Kara Dâvud Paşa'dır. Alderson'un Candaroğullarından Kızıl Ahmed Bey'in oğlu *Mehmed Bey*'le evli gösterdiği Hatun'un Kamerşah Sultan olabileceği önerisini teyit etmiştir. XVI. yüzyılın önemli devlet adamlarından olan, *Mustafa Paşa* (Ö. 1565) ve *Şemsi Ahmed Paşa* (Ö. 1580) Kamer Sultan ile Mehmed Bey'in çocuklarıdır. Kamer Sultan'ın biyografisine dair kesin bilgilerin olmadığı ortadadır. Kocasının kim olduğuna dair farklılıklar vardır. Belli ki Sultan, ilk eşinin ölümünün ardından bir kez daha evlenmiş ve bu evliliğinden iki oğlu olmuştur. Kamer Sultan'ın nerede ve kaç yılında vefat ettiği bilinmemektedir. Ancak Gülruh Hatun'un H. 2 Safer 926 (M. 23 Ocak 1520) tarihli vakfiyesinde kızı Kamerşah'ın ruhu için vakfettiği nakit paranın nasıl işletilmesi gerektiği yönünde belirttiği hususlar⁷³² dikkate alınırsa Kamerşah Sultan, bu tarihten bir süre önce vefat etmiş olabilir. Sandukası Bursa'da annesi, Gülruh Hatun'un türbesinde yer almaktadır (Bkz. Ek. 5 Fotoğraf. 3).

3.8.2. Şehzade Alemşah

Şehzade Alemşah, H. 871 (M. 1466/1467) yılında Amasya'da doğmuştur. Yaklaşık 15-16 yaşlarına gelince, ilk görev yeri olan Menteşe Sancağına sancakbeyi olarak atanmıştır. Burada uzun yıllar boyunca valilik yapmıştır. Sancakbeyliği tecrübesini burada kazanmıştır. Ailesini burada kurmuştur. İlk babalık duygusunu burada tatmıştır. Şehzade Alemşah'ın kaç kadını olduğu, çocuklarının annelerinin kimler olduğu, hangi yıllarda haremine alındıkları belli değildir. Bilinen tek kadını *Hurşid Hatun*'dur.⁷³³ Şehzadenin, *Ayşe Sultan* ve *Fatma Sultan* adında tespit edilen iki

⁷³⁰ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 51.

⁷³¹ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 3, s. 7.

⁷³² COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 483b.

⁷³³ K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 1, s. 108.

kızı vardır. Bu kızlardan bir tanesinin, şehzade Korkud'un kız kardeşi Fatma (Sofu) Sultan'ın oğlu *Mehmed Çelebi* ile evlendiği öne sürülmektedir.⁷³⁴

Şehzade Alemşah'ın kızlarının, 1520'lerden sonra evlendikleri tahmin edilmektedir. Babaanneleri Gülruh Hatun, 1520 yılında vefat edince, bu kızlar korunmasız ve muhtaç kalmışlardır. Bunun üzerine, Kanunî'nin annesi Hafsa Sultan, oğluna bir mektup göndermiştir. Bu mektubun konusu şöyledir: Hafsa Sultan, babaları Alemşah öldükten sonra, babaanneleri Gülruh Hatun'un torunlarını himâyesine aldığını, fakat onun da artık ebedî hayata intikal ettiğini ve bu genç kızların çaresizce ortada kaldıklarını belirtmiş, bu yüzden oğlundan, amcası Alemşah'ın emaneti olan bu bir çarelere yardımda bulunulması yönünde ricada bulunmuştur. Belli ki Sultan Süleyman, annesinin bu ricasını karşılıksız bırakmamış ve onları himaye etmiştir.⁷³⁵ Muhtemelen bu Hanım Sultanların izdivaçları da Kanunî tarafından gerçekleştirilmiştir. Fatma Sultan'ın Hayrabolu'da mescid inşa ettirdiği bilinmektedir. Bursa Kütüğünde Fatma Sultan'ın defnedildiği yer için iki farklı kayıt mevcuttur. İlkinde göre, Mükrim Hatun Türbesi'nde yer alan sandukalardan bir tanesi şehzade Alemşah'ın kızı Fatma Sultan'ın kabul edilmiştir. Bir diğeri ise, Sultanın naaşının babaannesi Gülruh Hatun'un türbesinde yer aldığıdır.⁷³⁶

İbn Kemal'in verdiği malumatlara göre; Şehzade Alemşah vefat ettiğinde geride üç tane çocuğu kalmıştır. Oğulları, sancağa gönderilecek yaşa gelince birisine Kastamonu, diğerine Sinop Sancağı tevcih edilmiştir. Bir diğer oğlu, *şehzade Osman*'a da *Kangırı (Çankırı) Sancağı* verilmiştir.⁷³⁷ Sultan Alemşah'ın oğlu Osman Çelebi'ye dair az çok bilgiye ulaşmak mümkünken, diğer iki şehzadesi için aynı imkânlar söz konusu değildir. Sultan Bayezid, oğlu Alemşah vefat edince torununu yanına almıştır. Nitekim sancakbeyi olan şehzadelerin oğullarından bir tanesinin padişahın yanına gönderilmesi âdettendir.⁷³⁸ Dolayısıyla padişah da tercihini şehzade Alemşah'ın oğlu, şehzade Osman'dan yana kullanmıştır. Çelebi Osman, birkaç yıl dedesinin yanında kalmıştır. Sultan Bayezid, bizzat torununun terbiyesi ve iyi huylar kazanması hususunda özen göstermiş, onu eğitmiştir. Şehzadeye, yöneticilik konusunda da kabiliyet

⁷³⁴ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II. in Âilesi", s. 112.

⁷³⁵ M. Ç. Uluçay, *Haremde Mektuplar*, s. 473-74.

⁷³⁶ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, C. 2, Bursa, Aralık 2010, s. 89; K. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü* C. 4, s. 182.

⁷³⁷ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 262, s. 276.

⁷³⁸ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, s. 127.

kazandırılmıştır. Bir sancağı yönetecek salahiyyete erişince de kendisine Kangırı Sancakbeyliği vazifesi verilmiştir.⁷³⁹

Şehzade Osman'ın H. 918 (M. 1512-1513) yılında öldürüldüğünde 20 yaşında olduğu⁷⁴⁰ dikkate alınır, H. 898 (M. 1492-1493) doğumlu olmalıdır ve muhtemelen H. 912 (M. 1506-1507)'de Kangırı Sancağına atandığında 14 yaşlarındadır. Şehzade, Kangırı Sancağına gönderilirken kendisine oldukça zengin bir teşrifat verilmiştir. Bu hediye listesinde yer alanlar: Kadifeli cübbeler, elbiseler, ipekli, altın yaldızlı kumaşlar, giysiler, değerli kemerler, altın bağlı sadak, keman; gümüş sini, leğen, ibrik, tepsi; bakır kazan, haranı, kevgir, kepçe; çadırlar, at, katır, deve; yiyeceklerden bal, pirinç, sadeyağ. Bütün bunların yanında şehzade Osman'ın annesine sancağa giderken 10 bin akçe, Lalasına ve defterdarına da in'âmlar verilmiştir.⁷⁴¹ Tüm bu armağanların adedi ve değeri dikkate alınır, Sultan Bayezid'in torununa olan sevgisi ve ona verdiği kıymetin de o denli fazla olduğu söylenebilir. Şehzadenin hediyeleri arasında müzik aletlerinin de yer alması dikkat çekicidir. Belki de, bunlar şehzadenin hobileri arasındadır ve o, iyi bir keman çalma yeteneği kazanmıştır. Yine ok, sadak gibi hediyelerin de yer alması, şehzadenin okçuluğa olan tutkusunu yansıttığı söylenebilir.

Şehzade Osman'ın sancağı, 1511 yılında Anadolu'yu kasıp kavuran Şah Kulu isyanında payına düşeni almış olmalıdır. Uzaktan ya da yakından fark etmeksizin onun tebaası da, bu korkulu günlerin tesirinde kalmıştır. Şehzade Osman, Osmanlı Tarihi'nin kritik bir meselesine de denk gelmiştir. Dedesi Sultan Bayezid'in saltanatının son yıllarında amcaları arasında vuku bulan şehzadeler mücadelesinin zorlu günlerine bizzat tanık olmuştur. Doğrudan mücadelenin içinde yer almasa da, bu mücadeleye kurban gitmiştir. Şehzade, 1512 yılına kadar Kangırı Sancağında valilik yapmıştır. Ancak kardeşler arasında mücadele başlayınca, şehzadelerin sancaklarda bulunan oğulları Bursa'ya getirilmiştir. Yavuz Sultan Selim, Bursa'ya gelerek, burada bulunan şehzadeleri boğdurmuştur. İşte bu boğdurulan şehzadelerden biri de, şehzade Alemşah'ın oğlu Osman'dır.⁷⁴²

⁷³⁹ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, s. 235.

⁷⁴⁰ İsmail Yıldız, "Osmanlı Devleti'nde Şehzade Sancağı ve Çankırı", *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2, Çankırı, Ağustos 2007, s. 121; Şehzade Osman 23 yaşında iken Yavuz Selim tarafından boğdurulmuştur. (Bkz. K. Kepecioğlu, "İkinci Bayazid'in Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları", s. 7).

⁷⁴¹ İ. H. Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s. 682-683.

⁷⁴² M. Ç. Uluçay, "Bayazid II. in Âilesi", s. 112; Yavuz tarafından boğdurulan diğer şehzadeler: Sultan Şehinşah'ın oğlu şehzade Mehmed, Sultan Mahmud'un oğulları; şehzade Musa, şehzade Orhan, şehzade Emir'dir (Bkz. Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. IV, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1999, s.

Şehzade Osman, hayatta olsa babası, şehzade Alemşah'ın yaşayacağı kaderi yaşamıştır. Fakat Sultan Alemşah'ın ömrü bu günleri görmeye yetseydi şayet, tarihin seyri değişir miydi? Ya da diğer şehzadeler; şehzade Abdullah, şehzade Şehinşah, şehzade Mahmud, şehzade Mehmed hayatta olsalardı nasıl bir mücadele ortamı doğar ve nasıl sonuçlanırdı? Eğer Sultan Bayezid'in bütün oğulları hayatta olsa ve hepsi arasında taht için mücadele başlasa, bu olay tarihin sayfalarına daha kanlı bir şekilde yazılırdı. Her şehzadenin tahta aday olmaya hakkı vardı. Şayet herhangi bir sakatlığı, engeli yoksa. Dolayısıyla, mücadele edilecek cephe sayısı fazla olurdu. Bu durumda şehzade Alemşah'ın şansı ne kadar olurdu? sorusuna gelince: Şehzade Saruhan Sancağında sergilediği davranışları uzun müddet sürdürmeye devam etse; reyanın gözünde itibarı yerle yeksan olur, padişahın katında da değeri kalmaz, büyük olasılıkla da sancağı değiştirilirdi. Bunun neticesinde de İstanbul'a en yakın olan Saruhan Sancağından alınıp, daha uzak bir sancağa gönderilirdi. Böylece en büyük avantajını kaybederdi.

Fakat tüm bunların aksi de olabilirdi. Şehzade Alemşah, maiyetindeki o yedi kişiden kurtulup, hem aklen hem de bedenen sağlığına kavuşsa, kukla olmaktan çıkardı ve yönetim dizginlerini de eline alabilmesi neticesinde; sancağını, kendisinin yönetiminden memnun bir konuma getirmekte muvaffak olabilirdi. Böylece kendisini destekleyen bir tebaası, maiyeti olurdu. Dahası Kızılbaşlarla, Şeytan Kulu ile olan mücadelelerde o da, vazife üstlenip başarı gösterebilseydi, askerin desteğini de alabilirdi. Oğlunun yönetiminden, başarılarından memnuniyet duyan Sultan Bayezid de belki tercihini şehzade Alemşah'tan yana kullanırdı ve tahtını ona bırakmak için çabalar. Ancak Yavuz Selim, yine aynı Selim olacağı için, yüksek ihtimalle olayın sonucu gene bugünkü bilenen gibi, onun zaferiyle neticelenirdi ve şehzade Alemşah hastalıktan değil, boğdurularak hayata veda etmek zorunda kalırdı.

Gülruh Hatun, netice itibarıyla oğlu Alemşah'ın katledilme acısını yaşamamıştır ama torunu, şehzade Osman'ın unutulmaz acısını çekmiştir. Belki de bizzat olaya şahit olmuştur. Onun için, torununun katlini bizzat görse de görmese de, cansız bedenini toprağa vermek oldukça zor olmuş olmalıdır. Nitekim torunu, bizzat kendisinin yaptırmış olduğu türbesine defnedilmiştir. Bugün Gülruh Hatun'un türbesini ziyaret eden insanlar, şehzade Osman'ın mezarını bu türbe içerisinde görecektirler (Bkz. Ek. 6

154); Şehzadeler, H. 27 Şevval 918 (M. 5 Ocak 1513) tarihinde boğdurulmuştur (Bkz. Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul, Ekim 2010, s. 79).

Fotoğraf. 4). Öte yandan Gülrüh Hatun, torununun boğdurulmasını bir kenara bırakıp, Yavuz Sultan Selim'e cülûs tebrikinde bulunma yüceliğini göstermiştir. H. 29 Zilhicce 918 (M. 7 Mart 1513) tarihinde cülûs tebriki için mektup kaleme almıştır (Bkz. Ek. 7 Belge. 3)⁷⁴³. Bu da Gülrüh Hatun'un her ne kadar saray hayatından uzakta yaşasa da saray mensubu bir kadın olduğunu unutmadığını, sarayda aldığı görgü ve teşrifat usullerini icra etme çizgisinden hiçbir zaman ayrılmadığını, en çok da ne kadar erdemli bir insan olduğunu ortaya koymaktadır.

3.9. Gülrüh Hatun'un Vakıfları

Vakıf, bir kişinin mal varlıklarını dinî, ictimaî, ve hayrî bir gaye taşıyarak ebediyen başka kimselerin hizmetine, yararına sarf etmesidir. “Vakfedilen mal” anlamında da değerlendirilebilir. Fakihlerin pek çoğuna göre, vakıf işleminin dört unsuru vardır: *Beyanı (sîga)*, *vakfeden (vâkıf)*, *vakfedilen mal (mevkûf)* ve *vakıftan yararlananlar (mevkûfün aleyh)*.⁷⁴⁴ Kurulan bir hayratın devamlılığı, onun düzenli biçimde işlemesine bağlıdır. Bunun için de ekilir-biçilir alanlar, binalar ve nakit para gibi gelir kaynaklarına yeteri miktarda ihtiyaç vardır. Tüm bunlara *asl-ı vakıf* ya da *akar* (çoğulu, *akarat*) denir. Vakıf müessesesinde üç sacayağı söz konusudur: hayrat, akarat ve vakıf.⁷⁴⁵ Vakıf müessesesinde vakıflar, malın mülkiyeti itibarıyla sahih ve gayr-i sahih olmak üzere ayrılmaktadır. *Sahi vakıflar*: Mülk arazi ya da diğer mülkler, menkul ve gayr-ı menkul malların teşkil ettiği vakıflardır⁷⁴⁶ ki, Gülrüh Hatun'un vakıfları bu kategoriye girer. Gelirlerinden yararlanan arazi, bağ, bahçe, maden ocakları gibi gayr-ı menkullere, *müstegallat* denilir. Üstü kapalı-çatısı olan han, çarşı, ev, konak gibi gelir getirenlere, *müsakkafat* adlandırması yapılmıştır. Osmanlı vakıf uygulamalarında böyle vakıflar işletme biçimi olarak dört gruba ayrılmıştır: *icâre-i vâhideli*, *icâreteynli*, *mukâtaalı*, *icâre-i vâhide-i kadîmeli*.⁷⁴⁷

⁷⁴³ TSMA. E. 0759. 0098. 001. 001.

⁷⁴⁴ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, İstanbul, 2012, s. 476.

⁷⁴⁵ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, İstanbul, 2012, s. 479.

⁷⁴⁶ H. Mehmet Günay, “Vakıf”, s. 478; Hasan Yüksel, “Anadolu Beyliklerinde Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı. 30, 2007, Ankara, s. 39.

⁷⁴⁷ H. Mehmet Günay, “Vakıf”, s. 478; *İcâreteyn*: Çifte kiralama, iki kiralı anlamına gelir. Vakıf hukukuna göre, taşınmazın “ecri misli” nispetindeki değerinin peşin yani *muaccel* ve ilaveten aylık ya da senelik olarak ödenecek kısmından vadeli yani *müaccel* şeklinde ödenmesinin kabul gördüğü bir “kira sözleşmesini” ifade eder. Vakıf, mutasarrıfın vârisiz ölmesiyle miras olarak vakfa geri dönen taşınmazı bir kez daha icâreteyn ile kiralayabiliyordu. Bu da vakıf için oldukça kârlı olan bir uygulamaydı. (Bkz.

Eskiden olageldiği gibi Osmanlı Devleti'nde de vakıflar, yüzlerce insana çalışma sahası sağlıyordu. Bu görevlilerin ödenekleri vakıf tarafından temin ediliyordu. Sadece bunlar da değil, cami, imaret, medrese gibi bir külliye teşkil eden yapıların bakım-onarım ihtiyaçları da vakıf tarafından karşılanıyordu.⁷⁴⁸ Bir vakfın yönetiminin nasıl yapılıp, işletileceği, vakfedilen mülklerden kimlerin ne şekilde istifade edeceği vakfeden kişinin iradesiyle belirlenmekteydi. Vakfedilen bir mal, kamu malı sayıldığı için satılamaz, bağışlanamaz ve bir başkasına miras bırakılamazdı. Vakfa ait malların işletilmesi ile kiraya verilmesi vakfiyede belirtilen kurallara ve pahasına göre yapılabilirdi.⁷⁴⁹ Osmanlı Devleti'nde her vakıf, ayrı bir birim şeklinde erkek ya da kadın nazırın denetiminde bir *mütevelli* tarafından vakfın şartları dâhilinde yönetilirdi.⁷⁵⁰

Cariyelikten hanedan mensubu bir Hatun olmaya uzanan uzun soluklu bir yolculuğun sonunda Gülruh Hatun'un vardığı mertebeyi, statüyü, ekonomik gücü, inancı yansıtan en önemli göstergelerden bir tanesi de onun yaptırdığı eserler, bu eserlerin işlevini sürdürebilmesi için kurduğu vakıflar ve tanzim ettirdiği vakfiyeleridir. Vakıf müessesesi, diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti için de önemli bir kurumdur. Osmanlı Devleti'nin diğer müesseseleri, örf ve âdetlerinde olduğu gibi Gülruh Hatun, vakıf müessesesini de kavrayıp, hayata geçirme konusunda gayretler göstermiştir. Mevcut belgeler bu kaniya varmamızda kolaylıklar sağlamaktadır. Nitekim arşivde ulaştığımız belgelerin diliyle Gülruh Hatun'un kurduğu vakıfların gelir kaynakları, bu gelirlerin nerelere sarf edileceği, vakıflarının işleyişi ve vakıflarında görev alanlar hususunda önemli bilgilere ulaşabiliyoruz. Gelirlerini bir kuruma adama konusunda Gülruh'un örnek aldığı kadın bani hiç de uzaklarda değildir. O, kayınvalidesi Valide Gülbahar Hatun'u bu hususta da rol model olarak görmüş olmalıdır. Bu dönemde Bayezid'in diğer kadınları da vakıf kurumunun gelişim göstermesinde canla başla çalışır haldeydiler. Vakıflar yoluyla başta dinî olmak üzere sosyal, kültürel, ekonomik, siyasî, idarî, güvenlik ve sağlık gibi pek çok faktör kamunun yaşamına sunulmuştur.

Şehirleri şehir yapan ve bugün o şehirlerin silueti durumunda olan camiler, medreseler, mescidler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, dârüşşifâ, dârülkurra, türbeler;

Ramazan Pantık, "Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler, *Vakıflar Dergisi*, Sayı.48, Aralık 2017, Ankara, s. 76).

⁷⁴⁸ B. Yediyıldız, "Vakıf", s. 482.

⁷⁴⁹ H. Mehmet Günay, "Vakıf", s. 478.

⁷⁵⁰ B. Yediyıldız, "Vakıf", s. 485.

kazaları birbirine bağlayan, bir kentteki yaşamı diğerine aktaran yollar, köprüler, suyuolları, çeşmeler, sebiller vb. tümü vakıflar tarafından inşa edilmiştir. “Su hayattır” felsefesiyle bütün bu yapıların inşasından önce suyuolları şebekesi kurularak, kaza merkezlerine su getirilmiştir.⁷⁵¹ Yani önce hayat, daha sonra da bu hayatı canlı kılacak faaliyetlere gidilmiştir. Nitekim bu minvalde Gülrüh Hatun ve oğlu Alemşah da Lazıkıyye Kazasına Gerzile Suyunu getirmişlerdir. Osmanlı Devleti’nde vakıf kurup, gelişmesinde en büyük faaliyet gösteren, diğer bireylere örnek teşkil eden padişahlar, şehzadeler, sultanlar olmuştur.⁷⁵² Hanedana mensup fertlerin Allah rızası ve toplum yararına başlattıkları bu örnek davranış listesine yani kadın baniler arasına Gülrüh Hatun da adını yazdırmıştır. O, bu gayeyle mevcut gelir kaynaklarını kullanarak vakıflar kurmuştur. Kurulan vakıfların uzun soluklu olabilmesi için bir takım kurallar ve disiplinler vardı. Gülrüh Sultan, bu koşulları tanzim ettirdiği vakfiyelerinde sıralamıştır.

Gülrüh Hatun, Saruhan Sancağına bağlı Akhisar Kasabasında bir külliye inşa ettirmiştir. Buradaki camii, mescid ve imaretinin uzun yıllar varlığını sürdürebilmesi ve Müslüman, gayr-i Müslim, kaza sakinleri, gelen misafirleri, zengin fakir fark etmeksizin her kesimden insana hizmetin devamlılığı için bir vakıf kurmuştur. Bu vakfa verilen önem, sistemli çalışabilmesi için sağlanan gelir kalemlerinden anlaşılmaktadır. Gülrüh Hatun, Denizli’den Manisa’ya uzanan, çeşitli köy ve kasabalarda bulunan gelirlerinin hemen hemen hepsini Akhisar’daki vakfına tahsis etmiştir. Yine onun Güzelhisar, Gördes ve Bursa’da da kurduğu vakıflar vardır.

3.9.1. Gülrüh Hatun’un Vakfiyeleri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nden ulaştığımız, Bursa Şer’iye Sicillerinde Gülrüh Hatun’un üç vakfiyesi tespit edilmiştir. Bu vakfiyelerden ilki, H. Şevval 925 (M. Eylül/Ekim 1519) tarihini taşımaktadır. Tahmini olarak Şevval ayı başlarında kaydedilen vakfiyeden öğrendiğimize göre, Gülrüh Hatun’un bu tarihten çok daha önce tanzim edilmiş vakfiyeleri de vardır. Burada yer verilen ibareler bu kanıya varmamızda etkili olmuştur. Örneğin, “eski vakfiyesi”, “daha önceki vakıfları” gibi. Yine bu kayıttan, 1503 tarihli bir vakfiyesinin olduğunu öğreniyoruz.⁷⁵³ Metnine ulaşılan ikinci vakfiyesi, H. 15 Şevval 925 (M. 10 Ekim 1519) tarihli dir.⁷⁵⁴ Üçüncüsü ise, H. 2 Safer

⁷⁵¹ B. Yediyıldız, “Vakıf”, s. 480, s. 482.

⁷⁵² Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta, 2013, s. 247.

⁷⁵³ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b-413a.

⁷⁵⁴ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 420b-421a.

926 (M. 23 Ocak 1520)'da düzenlenmiştir.⁷⁵⁵ Bir de Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden bir vakfiye sureti tespit edebildik.⁷⁵⁶ Gülrüh Hatun'un vakıflarını ve vakıflarını kurabilmek için düzenlenen vakfiyelerinin tamamını tespit edebilmek güçtür. Bursa Şer'îye Sicillerinden üç, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden bir vakfiyesi tespit edilmiş olsa da bunların dışında vakıflarının ve vakfiyelerinin olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Öte yandan ulaşılan vakfiyelerde dikkat çeken bir husus, Gülrüh Sultan'ın vakfettiği paralar ve bu nakit paraların işletilmesi konusunda koyduğu şartlardır.

Para vakıfları, bugün dahi ne zaman kurulduğu kesin ifadelerle açıklanamayan para vakıflarının Osmanlı buluşu olduğu konusunda genel görüşler mevcuttur. Bilinen en eski para vakfının 1423 tarihli oluşu dikkate alınırsa, devletin kuruluşunun akabinde teşekkül etmiş olması olasıdır. XVI. yüzyıla gelindiğinde para vakıfları konusunda hararetli tartışmalar yaşanmıştır. 1545 senesinde dönemin Kadıaskeri *Çivizâde Muhyiddin Efendi*'nin muhalefetleri neticesinde para vakıfları yasaklanmıştır. Kanunî döneminin ünlü âlimlerinden biri olan şeyhülislam Ebussuûd Efendi, para vakıflarının yararlılığı, gerekliliği yönündeki düşünceleri etkin olmuştur ve para vakıflarının caiz olduğu yönünde bir fetva çıkarmıştır. Para vakıflarının kuruluşu öbür vakıflarla benzerlik taşımaktadır. Para vakfını farklı kılan husus, *asl-ı mal* denilen vakfın ana kaynağının nakit para olmasıdır. Öteki vakıflarda asl-ı mal, vakfa gelir sağlayan herhangi bir gayr-i menkuldür. Vakfedilen nakit para, vâkıfın vakfiyesinde belirttiği şartlar gereği işletilip, kullanılmıştır.⁷⁵⁷ Keza Gülrüh Hatun'un vakıflarında da bunu görürüz.

Para vakıflarının işleyişindeki temel ilke, vakfedilen paranın aslına yani anaparaya dokunmadan işletilmesi ve sağlanan gelirin vakıf amaçlarınca harcanmasıdır. Bu vakıfların sermayesi mütevellî heyetince işletilirdi. Osmanlılarda nakit para vakfedenlerin pek çoğu paralarını bir akara tabi tutarak vakfedip, vakıfnâmeyi de birlikte hazırlamışlardır.⁷⁵⁸ Para vakıflarının işletilmesi hususunda vakfiyelerde genel olarak, *istiğlal*, *istirbah*, *murâbaha* veya *faideye verilmek* şeklinde bir takım kavramlar

⁷⁵⁵ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 483b; H. Demirel, *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2006, s. 16.

⁷⁵⁶ VGM. D.00617, 00072, vr. 136.

⁷⁵⁷ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Isparta, 2014, s. 164; Süleyman Kaya, "Osmanlı Para Vakıfları Üzerine", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, Sayı. 1, 2003, s. 189, s. 200.

⁷⁵⁸ Yaşar Semiz, "Osmanlı Devleti'nde Para Vakıfları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 19, Sayı. 1, Konya, 2016, s. 96-98.

kullanılmıştır. Bu kelimelerle ifade edilmek istenen, vakfedilen nakdin, gelir getirecek biçimde işletilmesidir. Para vakıfları, %10, 15, 20 gibi *rihb* (*kâr*) oranları ile parayı borç isteyen kimselere borç olarak vermişlerdir. Üstelik fermanlarda vakıf paranın ne kadar kâr ile işletileceği de belirlenmiştir.⁷⁵⁹ Nitekim vakfiyelerden anlaşıldığı üzere, Gülrüh Hatun'da genellikle vakfettiği paraların %10 ribhle işletilmesini şart koşmuştur.

Gülrüh Hatun, Abdülhay oğlu *Hadım Ali Ağa*'yı vakıfları için, vekil ve nâib olarak tayin etmiştir. Bu hususta tanıklık edenler; Kemal Bey bin *Abdülhay*, Büyük Cami'nin müezzini Mevlâna Mehmed bin *Mustafa*, *Mevlana Muslihiddin Mehmed* ve Kur'an okuyucuları Mevlana İskender bin *Abdülhay* (?) ile Mevlâna Mustalîh (?) bin *Mehmed* ve İmam Ali bin *Mehmed*.⁷⁶⁰ Daha sonra *Alaaddin Ağa bin Abdülhay et-Tevaşi*, Gülrüh Hatun tarafından vekil tayin edilmiştir. Bu görevlendirmeye şahitlik edenler ise; *İmam Mevlana Muslihiddin Mehmed*, *İmam Mevlâna Muslihiddin bin Mehmed*, *Müezzin Hacı Emirza bin İbrahim*, Kur'an okuyucusu *Hayreddin bin Mehmed* ve *Hacı Ali bin Hacı Ahmed*.⁷⁶¹ Görüldüğü üzere Sultan, vakıflarına dair hizmetlerini hadımağalar eliyle yürütmüştür. Gülrüh Sultan, Güzelhisar'daki vakıflarının tevliyetini daha önceki vakıflarının da mütevellisi olan Abdülhay oğlu *Yunus Ağa*'ya vermiştir. Kurmuş olduğu para vakıflarından bir tanesinin mütevellisi *İbrahim bin Abdullah* iken, bir diğeri ki ise, *İskender bin Abdülhay*'dır. Gülrüh Hatun daha sonra para vakıflarına *Kemal Bey Abdülhay*'ın nezaret etmesini isterken, Abdülhay oğlu *Yunus*'u para vakıflarından azlederek, sadece Güzelhisar ve Akhisar'daki vakıflarının mütevellisi olarak atamıştır. Nitekim Yunus Ağa, daha önceleri şehzade Alemşah'ın ruhu için tahsis edilen paranın işletilmesi ile vazifeli olan mütevellidir.⁷⁶²

Gülrüh Hatun'un vakıfları, daha öncede belirttiğimiz gibi sahih vakıflardır. Ulaştığımız üç vakfiyesinde de vakfın vekilleri bunu doğrulamıştır. İlk vakfiyede, Abdullah oğlu *Hadım Ali Ağa*, Güzelhisar vakfının sahih, şer'i, mer'i ve rıza

⁷⁵⁹ Cihan Osmanoğlu, "Osmanlı Devleti'nin Klasik Döneminde, Para Vakıflarının Hukuki Yönü", *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*-2, 2010, s. 283, s. 286; Vakıf paralar şu şekilde işletilirdi: *Karz-ı hasen* (faizsiz ödünç), *mudârebe* (emek-sermaye ortaklığı), *müşâreke* (sermaye ortaklığı), *murâbaha* (peşin parayla bir mal satın alınarak, üzerine bir miktar kâr eklenip, vadeli şekilde satmak), *bidâa* (vakıf paranın gönüllü bir kişi tarafından işletilerek, bütün kârın vakfa verilmesi), *bey'bi'l-vefa* (bedeli iade edildiği vakit, geri almak şartıyla satış), *bey'bi'l-istiğlal* (bir kimsenin herhangi bir malını satın, parasını almasının ardından, bedelini iade edip, malını geri alana dek geçen sürede o malı kiralaması), *muamele-i şer'iyye* (bir tür kredi verme yöntemi). (Bkz. Emrullah Dumlu, "XVI. yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal, Çivizâde, Birgivi)", *İLTED*, Sayı. 44, Erzurum, 2015/2, s. 327-328; İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, İstanbul, Aralık 2015, s. 53-54).

⁷⁶⁰ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b-413a; 420b-421a.

⁷⁶¹ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 483b.

⁷⁶² COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b-413a; 483b.

gösterilmiş olduğunu tasdiklemiştir. Bu hususta şahitlik edenler; *Mevlâna Alaaddin bin Mehmed*, *Mevlâna Emirzâ bin İbrahim*, *Bali (?) Çelebi bin el-Hac Habil (?)*, *Ali bin Abdülhay* ve *Mahmud bin İsmail el-mücâvir*.⁷⁶³ 15 Şevval 925 tarihli ikinci vakfiyeden de Bursa'daki para vakfının açık bir şekilde sahih vakıf olduğunu, vakfin vekil ve nazırı Tevaşî Ali Ağa'dan öğreniyoruz. Vakfiyede imzası olan hâkim de İslâm hukukuna göre, para vakfı olabileceğini kabul eden kişilerin görüşlerince bu vakfin sahih bir vakıf olduğunu hükmetmiştir. Şahitler; *Mevlâna Muhyiddîn Halîfe bin Mustafa el-Mü'ezzin*, *Mevlâna Muhammed bin Hamid*, *el-Hac Emirzâ bin İbrahim el-Mu'allim* ve *el-Hac Mehmed bin Mustafa*.⁷⁶⁴ Yine üçüncü vakfiyede, vakfin vekili Hadım Alaaddin Ağa'dan Gülruh Hatun'un 100 bin dirhemlik para vakfının sahih, legal olduğunu, hâkimin de vakfin sahih ve lazım bir vakıf hükmünü verdiğini öğreniyoruz. Tanıklar; *Mehmed Çelebi bin Arap*, *Mevlâna Sinan bin Hızır el-İmam*, *Mehmed bin Hasan*, *Alaaddin*, *Mehmed bin Hamid*, *Paşa Halife bin Ömer el-Emin (?)*, *Muharriru'l-hurûf Mehmed bin Hüsameddin (...)*, vd.⁷⁶⁵

3.9.2. Gülruh Hatun'un Evkâfı

Gülruh Hatun'un kurduğu vakıflar göz önüne alınırsa onun, oldukça zengin ve bu zenginliğinin farkında olan bir saraylı kadın olduğu ifade edilebilir. O, sahip olduğu maddi gücü Allah yolunda Allah'ın rızasını kazanmak, Osmanlı reayasına hizmet götürmek için sarf eylemiştir. Bu uğurda onun hayat verdiği vakıflar, dinî, sosyo-kültürel bir müessesedir. Aynı zamanda çocuklarının vefatından sonra onların amel defterinin kapanmaması için kurduğu vakıflarda vardır. Gülruh Hatun'un vakıflarının ayrıntılarıyla ele alınması onun zenginliğini, inancını, yardımseverliğini, toplum bilincini ve bir saraylı kadın olarak vakıf kurma âdetini ileriye taşıma gayretini göstermesi açısından önemlidir.

3.9.2.1. Gülruh Hatun'un Şehzade Alemşah İçin Kurduğu Vakıf

Gülruh Hatun, 1503 yılında genç yaşta vefat eden oğlu şehzade Alemşah'ın ruhu için bir takım gayr-i menkul ve nakit para vakfetmiştir. Gülruh Sultan, H. 10 Şaban 908 (M. 8 Şubat 1503)'de şehzade Alemşah'ın ruhu için 9 bin dirhem vakfetmiş, mütevellisinin de Abdülhay oğlu *Yunus Ağa* olmasını şart koşmuştur. Sultan, bu paranın

⁷⁶³ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b-413a.

⁷⁶⁴ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 420b-421a.

⁷⁶⁵ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 483b.

yıllık %10 kârla rehine verilmesini istemiştir. Bu paranın kârı ve getirisinden oğlu Alemşah'ın ruhuna Kur'an-ı Kerim'den her gün bir cüz okumak üzere, Bergama'da Hobyar Mahallesi mescidinin imamına senede 360 dirhem, müezzinine yıllık 140 dirhem, bu mescidin şamdanlarının mumu için 10 dirhem tayin etmiştir. Ayrıca mescidin önünde bulunan su kabına her gün su taşıyan Saka'ya kaynak suyu, şayet kaynak suyu bulunmadığı takdirde temiz ve lezzetli kuyu suyu getirmek üzere yıllık, 300 dirhem ödenek ayırmıştır. Gülrüh Hatun, vakfedilen 9 bin dirhem hâsıl olacak kârın 1/10'nun tevliyet görevinin hakkı olarak müteveli Yunus Ağa'ya verilmesini şartları arasında yer vermiştir.⁷⁶⁶

Ayrıca Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan 417 numaralı evkâf defterindeki H. 29 Zilhicce 983 (M. 30 Mart 1576) tarihini taşıyan belgeye göre; Bilecik'e tabi Gözlü Karyesi daha önceleri *Davud Paşa*'ya ait bir mülk iken, Gülrüh Hatun satın alıp, oğlu şehzade Alemşah'ın ruhu için vakfetmiştir. Bu vakfa ait herhangi bir vakıfnâme bulunmayıp, deftere de "kimseleri gelmedi" şeklinde kaydı düşülmüş olup, yeni deftere de aynen bu şekilde yazılmıştır.⁷⁶⁷ Bu köyden sağlanan gelir ise, 1681 akçedir.⁷⁶⁸

3.9.2.2. Gülrüh Hatun'un Kızı Kamerşah İçin Kurduğu Vakıf

Gülrüh Hatun, 100. 000 dirhem tutarındaki yeni basılmış tedavüldeki parayı vakıflarına vakfetmiştir. Bu nakdi, vakfına müteveli olarak tayin ettiği İskender bin Abdülhay'a teslim etmiştir. Gülrüh Sultan, bu meblağın ne eksik ne de fazla her yıl %10 kârla istiğlal ve istirbah edilmesini, elde edilecek kazançtan kızı Kamerşah Sultan'ın ruhuna Kur'an-ı Kerim'den 10 cüz Kur'an okunmasını şart koymuştur. O, vakfin gelirinden bu cüzleri okuyanlara her gün 1 dirhem, Kamerşah Sultan'ın ruhu için tesbihatta bulunan dört kişiye her gün birer dirhem tayin etmiştir. Bütün bayramlarda, Regaib ve Berat gecelerinde kızının ruhu için yemek pişirilip fakirlere dağıtılmasını, her yemek için, 500 dirhem harcanmasını şartları arasında belirtmiştir. Sultan, vakfettiği bu paradan elde edilecek gelirin 1/10'nun müteveliye verilmesini, vakfa cabi olacak kimseye ve kâtibe her gün 1,5 dirhem verilmesini şart koştur. Ayrıca Gülrüh Hatun,

⁷⁶⁶ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b-413a; Hale Demirel, Alemşah'ın ruhu için vakfedilen bu nakit paranın 7 bin dirhem olduğunu belirtmiştir. (Bkz. H. Demirel, *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, s. 16).

⁷⁶⁷ TKGM. D. 00417. 00064.

⁷⁶⁸ Vedat Turgut, *Bilecik Bölgesi Örneğinde 16. Yüzyılda Vakıflar ve Şehirleşme*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2011, s. 62.

Bursa Mahkemesi'nde naib-i şer' olan kişinin vakfın mevcut parasına nezaret edip, mütevellî, kâtip, câbinin hesaplarını kontrol etmesini ve bu kimseye her gün 1 dirhem verilmesini şart eylemiştir. Gülrüh Hatun, para vakıflarına Kemal Bey Abdülhay'ın nezaret etmesini istemiştir ve hayatta olduğu müddetçe kendisine ifa ettiği bu hizmetten dolayı günlük 3 dirhem ödenmesini, para vakıflarına nezarete bir de, türbesinde türbedar olacak kişiyi tayin ettiğini, günlük 1 dirhem verilmesini şart koşturmuştur. Vakfın câbisi için de, 3 dirhem ödenek ayırdığını şartları arasında belirtmiştir.⁷⁶⁹

3.9.2.3. Gülrüh Hatun'un Güzelhisar'daki Vakfı

H. 925 yılı Şevval ayının ilk günlerinde sicile kaydedildiğini düşündüğümüz vakfiyesine göre, Hadım Ali Ağa'nın açıklayıp, tasdiklediklerinden hareketle Gülrüh Hatun'un vakıf gelirleri ve şartları hususunda bilgilere ulaşıyoruz. Gülrüh Sultan, bugün Manisa'nın Salihli ilçesine bağlı olan ve adını Lidyalıların başkenti Sardes Antik Kentinden alan Sart Kasabası'nda bir takım mülkler satın almış ve binalar inşa ettirmiştir. Öncelikle Sart Kasabası'nda bulunan 2 adet değirmeni satın aldığını biliyoruz. Bu değirmenleri, 43 bin gümüş dirheme *Şehnaz Hatun binti Abdullah, Ayşe ve Fatma* Hatunlardan almıştır. Bu iki adet değirmen binası; kible tarafından Ali Fakih'in, doğusunda Derviş Hızır'ın arazileri, kuzeyinde bir pirinç tarlası, batısında Hacı'nın arsası ve değirmenlere bitişik Gülrüh Hatun'un isteği üzerine satın alınan toprak ile çevrelenmiş konumdadır. Anlaşıldığı üzere Sultan, vakfının sermayesi ile bir arazi satın almış. Yine aynı yerde bulunan bir adet su değirmeni ve bir odayı içine alan, kible tarafı yol, doğusu İbn-i Arab'ın bahçesi, kuzeyi ve batısı Çay diye bilinen bir dere yatağı olan mevkide, *Hacı Bekir bin Mehmed*'den 8 bin dirhem karşılığında menzil satın almıştır.

Gülrüh Hatun, kendi parasıyla Sart Kasabası'nda Pazaryeri diye bilinen yerde han inşa ettirmiştir. Bu han; 6 adet dükkâna bitişik ve dört tarafından Pazaryeri ile çevrelenmiş konumdadır. Hanın tamamı ile samanlık, Aydın Güzelhisar'ın içinde Mahmut Saraç Hanı diye bilinen 8 tane dükkân ve üzerinde 15 odayla, yanında 8'i altta, diğerleri üstte olmak üzere 24 odalı bir ahır, ayrıca etrafında 11 adet dükkânı içine alan yerlerin hepsi de *Hacı Hasan, İsa Bali bin el-Hac Musa, Sarı Mehmed* ve *Nurlu Hasan*'dan 9110 dirheme satın alınmıştır. Bütün bunların yanı sıra kiblesi yol, doğusu Gülrüh Hatun'un vakfı, kuzeyi Karamanlı bahçesi ve batısında Mahmud es-Saraç

⁷⁶⁹ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 483b.

zaviyesi vakfı bulunan bir diğer hanın tamamı da vakfedilenler arasındadır. Gülrüh Hatun'un vakfettikleri arasında mücevher gerdanlığı da vardır. Bu gerdanlık; lal (garnet) denen 15 büyük kıymetli taş, 50 tane inci, korse denen 25 altın parçacık ve 2 adet (....)(?) bezelidir. O, bu gerdanlığının satılıp, parasının diğer vakıflarına eklenmesini vakfiyesinde şart koşmuştur. Eğer önemli bir mevkide vakfa yarayışlı bir gayr-ı menkul bulunursa gerdanlıktan elde edilen parayla satın alınıp, karşılığı yılda %10 kâr elde edilecek şekilde istiğlal ve istirbah edilmek üzere evkâfa ilhak olunmasını istemiştir. Ta ki satın alınabilecek iyi bir mülk bulunana kadar.

Buraya kadar bahsedilenlerden anlaşıldığı üzere Gülrüh Hatun, iki tane büyük han, bir menzil, bir arsa, üç su değirmeni ve bir kıymetli kolyeyi Güzelhisar'daki vakfına vakfetmiştir. Bütün bu bahsedilen evkâfından sağlanacak gelirlerin, eski vakfiyesinde kayıtlı bütün vakıflarının gelirlerine ilave edilmesini, o vakfiyede belirlenen masraflara ve açıklanan yerlere harcanmasını şart koşmuştur. Gülrüh Sultan, vakfiyesinde kayıtlı tüm vakıflarının gelirlerinden Akhisar Kasabası'ndaki camiinde çalışanlara ödenekler tahsis etmiştir. O, vakfiyesinde kayıtlı değirmenlerde görevli câbiye günde 2 dirhem, Güzelhisar evkâfının câbisine, Güzelhisar-Pazaryeri'nde bulunan dükkânların sahiplerine verilen 30 bin dirhem tutarındaki vakıf paraya nezaret etmek ve vakfin restoresiyle ilgilenmek üzere tayin olunan görevlinin 1 dirhem hizmet bedeline ilaveten, günde 1 dirhem ödenmesini istemiştir. Ayrıca Pazaryeri'nde bulunan dükkânların üzerinde yapılmış mescidinin imamına günde 1 dirhem, müezzine senede 120 dirhem tayin etmiştir. Dahası imaretinde konaklayan yolculara, imaretin harcı olarak ayrılmış 12 dirhemlik bal verilmesini de şartları arasında belirtmiştir. Gülrüh Hatun, tayin olunan görevlilerden ve açıklanan maaşlardan artacak olan gelirlerin vakfin mütevellisi tarafından muhafaza edilmesini ve ihtiyaç anında vakıfların tamiratına, bakımına harcanmasını şart koşmuştur. En dikkat çeken, altını çizdiği şart ise, arta kalan gelirin Hazine-i Amireye verilmemesidir. Yine belirtildiği üzere, burada açıklanan vakıflarının tevliyetini Abdülhay oğlu *Yunus Ağa*'ya şart etmiştir.⁷⁷⁰

3.9.2.4. Gülrüh Hatun'un Bursa'daki Vakfı

Gülrüh Hatun, kurmuş olduğu vakfa, müteveli olarak *İskender bin Abdullah*'ı tayin etmiştir. Sultan, vakfiyetten vazgeçebilmek üzere, malından 16 bin dirhem gümüşü İskender'e vererek, Allah yolunda harcanmak üzere vakfetmiştir. İskender de

⁷⁷⁰ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b-413a; H. Demirel, *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, s. 15.

Gülrüh Sultan'dan parayı vâkıf olmak üzere teslim almıştır. Gülrüh Hatun, vakfettiği bu paranın mütevellî eliyle ve vakfin nazırı aracılığıyla sağlam bir rehn alarak ya da bu parayı ödeyebilecek bir kefil gösterilerek, duruma göre bu iki yoldan biriyle iyi bir ticaret yapılmasını, her yıl %10 kâr kazanç elde edilmesini şart koşmuştur. Vurguladığı şart konusu ise şudur, bu paranın askerden birine ya da Bursa dışında oturan birine verilmemesidir.⁷⁷¹ Sicil kayıtları incelendiğinde vakfiyesinde bu tarz şartlar koyan başka kimselere de rastlamak mümkündür. Örneğin, Aişe Hatun binti Hacı Pîrî, kurduğu vakfa 10 bin akçe vakfetmiştir. Bu paranın %10'luk bir kâr ile işletilmesini, vadesinin bir yıldan fazla olmamasını ve bu nakit paranın İstanbul dışında işletilmemesini şart koşmuştur.⁷⁷²

Gülrüh Hatun, vakfettiği 16 bin dirhem nakit paradan elde edilecek kazançtan her ay 40 dirhemini, sabah namazından sonra Bursa Muradiye Külliyesi'ndeki II. Murad Han İmareti kürsüsünde Yasin sûresini okuyacak kişiye tahsis etmiştir. Ve her ay 40 dirhem, II. Murad Han İmareti kürsüsünde ikindi namazından sonra Kur'an-ı Kerim'den bir Aşr-i şerîf ile Amme sûresini okuyarak, sevabını Hz. Muhammed (S.A.V)'in ruhuna ve peygamber efendimizin soyundan gelenler ile sahabelerin ruhlarına hediye edecek olan kişiye verilmesini belirtmiştir. Ayrıca II. Murad Han İmaretinin kayyumuna, imaretteki kürsüye hizmet etmek ve sabah namazından sonra Yasin-i şerîf okunacağı zaman mumları yakmak şartıyla yıllık 60 dirhem ödenek ayırmıştır. Burada yakılacak mumlar içinse, her yıl 20 dirhem verilmesini istemiştir. Diğer taraftan Gülrüh Hatun, vakfinin mütevellisi için, her sene 360 dirhem, mütevellîye nazır olan kişiye de türbesinin muhafazası şartıyla yıllık 150 dirhem ödenmesini şart koşmuştur.⁷⁷³

Osmanlı coğrafyasında kadınlar para vakıflarından şahsi olarak ödünç para alıp verdikleri gibi bir başkasının aldığı borçlar için de kefil olabiliyordu. Örneğin, Gülrüh Sultan'ın Bursa'daki vakfında şöyle bir hadise yaşanmıştır: *Muhibbe binti İlyas*, kocasının Gülrüh Hatun vakfından aldığı borç için kefil olmuştur. Borcun vadesi dolunca vakfin câbisi *Mustafa bin Fahri*, Muhibbe Hatun'dan kocasının vakfa olan 1000 akçalık borcunu ödemesini talep etmiştir. Bunun üzerine Muhibbe Hatun kocasına kefil olduğunu kabul etmiştir ve şayet kendisine bir şey olursa bu paranın

⁷⁷¹ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 420b-421a.

⁷⁷² C. Osmanoğlu, "Osmanlı Devleti'nin Klasik Döneminde, Para Vakıflarının Hukuki Yönü", s. 288.

⁷⁷³ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 420b-421a.

ödenmesi için oğlu *Hüseyin*'i kefil olarak göstermiştir. Neticede vakıftan ödünç alınan 1000 akçe için aynı aileden iki fert beraber kefil olmuştur.⁷⁷⁴

3.9.2.5. Gülruh Hatun'un Gördes'teki Vakfı

Gülruh Hatun'un Gördes'te bir vakfının olduğunu biliyoruz. Sultan, 1000 akçenin işletilmesinin akabinde sağlanacak 150 akçe gelirden, Gördes'teki *Hacı Bayram* mescidinin müezzine 100 akçe, mütevellisine de 50 akçe ödenek ayırmıştır. Anlaşıldığı üzere, Gülruh Sultan kendi vakfının gelirinden Hacı Bayram'ın mescidine ek mali kaynak sağlamıştır. Bu da Gördes'teki vakfının kazancının yeterli olduğunu ve hatta artan gelirden başkalarına mali destek sağlandığını göstermektedir. Gördes'te *Hacı Yahşi Çelebi bin Hacı Bayram*, kurduğu vakfından, Gülruh Hatun ve kızı Kamerşah Sultan başta olmak üzere, birkaç kimsenin de ruhlarına düzenli olarak cüz okunması için, 1440 akçe tahsis etmiştir.⁷⁷⁵ Buradan anlaşıldığı doğrultuda, Gülruh Hatun ile Hacı Bayram arasında kurulan ilişki, dostane olarak devam etmiş ve bu dostluktan duyulan minnet karşılığı, Hacı Bayram'ın oğlu Hacı Yahşi Çelebi, Gülruh Hatun ve ailesi için dua okutmuş, bunun için bir bütçe ayırmıştır. H. 29 Zilhicce 1175 (M. 21 Temmuz 1762) tarihli belgeden vakfin câbisinin *Karacazâde Hacı Ahmed* olduğunu ve vakfin işletilmesinde yaşanan sorunlara dair bilgilere ulaşabiliyoruz. Nitekim Karacazâde Hacı Ahmed vefat edince, mutasarrıf olduğu dükkânları müteveli tarafından oldukça düşük bir ücretle başkalarına satılmıştır. Bu belgenin düzenlenme sebebi de, yaşanan hadisenin soruşturmasının yürütülmesidir.⁷⁷⁶

3.9.2.6. Gülruh Hatun'un Akhisar'daki Vakfı

Gülruh Hatun'un kurmuş olduğu vakıflardan en kapsamlı olanı Akhisar'daki vakfidir. Akhisar'daki vakfına dair herhangi bir vakfiye tespit edilememiştir. Bu vakfa dair arşivden erişim sağlayabildiğimiz vesikaların hepsi de daha ileriki tarihleri kapsamaktadır. Daha geç tarihli ve çeşitli konuları içeren bu belgelerden vakfa dair geniş malumatlar edinebiliyoruz. M. 1570 tarihli 560 numaralı evkâf defteri ve 671, 672, 673 numaralı Denizli şer'îye Sicilleri Lazıkıyye Kazasında vakfa bağlanan gelir kalemlerine ve kira bedellerine dair bilgiler vermektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden orijinallerine erişim sağlayamayıp, latinize edilmiş; Gülruh Sultan vakfiyesi

⁷⁷⁴ Saadet Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Bursa, 2010, s. 101-102.

⁷⁷⁵ *Defter-i Evkâfı Livâ-i Saruhan (Metin ve İnceleme)*, Haz. M. Arif Erdoğan, Ömer Bıyık, Yay. Haz. Mustafa Engin, Murat Alandağlı, Ankara, 2014, s. 215-216.

⁷⁷⁶ TSMA. E. 0773, 0032, 001, 001.

örneği, hududnâme-i hümâyûn, Akhisar mahkemesinden vakıf mütevellisine verilen ilâm suretleri, Aydın Saruhan Sancağı valisi *Süleyman Paşa* buyuruldusu, Kazasker mektubu ve vakıf mütevellisine verilen senet suretlerinin konu alındığı belgelere ulaştık. Bu kayıtlar vesilesiyle, Gürüh Hatun vakfının sınırlarını, gelir-giderlerini, vakfiye şartlarını, gelirlerine yapılan müdahalelere dair pek çok bilgiye rastladık.

Arşivde günümüz alfabesine çevrilmiş H. 10 Safer 1119 (M.13 Mayıs 1707) tarihli hududnâme-i hümâyûn sureti ile Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nden ulaştığımız Tapu Tahrir 560 numaralı evkâf defterinde aynı tarihi taşıyan belgenin orijinaline ulaştık ve bire bir aynı mahkemelik olayın anlatıldığını teyit ettik. Bu mahkeme kaydıyla, Gürüh Hatun'un vakfına gelir getiren müsakkafat ve müstegallatının geniş sınırlarının resmini çizmek mümkündür. Belgede vakfın sınırlarının tasviri şöyledir: Saruhan Sancağı Akhisar Kasabası'nda olan şimalen ve Sandaloğlu'nun mutasarrıf olduğu dükkân önünden Saraçhâne başına varılır. Kible yolu ile Şeyh Hanı köşesinden Saraçlar ve Maytaplar çarşısında Tahtakale'ye ulaştıran güzergâha gelinir. Buradan kible tarafından Ahmet Paşa vakfindan Koza loncasına yönelip, Şeyh Hanı ve Saraçhâne dükkânlarını dâhiline alıp, tarif edilen yol ile Koza loncasının kible yönünde olan köşesinden Mezaristana (Zeytinlik Mezarlığı) giden yola yönelip, Mezaristana varılır. Mezarlığın kenarında vakfın dâhilinde olan sebze bahçesinin birini içine alır. Musalla kenarınca ve Musalla köşesinden müteveli izni ile vakıf arsa üzerine vakıf hanı yapılmıştır ki, burası da sınırlar içerisinde.

Musalla kapıları olan duvarınca hela kapısı tarafında Ahmed Paşazâde Mehmed Çelebi mezarısı (Paşazâde Bahçesi) sınırların haricinde kalır. Akhisar kenarınca doğu tarafına yönelip, Yenice Mahalleye giden yol, Gürüh Sultan vakfının bir diğer sebze bahçesi ve Hasan Efendi'nin bahçesi ile Abdünnebi Efendi kerimesi Fatma Hatun'un mülkü olan bahçesi ortasından Yenice Mahallesine götüren yola gidilir. Bu yol güzergâhında bir miktar devam edince, Yılan Ahmet ve Kara Ahmet Beylerin vakıf arsa üzerine dönek olan dört yol ayrımına varılır. Buradan Yılan Ahmet ve Kara Ahmet Bey arsası üzerine yapılmış, Kara İbrahim menzili köşesinden yine şimal tarafına yönelen yol ile biraz daha gidilir. Böylece Yılan Ahmet ve Kara Ahmet Bey vakfı arsası üzerine kurulmuş, mutasarrıf oldukları iki kısım menzilleri de dâhiline alır. Bu yol güzergâhından Hacı Hızır Mahallesinden Musallaya inen yola varılır. Bu köşede olan Hasan oğlu menzili arsasını içine alır. Hacı Hızır Mahallesinden gelen yol ile Batı tarafına yönelen yolda biraz gidilir ve Gürüh Sultan'ın inşa ettirdiği camii şerif

medresesi köşesinden su terazisi ile Araplar Pınarı önündeki yolda caminin sokak kapısı karşısında bulunan Poyrazzâde Hanı görülür.

Poyrazzâde Hanı önündeki yoldan biraz gidip, Poyrazzâde Hanı hizasındaki kahvehane altında olan nalbant dükkânı haricinde kalır. Bu dükkânların önünde yer alan vakıf arsaya çıkılır. Gülruh Sultan vakfı dâhilinde olan hamam kapısı önündeki yol ile Emir oğlu menziline yönelen yoldan, bundan önce hamamın su kuyusu arsası üzerine yapılmış, Mahmud adlı bir kimsenin konağı dâhil edilir. Hamam-ı Hacı İbrahim'in odasına giden yol ile Hacı Abdullah Efendi'nin mutasarrıf olduğu ekmekçi fırını köşesindeki çarşıda olan dut ağacı mukabilinde hamamdan gelen yolu sıyrarak, Sandal oğlu dükkânına varılır ve son bulur.⁷⁷⁷ Verilen bu hududnâmeden Gülruh Hatun'un vakfının sınırlarının ne kadar geniş bir sahayı kapsadığı rahatlıkla anlaşılmakta ve gelir getiren mülklerinin çokluğu da ortadadır. Bunun yanı sıra neredeyse bir kazanın kent profili çıkartılmıştır. Dolayısıyla bu belgenin kent tarihî açısından da ehemmiyeti vardır. Mahalle isimleri ve mahalle sakinleri zikredilmiştir. Ayrıca vakfın kurulduğu andan XVIII. yüzyıla gelinceye kadar ki süreçte vakfın sınırları dâhilinde yapılan değişikliklere de temas edilmiştir. Mesela daha önceleri hamamın su kuyusu olan bir arsa, şimdilerde imara açılarak, bir menzile dönüştürülmüştür. Kazanın Gülruh Hatun'un kurduğu vakıf ekseninde genişleyip, gelişim gösterdiği, böylece bir bölgeyi canlandırma amacının da yerine ulaştığı bellidir. Çizilen sınır dikkate alındığında tabiat ve şehirleşmenin iç içe olduğu da dikkat çekmektedir.

Akhisar Mahkemesi tarafından Gülruh Hatun vakfının mütevellisi padişahın silahşörlerinden olan *Hasanü'r-Recai Bey*'e H. 25 Şevval 1233 (M. 28 Ağustos 1818) tarihli bir ilâm sureti verilmiştir. Buradan, vakfın mütevellisinin Hasanü'r-Recai ve mahkeme kadısının da, es-seyyid *Arif Süleyman* olduğunun öğrenilmesinin yanı sıra vakfiyenin biçimsel özelliklerine dair bilgiler de verildiği görülmektedir. Buna göre, vakfiye sureti tamamlandığında bu vakfiyenin 7,5 yapraktan müteşekkil olduğu anlaşılmıştır. Buraya kadar 16 sayfa sürmüştür ve aynen sureti hazırlanarak, Akhisar siciline kaydı yapılmıştır. Kaydın, 242 numaralı sicilin 43. sayfasında olduğu da onaylanmıştır. Bu vakıfnâme, H. 15 Rabiulevvel 1326 (M. 17 Nisan 1908) tarihinde kayda geçirilmişse de ilerleyen süreçte tahribe uğramasından dolayı H. 22 Rabiulahir 1328 (M. 3 Mayıs 1910), R. 19 Nisan 1326 (M. 2 Mayıs 1910) tarihinde tekrar kayda

⁷⁷⁷ VGM. D.00617, 00073, vr. 137-138; TKGM-TADB-TTD-E. 560. 00269.

geçirilmiştir. Belgenin altında da mahkeme şer'îye başkâtibi *Halil Hulki*'nin mührü vardır.⁷⁷⁸

3.9.2.6.1. Vakfın İdaresi

Gülruh Hatun'un vakfına dair ulaşılan ferman ve ilâm suretlerine göre, Bâbüssaâde ağası nezaretinde olan vakfın tevliyeti mütevellidedir. Ancak müteveli adına gelirleri bir kaymakamın toplayıp, vakıf şartlarını yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Kaymakam, vakfın gelirlerinin bir kısmını her yıl Muharrem ayı başında bir kısmını da Ramazan ayı başında tahsil etmektedir. Mesela Dernek Pazarı'nda vakıf han kapısının bitişiğinde yer alan dört adet dükkânın kira bedeli Ramazan-ı Şerifin başında tahsil edilirken, Tuz loncası sakinlerinden olan eskiciler esnafı ile bahçıvanlardan alınacak arazi kullanım kirası Muharrem ayının ilk günlerinde toplanırdı.⁷⁷⁹ Gülruh Hatun, her yıl Ramazan-ı Şerifte bir takım hususların yerine getirilmesini istemiştir ve bunları vakfiyesinde listelemiştir. Bu şartlar vakfın düzeninin anlaşılmasının yanında, caminin ihtiyaçlarının nasıl, ne miktarda, kaç akçeye mal olacağını göstermesi bakımından önemlidir.

Vakfiyede belirtilen şartlar ve kaideler şöyle listelenebilir: 30 adet kandil alınıp, 18 tanesi caminin içerisinde yakılmalıdır. Geri kalan 12 kandil de minarenin aydınlatılmasında kullanılmalıdır. Bu 30 adet kandil için 8 okka susam yağı alınıp, kayyuma verilmelidir. Her okka 24'er akçe olmak üzere toplam da 192 akçe sarf olunmalıdır. Bunun dışında camiye üçer tane yağ mumları alınmalıdır. Üç adet yağ mumunun her biri ikişer okka olmalıdır ki, toplam da 6 okka alınmalıdır. Altı okkanın her bir okkası 32'şer akçeden 192 akçeye mal olur. Bu mumlardan ikisi mihrabın iki tarafına yerleştirilmeli, diğer mum ise minbere konularak yakılmalıdırlar. Camii şerifin hasırlarının eskimesi durumunda her Ramazan-ı Şerifte yeni 15 adet hasır kaba alınmalıdır. Her bir hasır onar karış olmalıdır. Yine mescidin hasır kabaları da yıprandığında 8 adet yeni hasır kaba temin edilmelidir. Mutlaka bunlar da onar karış olmalıdır. Hasırların tanesi 12'şer akçeden 276 akçe ister. Ayrıca camii şerife 30 adet sırça kandil alınıp, kayyuma teslim edilmelidir ki, o dahi bunları iyi muhafaza edip, gerektiğinde kullansın! Sırça kandilin tanesi 6'şar akçeden 180 akçe tutar. Ve her sene pembe fitil urgan şemendire (kandillerde kullanılan fitiller) alınıp, kayyuma teslim edilmelidir. Bunların değeri 30 akçedir. Bütün bunların gelir idare ederse yapılması

⁷⁷⁸ VGM. D.00617, 00073, vr. 138; VGM. D.00617, 00074, vr. 139.

⁷⁷⁹ VGM. D.00617. 00072, vr. 136.

vurgulanan bir husustur.⁷⁸⁰ Toplam da tümünün temin ve tedariki için, 870 akçalık bir bütçe ayrılmıştır. Şartlar dikkate alındığında, vakfın ihtiyaçlarının giderilmesinde her şeyin belirlenmiş bir ölçüsü ve miktarının olduğu göze çarpmaktadır. Müsriflikten kaçınılmasının da altı çizilmiştir. Gülruh Hatun'un yapılmasını buyurduklarını miktarı, ölçüsü ve tutarı ile belirtip, bu ölçülerden az ve ederinden fazla sarf edilmemesini istemesi onun karakterine dair ipuçları vermektedir. Gülruh, tutumlu, müsriflikten hoşlanmayan bir kadındır. İslâm dinî, savurganlıktan uzak durulmasını öğütlemektedir. Yine bu da Gülruh'un dinî algısını ve bunları yaşam tarzına uyarladığını göstermektedir.

Kaymakam, vakfın fazla kirasından her sene Ramazan-ı şerifte zeytinyağı, susam yağı, mum ve diğer malzemeleri temin etmelidir. Elbette bunları yaparken de vakıf şartlarına göre bir harcama yapmalıdır.⁷⁸¹ Eğer ki, fuzuli ve gereğinden fazla bedelde harcama yaparsa ödemeyi kendi cebinden yapması lazım gelirdi.⁷⁸² Kaymakam, vakfın tüm gelirlerini tahsil edip, bütün müsakkafatların kiralарını, camii ve mescidin iradını topladıktan sonra camii ile mescidin ehli mürtezikalarına vakıf defterinde belirtilen miktarda maaşlarını ödemelidir. Sonra da bir nevi makbuz niteliğinde olan belge almalıdır. Gereken tüm harcamaların yapılmasının ardından kaymakam, sene sonunda müftü *Ahmet Efendi* ile iradın fazlasının muhasebesini görüşmelidir. Kaymakam, topladığı tüm bu gelirler ile vakfın ihtiyaçlarına gerektiği gibi harcamalar yaptıktan sonra yılsonunda muhasebe defterini, ehli mürtezikanın ödeneklerini aldığını gösteren belgeyi, ayrıca Çifte Yeni Hamam'ın kira bedeli olan 200 kuruşun da tahsil edildiğini bildiren belgelerle birlikte arta kalan tüm gelirleri mütevelliyeye göndermelidir.⁷⁸³ Öte yandan vakfın şartlarına göre, vakfın mülkleri ve vakfın arsaları üzerinde kiracı olarak mutasarrıflık yapanların elinde mutlaka vakfın mütevellisi tarafından hazırlanmış temessükler bulunması zorunluluktur. Eğer ki, bu mutasarrıflardan biri vefat ettiğinde geride sahip olduğu bir evladı yok ise, miras vakfa geri dönerdi. Bir başkasına, ölen mutasarrıfın yakınlarına intikal etmesi söz konusu değildi.

H. 1233 (M. 1817-1818) tarihini taşıyan câbi vekili temessük sureti, Gülruh Hatun vakfının idarî, malî olarak yönetilmesinde vakıf mütevellisi ile kaymakam

⁷⁸⁰ VGM. D.00617. 00075, vr. 141.

⁷⁸¹ VGM. D.00617. 00072, vr. 136.

⁷⁸² H. Mehmet Günay, "Vakıf", s. 478.

⁷⁸³ VGM. D.00617. 00072, vr. 136.

arasındaki görev dağılımını, iş birliğini, vakfın genel kural ve kaidelerini ayrıntılı vermesinden dolayı önemlidir. Burada belirtilenleri şu şekilde aktarabiliriz: Kaymakam *Mustafa Ağa*, Gülruh Hatun vakfının Akhisar hududu dâhilinde olan yerlerin Muharrem ve Ramazan ayı başında tahsil etmesi gereken gelirlerini toplayıp, camii ve mescidin vazifelilerinin 1233 yılı maaşlarını ödeyip, bunu beyan eden belgeyi almalıdır. Sonrasında arta kalan gelir ile camiın vakıf defterince belirtilen zeytinyağı, susam yağı ve diğer lazım gelenlerini tedarik etmelidir. Vakıf han kapısına bitişik olan iki adet dükkânın kirasını toplayıp, vakıf hanın tamiratına, ihtiyaçlarına sarf etmesi gerekmektedir. Yine Dernek Pazarı'nda vakıf hanla birleşik olan iki nalbant dükkânından tahsil ettiği kirayı camii ile mescidin ihtiyaçlarına ve tamirine kullanılmalıdır. Geriye kalan nakitti, mütevellîye göndermelidir. Ayrıca kiracılardan boşta kalan bir mülk kalır ise, onu kurallar çerçevesinde çarşıda müzayedeye çıkartır. Satışın gerçekleşmesinin akabinde kazanılan akçe ile mühürlenecek senedi ve mahkeme kararını mutlaka vakfın mütevellîsi Hasanü'r-Recai Bey'e göndermelidir.

Feragat ve intikal gibi durumlarda senetleri mühürleme işlemi için yine mütevellîye göndermesi lazım gelmektedir. Ancak kendisine verilecek olan mahsulat, feragat ve intikalatı kendisinde alıkoyar. Geriye kalan diğer tüm resmî belgeleri, arta kalan meblağları muhasebe defteri ile birlikte hatta gerekirse mahkeme kararıyla mütevellîye göndermek zorundadır. Mütevellî Hasanü'r-Recai Efendi ise, her yıl yeni senede rağbet eyleyip, her türlü ihmalin ve müsamahanın yapılmaması için bütün işi kadı eliyle halletmek amacıyla câbi vekili tayin eder. Böylece kaymakam ile câbi vekili, her hangi birinin vakfı şerifin sınırlarını ve gelirlerinin tahsiline müdahale edilmesine engel olmak üzere görevlendirilirler.⁷⁸⁴ Muhasebe defteri ve diğer gerekli belgelerin tutulup, sene sonunda ilgili mercilere gönderilmesi Osmanlı vakıf müessesesinde ziyadesiyle önem verilen bir konudur. Her sene sonunda vakıfların gelir-giderlerini gösteren bilgilerin kaydı muhasebe defterine kaydedilmek zorundaydı. Bu zorunluluk vakıfların denetimi açısından önemliydi. Bu uygulamadaki asıl gaye, vakıfların vakfiyelerde belirtilen şartlar gereğince işleyip, vakfın hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak ve vakıf görevlileriyle yöneticilerin herhangi bir suiistimaline mahal vermemektir.⁷⁸⁵

⁷⁸⁴ VGM. D.00617. 00076, vr. 143-144.

⁷⁸⁵ Yasin Taş, "XVIII. Yüzyılda İzmir'de Hayırsever Bir Kadın: Mehmed Paşa Kızı Ayşe Hanım ve Vakfı, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı. V/1, Temmuz 2019, s. 55.

3.9.2.6.2. Vakfın Gelirleri

Gülrüh Hatun, çeşitli yerlerde bulunan vakıflarının gelirlerinin büyük çoğunluğunu, Akhisar'daki camii ve imaretinin ihtiyaçlarına tahsis etmiştir. Arşiv vesikalarına dayanarak, vakfın gelir kalemlerini listelemek, Gülrüh Hatun'un maddi konumunu göstermesi bakımından önemlidir. Akhisar Kasabası içinde camii ve mescidin Defterhane-i Amire gereğince sınırları dâhilinde olan hanlar, menziller, kilise ile dükkânlar, bahçeler, vd. icareteyn ve mukataai zemin bütün müsakkafattan nakit, vakfın hazinesine girmektedir. 10 dönümlük bahçenin öşrü, Un Pazarı'nda olan kimselerden haftada birer para tahsil söz konusudur. Dernek Pazarı'nda vakıf han kapısının bitişiğinde yer alan iki adet dükkânın kira bedeli 80'er kuruş olup, toplam 160 kuruş olan kira bedeli vakıf adına tahsil edilirdi. Yine Dernek Pazarı'nda vakıf hana birleşik olan iki adet nalbant dükkânının 70'er kuruş kira bedelleri vardır. Toplam 140 kuruş olan bu ödenekler Ramazan ayı başında vakıf için kaymakam tarafından tahsis edilirdi. Vakıf hanın gübresinden de nakit kazanç sağlanıyordu. Bunun vakfa katkısı 30 kuruştur. Çifte Yeni Hamam'ın ise 200 kuruş geliri vardır.⁷⁸⁶ Gülrüh Hatun'un evkâfi sınırları dâhilinde olan kilisenin 6 kuruş kirası olup, zımî statüsündeki Rumlar 44 kuruş kira bedeli verirken zam olunmuştur ve 50 kuruş vermeyi kabul etmeleriyle birlikte kiliselerin her yıl vakfa 50 kuruş gelir katkısı olmuştur. Vakfın sınırları içerisinde olan 17 adet menzilden 16'şar para kira alınıyordu,⁷⁸⁷ bu sayede vakfın sandığına yıllık 272 para getirisi vardı. Bunun dışında her bir menzil mutasarrıfının yıldan yıla birer kuruş ödeme yapması lazımdı. Un Pazarı sakinlerinden olan kimseler de haftada birer paradan 18 kuruş vermeği kabul etmişlerdir. Vakfın sınırları dâhilinde olan bahçelerin yıllık hasılatı 72 kuruş idi.⁷⁸⁸

Akhisar Kasabasındaki Tuz loncasını eskiciler mesken edinmiştir. Tuz loncasına binalar yapıp, burası ihya edilene kadar eskiciler esnafından bu arsa üzerinde bulundukları için kira bedeli olarak kaymakama senelik 40 kuruş ödemeleri belirlenmiştir. Bu hususta; *Topal Abdullah*, Niğdeli oğlu *Hasan*, *Mehmed Ağa*, Cebeci oğlu *İsmail Molla*, Armağan oğlu *Halil Efendi*, Tiryaki oğlu *Mehmed*, Çeşmeci oğlu *Mehmed* gibi eskici esnaflarından bazı kimseler her sene Muharrem ayı geldiğinde 40 kuruşu Gülrüh Hatun vakfı adına hizmet yürüten kaymakama vermeye taahhüt

⁷⁸⁶ VGM. D.00617. 00072, vr. 136; VGM. D.00617. 00074, vr. 139.

⁷⁸⁷ VGM. D.00617. 00073, vr. 138; VGM. D.00617. 00074, vr. 139.

⁷⁸⁸ Bu belgenin kayıt tarihi H. 25 Şevval 1233 (M. 28 Ağustos 1818)'dir (Bkz. VGM. D.00617. 00074, vr. 139).

etmişlerdir. Yine Tuz loncası sakinlerinden olan bahçıvanlardan da arsa taksiti olarak senelik Muharrem ayında 50 kuruş alınması kararlaştırılmıştır. Cihan oğlu *Halil Ağa*'nın sergisinden, vakıf han tarafında büyük bahçenin diğer yanının sergisi, Koca (...) (?) bahçesinden *Yorgi*'nin iki adet sergisi olup, hepsi de bahçe esnafından kimseler olarak yıldan yıla Gülruh Hatun vakfına 50 kuruş vermeyi kabul etmişlerdir. Bu yeni senetler de vakıf mütevellisi Hasanü'r- Recai Bey'e verilmiştir (H. 15. Cemazeyilahir 1233- M. 22 Nisan 1818)⁷⁸⁹.

Hudut dâhilinde olan 274 adet dükkân kirası 16'şar paradan senelik, 109,9 kuruş idi. Bedesten etrafında kira ile 24 dükkân 32'şer paradan yıllık, 19,8 kuruştur. 17 adet menzil taksiti birer kuruştan yıldan yıla, 17 kuruş yapıyordu. Boyras Hanı kirası 6 kuruş, Şeyh Hanı Şöhreti Fındık Efendi Hanı taksiti, 6 kuruş idi. 9 dönüm bahçenin öşrü 18 kuruş, 6 dönümlük büyük bahçenin senelik kira tutarı, 40 kuruştur. Büyük bahçe bitişiğinde Seyyid Mehmet Ağa'nın mutasarrıf olduğu 1,5 dönüm bahçenin ödeneği, 12 kuruş iken, 2,5 dönümlük küçük bahçenin kirası, 20 kuruş idi. Un Pazarı'nda bulunan kimselerden haftada birer paradan toplam bir senelik alınan bedel, 18 kuruştur. Tuz loncasındaki 90 kuruşluk kira bedelleri ve vakfın sınırları içerisindeki kiliselerden alınan 50 kuruş ödenekle vakfın yıllık toplam geliri 405,5 kuruştur.⁷⁹⁰ Yine Gülruh Hatun vakfı için; Aydın Güzelhisarı, Gördes, Demirci, Kazıklı Pazarı, Yeni Pazarı, Soğan Pazarı, Karbuzlu Pazarı, Çine Pazarı, Sart, Denizli, Kari Pazarı ve Haydarlı gibi mevkilerde bulunan hanlar, bahçeler, konaklar, dükkânlar, Baç Pazarı, kahve dükkânı ile imaret yerinden vakfa gelir sağlanmakta idi.⁷⁹¹

560 numaralı evkâf defterinde yer alan belgeler ve Denizli şer'îye sicilleri göstermektedir ki, Gülruh Hatun'un Saruhan'daki camii ve imaretine Lazıkıyye Kazasından da epey miktarda akarat tahsis edilmiştir. 560 numaralı evkâf defterindeki mülknâme'ye göre, Çarşamba Pazarı'ndaki dükkânların taksitleri, bazı köhne dükkânlar ve eski kervansaray yeri alınıp, tadilattan geçirilerek 40 adet dükkân ve bir kervansarayın geliri Gülruh'un Akhisar'daki eserlerine akıtılmıştır.⁷⁹² Denizli Çarşamba Pazarı'ndaki dükkânların senelik kirası, 5000 akçedir. Lazıkıyye'ye tabi pazar dükkân taksiti, yıllık 5000 akçe, *Şengeldi Hamamı*'nın akarı, seneden seneye 4000 akçe iken, *Molla Ornaz Hamamı*'nın yıllık ödeneği, 3600 akçedir. Denizli içerisinde bulunan bir

⁷⁸⁹ VGM. D.00617. 00076, vr. 143.

⁷⁹⁰ VGM. D.00617. 00075, vr. 142: Burada 40 para 1 kuruş üzerinden hesap edilmiştir.

⁷⁹¹ VGM. D.00617. 00074, vr. 139-140.

⁷⁹² TKGM. TADB. TTD. E. 560. 00272, vr. 232a.

kervansaraydan alınan yıldan yıla ki kira, 1600 akçe, Lazıkıyye'ye bağlı 40 adet dükkândan sağlanan hasılat, 1600 akçedir. Denizli'deki diğer gelir getirenler ise; zemin-i, 60 akçe ve *Saraykahve* (?) bahçe taksiti, yıllık 600 akçedir. Toplamda Gülruh Hatun'un Akhisar'daki Camii şerifi ve imareti için, 21.460 akçalık yıllık kazanç Lazıkıyye Kazasından sağlanmıştır.⁷⁹³

672 numaralı Denizli şer'îye sicilinde yer alan, 25 Aralık 1792-1793 ve Ocak 1793 tarihli ferman, Gülruh Hatun'un gelirlerinin miktarını şu şekilde vermektedir: Lazıkıyye Kazasındaki eski dükkân ve eski kervansaray yeri alınıp tamir edilerek, 40 tane dükkân ve bir kervansaray inşa edilmiştir. En başta bu dükkânların payı olmak üzere; Denizli'de Çarşamba Pazarına bağlı, Şenledi Hamamı'nın senelik 5000 akçe payı, Lazıkıyye'de bulunan Molla Ornaz (?) Hamamı'nın yıllık 4010 akçe geliri, kervansarayın yıllık 3600 akçe kirası vardır. Dahası Lazıkıyye'de senelik 1600 akçe ahır ile bahçe payı ve Lazıkıyye'de eski saray içinde senelik 600 akçe olmak üzere, hepsi toplam 22.460 akçe gelirin, imaretin ihtiyaçları için tahsis edildiğine dair Anadolu muhasebe defterinde kayıt mevcuttur.⁷⁹⁴ Bu da XVIII. yüzyıla gelindiğinde bazı gelir getirenlere zam yapıldığını göstermektedir. Lazıkıyye'deki Şengeldi Hamamı'nın 4000 akçeden 5000 akçeye, Ornaz Hamamı'nın ise 3600 akçeden 4010 akçeye yükseltildiği anlaşılmaktadır.

673 numaralı Denizli şer'îye sicilindeki kayda göre, Gülruh Hatun'un vakıflarına gelir getirenler şöyle belirtilmiştir: Hüdâvendigâr Sancağına bağlı Bursa Nahiyesinde *Tolaflı Karyesi*, Aydın Sancağında *Güzelhisar Nahiyesinde* 81 adet dükkân ile bir kervansaray vakfa gelir sağlamaktadır. Akhisar'da yaptırdığı imareti ve *Sart Pazarı*'nda bulunan dükkân, *Sığla Sancağına* bağlı *Çine Nahiyesindeki* pazarda ve geçitlerde yer alan dükkânlar Sultan Alemşah validesi Gülruh Hatun vakıfları arasındadır. Kütahya Sancağına bağlı Lazıkıyye Kazası içinde; kiralık 40 adet dükkân, bir kervansaray, Denizli'deki *Çarşamba Pazarı*'ndaki dükkân hisseleri ve *Sultanönü Sancağına* bağlı *Bilecik Nahiyesindeki Künürler* (?) *Karyesi* Gülruh Hatun evkâfidir.⁷⁹⁵

⁷⁹³ TKGM. TADB. TTD. E. 560. 00273, vr. 233b; Belgede toplama yanlış yapılmıştır ve yekûn olarak 22.460 akça kira bedeli çıkartılmıştır.

⁷⁹⁴ 672 Numaralı Denizli Şer'îye Sicili (Hicri 1204-1213/Miladi 1789-1799), Ed. Mehmed Ali Ünal, Haz. Kamuran Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., v. 70/a, hkm. nr. 121 (Yayın Aşamasında).

⁷⁹⁵ 673 Numaralı Denizli Şer'îye Sicili (H. 1203-1233/ M. 1788-1818), Ed. Mehmet Ali Ünal, Haz. Kamuran Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., v. 96/b, hkm. nr. 179, (Yayın Aşamasında).

Ayrıca Gülruh Sultan, Manisa'da *Çalapverdi Bey ibn-i Sasa Bey*'in oğulları *Seydi Bey* ve *Sinan Bey*'den iki değirmen satın almış, Akhisar'daki imaretine vakfetmiştir.⁷⁹⁶

Ulaşılan arşiv belgeleri göstermektedir ki, Gülruh Hatun'un Akhisar'daki eserlerine gelir getirenler benzer ve bir takım farklılıklarla teferruatıyla değinilmiştir. Bu kadar fazla gelir getirene sahip olması Gülruh Hatun'un ekonomik gücünün bir göstergesidir. Gülruh Hatun, cami-i şerifi, H. 923 (M. 1517-1518) tarihinde inşa ettirmiştir. Bu tarihlerde o, kocasını, oğlunu ve torunu şehzade Osman'ı kaybetmiş bir kadındır. Üstelik oğlu şehzade Alemşah'ın geride kalan ailesinin bakımıyla da ilgilenmektedir. O, üzerinde geçindirmekle yükümlü olduğu bir ailesi varken, imar faaliyetlerine de devam ederek, hayır kurumları inşa ettirip, zengin vakıflar tahsis etmeyi sürdürmüştür. Bu da onun, güçlü bir hanedan mensubu kadın olarak ayakta kaldığını gösteren en büyük kanıttır. Çeşitli yerlerde bulunan hemen hemen tüm mal varlığını da Akhisar'daki külliyesine sarf etmesi ayrıca dikkat çeken bir husustur. Belli ki, bu kazanın gelişimi, insanların sosyo-ekonomik açıdan refah ve belirli bir denge içerisinde yaşaması onun için hassas bir konudur. Bu da Saruhan Sancağında bir süre yaşamış olmasına bağlanabilir. Üstelik buradaki kurumunda çalışanlarının fazla olması hem işveren hem de pek çok sayıda insana kalacak, yiyecek-içecek, ibadet ve ilim tahsil edecek imkânı sunması açısından gelirlerinin büyük çoğunluğunun buraya sarf edilmesi doğaldır.

3.9.2.6.3. Vakfın Görevlileri

Gülruh Hatun Vakfının kurulduğu tarihten itibaren en azından XIX. yüzyıl başlarına kadar pek çok aileye ekmek kapısı sağladığı anlaşılmaktadır. H. 1233 (M. 1817-1818) tarihini taşıyan belgede, vakfın gelirinden maaş alanların belirtilmesi önemlidir. Vakfın da en azından görevliler ve maaşları açısından devamlılığını aynı çizgide bu tarihlere kadar sürdürmeyi başarabildiğini tasdiklemektedir. Belgeye göre, Gülruh Hatun vakfında çalışan görevliler şu şekilde listelenmiştir: Camii şerifin vaizi, hatib, imam, müezzin, kayyum, tarifhan, Mescidi şerifin imamı ve müezzini. Vakfiye gereğince kadiminden tayin olunan görevlilerin aldıkları maaş ise şöyledir: Camii şerifin vaizi 5 akçe, imamı 3 akçe, hatibi 3 akçe, müezzini 2 akçe, sala müezzini 2 akçe,

⁷⁹⁶ *Defter-i Evkâfı Livâ-i Saruhan (Metin ve İnceleme)*, s. 86.

kayyumunu 2 akçe, Mescidi şerifin imamı 3 akçe, müezzini ise 2 akçe.⁷⁹⁷ Nitekim Gülrüh Hatun'un H. 925 yılı Şevval ayında düzenlenen vakfiyesine göre, tüm vakıflarının gelirlerinden Akhisar'daki camiinde görevli reisü'l-kurraya günde 1,5 dirhem, müezzine günde 2 dirhem ödenmesini şart koşturmuştur.⁷⁹⁸

Kaymakam, vakıf çalışanlarının ücretlerini Muharrem ayı başında öderdi. Akabinde vakıf şartları gereğince, vakfın tüm ihtiyaçlarını gideren kaymakam, vakfın gelirinden kendisi için 10 kuruş alırdı.⁷⁹⁹ Vakfın çalışanlarının kalabalık olması, sunduğu hizmetin ehemmiyetini de göstermektedir. Gülrüh Hatun vakfı, Akhisar Kazasının en önemli kurumlarından olup, kazanın, idarî, iktisadî, ilmî, dinî ve sosyal gelişiminde en önemli faaliyet gösteren birimlerden bir tanesidir. Diğer taraftan ulaşım sağlanan belgeler sayesinde çeşitli tarihlerde vakfın tevliyetinin kimlerde olduğu da anlaşılmaktadır. 13 Mayıs 1707 tarihinde vakfın mütevellisi, Ali Ağa ibn-i *Abdülmennan*'dır. 22 Nisan 1818 tarihinde vakfın tevliyet hakkı *Hasanü'r-Recai Efendi*'de olup, onun 28 Ağustos 1818 tarihinde de müteveli olduğu görülmektedir. Öte yandan Gülrüh Hatun'un Bursa'daki evkâfının vakfiyesi zayi olunca, vakfiyenin bir sureti düzenlenmiştir. Yenilenen vakfiye sureti H. 29 Zilhicce 1241 (M. 4 Ağustos 1826) tarihinde vakfın mütevellisi Recai Hasan'a gönderilmiştir.⁸⁰⁰ Anlaşıldığı üzere, Hasanü'r-Recai Efendi, bu tarihte dahi Gülrüh Sultan vakfının, üstelik yalnızca Akhisar'daki değil, başka evkâfının da mütevellisidir. 24 Ocak 1794 tarihinde vakıf mütevellisi el-hac *Mehmed Bey*'dir. 1717-1718 tarihinde *Mustafa Ağa* adında bir kimsenin vakfın kaymakamı olduğunu biliyoruz.

3.9.2.6.4. Vakfa Yapılan Müdahaleler

Gülrüh Sultan'ın Akhisar'daki Camii ve imaretinin ihtiyaçlarına tahsis ettiği gelirlerin toplanmasında zaman zaman sıkıntılar olmuş, bunlar vakfın mütevellileri tarafından merkeze bildirilmiştir. Merkezden gelen hükümler, fermanlar çerçevesinde de, bu kiralar tahsil edilmeye çalışılmıştır. Kiraların ödenmesi sorunu ya da başkaları tarafından müdahalede bulunulması gibi vakıf müesseselerinde yaşanan sorunlar, sicillere ve diğer arşiv vesikalarına yansımıştır. Dolayısıyla bu kayıtlar aracılığıyla Gülrüh Hatun'un üzerine kayıtlı olan vakıflara dair bilgiler de mevcuttur. Bunun yanı

⁷⁹⁷ VGM. D.00617. 00075. vr. 141.

⁷⁹⁸ COA. MŞH. ŞSC. D. 2481, 412b-413a.

⁷⁹⁹ VGM. D.00617,00076, vr. 143.

⁸⁰⁰ TSMA. E. 0773, 0035, 001, 001.

sıra, vakıfla ilgili sorunların nasıl giderildiği, bu hususta hangi görevlilerin faal olduğu yönünde geniş bilgilere de ulaşılır. H. 10 Safer 1119 (M. 13 Mayıs 1707) tarihli belge, Gülruh Hatun vakfına yapılan müdahalelere dair ulaşabildiğimiz en erken tarihli vesikadır. Yaşanılan hadise tüm detaylarıyla belgede verilmiştir.

Gülruh Sultan vakfının mütevellisi, *Ali Ağa ibn-i Abdülmennan bin Abdurrahman*, Akhisar'da kurulan davaya vekil tayin edilmiştir. *İbrahim bin Ali* ve *Ahmed bin Mehmed*'in şahitlikleri ile vekâleti sabit kılınmıştır. Evkâfın câbisi İsmail Ağa ibn-i İbrahim mahkemede (....) malikâne beratı bulunmadan voyvoda olan İbrahim Ağa ibn-i Halil adındaki bir kimseden davacı olmuştur. Gülruh Sultan'ın Akhisar Kazasındaki hudutları vakfiyesine göre belirlenmiştir. Vakfa Akhisar Kazası sınırları dâhilinde gelir getiren yerler evkâf defterince bilindiği gibi ahali tarafından da bilinmektedir. Vakfın sınırları içerisinde olan pek çok menkul ve gayr-i menkulden öteden beri vakıf adına kira alına gelmektedir. Başkaları da bu sınırlar içerisinde bulunan mülklere müdahale edemez. Ancak voyvoda İbrahim Ağa ibn-i Halil, vakıf hudutları arasında bulunan araziyi kendi mülküymüş gibi görerek müdahale etmeye başlamıştır. Buraların kirasını ve bahçelerin öşrünü alıp, vakfın mahsulüne tasallut etmektedir. İsmail Ağa, mahkemede Gülruh Sultan'ın vakfiyesine göre, Akhisar Kazasındaki hudutlarını beyan etmiştir. Anlatılanlar doğrultusunda voyvoda sorgulanmıştır. Ancak arazinin kendi sınırında olduğunu düşündüğü için müdahalede bulunduğu ve oranın Gülruh Hatun vakfının arazisi olduğuna dair bir malumatı olmadığı yönünde suçunu inkâr etmiştir. Bunun üzerine Akhisar Kasabası sakinlerinden bazı kimselerin şahitliğine başvurulması gerekli görülmüştür.

Akhisar kazası sakinlerinden; *Mehmet Efendi ibn-i el-Hac İbrahim*, *Mehmed ibn-i Süleyman*, *İbrahim bin Hüseyin* (...), *Ahmed Efendi ibn-i eş-şeyh Mehmed bin Mustafa*, *Halil Efendi ibn-i el-Hac Süleyman*, (...) *Mehmed bin Mustafa*, *El-Hac Mustafa bin Hüseyin Efendi*, *El-Hac İbrahim bin Yusuf* (...), *Nasuh Çelebi ibn-i el-Hac Mustafa*, *Mehmed beşe ibn-i Süleyman*, *Abdüllatif Ağa ibn-i Yusuf*, *İbrahim Efendi ibn-i İsmail Efendi*, *Es-seyd el-Hac Osman bin es-seyd Mehmed*, olmak üzere 13 kişinin şahitliğine başvurulmuştur. Bu kimseler İsmail Ağa'nın beyan ettiği sınırları tasdikleyip, öteden beri sınırlar içerisindeki menzillerden, dükkânlardan ve bahçelerden sağlanan kira ve öşrünü Gülruh Sultan vakfı adına tahsil edilegeldiğini, başka kimselerin müdahale etmeye hakları olmadığına dair şahit olduklarını belirtmişlerdir. Mahkeme neticesinde bu kimselerin şahitlikleri kabul edilmiştir ve voyvoda Halil'in haksız olduğu

doğrulanıp, vakfın gelirlerine müdahale etmesine mani olunması karara bağlanmıştır. Belgenin sonuna “şühüdü’l-hâl” başlığı altında şu isimlere yer verilmiştir: *Es-seyd Hüseyin Çelebi Ennakıb, Mollazâde İsmail Efendi Elhatıb, Hamza Bey ibn-i Mustafa, İsmail Çelebi ibn-i Ferhad, Molla Ahmed bin Abdullah elmüezzın bicamii paşa, Es-seyd Halil ibn-i es- seyd Hasan, Es-seyd İbrahim Çelebi ibn-i Hamza, Es-seyd Mustafa Çelebi ibn-i Ali, Köse Hasan ibn-i Abdullah, Molla Mustafa ibn-i Ali, Hamza Çelebi ibn-i Ahmed, Mehmed Çelebi ibn-i Ahmed, Veli Bey ibn-i Hüseyin, Seyid Mehmed Çelebi ibn-i Seyit Ali, İbrahim ibn-i Çavuş Ali, Hasan Çelebi ibn-i Ahmed, Ahmed ibn-i Mehmed, Molla İsmail ibn-i Ebubekir, Hamza Efendi ibn-i Mustafa, Seyit Mehmed ibn-i Molla Numan, Yahya Efendi ibn-i Yunuf Efendi, Ahmed Çelebi ibn-i Abdurrahman, “ve gayrühüm”* sözüyle noktalanarak, diğer isimlere değinilmemiştir.⁸⁰¹

Gülruh Hatun’un Aydın Güzelhisarı’ndaki vakfa ait olan dükkân ve kiralara da müdahale edilmiştir. Bu sorunların giderilmesi için merkezden 29 Rabiulahir 1177 (M. 6 Kasım 1763) tarihli buyuruldu gönderilmiştir.⁸⁰² Bir diğer hadise de şudur: Gülruh Hatun’un evkâfına dâhil edilen Gördes Kazası çarşısındaki bir kısım dükkânı, Sunullahoğlu *el-Hac Ahmed*, zor kullanarak almıştır. Dahası evkâfa ait olup, 4.000 kuruş değerindeki Lonca denilen mevkideki binaları parçalayarak, harabe artıklarını başkalarına satmıştır. El-Hac Ahmed vefat edince, onun varisi olan kardeşi *el-Hac Mehmed*’den bu bedel istendiği vakit, Mehmed reddetmiştir. Bu meselenin taraflar arasında kadı tarafından giderilmesine dair payitahttan H. 8 Zilkade 1187 (21 Ocak 1774) tarihli ferman gönderilmiştir.⁸⁰³ Yine ileriki bir tarihte de; Aydın Güzelhisarı, Nazilli, Kütahya, Denizli, Gördes, Demirci ile Akhisar’da Gülruh Hatun evkâfı olan bazı dükkân ve diğer mülklerine bir takım müdahalelerde bulunulmuştur. Bunun üzerine kadılara H. 12 Recep 1195 (M. 4 Temmuz 1781) tarihli hükm-i humâyûn gönderilmiştir.⁸⁰⁴

672 numaralı Denizli şer’iye sicilinde yer alan bilgilere göre, vakfın mütevellisi Lazıkıyye Kaza sınırları dâhilinde olan 40 adet dükkân, bir kervansaray, iki hamam ve bahçe payından tahsil etmesi gereken kira bedellerini almakta sorun yaşamıştır. Öyle ki, kiracılar üzerinde icareteyn ile alınması gereken 16 senelik toplam borç bulunmaktadır. Bu kira bedellerinin tahsil edilmesi için vakfın mütevellisi *el-hâc Mehmed*, Divan-ı

⁸⁰¹ TKGM-TADB-TTD-E. 560. 00269; VGM. D.00617. 00073, vr. 136; VGM. D.00617. 00074, vr. 137-138; Bu mahkeme senedinin aynı sureti H. Safer 1126 (M. Şubat/Mart 1714) tarihinde tanzim edilmiştir.

⁸⁰² COA. C. EV. 00502. 25374. 001.

⁸⁰³ COA. AE. SMST. III. 00266. 21295. 001.

⁸⁰⁴ COA. AE. SABH. I. 00340. 23723. 001.

Humâyûna bir arzuhal göndermiştir. Nihayetinde Anadolu muhasebe defterine kaydedilenler dikkate alınarak, bu vakıfların Gülruh Hatun'un üzerinde olduğu teyit edilmiştir. Padişah, bu borçların alınması, muhalefete mahal verilmemesi ve şer'î kanunlar neyi gerektiriyorsa yapılması konusunda mütevellîye ferman göndermiştir.⁸⁰⁵

Bir başka önemli hadise de mutasarrıfların çeşitli hilelere başvurarak yaptıkları usulsüzlüklerdir. Bu konuda bir ferman suretinde değinilenler, vakfın işleyişini göstermesi açısından mühimdir. Akhisar'daki vakfın mütevellisi Silahşoran-i Hasanü'r-Recai Efendi, Akhisar mahkemesinde şunları beyan etmiştir: Gülruh Sultan vakfının Akhisar, Aydın Güzelhisarı, Gördes, Demirci, Kazıklı Pazarı, Yeni Pazarı, Karbuzlu Pazarı, Çine Pazarı, Sart, Denizli, Kari Pazarı ve Haydarlı mevkilerindeki; hanlar, dükkânlar, menziller, bahçeler, Baç Pazarı, kahve dükkânı, imaret yeri ve diğer sınırlar dâhilindeki müsakkafatlarında kiracı olarak mutasarrıf olanlar, bir takım aykırı işler yapmaktadır. Mutasarrıflardan bazı kimseler, mütevellî izni ve ellerinde senet olmadan vakf-ı şerifî fuzulî zapt etmektedirler. Dahası ferağ ve intikallerini kendi arzularıyla, vakfa ait bir takım binaları da kendi mülkleriymiş gibi kadı ve nâib hüccetleriyle başkalarına satmışlardır. Ya da başka kimselerle değişim yaparak, hilaf-ı şer'î şerife aykırı davranışlar sergilemişlerdir. Bundan dolayı da vakfın düzeni bozulmuştur. Camii ve mescid ile su yolları harap olmuştur. Çünkü Gülruh Sultan vakfının Akhisar'da olan su yolunu da bazı kimseler fuzulî ve senetsiz zapt etmişlerdir. Tüm bunlarda haliyle vakfın gelir-gider dengesini alt üst etmiştir.

Haremeyn müfettişi es-seyyid *Abdürrahim Efendi*, vakfın kiracıları olan kimselerin senetlerine bakılıp, vakfın belgeleriyle aynı olanlar devamlı kılınmalı, diğer belgelerle tasarruf eden kimselere de vakıf tarafından senet verilip, bu tarz hadiselerin yaşanmasının önüne geçilmesinin gerekliliğini beyan etmiştir. Mesele Bâbüssaâde ağası *Mustafa Ağa*'ya da arz edilmiştir. Bunun üzerine Anadolu muhasebe defterine bakılmıştır ve Gülruh Sultan vakfının tevliyetinin Hasanü'r-Recai Efendi üzerinde olduğu görülmüştür. Bunun üzerine hadiseler Hasanü'r-Recai Bey'e sorulmuştur. Meselenin çözüme kavuşturulması ve ferman çıkartılmasının gerekli olup olmadığı hususunda Anadolu muhasebe defterine müracaat edilmiştir. Defterde kaydı olan hususlar gereğince, evkâfî şerifte müsakkafat mutasarrıflarının ellerinde olan senetler yoklanıp, ellerinde mütevellî tarafından verilmiş senetler bulunanlarıki devamlı kılınıp,

⁸⁰⁵ 672 Numaralı Denizli Şer'îye Sicili (Hicri 1204-1213/Miladi 1789-1799), Ed. Mehmed Ali Ünal, Haz. Kamuran Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., v. 70/a, hkm. nr. 121, v. 69/b, hkm. nr. 118, (Yayın Aşamasında).

olmayanların tasarrufuna yeni senetlerin verilmesi gereklidir. Ayrıca birbirlerine ferağ ve intikal eylediği takdirce, vakıf mütevellisi tarafından senet verilip, kadı ve nâiblerin hüccetleriyle alışveriş olunmamalıdır.

Vakıf arsa, menzil, han, dükkân ve bahçe mutasarrıfı olanlardan herhangi biri geride çocuğu kalmadan vefat ederse onun tasarrufunda bulunanlar vakfa geri döner. Böyle bir durumda çarşıda açık artırmaya çıkartılır ve talibinin üzerine intikal ettirilir. Bunu beyan eden belge ve peşin alınan nakit sene sonunda vakfın hesabına kaydedilir. Önceden beri mukataa-i zemin olanların mukataaları her ne ise vakfa teslim edilir. Neticede Anadolu muhasebe defterinde vakfın yapılarına müteveli tarafından müdahale olunmak üzere, mahallinde mahkemeye havale ile emri şerif verilmesinin gerekliliğinin derkenar olarak verilmiş olduğu tespit edilmektedir. Bu doğrultuda çıkartılan fermanda; vakfın tevliyetinin Hasanü'r- Recai Bey üzerinde olduğu Anadolu muhasebe defterince teyit edilmiştir. Bundan dolayı kadı ve nâibler belirtilen sorunları yerinde kadı ile görüş, vakfın kiracıları olan kişilerin ellerinde bulunan temessüklerini de şer vasıtasıyla bakacaklar. Eğer vakfın senetleriyle aynı iseler bunlar devamlı kılınacak. Başka senet ile tasarruf eden kimseler gerektiği gibi mahkemeye sevk edilip, hiç kimsenin çeşitli mazeretlerle karşı çıkmasına fırsat verilmeyecektir.⁸⁰⁶

Yine benzer hususta H. 23 Muharrem 1233 (M. 3 Aralık 1817) tarihini taşıyan kazasker mektubu sureti mevcuttur. Kazasker *Halil Paşazâde Mehmed Arif*'in mektubunda hitap ettiği kimseler, Gülrüh Hatun vakfına gelir sağlanan kazaların kadı ve nâibleridir. Gülrüh Sultan vakfının Akhisar, Aydın Güzelhisarı, Gördes, Demirci, Kazıklı Pazarı, Yeni Pazarı, Soğan Pazarı, Karbuzlu Pazarı, Çine, kahve dükkânı ve imaret yeri ile vakfın hudutları içerisinde olan müsakkafatlarına kiracı olan mutasarrıflardan bazıları binaları kendi malı sayarak senet çıkarttırıp satmıştır. Bazıları da müsakkafatlarda cereyan eden ferağ ve intikallerde müteveli izni ve ellerinde senet olmadan kendi arzularıyla zapt etmektedirler. Mutasarrıflardan biri öldüğünde ardında yerine geçecek çocuğu olmadığı için mirasın vakfa kalması gerekirdi ve bir akrabaya intikal etmesi vakıf şartlarına aykırı bir durumdu. Ancak Aydın muhassılına tabi olan halife *Mehmed* adındaki bir kimse 2500 kuruşa talibi olan mahsulatı zapt etmiştir. Vakfın suyollarına da müdahaleler söz konusudur. Bütün bunlardan dolayı da vakfın gelirlerinde azalmalar olmuştur.

⁸⁰⁶ VGM. D.00617. 00074, vr. 139-140

Vakfın ihtiyaçlarının giderilmesinde ve vakıf görevlilerinin hak ettikleri bedellerin ödenmesinde güçlükler çekilmiştir. Bu yüzden zikrolunan olayların yaşanmaması için kadı ve nâibler mutasarrıfların ellerinde bulunan senetleri kadı ile kontrol edip seleflerinin mühürleriyle mühürlenmiş senetleri geçerli kılıp, seleflerinin mührünü taşımayanlara da yeni temessükler vermelidirler. Bundan böyle kadı ve nâib hüccetleriyle satılmasına engel olmalıdırlar. Kısaca vakıf şartlarına aykırı davranışların fiiliyata geçirilmesine engel olmaları istenmektedir.⁸⁰⁷ Aynı hadise Aydın Saruhan valisi *Süleyman Paşa*'nın H. 20 Rabiulahir 1233 (M. 27 Şubat 1818) tarihini taşıyan buyrulduşunda da görülmektedir. Süleyman Paşa, Aydın Saruhan sancaklarının içine aldığı kazaların kadılarına, nâiblerine, voyvoda ve zabitanlarına gönderdiği emirnâmesinde, Gülruh Sultan vakfı mütevellisi tarafından verilen temessükü ellerinde bulundurmayan, fuzuli yer işgal eden, vakfa ait binaları satma cesareti gösteren kimselerin denetlenmesi istenmiştir. Senetlerin vakıf belgeleriyle karşılaştırılıp geçerli olmayanlara yeni temessükler hazırlanması buyurulmuştur. Ayrıca Aydın vergi memuru olan *Mehmed Ağa*'ya tabi olan Halife Mehmed'e de nizam verilmesi, vakfın gelirlerini azaltan ve idaresini bozan bu gibi aykırı davranışların önüne geçilmesi belirtilmiştir.⁸⁰⁸

Anlaşıldığı üzere, Gülruh Hatun'un Akhisar'da kurduğu vakfının gelirlerinin tahsis edilmesinde XIX. yüzyıla kadar ki zaman diliminde çeşitli müdahaleler yaşanmıştır. İleriki tarihlerde yaşanan hadiselerin daha fazla ve daha geniş çaplı olduğu, üstelik kira bedellerini ödememekten ziyade, başkalarına satışların yapıldığı, sahte belgeler düzenlendiği tespit edilmektedir. Elbette buna neden olan etkenler arasında Gülruh Hatun'un akarlarının fazla olması ve pek çok kaza ve sancağa dağılmış durumda olması etkilidir. Bu durum denetimi güçleştiren bir olgudur. Fakat bunun yanı sıra asıl etkili olan unsur devletin içinde bulunduğu siyasî, idarî ve ekonomik gelişmelerdir. Ekonomide yaşanan gerilemeler vakıflara da ister istemez yansımıştır. Kiralarını vermekte güçleşen mutasarrıflar türlü hilelere, vakfiye şartlarına aykırı davranışlara yeltenmişlerdir. Üstelik vakfın henüz genç yaşlarda olduğu tarihlerde bu gibi hadiseleri yönetmek, mani olmak daha kolayken, ileriki tarihlerde kadı ve nâiblere ek olarak voyvoda ile zabitanlar da emirlere, fermanlara dâhil edilerek, sorunların giderilmesi için daha fazla gayret gerekmiştir. Bütün bunların yanı sıra vakfın gelirlerinin sorunsuzca, peşinen tahsil edildiğini gösteren belgelerde yok değildir. Mesela H. 29 Zilhicce 1258 (M. 31 Ocak 1843) tarihli evkâf defterine göre, Gülruh

⁸⁰⁷ VGM. D.00617. 00074, vr. 140; VGM. D.00617. 00075, vr. 141.

⁸⁰⁸ VGM. D.00617. 00074, vr. 140.

Sultan evkâfı arasında yer alan Demirci Sultaniye çarşısındaki dükkânlardan peşin alınan kiralara listelendiği görülmektedir.⁸⁰⁹

Gülruh Hatun'un Bursa Sancağında ve çevresinde de bir takım mülkleri ve hasları bulunmaktadır. Bursa Kazasına bağlı *Dudaklı, Dere, Barak Fakih* Karyeleri Gülruh Hatun evkâfı arasındadır. Nitekim bu köylerin sakinleri arasında avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye gibi vergilerin tahsil edilmesi hususunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır ve H. 8 Muharrem 1160 (M. 20 Ocak 1747) tarihinde meselenin çözüme kavuşturulması istenmiştir.⁸¹⁰ Ayrıca *Totaklı* ve *Kebirler* karyelerinden de vakfa gelir sağlanmaktaydı.⁸¹¹ Hemen hemen her yerde olduğu gibi buradaki vakfın gelirlerinin tahsil edilmesinde, tarlaların icara verilip, kira bedelinin karşılanmasında bir takım sorunlar yaşandığı, bazı kimselerin güç kullanarak müdahalede bulunduğu durumlar da olmuştur. Nitekim Gülruh Hatun vakfına ait tarla vesaireye *Mustafa Ağa* karışmaya başlamıştır. Bunun üzerine vakfın mütevellisi, Mustafa Ağa'nın müdahalelerinin önlenmesi için merkeze, H. 27 Cemaziyelahir 1195 (M. 20 Haziran 1781) tarihli bir arzuhal göndermiştir.⁸¹² Derviş Paşaoğlu *Aydın Bey* de Gülruh Hatun evkâfına ait olan köylerin öşür ve diğer vergilerini zapt etmeye başlamıştır. Bunun üzerine, vakfın mütevellisi *Yusuf Ağa*, Aydın Bey'in aldığı vergileri iade etmesini istemiştir (H. 25 Cemaziyevvel 1148/M. 13 Ekim 1735)⁸¹³. Yine aynı tarihte Totaklı Köyünün sınırlarına Kayacık Kaziyesinin mültezimi tarafından bir takım müdahalelerde bulunulmuştur. Bu durumun bertaraf edilmesi için yardım talep edilmiştir.⁸¹⁴ Öte yandan Gülruh Hatun, buraya kadar bahsi geçen tüm bu vakıfları ve vakfiyelerinde şart olarak belirttiği hayır işlerinden başka, kadın ve erkek pek çok köleyi azat etmiş, fukara genç kızların çeyizlerini yapıp, evlendirmiştir.⁸¹⁵

3.10. Gülruh Hatun'un Vakıf Eserleri

İkincil kaynaklarda genel olarak Gülruh Hatun'un yaptırdığı bilinen eserler ve vakıfları şu şekildedir: Gülruh Hatun, Akhisar'da bir mescid ve bir imaret; Aydın Güzelhisarı'nda bir mescid, Duraklı Kariyesi'nde bir mescid yaptırmıştır. Gördes,

⁸⁰⁹ COA. EV. D. 11961. 0002.

⁸¹⁰ COA. AE. SMHD. I. 00217. 17171. 001.

⁸¹¹ COA. C. EV. 00071. 03518. 001.

⁸¹² COA. AE. SABH. I. 00095. 06546. 001.

⁸¹³ TSMA. E. 0457. 0003. 001.

⁸¹⁴ TSMA. E. 0773. 0031. 001.

⁸¹⁵ K. Kepecioğlu, "İkinci Bayazıt'ın Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları", s. 7

Demirci, Nazilli, Birgi ve Aydın Güzelhisarı'nda satın aldığı veya bizzat yaptırdığı hamam, kervansaray, han ve dükkân gibi işletmelerin gelirlerini mescid, imaret gibi yapılarına vakfetmiştir.⁸¹⁶ Gülruh Hatun, Akhisar'da bir cami, bir tane çifte hamam yaptırmıştır. Salihli dolaylarındaki Sart Kasabasında bir Pazar yeri ve bir tane de büyük han inşa ettirmiştir. Bursa'da bir mescid yaptırmıştır.⁸¹⁷ Oğlu ile birlikte Denizli'de Camii, mektep inşa edip bir mescidi de camiye tahvil etmişlerdir.

3.10.1. Gülruh Hatun ve Oğlu Şehzade Alemşah'ın Lazıkıyye (Denizli)

Kazasındaki Eserleri

3.10.1.1. Gülruh Sultan Camii (Saray Camii)

Gülruh Hatun, Saray Mahallesi'nde inşa ettirmiştir. Camiye ait Denizli hurûfât defterlerinde geçen ilk kayıt, Muharrem 1137 (Eylül-Ekim 1724) tarihini taşıyan kayyum atamasıdır. Caminin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Gülruh Hatun vakfından gelir tahsis edilmiştir.⁸¹⁸ Hurûfât defterlerinden ulaşılan bilgilere göre, Gülruh Sultan vakfının bilinen Saray Mahallesi Camii'nde *Seyyid Nurullah*'tan boşalan göreve imam *Ali bin Mahmud* getirilirken, Gülruh Sultan'ın Saray Camii'ne *Seyyid İbrahim*'den sonra Mustafa müteveli olmuştur.⁸¹⁹ Caminin görevlilerinden imam günde yarım akçe, hatip bir akçe ve müezzin iki akçe almak suretiyle hizmet vermekteydi. Camide görevli olan kayyumun ne kadar miktarda akçe aldığı ise belirsizdir.⁸²⁰ Evliyâ Çelebi, Seyahatnâmesinde Gülruh Sultan Camii için, *Saray Cuması* kaydını düşüp, eski bir yapı olduğuna değinmiştir.⁸²¹ Buradan hareketle, Lazıkıyye Kazasında Cuma namazı kılınabilen camiler arasında Gülruh Sultan Camii'de yer almaktaydı.

3.10.1.2. Gülruh Sultan Mektebi

Saray Mahallesi'nde Gülruh Sultan vakfı bünyesinde yer alan bir diğer yapı da, mekteptir. Gülruh Hatun tarafından inşa ettirilen mektebe ait Denizli hurûfât defterlerinde geçen ilk kayıt, Recep 1143 (Ocak-Şubat 1731) tarihini taşımaktadır. Mektebin muallimliğine, Şaban oğlu *Ahmed Halife* atanmıştır. Cemaziyelahir 1164 (Nisan-Mayıs 1751) senesinde yapılan atamada, *Ali Halife* görevlendirilmiştir. Şaban

⁸¹⁶ M. Ç. Uluçay, "Bayazıd II' in Âilesi", s. 108.

⁸¹⁷ K. Kepecioğlu, "İkinci Bayazıd'ın Karılarının Bursa'da Geçirdikleri Acı Hayatları", s. 7.

⁸¹⁸ A. Sargın, *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları*, s. 38.

⁸¹⁹ VGMA. HD. 1090, s. 76

⁸²⁰ M. M. Öntuğ, "18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dinî Yapılar", s. 194.

⁸²¹ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 213.

1164 (Haziran-Temmuz 1751) tarihindeki atamada, iki akçe yevmiye ile *Mehmed* muallim olmuştur. Cemaziyelahir 1168 (Mart-Nisan 1755) yılında yapılan görev değişikliğinde, Ahmed'in yerine *Ali* muallimliği devralmıştır. Zilkade 1171 (Temmuz/Ağustos 1758) atamasında yeni muallim, *Ali Halife* olmuştur.⁸²² Evliyâ Çelebi, Denizli'de 7 tane medrese bulunduğunu ve bu medreselerden bir tanesinin de, *Saray Cuması Medresesi* olduğunu belirtmiştir. Devamında ise, bu medresenin yüksek rütbeli muallimlerin görev aldığı bir medrese olduğu bilgisini vermiştir.⁸²³ Bu, Gülrüh Hatun'un yaptırdığı medresedir. Gülrüh Hatun'un, Saray Mahallesinde yaptırdığı vakıf kompleksi arasında muâllimhane de vardır.⁸²⁴ Ancak bu yapıya dair herhangi bir malumata erişilememiştir. Bütün bu bilgiler çerçevesinde; Gülrüh Hatun'un Lazıkıyye Kazasının cami ihtiyacına yanıt verdiği, Denizli'de önemli bir eğitim kurumu kurarak, bu kazanın eğitim açısından kalkınması için çabaladığı ve böylece bu kente imzasını attığı söylenebilir.

3.10.1.3. Şehzade Alemşah Camii (Kurşunlu Camii)

Lazıkıyye Kazasına yönetici olarak gelen şehzade Alemşah, burada bulunduğu süre içerisinde *Kurşunlu Mescidi*'ni camiye dönüştürmüştür. *Kurşunlu Camii*, bugün Denizli şehrinin en eski mabetlerinden bir tanesidir. Cami, Kurşunlu Mahallesi'nde, Saltak Caddesi üzerinde, Hastane Caddesi'nin dört yol kavşağı yakınında yer almaktadır ve günümüzde Kurşunlu Camii olarak anılmaktadır. Cami, 1993 yılında yeniden inşa edilerek, bugünkü görünümünü almıştır (Bkz. Ek. 8 Fotoğraf. 5). Caminin gelirlerini sağlamak gayesiyle Gediklü karyesi H. 18 Şevval 907 (M. 26 Nisan 1502) tarihinde vakfedilmiştir. Bu sebeple Kurşunlu mescidinin bu tarihlerde camiye çevrildiği düşünülebilir. Evkâf defterlerinde bu durumu kanıtlar nitelikte şu ifadelere rastlanmaktadır: “...*Merhûm mağfurleh Sultan Alemşah tâbe serâhu mezkûr mescide emr-i pâdişâhiyle ikâmet cem 'idüb Merhûm Hüdâvendigâr Gediklü nâm karye-i mezkûr câmi'in hâtîb ve sâir masâlihiçün vakf idüb her birine ta'yîn-i cihet olunub Merhûm Hüdâvendigâr berâtıyla Hacı Mahmud nâm kimesne yevmî üç akça ile hatîb ve imâm olub hâliyyâ berât-ı pâdişâhiyle mezbûr hitâbete ve imâmete Ahmed Fakih*

⁸²² A. Sargın, *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları*, s. 57; Gülrüh Sultan mektebinde muallim olan Ahmed'in feragat etmesi üzerine muallim Ali olmuştur. (Bkz. VGMA. HD. 1090, s. 76); M. M. Öntüğü, “18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dinî Yapılar”, s. 190.

⁸²³ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 214

⁸²⁴ A. Sargın, *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları*, s. 20.

mutasarrıf defter-i cedide kayd olundu ve Seydi 'Ali Bâğdâdî dahî yevmî iki akçe cihet ile câmî –i mezbûrun mü'ezzin [i] olub elinde berât-ı sultânî vardur."⁸²⁵

Denizli Hurûfât defterleri incelendiğinde Kurşunlu Camii'ne "Alemşah Camii" denildiğine dair ifadeler rastlanmaktadır. Bu da Kurşunlu Mescidini şehzade Alemşah'ın camiye dönüştürdüğünü kanıtlar niteliktedir. Ayrıca hurûfât kayıtlarından camiye yapılan atamalara ilişkin bilgilere ulaşmak da mümkündür. 1143 numaralı defterde "Denizli'de Sultan Alemşah Camii demekle maruf Kurşunlu Camii" ibaresi yer almaktadır. Buna göre, Kurşunlu Camii'nde hatib olan *Hacı Abdülbaki*, kendi isteğiyle görevinden vazgeçince Lazıkıyye kadısı *Hacı Osman*'ın arzıyla camiye hatib olarak, *Ebubekir bin Mustafa* getirilmiştir.⁸²⁶ Camiye "Kurşunlu Camii" isminin verilmesi vaktiyle kubbesinin kurşunla kaplı olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Cami için tahsis edilen vakıflar ise şöyledir: 1530 tarihli icmâl defterine göre; "*Vakf-ı Mescid-i Kurşunlu, 1 çiftlik, 2 bağ, 2 kıt'a zemin ve 5 hâne*"den müteşekkildir. Yıllık geliri 438 akçe olarak kayıt altına alınmıştır. 1571 tarihinde vakıf gelirleri toplamı 738 akçe olarak kaydedilmiştir. Mufassal defterinde caminin vakıfları daha ayrıntılı verilmiştir. Camideki görevlilere tahsis edilen günlük ücretler şöyledir: Hitabet ve imam günlük üç akçe, müezzin yedi akçe, muarraf bir akçedir.⁸²⁷

Şehzade Alemşah, daha öncede belirtildiği gibi Kurşunlu Camii için, *Gerzile Suyunu* getirtmiştir.⁸²⁸ Suyun onarımı için Gediklü Karyesi vakfedilmiştir. Ayrıca 4663 akçe gelire sahip karye ve *Tegmür Mezrası*'ndan gelir temini sağlanmıştır. XVI. yüzyılın sonlarında yıllık 4.358 akçe, 1530'larda 6.260, 1571 yılında ise 6.270 akçe gelir vakfa tahsis edilmiştir. Bu gelirlerin hangi masraflar için kullanılacağı şu şekilde açıklanmıştır: "*Câmî-i mezbûrun hitabetine ve imâmına yevmî üç akçe ve mü'ezzinine çerâk yağı bahâsıyla yevmî iki akçe ve mum yevmî bir akça tâ'yîn olunub ve su yolu meremmetcisine yevmî iki akça ve su yolunun meremmeti için günde üç akça ve mezkûr karyenin mahsulâtın zabt itmeğiçün yevmî iki akçe ile bir câbî ki cem'an on bir akça olub vech-i meşrûh üzre tevzî' olunub vakıfnâme yazılıb Merhûm Hüdâvendigâr hükm-i hümayûn virmiş imiş hâliyâ Pâdişahımız...Hazretleri dahî kemâkân mukarrer ve müsellemler dutup tecdîd-i hükm ve mukarrernâme virmiş berât-ı pâdişâhî ile elân*

⁸²⁵ T. Gökçe, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı, s. 120.

⁸²⁶ VGMA. HD. 1143, s. 408.

⁸²⁷ T. Gökçe, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı, s. 120-121.

⁸²⁸ A. Sargın, Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları, s. 35

merhum Sultan 'Alemşah âdemlerinden Kâsım karye-i mezbûreye câbî olub zabt ider."⁸²⁹

3.10.2. Gülruh Hatun'un Saruhan (Manisa) Sancağındaki Eserleri

3.10.2.1. Akhisar Gülruh Sultan Camii (Yeni Camii)

Gülruh Hatun, Akhisar Kazasında bir külliye inşa ettirmiştir. Cami, bu külliyein yapılarından biri olmakla beraber Gülruh; medrese, hamam, imaret, bedesten de inşa ettirmiştir.⁸³⁰ Cami, bugün Manisa Akhisar ilçesinin meydanında, *Hashoca Mahallesi*'nde yer almaktadır. Günümüzde daha çok; "*Yeni Camii*", "*Alemşah Camii*" ve "*Gülruh Sultan Camii*" olarak da bilinmektedir. Cami, tek kubbelidir ve önünde üç kemer gözlü, üstü ahşap örtülü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin giriş bölümünde yer alan kitabeden Gülruh Hatun'un bu camii, H. 923 (M. 1517-1518) tarihinde inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Üç dizelik bu kitabede şunlar yazılıdır: "*Bu mübarek Cum'a (camiini) ve latif imareti 923 tarihinde Alemşah Bey'in -Allah onun kalbini nurlandırsın- annesi yaptırdı*" Cami, 1913 yılında yaşanan depremde zarar görmüştür. 1940 senesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Fakat bu tamiratlar sırasında caminin orijinallğinde değişikliklere gidilmiştir. 1943 yılında yapılan onarımlar sonucunda da cami, bugünkü son görünümünü almıştır.

Cami, taş ve tuğla yapı malzemeleri kullanılarak almalı duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Yani duvar örgüsünde iki sıra tuğla bir sıra taş kullanılmıştır. Yapının duvarlarında devşirme malzeme kullanıldığı da göze çarpmaktadır. Caminin yenilenmesi sırasında duvarları, özgün yapısını bir miktar yitirmiştir. Caminin kuzeybatı köşesinde bir minare yer almaktadır. 1913 depreminde minare de büyük oranda zarar görmüştür ve yeniden inşa edilmiştir. Caminin mihrabı ve minberi restorasyon

⁸²⁹ T. Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye Kazâsı*, s. 121, s. 209; M. Çetin, N. Esra Çetin, "Denizli Valisi Şehzade Alemşah Şehzade Şehri Denizli", s. 4; Kurşunlu Camii görevlilerinin yevmiyeleri şöyledir: İmam günde yarım akçe, müezzin günde yarım akçe, hatip ve Cuma vaizi günde iki akçe, kayyum günlük bir akçe. (Bkz. Mustafa Murat Öntü, "18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dinî Yapılar", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Denizli, Ocak 2007, s. 195); Kurşunlu Camii'nde kayyum olan Mehmed b. Muhammed'in vârisiz ölmesinin ardından günlük bir akçe yevmiye ile *el-hâc Ebûbekir Halife bin Mustafa* atanmasına dair (Bkz. 671 Numaralı *Denizli Şer'îye Sicili* (Hicri 1195-1202/Miladi 1781-1788), Ed. Mehmed Ali Ünal, Haz. Kamuran Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., Denizli, Ağustos 2019, s. 75).

⁸³⁰ Ertan Daş, "Yeni Veriler Işığında Akhisar Gülruh Sultan Camii ve Restorasyon Önerileri", *SDT*, XXVII, 2 Ekim/Oktobre 2018, s. s. 349-351; Caminin kapısı üzerindeki kitabede yazılı olanlar: "*Hâzihî cumatü 'ş-şerif ve imaretü 'l-latîf Valide binti Alemşah Beğ nevrallâhu merkadehu fî tarihi selâse [ve] ısrîn ve seb'a mie.*" (Bkz. Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 68).

çalışmaları sırasında özgünlüğünü kaybetmiştir. Caminin içerisindeki kalemişi süslemeler de yakın tarihe aittir.⁸³¹ Akhisar'ı gelip gören Evliyâ Çelebi, Gülruh Hatun'un camiine dair de şu bilgileri kaydetmiştir: Akhisar'da cuma namazı kılınan 10 cami bulunmaktadır. Gülruh Hatun'un inşa ettirdiği camii de, cuma kılınan camiler arasındadır. Sultan Alemşah Camii olarak da anılır. Ancak halk arasında *Fethiye Camii* de denilir. Bu ismin verilmesi ise şöyle olmuştur; eskiden burada kilise varmış. Burası fethedilip, kilise camiye çevrilmiştir. Eskiden mihrabı Kudüs'e iken, Kâbe'ye çevrildiği için, Fethiye Camii denilmiştir. Kârgir kubbeli, üzeri kurşun örtülü bir yapıdır.⁸³²

3.10.2.2. Akhisar Gülruh Sultan Mescidi

Belgelerden anlaşıldığı üzere, Gülruh'un Akhisar'da bir de mescid inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim H. 24 Muharrem 1147 (M. 26 Haziran 1734) tarihinde mescidin cüzhanlığına *İsmail Halife* getirilmiştir.⁸³³ H. 7 Zilkade 1147 (M. 31 Mart 1735) yılında, mescidin vakıf gelirlerinin tahsil işi için yeni bir atama yapılmıştır.⁸³⁴ Daha sonraları bu mescide reaya tarafından bir minber konularak, camiye çevrilmiş ve bir hatib tayin edilmiştir (H. 13 Recep 1248/M. 6 Aralık 1823)⁸³⁵.

3.10.2.3. Akhisar Gülruh Sultan Hamamı (Yeni Çifte Hamam)

Gülruh Hatun tarafından inşa ettirilen hamam, Haçvari dört eyvanlı köşe hücreli bir plana sahiptir. Bu plan tipi; merkeze yerleştirilen bir kubbe etrafında yatay ve dikey eksenler üzerinde bir ila dört arasında değişen eyvan ile köşelerdeki halvetlerinden oluşmaktadır. Bu planda yapılar, Anadolu Selçuklu Devleti'nden beri görülmektedir.⁸³⁶ Diğer yandan, Gülruh Hatun'un hem oğlu hem de kocası Sultan Bayezid'in ölümünün çok sonrasında hayır işlerini sürdürmesi, reayaya hizmet edecek yeni tesisler inşa ettirmesi önemlidir. Bu faaliyetleri en başta, kendisinin maddi durumunun iyi olduğunu yansıtmaktadır. Gülruh Hatun oğlunu genç yaşta kaybetmenin acısını yaşamıştır ama tarihte ondan çok daha acı kadere mahkûm edilmiş hanedan kadınları vardır. Gülruh'u şanslı kılan, oğlunu ve kocasını kaybettikten sonra maddi zorluklar çekmemesidir. Herhalde maddi manevi en acılı günleri geçiren, Gülruh'tan bir 30 yıl sonra genç

⁸³¹ E. Daş, "Yeni Veriler Işığında Akhisar Gülruh Sultan Camii ve Restorasyon Önerileri", s. 352, s. 356.

⁸³² Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 9. Kitap, C. 1, s. 67-68.

⁸³³ COA. AE. SMHD. I. 00136. 10006. 001.

⁸³⁴ COA. C. EV. 00226. 11285. 001.

⁸³⁵ COA. C. EV. 00135. 06741. 001.

⁸³⁶ Cengiz Gürbıyık, *Bodrum Yarımadası'ndaki Türk Eserler*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s. 343.

şehzadesinin acısını çeken Mahidevran Sultan'dır. Kanunî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan önceki gözdesi ve şehzade Mustafa'nın annesidir. O da, oğluyla birlikte Saruhan, Amasya ve Karaman Sancaklarına gitmiştir. Ancak oğlu, çeşitli entrikalara kurban edilmiştir. 6 Ekim 1553 tarihinde acımasızca, üstelik babası tarafından katlettirilmiştir. Yetmemiş Mahidevran Sultan'ın yanında bulunan oğlu Mehmed Çelebi de boğdurulmuştur. Şehzade Mustafa'nın paralarına ve mallarına da el konulmuştur.⁸³⁷

Mahidevran Sultan hem genç yaşta oğlunun acısını hem de torununun acısını çekmiştir. Üstelik oğlu ve torunu kocası tarafından öldürtülmüştü. Bu da Mahidevran Sultan için bir başka kahredici acı olmalıdır. Tüm bunlar yetmezmiş gibi Bursa'ya sürgün edilmiştir. Kanunî, gereken maddi yardımı da esirgeyince kederli sultan 10 yıl boyunca Bursa'da zorlu mücadeleler vermiştir.⁸³⁸ 10 yıllık kira bedelini veremeyince ev sahipleri şikâyetçi olmuştur. Dokuz yıl altı aylık süre içerisinde kira bedeli günde on akçeden 34 bin 200 akçe borcu birikmiştir. Yine Mahidevran Sultan'ın adamları çarşı pazarda gıda ihtiyaçlarını almak istediklerinde çarşı esnafı başkalarına öncelik tanıdıkları gibi saygıda kusur edenler de olmuştur.⁸³⁹ Oğlu ile torununun katledilmesiyle zaten ölen Mahidevran Sultan, belli ki Kanunî'nin nazarında da o gün ölmüştür ve adeta hanedana mensubiyeti yokmuş gibi davranılmıştır. Neyse ki, II. Selim babası kadar acımasız olmayıp, ağabeyinin emanetlerine sahip çıkmış, bir takım temliklerde bulunmuş ve ona bir konak satın almıştır. Böylece maddi durumu iyileşen Mahidevran Sultan, oğlunun türbesini yaptırmış, vakıf kurmuş ve 1581 yılında ölümüne kadar nispeten daha rahat günler yaşamıştır.⁸⁴⁰

Gülruh Hatun neyse ki, oğlunun katledilme acısını değil, hastalıktan ölen oğlunun acısını çekmiştir. Elbette Mahidevran'la ortak acıları torunlarının boğdurulmasıdır. Bir anne için çocuğunun ölümünü görmek kadar üzücü bir olay yoktur. Dolayısıyla analık acıları da birdir. Ancak Gülruh Hatun, Osmanlı sarayının unuttuğu, Bursa halkının hürmetsizlik ettiği ve maddi olarak zor günler yaşamış bir kadın değildir. Öyle ki, bir külliye bile inşa ettirecek güce sahiptir. Üstelik Bursa yerine oğluyla yaşadığı Saruhan Sancağında imar faaliyetlerini sürdürmesi de anlamlıdır. Belki

⁸³⁷ Şerafettin Turan, "Mustafa Çelebi", *TDVİA*, C. 31, İstanbul, 2006, s. 291; Ahmet Atilla Şentürk, *Taşlıcalı Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi Yahut Kanunî Hicviyesi*, İstanbul, Şubat 2014, s. 57-64; Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 38-39.

⁸³⁸ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 63; Şehzade Mustafa'nın naaşı Bursa'ya giderken oğlu babaannesinin kucağında boğdurulmuş, bahtsız bir valide gözyaşları içerisinde çırpınıyordu. (Bkz. A. Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 39).

⁸³⁹ Necdet Sakaoğlu, *Bu mülkün Kadın Sultanları*, s. 185.

⁸⁴⁰ M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 63-64.

de oğlu zamanında yaşanan acıların bir affı niteliğindedir. Ya da, gerçekten Akhisar Kazasının böylesine bir hizmete ihtiyacı olduğu içindir. Niyet her ne olursa olsun ameli güzeldir. Gülrüh Hatun, Saruhan Sancağının da çeşitli mevkilerinde eserler yaptırarak imzasını atmıştır ve bugün, üzerinden 503 yıl geçmesine rağmen hayır dua ile yâd edilmektedir.

3.10.3. Gülrüh Hatun'un Bursa Muradiye Külliyesi'nde Yaptırdığı Türbesi

Gülrüh Hatun, H. 908 (M.1502-1503) yılında Bursa'da Muradiye Külliyesi'nde kendisi için bir türbe inşa ettirmiştir.⁸⁴¹ Türbe kare planlı, yüksek sekizgen bir kasnağa oturtulmuş, mukarnaslı tromplu kubbelidir. Türbe, aşağıda sekiz, yukarıda dört olmak üzere on iki pencereye sahiptir. Türbenin güney duvarında mihrap yer almaktadır. Diğer iki duvarda ahşap kapaklı dolaplar yer almaktadır. Türbenin içi Âyetü'l-kürsî yazı kuşağı ve rûmîli palmetli bitkisel motiflerle süslenmiştir (Bkz. Ek. 9 Fotoğraf. 6)⁸⁴².

XVI. yüzyılda inşa edilen yapılarda, bilhassa Muradiye Külliyesi'nde yer alan türbelerde kesme taş kullanıldığı dikkat çekmektedir. Gülrüh Hatun'un türbesi de kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir ve bu sayede XVI. yüzyılın ilk kesme taş-tuğla duvarlı yapısı olma özelliği taşımaktadır. Türbenin duvarlarında bir sıra kesme taş, iki sıra yatay olarak, bir sıra dikey şekilde dizilmiş tuğla sırası görülmektedir. Tuğlalar kırmızı renkte olmakla birlikte yapının taş-tuğla sıraları düzenlidir. XVI. yüzyılın kapı ve pencere söveleri mermer olan iki yapıdan bir tanesi de, Gülrüh Hatun Türbesi'dir. Türbenin kapısı ahşaptır ve kündekari tekniği kullanılmıştır. Bu kapının kanatları üçer panoludur. Üst panoda bitkisel motifler görülürken, orta panoda kündekari tekniği ile geometrik şekiller dikkat çekmektedir. Panoda düşen ahşap parçaların yerine daha açık renkte ve düz ahşap parçaları konulmuştur. Her ne kadar kapı üzerinde bir takım bozulmalar, yeni parçalar göze takılsa da, kapının günümüze sağlam bir şekilde ulaşabilmesi şanstır. Türbenin kapısı, hem teknik hem de süsleme açısından XVI. yüzyılın ilk yarısına ait örneklerin bir devamı niteliği taşımaktadır (Bkz. Ek. 10 Fotoğraf. 7)⁸⁴³.

Türbe içerisinde dört tane mermer sanduka yer almaktadır. Bu sandukalardan bir tanesi Gülrüh Hatun'a aittir. Diğerleri ise; Kamerşah Sultan, şehzade Alemşah'ın kızı

⁸⁴¹ Ebru Elpe, *Osmanlı Dönemi Bursa Yapılarında Malzeme*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011, s. 71.

⁸⁴² Doğan Yavaş, "Murâdiye Külliyesi", *TDVİA*, C. 31, İstanbul, 2006, s. 198.

⁸⁴³ E. Elpe, *Osmanlı Dönemi Bursa Yapılarında Malzeme*, 2011, s. 71, s. 111, s. 116.

Fatma Sultan ve şehzade Alemşah'ın oğlu şehzade Osman'ındır (Bkz. Ek. 11 Fotoğraf. 8).Öte yandan Gülrüh Hatun Türbesi'nin cüzhanlığı ile şehzade Alemşah'ın Türbesi'nin cüzhanlık ve Kur'an-ı Kerim hafızlığı hizmetini ifa eden *Mehmed Halife*, H. 22 Recep 1124 (M. 25 Ağustos 1712) tarihinde kendi rızasıyla üzerindeki bütün vazifelerini *Mustafa Halife*'ye bırakmasına dair arşivde yer alan kayıt önemlidir.⁸⁴⁴

⁸⁴⁴ COA. AE. SAMD. III. 00072. 07213. 001.

SONUÇ

II. Bayezid'in aydınlatılmayı bekleyen pek çok yanı olmakla birlikte bunlardan en önemlisi aile fertleridir. Şehzade Korkud, Yavuz Selim, şehzade Mahmud üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'a dair de bir elin parmağını geçmeyecek kadar çalışma vardır. Fakat Bayezid'in bilinen kadınları, kızları ve diğer şehzadeleri üzerine yapılan herhangi bir çalışma yoktur. Uluçay ve Sakaoğlu'nun eserlerinde Bayezid'in kadınlarına ve kızlarına temas edilirken, Bayezid dönemi siyasî olayların anlatıldığı kaynaklarda da şehzadelerine değinilir. Fakat bunlar doyurucu değildir. Üstelik verilen bilgiler kaynaklar arasında da farklılıklar göstermektedir. Onun ailesi, özellikle de kadınları ve kızları üzerine çalışmaların yapılmamasında en büyük etken olarak, kaynak yetersizliği öne sürülür. Bu durum gerçekten araştırmacıları zorlayan, işin içinden çıkılmaz hale sürükleyen bir gerçektir. Ancak onun, kadınlarının ve kızlarının yaptırdığı eserler ve bu yapılar için tanzim ettirdikleri vakfiyeler, en azından bir makale yazma olanağı dahi sunmaya yetecek ölçektektir.

Gülruh Hatun, oğlu şehzade Alemşah ve kızı Kamer Sultan da II. Bayezid'in aydınlatılmayı bekleyen aile fertlerindendir. Gülruh Hatun'un esirlikten "Hatun" luğa hatta taht varisi bir oğulun valideliğine uzanan hayatı, dikkate şayan bir yaşam öyküsüdür. 12-13 yaşlarında belki de daha küçük yaşlarda saraya alınıp, acemilikten Hatunluğa gelmiş bir kadındır. Hiç tanımadığı bir hanedanın yaşam tarzını kendisine hayat felsefesi edinerek, artık hanedanın bir üyesi olmuştur. Onun hanedanla bağı, yalnızca Bayezid'in kadınlarından biri olup, çocuk doğurmakla elde ettiği bir başarı değildir. Bunun yanında hanedan kadınına yansıtan karakteristik özellikleri, davranışları, dinî ve kültürel faaliyetleri de bir sultan kızını aratmayacak niteliktedir. Ama onun, nereden geldiğini, özünde bir köle olduğunu unutmayan bir yanı da vardır. Padişahın aile bireylerinin de hakanın kulları sayılan bir imparatorlukta o da, kulluğunu mütevazı bir şekilde göstermiştir. Kaleme aldığı mektubun satırlarında hem kendisinin hem de oğlunun padişaha kulluğunu arz ettiği ifadelere rastlanır. Defalarca bunun vurgusunu yapmıştır.

Gülruh Hatun ömrünün yarısını bu hanedanı tanımak, anlamak ve öğrenmekle tüketmiştir. Ömrünün geri kalanını da öğrendiklerini hayata geçirerek tüketmiştir. Şehzade harimi olma yolunda emin adımlarla ilerleyip, iki evlat sahibi bir kadın

olmuştur. Yaşamını çocuklarına, tabi en çok da en büyük sorumluluğu, geleceğinin garantisi ve onu sarayın en yüksek statü sahibi kadını yani “Valide Sultanlık” statüsüne taşıyacak olan oğlu Alemşah’a adanmıştır. Oğlunun başarılı, saygın, İslâm dininin emirlerini yerine getiren bir kul olması yolunda büyük emekler vermiştir. Bayezid’in kadınları, şehzadeleri çok olduğundan ana-oğul iyi bir takım olmalı ve rakipleri karşısında güçlü olmak zorundaydılar. Gülrüh Hatun, haremın sıkı eğitimi sayesinde hanedan içerisinde statü kazanmanın adım adım yollarını öğrenmiştir. Bütün bunları oğluna da öğretme mecburiyetindedir. Şehzade Alemşah’ın gelebileceği en saygın mevki padişah olmaktır. Bunu başarmak için annesi ona lazım gelen, aranan bütün şartları kazandıracaktır. Bunun için Gülrüh kendisini iyi yetiştirmiştir.

Gülrüh Hatun’un oğlu ile seyahatler etmesi kayda değerdir. Bu sırada kadınlar oğulları ile sancaklara gitmekteydi. Gülrüh’u farklı kılan Denizli’ye de gelmesidir. Bu dönemde Denizli sancak statüsünde değildir ve şehzade Alemşah, kısa süreliğine Lazıkıyye Kazasının yönetim ve içtimai meseleleri ile ilgilenmek üzere, Denizli’ye gelerek, burada ikamet etmiştir. Gülrüh Hatun da beraberinde gelerek, oğlunu bu süreçte de yalnız bırakmamıştır. Şehzade Alemşah’ın mutlak danışmanı Gülrüh Hatun’dur ve bu kısa süreli vazifesinde de annesini yanında bulundurmıştır. O, burada oğlunun en büyük destekçisi olarak, onun faaliyetlerinde birebir yer almıştır. Şehzade Alemşah, burada cami, çeşme, su yolları yaptırıp, tamiri ve bakımı meselelerini de bir düzen içerisine oturtmuştur. Gülrüh, oğlunun reayaya götürdüğü hizmetleri yakından takip etmiş ve bizzat içerisinde yer almıştır. Gülrüh’un kazanın kalkınması için imar faaliyetleri başlatan oğluna, mekteb, muallimhâne ve cami inşa ettirerek destek olması son derece önemlidir. Gerzile Suyunu getirtmeleri de kaza sakinlerine sunulan bir başka önemli atılımdır. Ancak bugün Alemşah’ın yaptırdığı “Kurşunlu Camii” sadece adını orijinal olarak koruyabilmiştir. Yapının kendisi sıfırdan inşa edilmiştir. Gülrüh Hatun’un eserleri ise, bugün Denizli’de birer şahide olarak ne yazık ki bulunmamaktadır. Günümüze ulaşamayışı, Gülrüh Hatun’un bu memlekette unutulup gitmesine sebep olmuştur. Bugün camisi ayakta bulunsaydı Gülrüh, Denizli insanının hafızalarından bu kadar silinemezdi. Akhisar’daki camiinin varlığı, zamana direnmesi Gülrüh’a dair en büyük tesellimizdir.

Gülrüh Hatun ve şehzade Alemşah’ın Menteşe Sancağındaki yaşamı başarılı ve ölçülü geçmiştir. Ancak Saruhan Sancağında Gülrüh Hatun’un yönetimi zorlaşmıştır. Oğluna söz dinletemez olmuştur. Sancaklardaki kadınların görevi, oğullarının yanı sıra

maiyetindekileri de gözetim altında tutmaktır. Bu Gülruh'un mektubundan çarpıcı olarak anlaşılmaktadır. Oğlunun maiyetindeki görevlilerden memnun olmayan Gülruh Sultan, onlarla mücadele etmiştir. Onları durdurmak için büyük gayretler gösterip, maddi manevi bütün imkânlarını kullanmıştır. Oğluna ideallerini hatırlatıp, Müslüman olarak doğduğu bu topraklarda dinine bağlı, uygun davranması gerektiği yönünde konuşmuştur. Reayanın şikâyetleri, harem halkının bedbahtlığı, maddi sıkıntılar uzun müddet Gülruh Hatun'un başını ağrıtmış, epey süre uğraştırmıştır. Hem siyasî haklarını hem de doğurup büyüttüğü oğlu üzerindeki analık haklarını kullanmıştır. Ancak gençliğinin baharında olan ve maiyetindekilerce sefa âlemlerine alıştırılan şehzade Alemşah için, bu keyif verici meclislerden vazgeçmek kolay olmamıştır. Gülruh, çareyi oğlunun maiyetindekilerle konuşmakta arasa da yararlı olmamıştır. Çünkü burada güç dengeleri değişmiştir. Lala başta olmak üzere, Alemşah'ı kötü alışkanlıklara bağımlı kılan bu insanların güvendiği kişi, şehzadedir. Şehzadenin onları koruyup kollaması, Gülruh Hatun'un nüfuzunu kırmıştır.

Şehzade Alemşah, Osmanlı toplumunca nahoş karşılanan bu eğlence âlemlerini tertip eden ne ilk ne de son şehzadedir. Amcası şehzade Mustafa da bir ara içki müptelası olmuştur. Babası afyon şurubuna alışmıştır. Ağabeyi şehzade Ahmed'in de eğlence meclisleri tertip ettiği, şehzade Şehinşah'ın da afyon tüketip, sarhoş edici karışımlara alıştığı bilinmektedir. Fakat şehzade Şehinşah, lala bakımından şanslıdır. Onun, lalası ve defterdarı kendisinin kötü alışkanlıklarını bıraktırmak için uğraşmışlar hatta başarılı da olmuşlardır. Fakat şehzade yeniden tekrarlayınca bunu padişaha bildirmişlerdir. İşte bu görevi şehzade Alemşah'ın lalasının yapması gerekirken, tam tersine şehzadeye fesat işler yaptırınca, Gülruh Hatun devreye girmek zorunda kalmıştır. Şehzade Alemşah'ın eğlencelerinin boyutlarının farklı olması, onu diğerlerinden ayırmaktadır. Şehzadenin bilinçsizken onayladığı, icazet verdikleri yüzünden Saruhan Sancağı sakinleri kan ağlamıştır. Bu sebeple diğer şehzade anneleri, oğullarının eğlence gecelerinde bir sınırlama getirmiş midir bilinmez ama Gülruh Hatun, bunlara mani olmak zorunda kalmıştır. Oğlunu kendi etkileri altına alan bu fesat ehli devlet adamlarının yönetiminde reaya harap olmakta, biricik oğlu da sağlığını yitirmektedir. Halk, oğlunun yöneticiliğinde zulüm görürken, hem şehzadesinin hem de kendisinin kariyeri kararmaya yüz tutmuştur. Bu nedenle olup bitenlere dur demeye mecbur kalmıştır. Bir yıla yakın mücadele eden Gülruh Hatun, nihayetinde kocasının yardımına başvurmuştur.

Gülrüh Hatun'un II. Bayezid'e yazdığı mektubu resmî bir evraktır. Bayezid'in kendisine verdiği görev ve yetkiler bu mektuptan anlaşılmaktadır. Oğulları şehzade Alemşah'ın gözetilmesi, yönetilmesi hakkı Gülrüh Hatun'a verilmiştir. Oğlunun; siyasî, dinî, içtimaî faaliyetlerinden ve davranışlarında öncelikle sorumlu olan, Gülrüh Hatun'dur. Bu yetkilerini elinden alan lalaya ziyadesiyle kızmış, hem oğlunu hem de maiyetindekileri hizaya getiremeyince de meseleyi padişaha taşımıştır. Gülrüh'un lalanın ismini katiyen mektubunda yer vermemesi dikkat çekicidir. Bu ona duyduğu öfkenin bir yansıması olabilir. Ya da bahsi geçen lalanın o dönemde ziyadesiyle tanınır olması, kötülükleriyle ünlenmiş biri olduğuyla ilişkilendirilebilir. Gülrüh Sultanın mektubu; Osmanlı padişahlarının kadınlarına yalnızca çocuk büyütme hakkı tanımadıklarını, çocuklarını siyasete, yönetime alıştırmaları, öğretmeleri hususunda da yükümlülükler verdiğini göstermektedir. Öte yandan hâlâ halk arasında ya da bazı tarihçilerce, Osmanlı siyasetinde kadının yeri ve olumlu bir rolü yoktur. Bu durum da "kadınlar saltanatı" na damgasını vuran kadınlar etkili olmuştur. Onların da bu hususta bir nevi hakkı yenilmektedir. Sadece devleti yıkıma götüren kadın figürü olarak görülürler. Oysa çalışmalar göstermektedir ki; kadınlar XVI. yüzyıl ortalarına gelinmeden önce de siyasette aktiftirler. Gülrüh ve ona rol model olan kayınvalidesi Gülbahar Hatun, buna en güzel örnektir. Gülbahar Hatun'un oğlu Bayezid'e yazdığı mektuplar da, onun siyasetteki etkinliğini göstermektedir. Ayrıca devlet erkânını gayet yakından tanıdığını atama ve azilleri de dikkatle takip ettiğini kanıtlamaktadır.

XV. yüzyıl kadınlarının tarih sayfalarında yer alamamaları sadece siyasî etkinliklerinin olmadığı yönünde basit bir ifadeyle açıklanamaz. Bu dönemde kadınlar, imparatorluğun çeşitli vilayetlerine, sancaklarına dağılmış durumdadırlar. Dolayısıyla payitahta, siyasetin merkezine uzaktırlar. Bu sebeple onlar, tarih yazarlarının sayfalarına, elçilerin raporlarının satırlarına düşecek mesafede değillerdir. Bu yüzden XVII. yüzyıldaki kadınların satırlarda yer bulabilmelerinde nâiblik yapmaları kadar, payitahta üstelik yönetim organlarının bulunduğu Topkapı Saray'ında ikamet ediyor olmaları etkili olmuştur. Gülrüh'un yaşadığı dönemde kadınların tarihî vesikalarda yer alamamaları, Osmanlı'nın benimsediği dinî ve örfî saygıdan ileri gelmektedir. Bir erkeğin hele ki bu hükümdar ise, kadınları hakkında söz edilmesi hoş karşılanmazdı. Bu nedenle dönem kaynaklarında kadınların yer alamamasından hareketle onların, siyasetten ve yönetimden soyutlandıklarını düşünmek yanlış olur. Haremin kendisi bir yönetim kurumuydu ve bu sorumluluk padişahın, şehzadenin annesindeydi. Gülrüh

Hatun, oğlunun bulunduğu hanelerin yegâne yöneticisiydi. Oğlu ile Denizli'ye kısa süreliğine de gelip, ikamet etmesi buna delildir.

Sultan Bayezid'in bayındırlık ve şehirleşme yolunda yaptığı faaliyetler, hanedan halkının tümüne sirayet etmiştir. Onun yapmak istediği, ulaşmayı arzuladığı hedef, kadınları tarafından da iyi anlaşılmıştır. Gülrüh Hatun başta olmak üzere, kadınlarının hemen hemen hepsinin, ülkenin çeşitli vilayetlerinde yaptırdıkları; hanlar, kervansaraylar, hamamlar, camiler, imaret, bedesten, dükkân gibi eserleri mevcuttur. Gülrüh Sultanın kurduğu zengin vakıflar, onun ekonomik gücünü, konumunu ve devletin elini onun üzerinden çekmediğini kanıtlayan bir olgudur. Kocasını ve biricik oğlunu kaybetmesinin akabinde Akhisar'da bir külliye inşa ettirmesi ve vakıflar kurması, hanedan ile olan bağlarının devam ettiğini, hâlâ saygın bir kadın olduğunu yansıtan faaliyetlerdir. Gülrüh ve Bayezid'in diğer kadınlarının Muradiye Külliyesi'nde kendi türbelerini inşa ettirmeleri de önemli bir detaydır. Böylece orada Bayezid'in aile mezarlığı meydana gelmiştir. Aynı dönemdeki kadınların inşa ettirdiği türbelerin bir arada yer alması, kullanılan mimarî plan ve sanatsal özelliklerin bir arada tanık olunmasına yardımcı olmaktadır.

Gülrüh'tan yola çıkılarak, Bayezid'in kadınlarının genelde bulundukları sancaklarda imar faaliyetleri yapmaları, toplumun ihtiyaçlarına şahit olduklarını ve karşılıksız bırakmadıklarını göstermektedir. Bayezid'in kadınlarının oğullarının ölümlerinin akabinde inzivaya çekilmek için, payitaht İstanbul yerine, devletin önceki başkenti Bursa'yı seçmeleri manidardır. Uzun yıllar sarayda harem kural ve kaideleri ile yaşamak, bu kadınları daha münzevi ve daha özgür bir hayat sürdürmeye itmiştir. Hanedan mensubu kadınların Bursa vilayetinde yaşaması kuşkusuz sancağın kalkınmasında, gelişim göstermesinde ve ticaretin canlılığında etkili olmuştur. Gülrüh Hatun, yaklaşık yedi yıl Bursa'da yaşamıştır. Bursa'da vakıflar kurmuş, dükkânlar satın almıştır. Hanedan mensubu kadınların buradaki varlığı devletin, eski başkentlerini unutmadığının bir mesajıdır. Halk da bunun mutluluğuyla yaşamıştır.

XV. ve XVI. yüzyıl kadınlarının sosyal hayattan da soyutlanmadıkları aşîkârdır. Yaptırdıkları eserler, kendilerinin birer imzası, birer nefesidir. Gülrüh Hatun, bugün varlığını yaptırdığı eserlerine borçludur. "Gülrüh Sultan vâlide-i Sultan Alemşah" imzasıyla bina ettirdiği eserlerin kitabelerinde, evkâf defterlerinde yerini almıştır. Bu, "ben de varım, ben de bu dünyada yaşadım." cümlesinin en güzel yankılanışıdır. Yine Gülrüh Hatun'un Saruhan Sancağında mesirelik yerlere gitmesi, yaylalara çıkması;

kapalı bir dünyada sadece şehzade, sultan annesi olarak hayat yaşamadığına bir delildir. Gülrüh için rol model olan, Gülbahar Hatun ve bizzat Gülrüh'un kendisi, XV. yüzyıl kadınlarının faal olduğunu, siyasette, yönetimde ve imar faaliyetlerinde yer aldıklarını kanıtlamaktadır. Dahası üzerlerine düşen bu rollerin kendilerine, padişah tarafından biçilen kaftan olduğunu göstermektedirler.

Bayezid'in şahsiyetinin, saltanatının daha iyi anlaşılması için, aile fertlerinin gün yüzüne çıkartılması, boşlukların doldurulması gerekir. Çünkü bu belirsizlikler Bayezid dönemi siyasî olaylarının da sağlıklı anlaşılmasında düğümlere sebep olmaktadır. Onun, şehzadeleri ve kızlarına dair netlik kazandırılmamış unsurlar, Bayezid'in saltanatının sonlarına damga vuran şehzadeler mücadelesinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Kadınlarına dair çok az bilgiler bulunması da dönemin anlaşılmasını, yeterli ölçüde değerlendirmeye alınmasına engel olmaktadır. Bayezid'in geniş ailesini, çekirdek aileye indirgeyerek, Gülrüh Hatun, şehzade Alemşah ve Kamer Sultan üzerinden dönemi anlamaya, kadının rolünü tespit etmeye çalıştık. Sonuçta da, bu tür çalışmalara ihtiyacın olduğu, hanedana mensup kişilerin biyografik çalışmalarının yapılmasının; padişahların sosyal, siyasal, kültürel faaliyetlerini destekleyen roller üstlendikleri, yapbozun eksik kalan parçasını tamamladıkları kanısına vardık.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

COA. AE. SABH. I. 00095. 06546. 001
 COA. AE. SABH. I. 00340. 23723. 001
 COA. AE. SAMD. III. 00072. 07213. 001
 COA. AE. SMHD. I. 00136. 10006. 001
 COA. AE. SMHD. I. 00217. 17171. 001
 COA. AE. SMST. III. 00266. 21295. 001
 COA. C. EV. 00071. 03518. 001
 COA. C. EV. 00135. 06741. 001
 COA. C. EV. 00502. 25374. 001
 COA. C.EV. 00226. 11285. 001
 COA. EV. D. 11961. 000
 COA. İE. TCT. 00016. 01842. 001
 COA. MŞH. ŞSC. D. 2481

2. Topkapı Sarayı Müze Arşivi

TSMA. D. 09175. 0002. 00. 001
 TSMA. D. 3960. 0001.
 TSMA. E. 0457. 0003. 001
 TSMA. E. 0745. 0089. 001
 TSMA. E. 0749. 0056. 001
 TSMA. E. 0759. 0098. 001. 001
 TSMA. E. O773. 0031. 001

TSMA. E. 0773, 0032, 001, 001.

TSMA. E. 0773, 0035, 001, 001.

3. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

TKGM. D. 00417. 00064.

TKGM-TADB-TTD-E. 560. 00269.

TKGM-TADB-TTD-E. 560. 00272.

TKGM-TADB-TTD-E. 560. 00273.

4. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VGM. D.00617. 00072.

VGM. D.00617. 00073.

VGM. D.00617. 00074.

VGM. D.00617. 00075.

VGM. D.00617. 00076.

VGMA. HD. 1090. 1143

B. Kaynak Eserler

Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, (1986). *Amasya Tarihi*, C. I, Sad. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.

Aliye, Fatma, (2012). *Osmanlı'da Kadın Cariyelik, Çokeşlilik, Moda*, Sad. Yay. Haz. Orhan Sakin, İstanbul.

Âşık Paşazade, (2018). *Osmanoğullarının Tarihi- Tevârîh-i Âli Osman*, Haz. M.A. Yekta Saraç- Kemal Yavuz, 5. Baskı, Bilimevi Basın Yayın A.Ş., İstanbul.

Âşıkpaşazade, (2019). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Haz. Atsız, 9. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Bostanzade Yahya Efendi, (1978). *Duru Tarih- Tarih-i Sâf- Tuhfetu'l-Ahbab*, Haz. Necdet Sakaoğlu, Milliyet Yayınları, İstanbul.

- Celâl-zâde Mustafa, (1990). *Selim-Nâme*, Haz. Ahmet Uğur- Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, (1998). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. II, Haz. Zekerîya Kurşun- Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliyâ Çelebi, (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 7. Kitap, C. 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Evliyâ Çelebi, (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9. Kitap, C. 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hoca Sadettin Efendi, (1999). *Tacü't-Tevarih*, C. II-III-IV, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, 4. Baskı, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İbn Kemal, (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter (Tenkidli Transkripsiyon)*, Haz. Şerafettin Turan, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İbn Kemâl, (1997). *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter (Transkripsiyon)*, Haz. Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İdris-i Bitlisî, (2013). *Heşt Behişt- VII. Ketibe- Fatih Sultan Mehmed Devri- 1451-1481*, Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- İdrîs-i Bidlîsî, (2016). *Selim Şah-Nâme*, Haz. Hicabi Kırılancı, Hece Yayınları, Ankara.
- Kıvâmî, (2018). *Fetihnâme-Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, Haz. Ceyhun Vedat Uygur, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Matrakçı Nasuh, (2012). *Tarih-i Sultan Bayezid- Sultan II. Bayezid'in Tarihi*, Haz. Reha Bilge, KTA. Mertol Tulum, Giza Yayıncılık, İstanbul.
- Mehmed Neşrî, (2014), *Neşrî Tarihi II*, Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Mehmed Süreyya, (1996). *Sicill-i Osmanî*, C. I, Eski Yazıdan Ak. Seyit Ali Kahraman, Yay. Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Montagu, Lady, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, Çev. Aysel Kurutluoğlu, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- Saz, Leyla, (2012). *Haremde Yaşam-Saray ve Harem Hatıraları*, Haz. Sedat Demir, 2. Basım, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, (1989). *Solak-zâde Tarihi*, C. I, Haz. Vahid Çubuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şâkir Şevket, (2013). *Trabzon Tarihi*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Kurtuba Kitap, İstanbul.
- Taşköprülüzâde, (2019). *Osmanlı Bilginleri- eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmânniyye*, Çev. Muharrem Tan, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Tursun Bey, (1977). *Târih-i Ebü'l- Feth*, Haz. Mertol Tulum, Baha Matbaası, İstanbul.

Ünüvar, Safiye, (1964). *Saray Hatıralarım*, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul.

C. Araştırma Eserler

Afyoncu, Erhan, (2007). “Otlukbeli Savaşı”, *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul.

Albayrak, Hüseyin, (1998). *Trabzon İmâret (Hâtuniyye) Külliyesi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.

_____, Hüseyin, (1998). *Trabzon Orta Hisâr ve Çevresi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.

_____, Hüseyin, (2010). *Trabzon'un Fethi*, 2. Basım, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.

Akgündüz, Ahmed, (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. II, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul.

_____, (1995). *İslâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akyıldız, Ali, (2017). *Haremin Padişahı Valide Sultan – Haremde Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yayınları, İstanbul.

_____, Ali, (2019), *Saray Harem ve Mahrem*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Alderson, A.D., (1998). *Osmanlı Hanedanının Yapısı*, Çev. Şefaettin Severcan, İz Yayıncılık, İstanbul.

Altınay, Ahmet Refik, (2005). *Kadınlar Saltanatı*, 2. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.

_____, (2006). *Cem Sultan*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Argıt, Betül İpşirli, (2014). *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

_____, İpşirli, (2017). *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18.yüzyıl*, Kitap Yayınları, İstanbul.

Babinger, Franz, (2010). *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Çev. Dost Körpe, 7. Baskı, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.

Bayartan, Mehmet, (2008). “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1*, s. 157-175.

Baykara, Tuncer, (1994). “Denizli”, *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul.

_____, (2003). “Lala” *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara.

_____, (2007). *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli (1070-1520)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Bilge, Reha, (2010). *1514 Yavuz Selim ve Şah İsmail-Türkler, Türkmenler ve Farslar*, Giza Yayınları, İstanbul.

- Bilgicioğlu, Banu, (2009). “Sarây-ı Atîk-i Âmire,” *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul.
- Bostan, M. Hanefi, (2019). “Yavuz Sultan Selim’in Şehzadelik Dönemi (1487-1512)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı. 40, s. 1-86
- Çetin, Muzaffer, Nurkadın Esra Çetin, “Denizli Valisi Şehzade Alemşah Şehzade Şehri Denizli”, *Geçmişten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, Sayı. 36, Ed. Süleyman İnan, Denizli, s. 4-9
- Çetin, Osman, (2018). “Yavuz Sultan Selim Devrine Ait A23/25 Numaralı Bursa Şer’iye Sicili”, *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, Bursa.
- Çıpa, H. Erdem, (2013). *Yavuzun Kavgası I. Selim’in Saltanat Mücadelesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa, (2004). “Meydan Camii”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara.
- _____, (2017). *Kadı Sicillerine Göre Denizli (1774-1812)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Daş, Ertan, (2018). “Yeni Veriler Işığında Akhisar Gülruh Sultan Camii ve Restorasyon Önerileri”, *SDT*, XXVII, s. 349-373.
- Demir, Tanju, (2007). “Şer’iye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın Sonlarında Denizli”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Denizli, s. 212-222
- Demirel, Hâle, (2006). *Mahkeme Sicillerine Göre XVI. Yüzyıl İlk Yarısında Bursa Vakıfları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Defter-i Evkâfı Livâ-i Saruhan (Metin ve İnceleme)*, (2014). Haz. M. Arif Erdoğan, Ömer Bıyık, Yay. Haz. Mustafa Engin, Murat Alandağlı, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Doğan, İsmail, (1999). “Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klâsik ve Yenileşme Dönemleri”, *Osmanlı*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Draganova, Slavka, (2007). “Aydın Vilayeti ve Denizli Sancağı İçin Bulgaristan’daki Osmanlı Evrakı”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Denizli, s. 223-226
- Dumlu, Emrullah, (2015). “XVI. yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal, Çivizâde, Birgivi)”, *İLTED*, Sayı. 44, C. 2, Erzurum, s. 303-337.
- Elpe, Ebru, (2011). *Osmanlı Dönemi Bursa Yapılarında Malzeme*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Emecen, Feridun, M., (1996). “Gülbahar Hatun”, *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul.
- _____, (2002). “Korkut, Şehzade”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara.
- _____, (2009). “Selim I”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul.
- _____, (2010). *Yavuz Sultan Selim*, 2. Baskı, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- _____, (2013). *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____, (2018). *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları- I- Bayezid (II), Yavuz, Kanunî*, 4. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Ercan, Yavuz, (2002). “Yavuz Sultan Selim Dönemi” *Türkler*, C. 9, Ed. Hasan Celâl Güzel, vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 780-830.
- Eroğlu, Haldun, (2004). *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Akçay Yayınları, Ankara.
- Ertuğ, Zeynep Tarım, (2012). “Topkapı Sarayı”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul.
- Ertuğrul, Özkan, (1996). “Gülbahar Hatun Camii ve Türbesi”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul.
- Erünsal, İsmail E., (2005). “Mihrî Hatun”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul.
- Eyice, Semavi, (1992). “Beyazıt II Camii ve Külliyesi”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul.
- Fisher, Sdney Nettleton, (2014). *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, Çev. Hazal Yalın, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Freely, John, (2011). *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, Çev. Ayşegül Çetin, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gökbilgin, M. Tayyib, (2007). *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası- Vakıflar- Mülkler-Mukataalar*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Gökçe, Turan, (2000). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____, (2007). “XVI. Yüzyılda Şeyhlü Zâviyeleri Üzerine Bazı Tespitler”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Paü Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yayınları, Denizli.
- Göncü, T. Cengiz, (2011). *Harem ve Cariyelik*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Günay, Hacı Mehmet, (2012). “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, İstanbul, s. 475-479.
- Gürbıyık, Cengiz, (2007). *Bodrum Yarımadası ’ndaki Türk Eserler*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Gürkan, Salime Leyla, (2010). “Sünnet”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul.
- Hammer, Joseph Von, (1991). *Osmanlı Tarihi*, C. I, Çev. Mehmet Ata, Bugünkü Dille Özetleyerek Yeniden Yazan. Abdülkadir Karahan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- _____, (2005). *Osmanlı Tarihi*, C. I, 4. Baskı, Millî Eğiti Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Horuluoğlu, Şâmil, (1983). *Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri*, Er Ofset Matbaacılık, Ankara.
- İnalcık, Halil, (2013). *Kuruluş Dönemi(1302-1481) Osmanlı Sultanları*, 3. Basım, İSAM Yayınları, İstanbul.
- _____, (2019). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, 26. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul.
- Jorga, Nicolae (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, Çev. Nilüfer Epçeli, Çev. Kont. Kemal Beydilli, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Kafadar, Cemal, (2017). “Cem Sultan Bayezid Kavgası”, *Atlas Tarih Dergisi*, Sayı. 48, s. 48-61
- Kantemir, Dimitri, (2005). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I*, Çev. Özdemir Çobanoğlu, 6. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Karaca, Behset, (2002). “Safevî Devleti’nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevî İlişkileri”, *Türkler*, C. 9, Ed. Hasan Celâl Güzel, vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. s. 759-779
- Kaya, Süleyman, (2003). “Osmanlı Para Vakıfları Üzerine”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, Sayı. 1, s. 189-203.
- Kazan, Hilal, (2009). “ Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesinin Mâlî Boyutları, *Tarih Dergisi*, Sayı. 47 (2008), İstanbul.
- Kepecioğlu, Kâmil, (1945). “İkinci Bayazıd’ın Karılarının Bursa’da Geçirdikleri Acı Hayatları”, *Uludağ*, Sayı. 74, Bursa, s. 6-8.
- _____, (2010). *Bursa Kütüğü*, C. 1-4, 2. Baskı, Bursa Büyük Şehir Belediyesi, Bursa.
- Kunt, Metin, (2012). “Bir Şehzade Sancağa Çıkar”, *Osmanlı Dünyasında Kimlik ve Kimlik Oluşumu Norman Itzkowitz Armağanı*, Der. Baki Tezcan-Karl K. Barbır, Çev. Zeynep Nevin Yelçe, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 79-90.
- _____, Surayia Faroqhi, vd., (2014). “Siyasal Tarih(1300-1600)”, *Türkiye Tarihi 2 Osmanlı Devleti 1300-1600*, Yay. Yön. Sina Akşin, 12. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Kurt, İsmail, (2015). *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, 2. Basım, Ensar Neşriyat, Tic. A.Ş., İstanbul.

- Mâhpeyker Kösem Vâlide Sultan'ın Haremeyn-i Şerifeyn Vakfiyesi*, (2008). Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.
- Malgaca, Eflak, (2006). “Sıdkî'nin “Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe” Adlı Eseri ve Eserdeki Eğitimle İlgili Unsurların Tespiti”, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Meriç, Münevver Okur, (2006). *Sultan Cem Hayatı-Esareti-Edebi Kişiliği-Eserleri-Şiirleri*, PYS Vakıf Sistem Matbaa Müdürlüğü, Ankara.
- Maydaer, Saadet, (2010). *XVI. Yüzyılda Bursa Kadınları*, Emin Yayınları, Bursa.
- Mete, Zekai, (2005). “Muğla”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul.
- Necipoğlu, Gülru, (2007). *15. Ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı- Mimarî, Tören ve İktidar*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Okiç, Muhammed Tayyib, (1996). “Gazi Hüsrev Bey”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul.
- Osmanoğlu, Cihan, (2010). “Osmanlı Devleti'nin Klasik Döneminde, Para Vakıflarının Hukuki Yönü”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi-2*, s. 277-299.
- Öntuğ, Mustafa Murat, (2007). “18. Yüzyıl Denizli'deki Eğitim Kurumları ve Dinî Yapılar”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Bildiriler 1, Ed. Ayfer Özçelik, Yasemin Avcı, vd., Denizli.
- Özata, Mürsel, (2004). *Köyceğiz Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı (1923-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Özcan, Abdülkadir, (1997). “Haseki”, *TDVİA*, C. 16, İstanbul, s. 368-369.
- _____, (2013). “II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı. 2, s. 141-153
- Özok, Gamze, (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Şairler*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Pantık, Ramazan, (2017). “Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı.48, Ankara, s. 75-99.
- Parlatır, İsmail, (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 5. Baskı, Yargı Yayınları, Ankara.
- Parlaz, Selim, (2013). “Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, Sayı XV, s. 58-77.
- Pazan, İbrahim, (2013). *Padişah Anneleri-Eserleriyle Valide Sultanlar*, 5. Baskı, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

- Peirce, Leslie P., (2016). *Harem-i Hümayun-Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, 7. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- _____, (2019). *Hürrem Sultan*, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sakaoğlu, Necdet, (2011). *Bu Mülkün Kadın Sultanları- Vâlîde Sultanlar-Hâtunlar-Hasekiler-Kadînefendiler-Sultaneferendiler*, 4. Baskı, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- _____, (2015). *Bu Mülkün Sultanları- 36 Osmanlı Padişahı*, 12.Baskı, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- _____, (2020). "Valide Sultanlar, *Tarih Dergi*, Sayı. 70, İstanbul, s. 21-36.
- Sargın, Ahmet, (2019). *Hurûfât Defterlerine Göre Denizli Vakıf Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar)*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Semiz, Yaşar, (2016). "Osmanlı Devleti'nde Para Vakıfları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. 19, Sayı. 1, Konya, s. 89-101.
- Şahin İlhan -Feridun Emecen, (1994). *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm-II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şakiroğlu, Mahmut H., (1993). "Cem Sultan", *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul.
- Şapolyo, Enver Behnan, (1961). *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul.
- Şentürk, Ahmet Atillâ, (2014). *Taşlıcalı Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi Yahut Kanunî Hicviyesi*, 3. Baskı, Büyüyenay Yayınları, İstanbul.
- Tansel, Selâhattin, (1963). "Yeni Vesikalar Karşısında Sultan İkinci Bayezit Hakkında Bazı Mütalâalar", *Belleken*, C. XXVII. Sayı. 106, s. s. 185-236
- _____, (2017). *Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Taş, Çiğdem, (2006). "Maârif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilâyeti'nde Eğitim", *Yüksek Lisans Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Taş, Kenan Ziya, (2017). *Osmanlılarda Lalalık Kurumu*, 3. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Taş, Yasin, (2019). "XVIII. Yüzyılda İzmir'de Hayırsever Bir Kadın: Mehmed Paşa Kızı Ayşe Hanım ve Vakfı, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı. V/1, s. 33-64.
- Tekindağ, Şehabeddin, (1959). "Bayezid II.'in Tahta Çıktığı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hâdiseler Üzerine Notlar", *İstanbul*

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. 10, Sayı 14, s. 85-96.

Tosun, Osman, (2010). “XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri”, *Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Turan, Şerafettin, (1992). “II. Bayezid”, *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul.

_____, (1998). “Hezekzâde Ahmed Paşa”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul.

_____, (2006). “Mustafa Çelebi”, *TDVİA*, C. 31, İstanbul, s. 290-292.

Turgut, Vedat, (2011). *Bilecik Bölgesi Örneğinde 16. Yüzyılda Vakıflar ve Şehirleşme*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Uluçay, M. Çağatay, (1941). *Manisadaki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi (H.849-H.1296)*, C.H.P Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul.

_____, (1953). “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, C. VIII, Sayı. 9, s. 53-90.

_____, (1954). “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, C. VIII, Sayı. 10, s. 117-142

_____, (1954). “II. Bayezit’in Kızı Fatma Sultan’ın Kocası Çapkın mıydı?”, *Yeni Tarih Dünyası*, Yıl.1, Sayı.10, İstanbul, s. 418-419.

_____, (1954). “Hafsa Sultan’ın Mektupları”, *Yeni Tarih Dünyası*, C. II, Sayı. 18, İstanbul, s. 732-734

_____, (1954). “II. Bayezid’in Kızı Hundi Sultanın Konaklarını Neden Yakmak İstiyorlardı?”, *Yeni Tarih Dünyası*, C. II, Sayı 12, İstanbul, s. 501-502.

_____, (1955). “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, C. VIII, Sayı. 11-12, s. 185-200

_____, (1959). “Bayazıd II. in Âilesi”, *Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, Sayı 14, İstanbul, s.105-124.

_____, (2011). *Harem-II*, 4. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

_____, (2012). *Haremden Mektuplar*, 3. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

_____, (2012). *Padişahların Kadınları ve Kızları*, 6. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

_____, (1997). “Manisa” *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir.

_____, (1997). “Saruhanogulları”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 10, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir.

- Uzun, Efkân, (2013). “Sultan II. Bayezid’in Şehzadelerine Gönderdiği Armağanlar”, *History Studies Volume, 5 Issue 4, Special Issue on Lausanne*, p. 233-247.
- Uzunçarşılı, İsmail H., (1960). “II İnci Bayezid’in Oğullarından Sultan Korkut”, *Belleten*, C. XXX, Sayı. 20, Ankara, s. 539-601
- _____, (1960). “Cem Sultan’a Dair Beş Orijinal Vesika”, *Belleten*, C. XXIV, Sayı. 95, s. 457-484.
- _____, (1961). “Fâtih Sultan Mehmed’in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa’nın İkinci Bayezid’i Saltanata Dâveti Arizası”, *Belleten*, C. XXV, Sayı. 97, s. 75-77.
- _____, (1970). “Fatih Sultan Mehmed’in Ölümü”, *Belleten*, XXXIV, Sayı. 134, s. 231-234
- _____, (1975). “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, *Belleten*, C. XXXVI, Sayı. 156, Ankara, s. 659-696.
- _____, (1988). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- _____, (1997). “Bayezid II.”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir.
- _____, (2016). *Osmanlı Tarihi*, C. II, 11. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünal, Mehmet Ali, (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- _____, (2013). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, 10. Baskı, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta.
- _____, (2014). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, 3. Baskı, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta.
- Vatin, Nicolas, (1997). *Sultan Djem*, Imprimerie De La Societe Turque D’Histoire, Ankara.
- Yağcı, Zübeyde Güneş, (2017). “İstanbul Esir Pazarı”, *Osmanlı Devletinde Kölelik: Ticaret, Esaret, Yaşam*, Ed. Zübeyde Güneş Yağcı, vd., Tezkire Yayınları, İstanbul.
- _____, Mustafa Akkaya, (2018). *III. Murad ve Safiye Sultan’ın Kızları Ayşe Sultan*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Yakupoğlu, Cevdet, (2010). “II. Bayezid’in Oğlu Şehzade Mahmud’un Hayatı ve Faaliyetleri”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, Sayı. 12, s. 319-339.
- Yavaş, Doğan, (2002). “Kurşunlu Han”, *TDV- İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara.
- _____, (2006). “Murâdiye Külliyesi”, *TDV-İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul.
- Yediyıldız, Bahaeddin, (2012). “Vakıf”, *TDVİA*, C. 42, İstanbul, s. 479-486.

Yıldız, İsmail, (2007). “Osmanlı Devleti’nde Şehzade Sancağı ve Çankırı”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı. 2, Çankırı, s. 119-128

Yücel, Yaşar, (1974). “Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler”, *Belleten*, C. XXXVIII, Sayı. 152, s. 657-708.

Yüksel, Hasan, (2007). “Anadolu Beyliklerinde Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı. 30, Ankara, s. 37-50.

671 Numaralı Denizli Şer’iye Sicili (Hicri 1195-1202/Miladi 1781-1788), (2019). Ed. Mehmed Ali Ünal, Haz. Kamuran Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.

672 Numaralı Denizli Şer’iye Sicili (Hicri 1204-1213/Miladi 1789-1799), Ed. Mehmed Ali Ünal, Haz. Kamuran Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, (Yayın Aşamasında), Denizli.

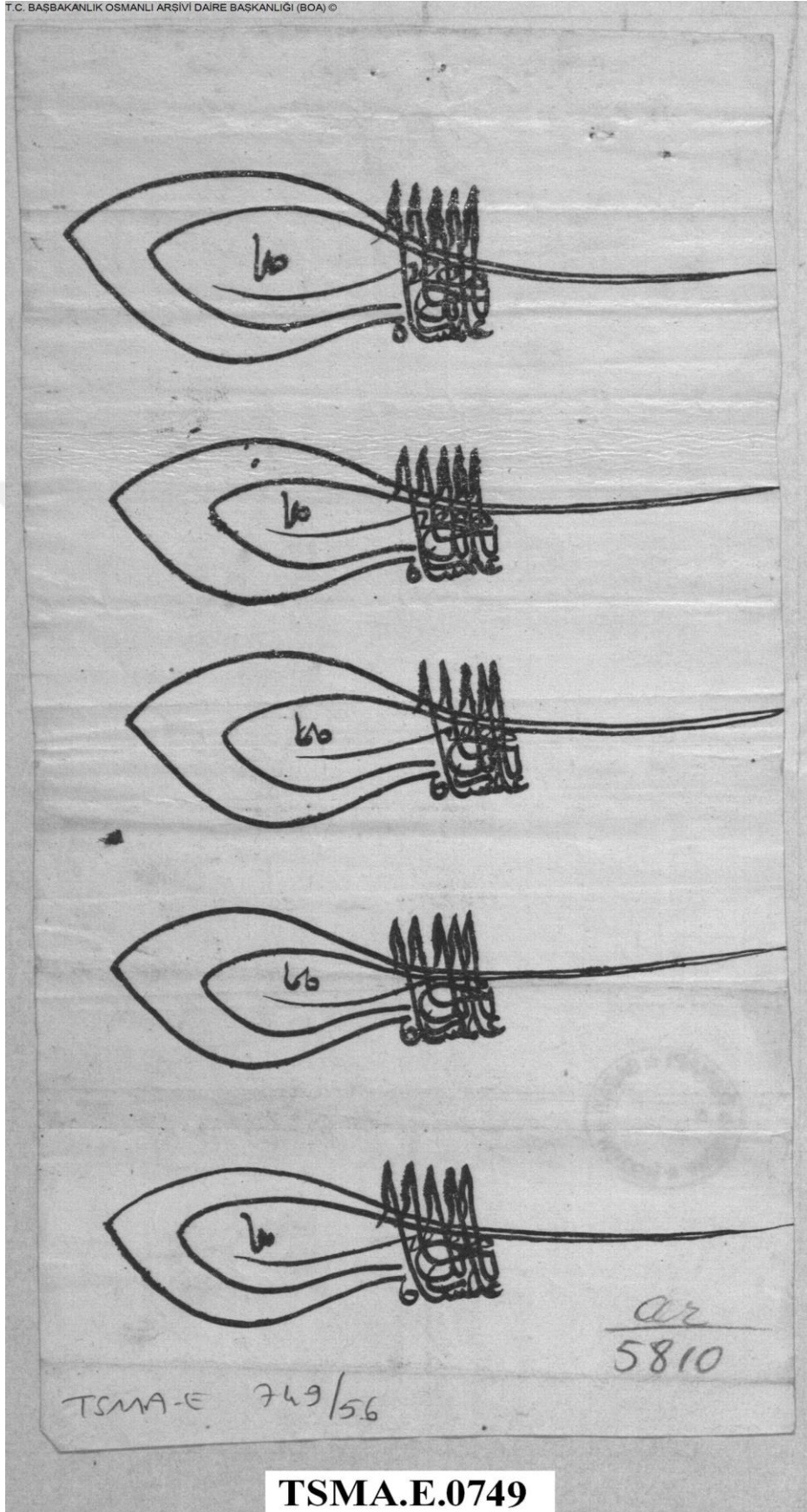
673 Numaralı Denizli Şer’iye Sicili (H. 1203-1233/ M. 1788-1818), Ed. Mehmet Ali Ünal, Haz. Kamuran Şimşek, Ömür Yazıcı Özdemir, vd., Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, (Yayın Aşamasında), Denizli.

EKLER

Ek. 1 Belge. 1 Şehzade Alemsah'ın Tuğraları.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

Ek. 3 Fotoğraf 1. Şehzade Alemşah'ın Muradiye Külliyesi, Cem Sultan Türbesi'ndeki Sandukası.

Ek. 4 Fotoğraf 2. Gülruh Sultan'ın Türbesi'ndeki Sandukası.

Ek. 5 Fotoğraf 3. Kamer Sultan'ın Gülruh Sultan Türbesi'ndeki Sandukası.

Ek. 6 Fotoğraf 4. Şehzade Osman'ın Gülruh Hatun Türbesi'ndeki Sandukası.

Ek. 8 Fotoğraf 5. Denizli Kurşunlu Camii.

Ek. 9 Fotoğraf 6. Gülrüh Hatun Türbesi.

Ek. 10 Fotoğraf 7. Gülruh Hatun Türbesi'nin Kapısı.

Ek. 11 Fotoğraf 8. Şehzade Alemşah'ın Kızı Fatma Sultan'ın Gülruh Sultan Türbesi'ndeki Sandukası.

